9
18 a
11

R
VI
24

Digitized by Google

6–18 a. 11

Google

Digitized by Google

TITI LVCRETII CARI

DE RERVM NATVRA LIBRI SEX.

Additæ sunt Conjecturæ & Emendationes

TAN. FABRI,

Cum Notulis perpetuis.

SALMVRII,

Apud IOANNEM LENERIVM.

M. DC. LXII. 4to

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Bibliotheca Pr. Scholarum Piarum S. Pauli ex Legato Franci de Rubeis

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRI VIRO

PAVLO PELISSONO FONTANERIO,

S. P. D.

TANAQVILLVS FABER.

REM nouam, VIR ILLVSTRIS, *& quæ, ni fallor, varia hominum judicia experietur, feciſſe videbor, qui, cum tot præſtantibus viris Aula* PRINCIPIS *floreat, Te, ſub cuius nomine recens Lucretij editio appareat, idque aſperrimis Tuis temporibus, præter ceteros elegerim. Sed illi ipſi, ſpero, à quibus conſilium meum fortaſſe carpetur, rem certe non peſſimi exempli factam à me fuiſſe fatebuntur; quin &, ſi ſapient, eiuſmodi amicos ſibi optauerint, qui aduerſis caſibus à cultu officij & obſeruantia præſtantium virorum non deterreantur; nec ſtudium & ſedulitatem ſuam ex habitu rerum vel inten-*

Digitized by Google

dant, vel remittant. Quid porro, si non vni mihi injuriam facient, sed & MAXIMO PRINCIPVM,

Quos Sol renascens littore Eoo videt,
Et quos relabens Occiduis videt plagis?

quasi scilicet debita Egregiæ Virtuti præmia persolui nolit; neque eos coli & amari patiatur, quibus IPSIVS *iudicium vsque adhuc tam benigne indulsit. At ego vix fieri posse arbitror, vt à Quo virtutum omnium, quæ quidem* PRINCIPIS MAIESTATE *dignæ sint, noua in dies documenta prodantur, Is ingratos probet, quo genere nullum in Imperio, tætrius est aut scelestius. Quamobrem, Prestantissime Pelissone, quid alij sentiant satis securus, illùc pleno gradu contendam, quo me & Virtutis significatio, & honesti officij ratio vocabunt; Lucretiumque in Vrbem mittam, meæ in Te venerationis gratitudinisque, non apud Gallos tantum nostros, sed & apud exterarum gentium homines, interpretem ac testem futurum. Vtinam modò custodes vel fallere possit vel exorare. Sed Deus meliora etiam; Vtinam igitur illi nec fallere necesse sit, nec exorare; sed tandem tandem, vbi ipse in vrbem aduenerit, Tibi tum redditus sis, & Musis, quas antehac sæpius vel Tuis ipsius copijs, κατὰ τὰ Αρκεσιλάου παίγνια, vel per Illustres Viros, qui se Tuis consilijs præbebant, tam comiter adiunxisti. O diem illum vere beatum atque amabilem!*

Tum meæ (si quid loquar audiendum,)
Vocis accedet bona pars: &, ô Sol
Pulcher, ô laudande; canam, recepto
Dulcis amico.

Περσάνιχε καλὲ Ἥλιε, *& Tu,* VIR ILLVSTRIS, *diu diuque: Vale. Salmurij* III. *Kalend.* OCTOBRIS, M. DC. LXII.

Digitized by Google

AD LECTOREM.

CVR nouam hanc TITI LVCRETI editionem ſuſceperim, Lector, vna cauſa fuit, neque eſt cur plures quæſieris: Videlicet amici quidam mihi per literas ſignificauerant, gratiſſimum ſibi fore, ſi præſtantiſſimum Poetam, nec minorem Philoſophum, ita deſcribi curarem, vt & is legi commode, & circumferri non incommode poſſet. Cumque Coniecturas aut Emendationes bene multas ad oram codicis mei adſcriptas eſſe non neſcirent, eas vna cum illo edendas cenſuerunt; Qua in re facere non potui, quin eis morem gerendum putarem, præſertim ea cupientibus, quæ iam parata & ſub manu eſſent, eoque etiam vehementius, quod mihi aliquid ſcribendum hoc tempore putaui, quod ad Virum Illuſtriſſimum mitteretur. Sed cum iam contextus ipſe Lucretij editus eſſet, & illæ, quas dixi, Emendationes ad finem libri VI. perductæ fuiſſent, meque demandatis partibus defunctum eſſe arbitrarer; ibi repente exorti alij ſunt, qui *perpetuas* à me *Notulas* ſcribi oportere dicerent. Quod cum me ſedulo negarem facturum, illi contra inſtare ſedulo, tantoque vrgere acrius, quod, vt ſibi videri dicebant, ea res eſſet horarum ſane paucularum. Parui igitur, (quid enim aliud facerem?) ſed prorſus inuitus, cum totum id negotium ab ingenio meo plane alienum ſit. Dein neq; otium erat, eas vt deſcribere poſſem, quod & familiares mei norunt; & Typographus, cuius

Digitized by Google

opera vſus ſum, non ſine magna ſua moleſtia ſæpe expertus eſt. Tamen, Lector, vt vt hæc ſunt, aliqua mihi ſpes eſt fore vt in his notulis, quanquam, vt dixi, raptim ſcriptæ illæ fuere, nonnulla occurrant, quæ doctis & candidis hominibus placere poſſint. Nam breuitas quidem ipſa, haud magnopere verendum eſt ne illis obeſſe debeat, cum multa in hoc genere ſcriptorum ſint, quæ, vt hominum ingenia video, non ſatis tuto exponere poſſis. Ad hæc cum Lucretius à pueris nec legi poſſit, nec, ſi poſſit, debeat tamen, eo fit, vt paucula pluribus potiora ſint, cum præſertim tota Epicuri ratio ab Incomparabili viro, (P. Gaſſendum dico) perſpicue explicata fuerit, & libri in manibus hominum verſentur. De emendationibus autem, ſeu Lucretianis illis, ſeu aliis etiam, quas Notulis aſpergere viſum eſt, hoc vnum habeo quod te velim, lector, eſſe me ſcilicet hominem paucorum librorum, & eorum tantum, qui à meliori antiquitate propius abſint. Recentiores, præter egregie paucos, nec fere curo, nec, ſi curem, res mea ſiuerit, eos vt mihi parare poſſim, &, ſi res ſinat, tempus certe non adeſt, eos vt legam. Quamobrem nihil aliud à me expectandum, quam quod ab eo expectari par eſt, cui libraria ſupellex tenuiſſima ſit. Lambinum modo & Gifanium ante oculos habui, quibus tamen, vt apparebit, nil debeo. Si quid autem inter ſcribendum mihi in mentem veniebat, quod neque apud hunc, neque apud illum reperirem, id meum eſſe, & pro meo edi poſſe, credidi. Nam Nardius quidem nuperrimus interpres, homo ſane apprime bonus eſt, ſed duntaxat bonus; ac niſi dono mihi

Digitized by Google

à viro ſingularis humanitatis, & elegantis doctrinæ, clariſſimo abbate Motta-Vaycrio miſſus eſſet, iampridem è muſeolo extruſus foret. At Pareus, Lambinum modo in compendium miſit, niſi quod, Gifanij ſectam ſecutus, Lambino fere plerumq; iniquiſſimus eſt, & ea ſæpe damnat, quæ nunquam intellexit. Quamobrem qui & otio & libris abundabunt, ij aliena colligent; mihi enim, vt dixi, commodam Lucretij editionem dare conſilium fuit, non eam cui circumferundæ bajulo opus ſit: &, quæ mihi propria viſa ſunt, ea tantum communicata tecum volui. Atque vtinam in his ipſis nihil reperiatur, quod, me inſciente, à quopiam dictum fuerit. Id ſi erit, quid me fiat? Nam illud veteris Magiſtri ſi exclamem, *Pereant qui ante nos noſtra dixerunt*, metuo vt ſatis humane videar facere; Dein magnas, opinor, nugas egero, quod ſane nolim. Sileam ne? magis etiam maiores egero; nam, vt audio,

Ὄλολε πάντα πάντως,
Καὶ παπάλη ψοεῦμαι·
Τωντεῖ τι χρῆμα
Βερέθρῳ μ' ἐπάλμενον,
Κ'ἐκ ἔρα σύγγνως' ἄδη·

qui auſus fuerim,

Hoi hei! poſt repetitam
Lethes ſorbitiunculam
Valle ſub Elyſia
Iam ſomno ebriolos
Manes ſollicitare,
Hoi hei!

Itaque, vt video, aliquid periculi eſt, ne, vt nuper, Scholaſtica aliqua barbatuli iuuenis declamatiuncula, aut *lamentariis*, ſi ita fors tulerit, verſibus miſere diſtringar, ſi vel vnum aliquod verbulum mihi fortaſſe exciderit, quod ab alio vnquam dictum ſit. Et tamen, tamen, ſi vera dicenda ſunt, (*vos ô mihi, Manes, eſte boni*) virtute Deûm & noſtra ſatis beati ab illa copia ſumus, (de locis veterum ſcriptorum emendatis loquor) vt ne aliena ſuppilare neceſſe ſit.

Οὐδέποτε γὰρ ἐμοὶ τῶν ἐχθρῶν ἐκ Κλωπάδων,
Ἀλλ' αἰεὶ καινὰς ἰδίας ἐπορίσαν σπίζομαι.

Quamobrem, fere confirmato animo, clare dico, Si cui lubeat mihi ante ædes conuicium facere, me volente, me prodeunte, me plaudente faciet: Videor enim ſatis fortiter ferre poſſe, ſatis belle, ſatis venuſte; ſed ſcin' quomodo?

Ὡς πολλαδυμαπίοις καταπάσσειν βιβλία πέντε,
Καὶ μάλα πολλὰ γελᾶν, εἰ μὴ χαλεπὸς, ἦδ' Ἀφροδίτη
Γεμμαδιῶσα πάμπαν μισοδυσφορίην.

Nos enim *more inſtitutoque maiorum* aliquanto lubentius ridemus, quam ringimur. Si ita valebis, vt quæ dico vera ſunt, Lector, diu profecto diuque valebis.

ERRATA OPERARVM IN LVCRETIO.

PAgina 23. ✝ 9. *mutas.* lege *mutant.* p. 20 ✝. 20 *ſibit. ſibi.* p. 41. ✝. 31 *opplente. opplent* p. 52. ✝. 6 *ſenſibus. ſentibus.* p. 69. ✝. 2. *E.* l. *Et.* p. 94. ✝. 1. *extrinſecus.* l. *intrinſecus* Ib ✝. 3. *quia.* l. *quà.* p. 132. ✝. 12. *eſt interdum.* dele *eſt.* p. 255. ✝. 13. *cadenti.* l. *candenti.* Ib. ✝. 25. *adoleſcere.* l. *aboleſcere.* p. 260. ✝. 22. *mittua.* l. *mutua.* p. 269. ✝. 16. *contimtim.* l. *contemtim.* Ib. ✝. 19. *ſiue.* l. *ſine.* p. 294. ✝. 19. *ventis.* l. *venti.* p. 315. ✝. 13. *ſi.* l. *ſit.* p. 321. ✝. 6. *Horridò.* l *Horrida.* Si quæ alia ſunt, leuia ſunt. In Notulis editum eſt alicubi, *Notum Celſi.* l. *Notus & Celſi.*

PAVCA

PAVCA TIBI E' MVLTIS

VETERVM
DE LVCRETIO CARO
TESTIMONIA,

Collegimus, ijſque Notulas addidimus.

M. T. CICERO
AD QVINTVM FRATREM.
Lib. II. Epiſt. X.

LVCRETII poemata, vt ſcribis, *lita ſunt multis luminibus ingenij, multæ tamen artis;

** Sic omnino legendum, non, ita ſunt, &c. quod nec Victorius, neque alij bene multi viderunt, cum tamen ijs certiſſimum ſit, qui rem diligentius conſiderauerint, in his verbis mendum eſſe;* Illius hominis poemata ita ſunt multis luminibus ingenij, multæ tamen artis. *Ibi enim contra ſententiam peccatum eſt; & in eiuſmodi oratione eſſe aliquid videtur βαρβαυισμῷ affine: quod vitium à Cicerone perquam eſt alienum. Sic autem legerat R. Stephanus, in illo ſuo L. Latinæ Theſauro; Et, qui patrum noſtrorum memoria Ciceronis opera in formam Dictionarij ſecuerunt, non*

aliter legerant. Sed quòd paulo audacior & ne-
scio quomodo πιθανώτερα *illa metaphoræ audacia*
videri poteſt, quâ vtitur Quintus, qui Tragicâ
deſæuit & ampullatur in arte, *addit Marcus*,
vt ſcribis. *Itaque, ſi iudicio Q. Ciceronis ſtan-*
dum eſt, ingenio mire ad poeticam facto prædituſ
erat Lucretius; ſententia autem Marci, artis quo-
que ratio & diſciplina ingenio *adduntur, quod iam*
multis luminibus fulgebat.

M. VITRVVIVS

DE ARCHITECTVRA LIB. IX. CAP. III.

Vixebat ſub Iulio & Auguſto Ceſaribus.

Itaque qui litterarum iucunditatibus inſtru-
ctas habent mentes, non poſſunt non in ſuis
pectoribus dedicatum habere, ſicuti deorum,
ſic & Ennij poetæ ſimulacrum. Attii autem
carminibus qui ſtudioſe delectantur, non
modò virtutes, ſed etiam figuram eius viden-
tur ſecum habere præſentem. Item plures poſt
noſtram memoriam naſcẽtes, cum *Lucretio
videbuntur velut coram de rerum Natura
diſputare: de arte vero Rhetorica cum Ci-
cerone, &c.

* *Hinc cuivis facile conſtare poteſt, neminem ad*
Auguſti vſque tempora in Vrbe floruiſſe, qui ſi-
mile quid Lucretij præſtantiam adaquaſſet. Sed nec
poſtea vllus fuit.

PVBLIVS OVIDIVS

LIB. II. TRISTIVM.

Carmina SVBLIMIS tunc ſunt peritura LucretI,
Exitio terras cum dabit vna dies.

Jam antè, ſententia vtriuſque Ciceronis, & ingenio valebat & arte Lucretius: At nunc Ouidius, non malus poeta, niſi κολοκύνθας λημῶμεν, SVBLIMITATEM, *granditatem, & decantatum illud, ac tantopere prædicatum* ὕψος *ei adiudicat. Jtaque, vt ſuſpicor, belle hodie & feſtiue procedet Lucretius.*

P. STATIVS PAPINIVS

II. SYLVARVM.

Florebat ſub Domitiano Cæſare:

Cedet Muſa rudis ferocis EnnI,
Et DOCTI FVROR ARDVVS LVCRETI.

Furor *iſte* arduus, *ſi quæris, natus ex illo Ouidij verſu eſt,*

Carmina SVBLIMIS, *&c.*

Jtaque habet Lucretius alium iudicem P. Ouidio Naſoni ὁμόψηφον. *Locus autem quem legis, is petitus eſt ex* genethliaco *Lucani, cuius Manes, opinor, placare volebat tam magnifica tamque illuſtri comparatione; Neque fortaſſe etiam nolebat Pollæ ipſius vxori gratificari, quæ tunc in Vrbe & ab amicis, & ab opibus poterat plurimum.*

M. FABIVS QVINTILIANVS

INSTITVT. ORATORIARVM

Lib. I. Cap. IV.

Sub Domitiano floruit.

Tum nec citra muſicen Grammatice poteſt eſſe perfecta, cum ei de metris rhythmiſque dicendum ſit; Nec, ſi rationem ſiderum ignoret, poetas intelligat: qui (vt alia mittam) toties ortu occaſuque ſignorum in declarandis temporibus vtuntur: Nec ignara philoſophiæ, cum propter plurimos in omnibus fere carminibus locos ex intima quæſtionum naturalium ſubtilitate repetitos, tum vel propter Empedoclem in Græcis, Varronem ac Lucretium in Latinis, qui præcepta ſapientiæ verſibus tradiderunt.

Idem Lib. X. Cap. I.

Nam Macer & Lucretius legendi quidem, ſed non vt phraſin, id eſt, corpus eloquentiæ faciant: elegantes in ſua quiſque materia, ſed alter humilis, alter *difficilis.

**Vel* difficilis *intricatum & impeditum ſignificabit*; (*at nihil tale de* Lucretio *dici poteſt, qui ſua* facilitate *lectoribus arridet; quin & ipſe* Quintilianus *id aliter intelligi debere oſtendit: nam* difficilis *cum* eleganti, *non ſatis bellè congruit*;) *vel*

certe argumentum difficile & operosum, neque vulgo obuium, *notabit; Id quod accipio & lubens;* (*tertium enim aliquid, vti spero, afferetur nihil.*) *Sed adeone tandem* difficilis *erit Lucretius, quia res physicas tractauit? Talisne videbitur erudito viro; aut vlli homini, qui vel saltem tres illas nunquam satis laudatas Epicuri* ad Pythoclem, ad Menœceum, ad Herodotum, Epistolas *legerit? Vt lubet, in quies; Quintiliano certe* difficilis *est: Fateor, neque sane inuitus credo. Scilicet qui* μελετᾶς φυσικὰς *scribunt, id est* fumos & inania captant, *ij fere plerumque libros abstrusioris argumenti non ita lubenter legere solent. Sed [inquies, quid si de* L. CIN. MACRO *non de* LVCRETIO, *dictum id fuerit? Non potest, mi Lector. Nam prior ille* ALTER *Macer est: secundus, Lucretius. Dein Macri argumento* humilitas *conuenit, quippe qui de* botanica *scripsisset; at* LVCRETIO *nostro* SVBLIMITAS, *nisi male, nisi facue iudicauit Ouidius, tributa est.*

AGELLIVS

LIB. I. CAP. XXI.

LVCRETII poetæ INGENIO ET FACVNDIA PRÆCELLENTIS. *& mox.* Non verba autem sola, sed versus prope totos, & LOCOS QVOQVE LVCRETII PLVRIMOS sectatum esse VIRGILIVM videmus.

ſtaque ingenij *&* facundiæ *palmam auferebat Lucretius ad illa vſque tempora, id eſt ſub Adriano & Antoninis, teſte quidem Agellio: ſed enim poſt Adrianum Principem quid in imperio Romano niſi mera barbarics? quis ſenſus germanitatis, puritatiſque Latinæ?*

IVLIVS CÆSAR SCALIGER

IN HISTOR. ANIMAL. ARISTOTEL.

Capite X.

LVCRETIVS DIVINVS VIR ATQVE INCOMPARABILIS POETA.

Et tamen qui ita pronuntiat, ille ipſe, ille ipſe eſt, qui olim ARAS VIRGILIO POSVIT *in libri, de Poetica, tantam vim habet* ΠΑΝΔΑΜΑΤΩΡ ΑΛΑΘΕΙΑ. *Sed eſt præterea aliud, quod eo impenſius mirabere. Audi, ſi te amas, (res enim auribus eſt, & tuis cachinnis digna.)* DOMINVS HIERONYMVS MAGIVS *Miſcellaneorum Lib. 1. c. XVII. longe, longe, aliter ſenſit:* Non eſt, *inquit*, cur Lucretium, Poetam appellemus. *Hic vero ſicubi aliàs, exclamare lubet vſque ex penitiſſimis faucibus, vt & ſaxa audiant,*

Felicia vero
Sæcula! quæ tanti Magium genuere parentes!

Ne dubita, Lector, piaculum enim fecerit, qui aliter ſenſerit. Videlicet Cathedrarius ſcriptor, ſupra ceteros mortales ſapiebat: In genere poe-

tico quid præſtans, quid eximium, quid ſingulare eſſet; contrà, quid humile, quid tritum, quid vulgare: id vero luce meridiana videbat clarius. Quidni enim? Ne comparandi quidem ad illum fuere ambo Ciceroues, Ouidius, Statius: &, ſi ad recentiores veniendum, nimius nugator fuit SCALIGER, *qui* INCOMPARABILEM POETAM, *qui* DIVINVM, *vocauit. At* VICTORIVS, *qui* ELEGANTISSIMVM ET ORNATISSIMVM POETAM, *qui* CANDIDISSIMVM ET FACVNDISSIMVM ROMANÆ LINGVÆ SCRIPTOREM *eſſe cenſuit, is vero inter deliros comicos ſenes referri debet: Hieronymus enim Magius, quantus quantus eſt, nil niſi ſapientia eſt,* Cerebrum Ioui' pæne ſupremi. *Rides, inquis, & ridebis. Haud equidem diffitebor: quid enim aliud faciam vis, vbi cum huiuſcemodi capitibus mihi rem eſſe video? ſed, ſpero, parata mihi abs te venia eſt; quam ſi dabis, Dij faxint vt tu quoque diu diuque ridere poſſis.*

LVCIANVS

in Pſeudomanti

περὶ τῆς ΕΠΙΚΟΥΡΟΥ
κωλίων δόξης.

Οὐκ ἤδει δοῦν ἀγαθὸν τὸ βιβλίον ἐκεῖνο τοῖς ἐντυχοῦσιν αὖπον φέρον, ὅσην εὐθυμίαν, καὶ εὐταξίαν, καὶ ἐλευθερίαν ἐνεργάζεται, δεισιδαιμόνων φαντασμάτων, καὶ τεράτων ἀπαλλάττον, καὶ ἐλπίδων ματαίων, καὶ ἐπιθυμιῶν ἀνοήτων, νοῦν ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνον ἐμποιοῦν, καὶ χαρᾶς ἐγγὺς ὡς ἀληθῶς ταῖς γνώμαις, οὐχ ὑπὸ δᾳδὶ, καὶ σκίλλῃ, καὶ τοῖς τοιούτοις φλυαρίαις, ἀλλὰ λόγῳ ὀρθῷ, καὶ ἀληθείᾳ, καὶ παῤῥησίᾳ. Id eſt, vt nos olim interpretati ſumus. *Ignorabat ſcilicet, quantam vim boni, quantam mentis tranquillitatem, ſecuritatemque lectoribus hic liber afferret; illos vanis rerum terriculamentis, illos ſpectrorum, miraculorum, ac portentorum formidine liberans; ſpes inanes, ac cupiditates earum rerum refrenans, quas natura non poſtulat; pro his autem mentem bene ſanam, ac certam rerum cognitionem ingenerans; hominemque non tæda, non ſulfure, aut ſcilla, aliiſve id genus nugis luſtrans, ſed recta ratione, ſed veritate, ac dicendi ſentiendique libertate perpurgans.*

T. LVCRETII

T. LVCRETII CARI
DE
RERVM NATVRA
LIBER PRIMVS.

AENEADVM genetrix, hominum diuumque voluptas,
Alma Venus, cœli ſubter labentia ſigna
Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferenteis
Concelebras: per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, viſitque exortum lumina ſolis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Aduentumque tuum: tibi ſuaueis dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuſo lumine cœlum.
Nam ſimul ac ſpecies patefacta 'ſt verna diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Fauoni:
Aeriæ primum volucres te, diua, tuumque
Significant initum percuſſæ corda tua vi.
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis: ita capta lepore,
Illecebriſque tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria, ac monteis, fluuioſque rapaceis,

Frondiferaſque domos auium, campoſque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, vt cupide generatim ſæcla propagent.
Quæ quoniam rerum naturam ſola gubernas,
Nec ſine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam:
Te ſociam ſtudeo ſcribundis verſibus eſſe,
Quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadæ noſtro: quem tu, dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluiſti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, diua, leporem:
Effice vt interea fera mœnera militiai
Per maria ac terras omneis ſopita quieſcant.
Nam tu ſola potes tranquilla pace iuuare
Mortaleis: quoniam belli fera mœnera Mauors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Reiicit, æterno deuinctus volnere amoris:
Atque ita ſuſpiciens tereti ceruice repoſta
Paſcit amore auidos inhians in te, dea, viſus:
Eque tuo pendet reſupini ſpiritus ore.
Hunc tu, diua, tuo recubantem corpore ſancto
Circumfuſa ſuper, ſuaueis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis incluta pacem.
Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
Poſſumus æquo animo: neque Memmi clara propago
Talibus in rebus communi deeſſe ſaluti.
Quod ſupereſt, vacuas aureis mihi Memmiada, & te
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Ne mea dona tibi ſtudio diſpoſta fideli,
Intellecta prius quam ſint, contemta relinquas.
Nam tibi de ſumma cœli ratione, Deumque,

Disserere incipiam & rerum primordia pandam,
Vnde omneis natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum natura peremta resoluat:
Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & semina rerum
Appellare suêmus, & hæc eadem vsurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Omnis enim perse diuum natura necesse 'st
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe;
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos fœde cum vita iaceret
In terris oppressa graui sub relligione:
Quæ caput à cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans:
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem inritât animi, confringere vt arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo viuida vis animi peruicit, & extra
Processit longe flammantia mœnia mundi:
Atque omne immensum peragrauit mente animoque:
Vnde refert nobis victor quid possit oriri,
Quid nequeat: finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hæreat.
Quare relligio pedibus subiecta vicissim
Obteritur, nos exæquat victoria cælo.

Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ ſit natura animai,
Nata ſit, an contra naſcentibus inſinuetur,
Et ſimul intereat nobiſcum morte diremta,
An tenebras Orci viſat, vaſtaſque lacunas,
An pecudes alias diuinitus inſinuet ſe,
Ennius vt noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per genteis Italas hominum quæ clara clueret.
Etſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus, edens:
Quo neque permânent animæ, neque corpora noſtra:
Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris:
Vnde ſibi exortam ſemper-florentis Homeri
Commemorat ſpeciem, lacrymas & fundere ſalſas
Cœpiſſe, & rerum naturam expandere dictis.
Quapropter bene cum ſuperis de rebus habenda
Nobis eſt ratio; ſolis lunæque meatus
Qua fiant ratione, & qua vi quæque genantur
In terris: tum cum primis ratione ſagaci
Vnde anima, atque animi conſtet natura videndum:
Et quæ res nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificet morbo affectis, ſomnoque ſepultis,
Cernere vti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.
Nec me animi fallit, Graiorum obſcura reperta
Difficile inluſtrare Latinis verſibus eſſe:
Multa nouis verbis præſertim cum ſit agendum,
Propter egeſtatem linguæ, & rerum nouitatem.
Sed tua me virtus tamen, & ſperata voluptas
Suauis amicitiæ, quemvis perferre laborem

Suadet, & inducit noctes vigilare serenas,
Quærentem dictis quibus & quo carmine demum
Clara tuæ possim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus conuisere possis.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse'st
Non radij solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed naturæ species ratioque:
Principium hinc cuius nobis exordia sumet:
Nullam rem è nihilo gigni diuinitus vnquam.
Quippe ita formido mortales continet omnes;
Quod multa in terris fieri, cœloque tuentur,
Quorum operum causas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri diuino numine rentur.
Quas ob res, vbi viderimus, nil posse creari
De nihilo, tum, quod sequitur, iam rectius inde
Perspiciemus, & vnde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant operâ sine diuûm.
Nam si de nihilo fierent, ex omnibu' rebus
Omne genus nasci posset: nil semine egeret.
E mare primum homines, è terra posset oriri
Squammigerum genus, & volucres: erumpere cœlo
Armenta, atque aliæ pecudes: genus omne ferarum
Incerto partu culta ac deserta teneret:
Nec fructus ijdem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur: ferre omnes omnia possent.
Quippe, vbi non essent genitalia corpora cuique,
Quî posset mater rebus consistere certa?
At nunc seminibus quia certis quidque creatur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies vbi inest cujusque & corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.

Quod certis in rebus ineſt ſecreta facultas.
Præterea, cur vere roſam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi ſudante videmus:
Si non, certa ſuo quia tempore ſemina rerum
Cum confluxerunt, patefit quodcumque creatur,
Dum tempeſtates adſunt, & viuida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod ſi de nihilo fierent, ſubito exorerentur
Incerto ſpatio, atque alienis partibus anni:
Quippe vbi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio poſſent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus ſpatio foret vſus
Seminis ad coitum, è nihilo ſi creſcere poſſent.
Nam fierent iuuenes ſubito ex infantibu' paruis:
E terraque exorta repente arbuſta ſalirent.
Quorum nil fieri manifeſtum 'ſt, omnia quando
Paullatim creſcunt (vt par eſt) ſemine certo:
Creſcendoque genus ſeruant; vt noſcere poſſis
Quæque ſua de materia grandeſcere alique.
Huc accedit vti ſine certis imbribus anni
Lætificos nequeat fœtus ſummittere tellus:
Nec porro ſecreta cibo natura animantum
Propagare genus poſſit, vitamque tueri:
Vt potius multis communia corpora rebus
Multa putes eſſe, vt verbis elementa videmus,
Quam ſine principiis vllam rem exiſtere poſſe.
Denique cur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada poſſent
Tranſire, & magnos manibus diuellere monteis,
Multaque viuendo vitalia vincere ſæcla:
Si non materies quia rebus reddita certa 'ſt

ſtaque ingenij *&* facundiæ *palmam auferebat Lucretius ad illa vſque tempora, id eſt ſub Adriano & Antoninis, teſte quidem Agellio: ſed enim poſt Adrianum Principem quid in imperio Romano niſi mera barbarics? quis ſenſus germanitatis, puritatiſque Latinæ?*

IVLIVS CÆSAR SCALIGER

IN HISTOR. ANIMAL. ARISTOTEL.

Capite X.

LVCRETIVS DIVINVS VIR ATQVE INCOMPARABILIS POETA.

Et tamen qui ita pronuntiat, ille ipſe, ille ipſe eſt, qui olim ARAS VIRGILIO POSVIT *in libris de Poetica, tantam vim habet* ΠΑΝΔΑΜΑΤΩΡ ΑΛΑΘΕΙΑ. *Sed eſt prætereaaliud, quodeo impenſius mirabere. Audi, ſi te amas, (res enim auribus eſt, & tuis cachinnis digna.)* DOMINVS HIERONYMVS MAGIVS *Miſcellaneorum Lib. I. c. XVII. longe, longe, aliter ſenſit:* Non eſt, *inquit*, cur Lucretium, Poetam appellemus. *Hic vero ſicubi aliàs, exclamare lubet vſque ex penitiſſimis faucibus, vt & ſaxa audiant,*

Felicia vero
Sæcula! quæ tanti Magium genuere parentes!

Ne dubita, Lector, piaculum enim fecerit, qui aliter ſenſerit. Videlicet Cathedrarius ſcriptor, ſupra ceteros mortales ſapiebat: In genere poe-

tico quid præſtans, quid eximium, quid ſingu-
lare eſſet; contrà, quid humile, quid tritum,
quid vulgare: id vero luce meridiana videbat cla-
rius. Quidni enim? Ne comparandi quidem ad
illum fuere ambo Ciceroues, Ouidius, Statius: &,
ſi ad recentiores veniendum, nimius nugator fuit
SCALIGER, *qui* INCOMPARABILEM POE-
TAM, *qui* DIVINVM, *vocauit. At* VICTO-
RIVS, *qui* ELEGANTISSIMVM ET ORNA-
TISSIMVM POETAM, *qui* CANDIDISSI-
MVM ET FACVNDISSIMVM ROMANÆ
LINGVÆ SCRIPTOREM *eſſe cenſuit, is vero*
inter deliros comicos ſenes referri debet: Hieronymus enim Magius, quantus quantus eſt, nil niſi ſapientia eſt, Cerebrum Ioui' pæne ſupremi.
Rides, inquis, & iocaris. Haud equidem diffitebor:
quid enim aliud faciam vis, vbi cum huiuſcemodi
capitibus mihi rem eſſe video? ſed, ſpero, parata
mihi abs te venia eſt; quam ſi dabis, Dij faxint
vt tu quoque diu diuque ridere poſſis.

T. LVCRETII CARI
DE
RERVM NATVRA
LIBER PRIMVS.

AENEADVM genetrix, hominum diuumque voluptas,
Alma Venus, cœli ſubter labentia ſigna
Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferenteis
Concelebras: per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, viſitque exortum lumina ſolis:
Te, Dea, te fugiunt venti, te nubila cœli,
Aduentumque tuum: tibi ſuaueis dædala tellus
Summittit flores, tibi rident æquora ponti,
Placatumque nitet diffuſo lumine cœlum.
Nam ſimul ac ſpecies patefacta 'ſt verna diei,
Et reſerata viget genitabilis aura Fauoni:
Aeriæ primum volucres te, diua, tuumque
Significant initum perculſæ corda tua vi,
Inde feræ pecudes perſultant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis: ita capta lepore,
Illecebriſque tuis omnis natura animantum
Te ſequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique per maria, ac monteis, fluuioſque rapaceis,

Frondiferaſque domos auium, campoſque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, vt cupide generatim ſæcla propagent.
Quæ quoniam rerum naturam ſola gubernas,
Nec ſine te quicquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum, neque amabile quicquam:
Te ſociam ſtudeo ſcribundis verſibus eſſe,
Quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadæ noſtro: quem tu, dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluiſti excellere rebus.
Quo magis æternum da dictis, diua, leporem:
Effice vt interea fera mœnera militiai
Per maria ac terras omneis ſopita quieſcant.
Nam tu ſola potes tranquilla pace iuuare
Mortaleis: quoniam belli fera mœnera Mauors
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Reiicit, æterno deuinctus volnere amoris:
Atque ita ſuſpiciens tereti ceruice repoſta
Paſcit amore auidos inhians in te, dea, viſus:
Eque tuo pendet reſupini ſpiritus ore.
Hunc tu, diua, tuo recubantem corpore ſancto
Circumfuſa ſuper, ſuaueis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis incluta pacem.
Nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
Poſſumus æquo animo: neque Memmi clara propago
Talibus in rebus communi deeſſe ſaluti.
Quod ſupereſt, vacuas aureis mihi Memmiada, & te
Semotum à curis adhibe veram ad rationem,
Ne mea dona tibi ſtudio diſpoſta fideli,
Intellecta prius quam ſint, contemta relinquas.
Nam tibi de ſumma cœli ratione, Deumque,

Disserere incipiam & rerum primordia pandam,
Vnde omneis natura creet res, auctet, alatque:
Quove eadem rursum natura peremta resoluat:
Quæ nos materiem, & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare, & semina rerum
Appellare suêmus, & hæc eadem vsurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Omnis enim perse diuum natura necesse 'st
Immortali æuo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe;
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Humana ante oculos fœde cum vita iaceret
In terris oppressa graui sub religione:
Quæ caput à cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans:
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem nec fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit cœlum, sed eo magis acrem
Virtutem inritât animi, confringere vt arcta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo viuida vis animi peruicit, & extra
Processit longe flammantia mœnia mundi:
Atque omne immensum peragrauit mente animoque:
Vnde refert nobis victor quid possit oriri,
Quid nequeat: finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hæreat.
Quare religio pedibus subiecta vicissim
Obteritur, nos exæquat victoria cælo.

Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim quæ ſit natura animai,
Nata ſit, an contra naſcentibus inſinuetur,
Et ſimul intereat nobiſcum morte diremta,
An tenebras Orci viſat, vaſtaſque lacunas,
An pecudes alias diuinitus inſinuet ſe,
Ennius vt noſter cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per genteis Italas hominum quæ clara clueret.
Etſi præterea tamen eſſe Acheruſia templa
Ennius æternis exponit verſibus, edens:
Quo neque permânent animæ, neque corpora noſtra:
Sed quædam ſimulacra modis pallentia miris:
Vnde ſibi exortam ſemper florentis Homeri
Commemorat ſpeciem, lacrymas & fundere ſalſas
Cœpiſſe, & rerum naturam expandere dictis.
Quapropter bene cum ſuperis de rebus habenda
Nobis eſt ratio; ſolis lunæque meatus
Qua fiant ratione, & qua vi quæque genantur
In terris: tum cum primis ratione ſagaci
Vnde anima, atque animi conſtet natura videndum:
Et quæ res nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificet morbo affectis, ſomnoque ſepultis,
Cernere vti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur oſſa.
Nec me animi fallit, Graiorum obſcura reperta
Difficile inluſtrare Latinis verſibus eſſe:
Multa nouis verbis præſertim cum ſit agendum,
Propter egeſtatem linguæ, & rerum nouitatem.
Sed tua me virtus tamen, & ſperata voluptas
Suauis amicitiæ, quemvis perferre laborem

Quod certis in rebus ineſt ſecreta facultas.
Præterea, cur vere roſam, frumenta calore,
Viteis autumno fundi ſudante videmus:
Si non, certa ſuo quia tempore ſemina rerum
Cum confluxerunt, patefit quodcumque creatur,
Dum tempeſtates adſunt, & viuida tellus
Tuto res teneras effert in luminis oras?
Quod ſi de nihilo fierent, ſubito exorerentur
Incerto ſpatio, atque alienis partibus anni:
Quippe vbi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio poſſent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus ſpatio foret vſus
Seminis ad coitum, è nihilo ſi creſcere poſſent.
Nam fierent iuuenes ſubito ex infantibu' paruis:
E terraque exorta repente arbuſta ſalirent.
Quorum nil fieri manifeſtum 'ſt, omnia quando
Paullatim creſcunt (vt par eſt) ſemine certo:
Creſcendoque genus ſeruant; vt noſcere poſſis
Quæque ſua de materia grandeſcere alique.
Huc accedit vti ſine certis imbribus anni
Lætificos nequeat fœtus ſummittere tellus:
Nec porro ſecreta cibo natura animantum
Propagare genus poſſit, vitamque tueri:
Vt potius multis communia corpora rebus
Multa putes eſſe, vt verbis elementa videmus,
Quam ſine principiis vllam rem exiſtere poſſe.
Denique cur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada poſſent
Tranſire, & magnos manibus diuellere monteis,
Multaque viuendo vitalia vincere ſæcla:
Si non materies quia rebus reddita certa 'ſt

Gignundis, è qua conſtat quid poſſit oriri?
Nil igitur fieri de nilo poſſe fatendum 'ſt:
Semine quando opus eſt rebus, quo quæque creatæ
Aëris in teneras poſſint proferrier auras.
Poſtremo quoniam incultis præſtare videmus
Culta loca, & manibus meliores reddi fœtus:
Eſſe videlicet in terris primordia rerum,
Quæ nos, fœcundas vertentes vomere glebas,
Terraïque ſolum ſubigentes, cimus ad ortus.
Quod ſi nulla forent, noſtro ſine quæque labore
Sponte ſua multo fieri meliora videres.
Huc accedit, vti quicque in ſua corpora rurſum
Diſſoluat natura, neque ad nihilum interimat res.
Nam, ſi quid mortale è cunctis partibus eſſet,
Ex oculis res quæque repente erepta periret;
Nulla vi foret vſus enim, quæ partibus eius
Diſcidium parere, & nexus exſoluere poſſet.
At nunc, æterno quia conſtant ſemine quæque,
Donec vis obijt, quæ res diuerberet ictu,
Aut intus penetret per inania, diſſoluatque,
Nullius exitium patitur natura videri.
Præterea, quæcumque vetuſtate amouet ætas,
Si penitus perimit conſumens materiem omnem,
Vnde animale genus generatim in lumina vitæ
Redducit Venus? aut redductum dædala tellus
Vnde alit, atque auget, generatim pabula præbens?
Vnde mare, ingenui fontes, externaque longe
Flumina ſuppeditant? vnde æther ſidera paſcit?
Omnia enim debet, mortali corpore quæ ſunt,
Infinita ætas conſumſe anteacta dieſque.
Quod ſi in eo ſpatio, atque anteacta ætate fuêre,

E quibus

E quibus hæc rerum consistit summa refecta:
Immortali sunt natura prædita certe.
Haud igitur possunt ad nilum quæque reuerti.
Denique res omneis eadem vis causaque volgo
Conficeret, nisi materies æterna teneret
Inter se nexas minus aut magis endopedité.
Tactus enim lethi satis esset causa profecto:
Quippe, vbi nulla forent æterno corpore, eorum
Contextum vis deberet dissoluere quæque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolumi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat pro textura cuiusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res vlla, sed omnes
Discidio redeunt in corpora materiaï.
Postremo pereunt imbres, vbi eos pater æther
In gremium matris terraï præcipitauit.
At nitidæ surgunt fruges, ramique viresçunt
Arboribus, crescunt ipsæ, fœtuque grauantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas vrbeis pueris florere videmus,
Frondiferasque nouis auibus canere vndique siluas.
Hinc fessæ pecudes pingues per pabula læta
Corpora deponunt, & candens lacteus humor
Vberibus manat distentis: hinc noua proles
Artubus infirmis teneras lasciua per herbas
Ludit, lacte mero mentеis percussa nouellas.
Haud igitur penitus pereunt quæcumque videntur:
Quando alid ex alio reficit natura, nec vllam
Rem gigni patitur, nisi morte adiutam aliena.
Nunc age, res quoniam docui non posse creari

De nihilo, neque item genitas ad nil reuocari,
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe præterea, quæ corpora tute neceſſe'ſt
Confiteare eſſe in rebus, nec poſſe videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteiſque ruit naueis & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campos
Arboribus magnis ſternit, monteiſque ſupremos
Siluifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, ſæuitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli
Verrunt, ac ſubito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, ſtragemque propagant,
Ac cum mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decurſus aquaï,
Fragmina conjiciens ſiluarum, arbuſtaque tota:
Nec validi poſſunt pontes venientis aquaï
Vim ſubitam tolerare: ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis,
Dat ſonitu magno ſtragem, volvitque ſub vndis
Grandia ſaxa, ruit qua quidquid fluctibus obſtat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quæ, veluti validum flumen, cum procubuere
Quamlibet in partem trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris: interdum vertice torto
Corripiunt, rapidoque rotantia turbine portant.
Quare etiam atque etiam ſunt venti corpora cæca:
Quandoquidem factis ac moribus, æmula magnis

Amnibus inueniuntur, aperto corpore qui ſunt.
Tum porro varios rerum ſentimus odores:
Nec tamen ad nareis venienteis cernimus vnquam:
Nec calidos æſtus tuimur, nec frigora quimus
Vſurpare oculis, nec voces cernere ſuêmus:
Quæ tamen omnia corporea conſtare neceſſe'ſt
Natura: quoniam ſenſus impellere poſſunt.
Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.
Denique fluctifrago ſuſpenſæ in littore veſtes
Vveſcunt, eædem diſpanſæ in ſole ſereſcunt.
At neque quo pacto perſederit humor aquaï
Viſu'ſt, nec rurſum quo pacto fugerit æſtu;
In paruas igitur parteis diſpergitur humor,
Quas oculi nulla poſſunt ratione videre.
Quin etiam multis ſolis redeuntibus annis
Annulus in digito ſubtertenuatur habendo:
Stillicidi caſus lapidem cauat: vncus aratri
Ferreus occulte decreſcit vomer in aruis:
Strataque iam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conſpicimus: tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, præterque meantum.
Hæc igitur minui, cum ſint detrita, videmus,
Sed quæ corpora decedant in tempore quoque,
Inuida præcluſit ſpeciem natura videndi.
Poſtremo, quæcumque dies naturaque rebus
Paullatim tribuit moderatim creſcere cogens,
Nulla poteſt oculorum acies contenta tueri:
Nec porro quæcumque æuo, macieque feneſcunt:
Nec mare quæ impendent veſco ſale ſaxa pereſa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere poſſis.

Corporibus cæcis igitur natura gerit res.
Nec tamen vndique corporea ſtipata tenentur
Omnia natura. namque eſt in rebus Inane,
Quod tibi cognoſſe in multis erit vtile rebus:
Nec ſinet errantem dubitare, & quærere ſemper
De ſumma rerum, & noſtris diffidere dictis;
Quapropter locus eſt intactus Inane, vacanſque.
Quod ſi non eſſet, nulla ratione moueri
Res poſſent. namque, officium quod corporis extat,
Officere, atque obſtare, id in omni tempore adeſſet
Omnibus. haud igitur quidquam procedere poſſet,
Principium quoniam cedendi nulla daret res:
At nunc per maria, ac terras, ſublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moueri
Cernimus ante oculos: quæ, ſi non eſſet Inane,
Non tam ſollicito motu priuata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuiſſent:
Vndique materies quoniam ſtipata quieſſet.
Præterea quamvis ſolidæ res eſſe putentur,
Hinc tamen eſſe licet raro cum corpore cernas:
In ſaxis, ac ſpeluncis permanat aquarum
Liquidus humor, & vberibus flent omnia guttis:
Diſſupat in corpus ſeſe cibus omne animantum:
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt:
Quod cibus in totas vſque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omneis:
Inter ſepta meant voces, & clauſa domorum
Tranſuolitant: rigidum permanat frigus ad oſſa.
Quod, niſi Inania ſint, qua poſſent corpora quæque
Tranſire, haud vlla fieri ratione videres.
Denique cur alias aliis præſtare videmus

Pondere res rebus, nihilo maiore figura?
Nam, ſi tantundem'ſt in lanæ glomere quantum
Corporis in plumbo'ſt, tantundem pendere par eſt;
Corporis officiũ eſt quoniam premere omnia deorſum:
Contra autem natura manet ſine pondere Inanis;
Ergo quod magnum'ſt æquè, leuiuſque videtur,
Nimirum plus eſſe ſibi declarat Inanis:
At contra grauius plus in ſe corporis eſſe
Dedicat, & multo Vacui minus intus habere.
Eſt igitur nimirum id, quod ratione ſagaci
Quærimus, admiſtum rebus quod Inane vocamus.
Illud in his rebus ne te deducere vero
Poſſit, quod quidam fingunt, præcurrere cogor,
Cedere ſquamigeris latices nitentibus ajunt,
Et liquidas aperire vias, quia poſt loca piſces
Linquant, quo poſſint cedentes confluere vndæ:
Sic alias quoque res inter ſe poſſe moueri,
Et mutare locum, quamvis ſint omnia plena.
Scilicet id falſa totum ratione receptum'ſt.
Nam quo ſquamigeri poterunt procedere tandem,
Ni ſpatium dederint latices? concedere porro
Quo poterunt vndæ, cum piſces ire nequibunt?
Aut igitur motu priuandum'eſt corpora quæque;
Aut eſſe admiſtum dicendu'ſt rebus Inane;
Vnde initium primum capiat res quæque mouendi.
Poſtremo duo de concurſu corpora lata
Si cita diſſiliant, nempe aër omne neceſſe'ſt
Inter corpora quod fuvat poſſidat Inane.
Is porro, quamvis circum celerantibus auris
Confluat, haud poterit tamen vno tempore totum
Compleri ſpatium. nam primum quemque neceſſe'ſt

Occupet ille locum, deinde omnia poſſideantur.
Quod ſi forte aliquis, cum corpora diſſiſuere,
Tum putat id fieri, quia ſe condenſeat aër,
Errat: nam vacuum tunc fit, quod non fuit ante,
Et repletur item, vacuum quod conſtitit ante;
Nec tali ratione poteſt denſerier aër:
Nec, ſi iam poſſet, ſine Inani poſſet, opinor,
Se ipſe in ſe trahere, & parteis conducere in vnum.
Quapropter, quamvis cauſando multa moreris,
Eſſe in rebus Inane tamen fateare neceſſe'ſt.
Multaque præterea tibi poſſum commemorando
Argumenta, fidem dictis conradere noſtris.
Verum animo ſatis hæc veſtigia parua ſagaci
Sunt, per quæ poſſis cognoſcere cetera tute.
Namque canes vt montiuagæ perſæpe feraï
Naribus inueniunt intectas fronde quietes,
Cum ſemel inſtiterunt veſtigia certa viaï:
Sic alid ex alio per te tute ipſe videre
Talibus in rebus poteris, cæcaſque latebras
Inſinuare omneis, & verum protrahere inde:
Quod ſi pigraris, paullumve abſceſſeris ab re,
Hoc tibi de plano poſſum promittere, Memmi:
Vſque adeo largos hauſtus de fontibus magnis
Lingua meo ſuauis diti de pectore fundet,
Vt verear, ne tarda prius per membra ſenectus
Serpat, & in nobis vitaï clauſtra reſoluat,
Quam tibi de quauis vna re verſibus omnis
Argumentorum ſit copia miſſa per aureis.
Sed nunc iam repetam cœptum pertexere dictis,
Omnis vt eſt igitur per ſe natura, duabus
Conſiſtit rebus. nam corpora ſunt, & Inane,

Hæc in quo ſita ſunt, & qua diuerſa mouentur.
Corpus enim per ſe communis deliquat eſſe
Senſus: quo niſi prima fides fundata valebit,
Haud erit occultis de rebus quo referentes
Confirmare animi quicquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac ſpatium quod Inane vocamus,
Si nullum foret, haud vſquam ſita corpora poſſent
Eſſe, neque omnino quaquam diuerſa meare:
Id quod iam ſupera tibi paullo oſtendimus ante.
Præterea nihil eſt, quod poſſis dicere ab omni
Corpore ſeiunctum, ſecretumque eſſe ab Inani:
Quod quaſi tertia ſit rerum natura reperta.
Nam quodcunque erit, eſſe aliquid debebit id ipſum
Augmine vel grandi, vel paruo denique, dum ſit;
Cui ſi tactus erit quamvis leuis, exiguuſque,
Corporum augebit numerum, ſummamque ſequetur;
Sin intactile erit, nulla de parte quod vllam
Rem prohibere queat per ſe tranſire meantem:
Scilicet hoc id erit Vacuum, quod Inane vocamus.
Præterea per ſe quodcumque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipſum,
Aut erit vt poſſint in eo res eſſe, gerique:
At facere & fungi ſine corpore nulla poteſt res:
Nec præbere locum porro, niſi Inane Vacanſque.
Ergo præter Inane, & corpora, tertia per ſe
Nulla poteſt rerum in numero natura relinqui,
Nec, quæ ſub ſenſus cadat vllo tempore noſtros,
Nec ratione animi quam quiſquam poſſit apiſci.
Nam quæcumque cluent, aut his coniuncta duabus
Rebus ea inuenies, aut horum euenta videbis.
Coniunctu'ſt id, quod numquam ſine perniciali

Diſcidio potiseſt ſciungi, ſeque gregari:
Pondus vti ſaxis, calor ignibus, liquor aquaï,
Tactus corporibus cunctis, intactus Inani.
Seruitium contra, libertas, diuitiæque,
Paupertas, bellum, concordia, cetera, quorum
Adventu manet incolumis natura, abituque,
Hæc ſoliti ſumus, vt par eſt, euenta vocare.
Tempus item per ſe non eſt, ſed rebus ab ipſis
Conſequitur ſenſus, tranſactum quid ſit in æuo,
Tum quæ res inſtet, quid porro deinde ſequatur.
Nec per ſe quemquam tempus ſentire fatendu'ſt
Semotum ab rerum motu, placidaque quiete.
Denique Tyndaridem raptam, belloque ſubactas
Troiugenas genteis cum dicunt eſſe, videndu'ſt,
Ne forte hæc per ſe, cogant nos, eſſe fateri:
Quando ea ſæcla hominum, quorum hæc euenta fuere,
Inreuocabilis abſtulerit iam præterita ætas.
Namque aliud rebus, aliud regionibus ipſis
Euentum dici poterit, quodcumque erit actum.
Denique materies ſi rerum nulla fuiſſet,
Nec locus, ac ſpatium, res in quo quæque geruntur,
Numquam Tyndaridis formæ conflatus amore
Ignis Alexandri Phrygio ſub pectore gliſceus
Clara accendiſſet ſæui certamina belli:
Nec clam durateus Troiai Pergama partu
Inflammaſſet equus nocturno Graiugenarum;
Perſpicere vt poſſis res geſtas funditus omneis,
Non ita vti corpus per ſe conſtare, nec eſſe:
Nec ratione cluêre eâdem, qua conſtat Inane:
Sed magis vt merito poſſis euenta vocare
Corporis, atque loci, res in quo quæque gerantur.

Corpora

Corpora ſunt porrò partim primordia rerum,
Partim concilio quæ conſtant principiorum.
Sed quæ ſunt rerum primordia, nulla poteſt vis
Stringere: nam ſolido vincunt ea corpore demum;
Et ſi difficile eſſe videtur credere, quicquam
In rebus ſolido reperiri corpore poſſe.
Tranſit enim fulmen cœli per ſepta domorum,
Clamor vt, ac voces: ferrum candeſcit in igne:
Diſſiliuntque fero feruentia ſaxa vapore:
Conlabefactatus rigor auri ſoluitur æſtu:
Tum glacies æris flamma deuicta liqueſcit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus:
Quando vtrumque manu, retinentes pocula ritè,
Senſimus infuſo lympharum rore ſupernè.
Vſque adeo in rebus ſolidi nihil eſſe videtur.
Sed quia vera tamen ratio, naturaque rerum
Cogit, ades, paucis dum verſibus expediamus,
Eſſe ea, quæ ſolido, atque æterno corpore conſtent,
Semina quæ rerum, primordiaque eſſe docemus:
Vnde omnis rerum nunc conſtet ſumma creata.
Principio quoniam duplex natura duarum
Diſſimilis rerum longè conſtare reperta'ſt,
Corporis atque loci, res in quo quæque geruntur:
Eſſe, vtramque ſibi per ſe, puramque neceſſe'ſt.
Nam quacumque vacat ſpatium, quod Inane vocamus;
Corpus eà non eſt: quà porrò cunque tenet ſe
Corpus, eà vacuum nequaquam conſtat Inane.
Sunt igitur ſolida, ac ſine Inani corpora prima.
Præterea quoniam genitis in rebus Inane'ſt,
Materiem circum ſolidam conſtare neceſſe'ſt:
Nec res vlla poteſt vera ratione probari

Corpore Inane ſuo celare, atque intus habere,
Si non, quod cohibet, ſolidum conſtare relinquas.
Id porrò nihil eſſe poteſt, niſi materiai
Concilium, quod Inane queat rerum cohibere.
Materies igitur, ſolido quæ corpore conſtat,
Eſſe æterna poteſt, cùm cetera diſſoluantur.
Tum porrò ſi nil eſſet, quod Inane vacaret,
Omne foret ſolidum; niſi contrà corpora cæca
Eſſent, quæ loca complerent, quæcunque tenerent:
Omne, quod eſt, ſpatium vacuum conſtaret inane.
Alternis igitur nimirùm corpus Inani
Diſtinctu"ſt, quoniam nec plenum nauiter extat:
Nec porrò vacuum: ſunt ergo corpora cæca,
Quæ ſpatium pleno poſſint diſtinguere Inane.
Hæc neque diſſolui plagis extrinſecus icta
Poſſunt: nec porro penitùs penetrata retexi:
Nec ratione queunt alia tentata labare,
Id quod iam ſuperà tibi paullo oſtendimus antè.
Nam neque conlidi ſine Inani poſſe videtur
Quicquam, nec frangi, nec findi in bina ſecando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quàm quæque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus penitùs tentata labaſcit.
Ergo, ſi ſolida, ac ſine Inani corpora prima
Sunt, ita vti docui, ſint hæc æterna neceſſe'ſt,
Præterea, niſi materies æterna fuiſſet;
Antehac ad nihilum penitus res quæque rediſſent,
De nihiloque renata forent quæcunque videmus.
At quoniam ſuperà docui nil poſſe creari
De nihilo, neque quod genitu"ſt, ad nil reuocari:

Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolui quò quæque supremo tempore possint,
Materies vt suppeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,.
Nec ratione queunt alia seruata per æuum
Ex infinito iam tempore res reparare.
Denique, si nullam finem natura parasset
Frangendis rebus, iam corpora materiai
Vsque redacta forent, æuo frangente priore,
Vt nihil ex illis à certo tempore posset
Conceptum, summum ætatis peruadere florem;
Nam quidvis citiùs dissolui posse videmus,
Quàm rursus refici. quapropter longa diei
Infinitæ ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc, disturbans, dissoluensque,
Id nunquam reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirùm frangendi reddita finis
Certa manet: quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita simul generatim tempora rebus
Stare, quibus possint æui contingere florem.
Huc accedit, vti solidissima materiai
Corpora cùm constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiant aër, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, & qua vi cumque genantur,
Admistum quoniam simul est in rebus Inane.
At contrà, si mollia sint primordia rerum,
Vnde queant validi silices, ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi. nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur solida pollentia simplicitate,
Quorum condenso magis omnia conciliatu

Arctari possunt, validasque ostendere vireis.
Denique iam quoniam generatim reddita finis
Crescendi rebus constat, vitamque tuendi,
Et quid quæque queant per fœdera naturaï,
Quid porrò nequeant, sancitum quandoquidem exstat:
Nec commutatur quicquam; quin omnia constant,
Vsque adeò variæ volucres vt in ordine cunctæ
Ostendant maculas generaleis corpori inesse,
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum. nam si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione reuicta,
Incertum quoque iam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat, finita potestas denique cuique
Quánam sit ratione, atque altè terminus hæreat;
Nec toties possent generatim sæcla referre
Naturam, motus, victum, moresque parentum.
Tum porrò, quoniam extremum cuiusque cacumen
Corporis est aliquod, nostri quòd cernere sensus
Iam nequeunt: id nimirum sine partibus exstat,
Et minima constat natura: nec fuit vmquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit:
Alterius quoniam est ipsum pars, primaque, & ima.
Inde aliæ, atque aliæ similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam corporis explent.
Quæ quoniam per se nequeunt constare, necesse'st,
Hærere, vt nequeant vlla ratione reuelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate:
Quæ minimis stipata cohærent partibus arctè,
Non ex vllorum conuentu conciliata,
Sed magis æterna pollentia simplicitate:
Vnde neque auelli quicquam, neque deminui iam

Concedit natura reſeruans ſemina rebus.
Præterea niſi erit Minimum, paruiſſima quæque
Corpora conſtabunt ex partibus infinitis.
Quippe vbi dimidiæ partis pars ſemper habebit
Dimidiam partem: nec res perfiniet vlla.
Ergo rerum inter ſummam, minimamque quid eſcit?
Non erit vt diſtent. nam quamvis funditus omnis
Summa ſit infinita, tamen paruiſſima quæ ſunt,
Ex infinitis conſtabunt partibus æquè.
Quoi quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere poſſe animum, victus fateare neceſſe'ſt,
Eſſe ea quæ nullis iam prædita partibus exſtent,
Et minima conſtent natura: quæ quoniam ſunt,
Illa quoque eſſe tibi ſolida, atque æterna fatendum.
Denique ni minimas in parteis cuncta reſolui
Cogere conſueſſet rerum natura creatrix,
Iam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea, quia quæ multis ſunt partibus aucta,
Non poſſunt ea, quæ debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concurſus, motus, per quæ res quæque geruntur.
Porrò, ſi nulla'ſt frangendis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quædam
Nunc etiam ſuperare neceſſe'ſt corpora rebus,
Quæ nondum clueant vllo tentata periclo.
At quoniam fragili natura prædita conſtant,
Diſcrepat æternum tempus potuiſſe manere
Innumerabilibus plagis vexata per æuum.
Quapropter, qui materiem rerum eſſe putarunt
Ignem, atque ex igni ſummam conſiſtere ſolo,
Magnopere à vera lapſi ratione videntur.

Omnis, & ex nihilo fient quæcunque creantur.
Nam quodcunque ſuis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit antè;
Proinde aliquid ſuperare neceſſe'ſt incolume ollis,
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes,
De nihiloque renata vireſcat copia rerum.
Nunc igitur, quoniam certiſſima corpora quædam
Sunt, quæ conſeruant naturam ſemper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, & conuertunt corpora ſeſe:
Scire licet non eſſe hæc ignea corpora rerum.
Nil referret enim quædam decedere, abire,
Atque alia attribui mutarique ordine quædam,
Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent.
Ignis enim foret omnimodis, quodcunque crearet.
Verum, vt opinor, ita'ſt: ſunt quædã corpora, quorum
Concurſus, motus, ordo, poſitura, figuræ,
Efficiunt igneis, mutatoque ordine mutant
Naturam: neque ſunt igni ſimulata, neque vllæ
Præterea reij, quæ corpora mittere poſſit
Senſibus, & noſtros adiectu tangere tactus.
Dicere porrò ignem res omneis eſſe, neque vllam
Rem veram in numero rerum conſtare, niſi ignem:
Quod facit hic idem, perdelirum eſſe videtur.
Nam contra ſenſus ab ſenſibus ipſe repugnat:
Et labefactat eos, vnde omnia credita pendent:
Vnde hic cognitus eſt ipſi, quem nominat ignem.
Credit enim ſenſus ignem cognoſcere verè,
Cetera non credit, nihilo quæ clara minus ſunt:
Quod mihi cum vanum, tum delirum eſſe videtur.
Quo referemus enim? quid nobis certius ipſis

Carmina quin etiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Vt vix humana videatur ſtirpe creatus.
Hic tamen, & ſuperà quos diximus, inferiores
Partibus egregiè multis, multoque minores,
Quanquam multa bene, ac diuinitus inuenientes
Ex adyto tanquam cordis reſponſa dedere
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phœbi, lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et grauiter magni magno cecidere ibi caſu:
Primum quod motus exemto rebus Inani
Conſtituunt, & res molleis, raraſque relinquunt,
Aëra, ſolem, ignem, terras, animalia, fruges:
Nec tamen admiſcent in eorum corpus Inane.
Deinde quod omnino finem non eſſe ſecandis
Corporibus faciunt, neque pauſam ſtare fragori:
Nec prorſum in rebus minimum conſiſtere quicquam:
Cum videamus id extremum cuiuſque cacumen
Eſſe, quod ad ſenſus noſtros minimum eſſe videtur:
Conijcere vt poſſis ex hoc, quod cernere non quîs,
Extremum quod habent, minimum conſiſtere rebus.
Hoc accedit item, quod iam primordia rerum
Mollia conſtituunt, quæ nos natiua videmus
Eſſe, & mortali cum corpore funditus; atqui
Debeat ad nihilum iam rerum ſumma reuerti,
De nihiloque renata vireſcere copia rerum:
Quorum vtrunque quid à vero iam diſtet, habebas.
Deinde inimica modis multis ſunt, atque venena
Ipſa ſibi inter ſe; quare aut congreſſa peribunt,
Aut ita diffugient, vt tempeſtate coorta,

Fulmina diffugere, atque imbreis ventoſque videmus,
Denique quatuor ex rebus ſi cuncta creantur,
Atque in eas rurſum res omnia diſſoluuntur,
Quî magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter ſe naturam tempore ab omni.
Sin ita forte putas, ignis, terræque coire
Corpus, & aërias auras, roremque liquorum,
Nil in concilio naturam vt mutet eorum:
Nulla tibi ex illis poterit res eſſe creata,
Non animans, non exanimo quid corpore, vt arbos;
Quippe ſuam quidque in cœtu variantis acerui
Naturam oſtendet, miſtuſque videbitur aër
Cum terra ſimul, atque ardor cum rore manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam clandeſtinam, cæcamque adhibere,
Emineat nequid, quod contra pugnet, & obſtet,
Quo minus eſſe queat propriè quodcumque creatur.
Quin etiam repetunt à cœlo, atque ignibus eius,
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aëris: hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta reuerti,
Humorem primum, poſt aëra, deinde calorem:
Nec ceſſare hæc inter ſe mutare, meare
De cœlo ad terram, de terra ad ſidera mundi:
Quod facere haud vllo debent primordia pacto.
Immutabile enim quiddam ſuperare neceſſe'ſt;
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcumque ſuis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors eſt illius, quod fuit ante.

Quapropter, quoniam quæ paullò diximus ante,
In commutatum veniunt, conſtare neceſſe'ſt
Ex aliis ea, quæ nequeant conuertier vnquam:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes;
Quin potius tali natura prædita quædam
Corpora conſtituas, ignem ſi forte crearint,
Poſſe eadem demtis paucis, pauciſque tributis,
Ordine mutato, & motu, facere aëris auras:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifeſta palam res indicat, inquis, in auras
Aëris è terra res omneis creſcere, alique:
Et niſi tempeſtas indulget tempore fauſto,
Imbribus, & tabe nimborum arbuſta vacillant,
Solque ſua pro parte fouet, tribuitque calorem:
Creſcére non poſſint fruges, arbuſta, animantes.
Scilicet & niſi nos cibus aridus, & tener humor
Adiuvet, amiſſo iam corpore, vita quoque omnis
Omnibus è neruis atque oſſibus exſoluatur.
Adiutamur enim dubio procul, atque alimur nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res:
Nimirum quia multa modis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia miſta
Sunt: ideò variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur:
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, ſolem
Conſtituunt: eadem fruges, arbuſta, animanteis:
Verum aliis, alioque modo commiſta mouentur.
Quin etiam paſſim noſtris in verſibus ipſis
Multa elementa vides multis communia verbis:

Cum tamen inter ſe verſus, ac verba neceſſe'ſt
Confiteare & re, & ſonitu diſtare ſonanti:
Tantum elementa queunt permutato ordine ſolo:
At rerum quæ ſunt primordia, plura adhibere
Poſſunt, vnde qûeant variæ res quæque creari.
Nunc & Anaxagoræ ſcrutemur homœomeriam,
Quam Græci memorant, nec noſtra dicere lingua
Concedit nobis patrii ſermonis egeſtas:
Sed tamen ipſam rem facile'ſt exponere verbis,
Principium rerum quam dicit homœomeriam:
Oſſa videlicet è pauxillis atque minutis
Oſſibus, ſic & de pauxillis atque minutis
Viſceribus viſcus gigni, ſanguenque creari,
Sanguinis inter ſe multis coeuntibus guttis:
Ex aurique putat micis conſiſtere poſſe
Aurum, & de terris terram concreſcere paruis:
Ignibus ex ignem, humorem ex humoribus eſſe;
Cætera conſimili fingit ratione, putatque:
Nec tamen eſſe vlla parte idem in rebus Inane
Concedit, neque corporibus finem eſſe ſecandis.
Quare in vtraque mihi pariter ratione videtur
Errare, atque illi, ſuperà quos diximus ante.
Adde quod imbecilla nimis primordia fingit,
Si primordia ſunt, ſimili quæ prædita conſtant
Natura, atque ipſæ res ſunt; æquéque laborant,
Et pereunt, neque ab exitio res vlla refrenat.
Nam quid in oppreſſu valido durabit eorum,
Vt mortem effugiat lethi ſub dentibus ipſis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? ſanguen? an oſſa?
Nil, vt opinor, vbi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quæ manifeſta videmus

Ex oculis noſtris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad nihilum res poſſe, neque autem
Creſcere de nihilo, teſtor res ante probatas.
Præterea quoniam cibus auget corpus, alitque:
Scire licet, nobis venas, & ſanguen, & oſſa,
Et neruos alienigenis ex partibus eſſe:
Siue cibos omneis commiſto corpore dicent
Eſſe, & habere in ſe neruorum corpora parua,
Oſſaque, & omnino venas, parteiſque cruoris:
Fiet, vti cibus omnis & aridus, & liquor ipſe,
Ex alienigenis rebus conſtare putetur,
Oſſibus, & neruis, veniſque, & ſanguine miſto.
Præterea quæcunque è terra corpora creſcunt,
Si ſunt in terris, terras conſtare neceſſe'ſt
Ex alienigenis, quæ terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis vtare licebit:
In lignis ſi flamma latet, fumuſque, ciniſque:
Ex alienigenis conſiſtant ligna neceſſe'ſt,
Linquitur hîc tenuis latitandi copia quædam:
Id quod Anaxagoras ſibit ſumit, vt omnibus omneis
Res putet immiſtas rebus latitare: ſed illud
Apparere vnum, cuius ſint pluria miſta,
Et magis in promtu, primaque in fronte locata:
Quod tamen à vera longè ratione repulſu'ſt.
Conueniebat enim fruges quoque ſæpe minutas,
Robore cum ſaxi franguntur, mittere ſignum
Sanguinis, aut aliúm noſtro quæ corpore aluntur:
Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem:
Conſimili ratione herbas quoque ſæpe decebat,
Et latices, dulceis guttas, ſimilique ſapore
Mittere, lanigeræ quali ſunt vbera lactis:

Scilicet & glebis terrarum ſæpe friatis
Herbarum genera, & fruges, frondeiſque videri
Diſpertita, atque in terris latitare minutè;
Poſtremò, in lignis cinerem fumumque videri,
Cum præfracta forent, igneiſque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifeſta docet res,
Scire licet non eſſe in rebus res ita miſtas:
Verùm ſemina multimodis immiſta latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At ſæpe in magnis fit montibus, inquis, vt altis
Arboribus vicina cacumina ſumma terantur
Inter ſe, validis facere id cogentibus auſtris,
Donec fulſerunt flammæ fulgore coorto:
Scilicet & non eſt lignis tamen inſitus ignis;
Verùm ſemina ſunt ardoris multa, terendo
Quæ cum confluxere, creant incendia ſiluis.
Quod ſi tanta foret ſiluis abſcondita flamma,
Non poſſent vllum tempus celarier ignes:
Conficerent volgò ſiluas, arbuſta cremarent.
Iamne vides igitur, paullò quod diximus antè,
Permagni referre eadem primordia ſæpe
Cum quibus, & quali poſitura contineantur?
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque?
Atque eadem paullò inter ſe mutata creare
Igneis è lignis? quo pacto verba quoque ipſa
Inter ſe paullò mutatis ſunt elementis,
Cum ligna, atque igneis diſtincta voce notemus.
Denique iam quæcunque in rebus cernis apertis,
Si fieri non poſſe putas, quin materiaï
Corpora conſimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:

Fiet vti riſu tremulo concuſſa cachinnent,
Et lacrymis ſalſis humectent ora, genaſque.
Nunc age, quod ſupereſt, cognoſce, & clariùs audi.
Nec me animi fallit, quam ſint obſcura, ſed acri
Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor,
Et ſimul incuſſit ſuauem mî in pectus amorem
Muſarum: quo nunc inſtinctus, mente vigenti
Auia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita ſolo: iuuat integros accedere fonteis,
Atque haurire, iuuatque nouos decerpere flores,
Inſignemque meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nulli velarint tempora Muſæ:
Primum quod magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exſoluere pergo:
Deinde quod obſcura de re tam lucida pango
Carmina, Muſeo contingens cuncta lepôre.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur:
Sed veluti pueris abſinthia tetra medentes
Cum dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſinthî laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potiùs tali facto recreata valeſcat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Triſtior eſſe, quibus non eſt tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi ſuauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere noſtram,
Et quaſi Muſeo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Verſibus in noſtris poſſem, dum perſpicis omnem

Extremas, quæram quid telo denique fiat.
Fiet vti nuſquam poſſit conſiſtere finis:
Effugiumque fugæ prolatet copia ſemper.
Præterea ſpatium ſummaï totius omne
Vndique ſi incluſum certis conſiſteret oris,
Finitumque foret, iam copia materiaï
Vndique ponderibus ſolidis confluxet ad imum;
Nec res vlla geni ſub cœli tegmine poſſet:
Nec foret omninò cœlum, neque lumina ſolis:
Quippe vbi materies omnis cumulata iaceret
Ex infinito iam tempore ſubſidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla'ſt: quia nil eſt funditùs imum,
Quo quaſi confluere, & ſedes vbi ponere poſſint,
Semper & aſſiduo motu res quæque genuntur
Partibus in cunctis, æternaque ſuppeditantur
Ex infinito cita corpora materiaï.
Poſtremò ante oculos rem res finire videtur:
Aër diſſepit colleis, atque aëra montes:
Terra mare, & contrà mare terras terminat omneis.
Omne quidem verò nihil eſt quod finiat extra:
Eſt igitur natura loci, ſpatiumque profundi,
Quod neque clara ſuo percurrere flumina curſu
Perpetuo poſſint æui labentia tractu:
Nec prorſum facere, vt reſtet minus ire meando:
Vſque adeò paſſim patet ingens copia rebus,
Finibus exemtis in cunctas vndique parteis.
Ipſa modum porrò ſibi rerum ſumma parare
Ne poſſit, natura tenet: quia corpus Inani,
Et quod Inane aute'ſt, finiri corpore cogit:
Vt ſic alternis infinita omnia reddat.

Aut etiam alterutrum ni ſi terminet alterum eorum,
Simplice natura & pateat tantum immoderatum:
Nec mare, nec tellus, nec cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec diuûm corpora ſancta
Exiguum poſſent horaï ſiſtere tempus.
Nam diſpulſa ſuo de cœtu materiai
Copia ferretur magnum per Inane ſoluta,
Siue adeò potius nunquam concreta creaſſet
Vllam rem, quoniam cogi diſtecta nequiſſet.
Nam certè neque conſilio primordia rerum
Ordine ſe quæque, atque ſagaci mente locarunt:
Nec quos quæque darent motus pepigêre profecto:
Sed quia multimodis, multis, mutata, per omne
Ex infinito vexantur percita plagis,
Omne genus motus, & cœtus experiundo,
Tandem deueniunt in taleis diſpoſituras,
Qualibus hæc rebus conſiſtit ſumma creata:
Et multos etiam magnos ſeruata per annos,
Vt ſemel in motus coniecta'ſt conuenienteis,
Efficit, vt largis auidum mare fluminis vndis
Integrent amnes, & ſolis terra vapore
Fota nouet fœtus, ſummiſſaque gens animantum
Floreat, & viuant labentes ætheris ignes.
Quod nullo facerent pacto, niſi materiaï
Ex infinito ſuboriri copia poſſet,
Vnde amiſſa ſolent reparari in tempore quoque.
Nam veluti priuata cibo natura animantum
Diffluit amittens corpus, ſic omnia debent
Diſſolui, ſimul ac defecit ſuppeditare
Materies recta regione auerſa viaï.
Nec plagæ poſſent extrinſecus vndique ſummam

Conſeruare omnem, quæcunque'ſt conciliata.
Cudere enim crebrò poſſunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac ſuppleri ſumma queatur.
Interdum reſilire tamen coguntur, & vna
Principiis rerum ſpatium, tempuſque fugaï
Largiri, vt poſſint à cœtu libera ferri.
Quare etiam atque etiam ſuboriri multa neceſſe'ſt.
Et tamen vt plagæ quoque poſſint ſuppetere ipſæ,
Infinita opus eſt vis vndique materiai.
Illud in his rebus longè fuge credere, Memmi,
In medium ſummæ (quod dicunt) omnia niti,
Atque ideò mundi naturam ſtare ſine vllis
Ictibus externis, neque quoquam poſſe reſolui
Summa atque ima, quod in medium ſint omnia nixa,
Ipſum ſi quicquam poſſe in ſe ſiſtere credis:
Et quæ pondera ſunt ſub terris, omnia ſurſum
Nitier, in terraque retrò requieſcere poſſa:
Vt per aquas quæ nunc rerum ſimulacra videmus:
Et ſimili ratione animalia ſubtu' vagari
Contendunt, neque poſſe è terris in loca cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora noſtra
Sponte ſua poſſint in cœli templa volare:
Illî cum videant ſolem, nos ſidera noctis
Cernere, & alternis nobiſcum tempora cœli
Diuidere, & nocteis parileis agitare, dieſque.
Sed vanus ſtolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexi quod habent peruersè prima viaï.
Nam medium nihil eſſe poteſt, vbi Inane, locuſque
Infinita: neque omnino, ſi iam medium ſit,
Poſſit ibi quicquam hac potiùs conſiſtere cauſa,
Quam quavis alia longè regione manere.

Omnis enim locus, ac ſpatium, quod Inane vocamus,
Per medium, per non medium concedat oportet
Aequis ponderibus, motus quacunque feruntur.
Nec quiſquam locus eſt, quo corpora cum venere,
Ponderis amiſſa vi poſſint ſtare in Inani:
Nec quod inane autem 'ſt, illis ſubſiſtere debet,
Quin ſua quod natura perit, concedere pergat,
Ne volucrum ritu flammarum, mœnia mundi
Diffugiant ſubitò magnum per Inane ſoluta,
Et ne cetera conſimili ratione ſequantur:
Neve ruant cœli tonitralia templa ſupernè,
Terraque ſe pedibus raptim ſubducat, & omnes
Inter permiſtas terræ, cœlique ruinas
Corpora ſoluentes, abeant per Inane profundum,
Temporis vt puncto nihil exſtet relliquiarum,
Deſertum præter ſpatium, & primordia cæca.
Nam quacunque prius de parti corpora ceſſe
Conſtitues, hæc rebus erit pars ianua lethi:
Hac ſe turba foras dabit omnis materiaï.
Præterea quoque iam non omnia corpora fingunt
In medium niti, ſed terrarum, atque liquorum,
Humorem ponti, magniſque è montibus vndas,
Et quaſi terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenueis exponunt aëris auras,
Et calidos ſimul à medio differrier igneis,
Atque ideò totum circumtremere æthera ſignis,
Et ſolis flammam per cœli cærula paſci,
Quod calor à medio fugiens ibi colligat igneis.
Quippe etiam veſci è terra mortalia ſæcla:
Nec prorſum arboribus ſummos frondeſcere ramos
Poſſe, niſi à terris paullatim quiſque cibetur.

Haud igitur poſſunt tali ratione teneri
Res in concilio, medij cuppedine victæ.
Hæc ſi pernoſces parua perfunctus opella,
(Namque alid ex alio clareſcet,) non tibi cæca
Nox iter eripiet, quin vltima naturaï
Peruideas, ita res accendent lumina rebus.

T. LVCRETII
LIBER SECVNDVS.

SVaue, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius ſpectare laborem:
Non quia vexari quemquam'ſt iucunda voluptas,
Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue'ſt.
Suaue etiam belli certamina magna tueri
Per campos inſtructa tua ſine parte periclí:
Sed nil dulcius eſt, bene quam munita tenere
Edita doctrina ſapientum templa ſerena:
Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctеis atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri.
O miſeras hominum menteis, ô pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantiſque periclis
Degitur hoc æui, quodcunque'ſt! nonne videre
Nil aliud ſibi naturam latrare, niſi vt, cum
Corpore ſeiunctus dolor abſit, mente fruatur
Iucundo ſenſu, cura ſemota, metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Eſſe opus omninò, quæ demant quemque dolorem.

Delicias quoque vti nullas ſubſternere poſſint,
Gratius interdum neque natura ipſa requirit.
Si non aurea ſunt iuuenum ſimulacra per ædeis
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis vt ſuppeditentur,
Nec domus argento fulget, auroque renidet,
Nec citharis reboant laqueata aurataque templa:
At tamen inter ſe proſtrati in gramine molli
Propter aquæ riuum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant:
Præſertim cum tempeſtas arridet, & anni
Tempora conſpergunt viridanteis floribus herbas,
Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus ſi in picturis, oſtroque rubenti
Iactaris, quam ſi plebeia in veſte cubandu'ſt.
Quapropter quoniam nil noſtro in corpore gazæ
Proficiunt, neque nobilitas, neque gloria regni:
Quod ſupereſt, animo quoque nil prodeſſe putandum:
Si non fortè tuas legiones per loca campi
Feruere cum videas belli ſimulacra cieteis:
Feruere cum videas claſſem, lateque vagari,
His tibi tum rebus timefactæ relligiones
Effugiunt animo pauidæ, mortiſque timores:
Tum vacuum pectus linquunt, curaque ſolutum.
Quod ſi ridicula hæc, ludibriaque eſſe videmus,
Re veraque metus hominum, curæque ſequaces,
Nec metuunt ſonitus armorum, nec fera tela:
Audacterque inter reges, rerumque potenteis
Verſantur, neque fulgorem reuerentur ab auro,
Nec clarum veſtis ſplendorem purpureai:
Quid dubitas, quin omne ſit hoc rationis egeſtas?

Omnis cum in tenebris præſertim vita laboret.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ſic nos in luce timemus
Interdum nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt
Non radii ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque.
Nunc age, quo motu genitalia materiai
Corpora res varias gignant, genitaſque reſoluant,
Et qua vi facere id cogantur, quæ ve ſit ollis
Reddita mobilitas magnum per Inane meandi,
Expediam: tu te dictis præbere memento.
Nam certè non inter ſe ſtipata cohæret
Materies: quoniam minui rem quamque videmus,
Et quaſi longinquo fluere omnia cernimus æuo,
Ex oculiſque vetuſtatem ſubducere noſtris:
Cum tamen incolumis videatur ſumma manere,
Propterea, quia quæ decedunt corpora cuique,
Vnde abeunt, minuunt: quò venêre, augmine donant:
Illa ſeneſcere, at hæc contra floreſcere cogunt.
Nec remorantur ibi: ſic rerum ſumma nouatur
Semper, & inter ſe mortales mutua viuunt.
Augeſcunt aliæ gentes, aliæ minuuntur:
Inque breui ſpatio mutantur ſæcla animantum:
Et, quaſi curſores, vitaï lampada tradunt.
Si ceſſare putas rerum primordia poſſe,
Ceſſandoque nouos rerum progignere motus:
Auius à vera longè ratione vagaris.
Nam, quoniam per Inane vagantur cuncta, neceſſe'ſt
Aut grauitate ſua ferri primordia rerum,

Multa minuta modis multis per Inane videbis
Corpora miſceri radiorum lumine in ipſo:
Et velut æterno certamine prœlia, pugnaſque
Edere turmatim certantia: nec dare pauſam,
Conciliis, & diſcidiis exercita crebris:
Coniicere vt poſſis ex hoc, primordia rerum,
Quale ſit, in magno iactari ſemper Inani;
Duntaxat rerum magnarum parua poteſt res
Exemplare dare, & veſtigia notitiaï.
Hoc etiam magis hæc animum te aduertere par eſt
Corpora quæ in ſolis radiis turbare videntur:
Quod tales turbæ motus quoque materiai
Significant clandeſtinos, cæcoſque ſubeſſe.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Commutare viam, retroque repulſa reuerti
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas denique parteis.
Scilicet hic à principiis eſt omnibus error.
Prima mouentur enim per ſe primordia rerum;
Inde ea, quæ paruo ſunt corpora conciliatu,
Et quaſi proxima ſunt ad vireis principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulſa cientur:
Ipſaque quæ porrò paullo maiora, laceſſunt.
Sic à principiis aſcendit motus, & exit
Paullatim noſtros ad ſenſus, vt moueantur.
Illa quoque in ſolis quæ lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant plagis apparet apertè.
Nunc, quæ mobilitas ſit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoſcere, Memmi.
Primum aurora nouo cum ſpargit lumine terras,
Et variæ volucres nemora auia peruolitantes
Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplente:

Quam ſubitò ſoleat ſol ortus tempore tali
Conueſtire ſua perfundens omnia luce,
Omnibus in promtu, manifeſtumque eſſe videmus.
At vapor is, quem ſol mittit, lumenque ſerenum,
Non per Inane meat vacuum, quo tardius ire
Cogitur, aërias quaſi cum diuerberet vndas:
Nec ſingillatim corpuſcula quæque vaporis,
Sed complexa meant inter ſe, conque globata.
Quapropter ſimul inter ſe retrahuntur: & extrà
Officiuntur, vti cogantur tardius ire.
At, quæ ſunt ſolida primordia ſimplicitate,
Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Vlla foris, atque ipſa ſuis è partibus vnum,
Vnum in quem cœpêre locum connixa feruntur:
Debent nimirum præcellere mobilitate,
Et multo citiùs ferri, quam lumina ſolis:
Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo ſolis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque conſilio debent tardata morari,
Nec perſcrutari primordia ſingula quæque,
Vt videant, qua quidque geratur cum ratione.
At quidam contra hæc, ignari, materiaï
Naturam non poſſe deûm ſine numine rentur
Tantopere humanis rationibus ac moderatis
Tempora mutare annorum, frugeſque creare:
Nec iam cætera, mortaleis quæ ſuadet adire,
Ipſaque deducit dux vitæ dia voluptas,
Vt res per Veneris blanditim fæcla propagent,
Ne genus occidat humanum: quorum omnia cauſa
Conſtituiſſe deos fingunt. ſed in omnibus rebus
Magnopere à vera lapſi ratione videntur.

Nam quamvis rerum ignorem primordia quæ ſint,
Hoc tamen ex ipſis cœli rationibus auſim
Confirmare, aliiſque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus eſſe creatam
Naturam mundi, quæ tanta'ſt prædita culpa:
Quæ tibi poſterius, Memmi, faciemus aperta.
Nunc id quod ſupereſt, de motibus expediemus.
Nunc locus eſt (vt opinor) in his illud quoque rebus
Confirmare tibi, nullam rem poſſe ſua vi
Corpoream ſurſum ferri, ſurſumque meare.
Nec tibi dent in eo flammarum corpora fraudem:
Surſus enim vorſus gignuntur, & augmina ſumunt:
Et ſurſum nitidæ fruges, arbuſtaque creſcunt,
Pondera, quantum in ſe'ſt, cum deorſum cuncta ferātur.
Nec cum ſubſiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma deguſtant tigna, trabeiſque,
Sponte ſua facere id ſine vi ſubigente putandum'ſt:
Quod genus, è noſtro cum miſſus corpore ſanguis
Emicat exſultans altè, ſpargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna trabeiſque
Reſpuat humor aquæ? nam quā magis merſimus altum
Directa, & magna vi multi preſſimus ægre:
Tam cupide ſurſum reuomit magis, atque remittit,
Plus vt parte foras emergant, exſiliantque.
Nec tamen hæc quantu' ſt in ſe, dubitamus, opinor,
Quin vacuum per Inane deorſum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammæ quoque poſſe per auras
Aëris expreſſæ ſurſum ſuccedere, quanquam
Pondera, quantum in ſe'ſt, deorſum deducere pugnent.
Nocturnaſque faceis cœli ſublime volanteis,
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,

In quaſcunque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terram ſtellas, & ſidera cernis?
Sol etiam ſummo de vertice diſſupat omneis
Ardorem in parteis, & lumine conſerit arua.
In terras igitur quoque ſolis vergitur ardor.
Tranſuerſoſque volare per imbres fulmina cernis:
Nunc hinc, nunc illinc abrupti nubibus ignes
Concurſant, cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in his quoque te rebus cognoſcere auemus:
Corpora cum deorſum rectum per Inane feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore firmè,
Incertiſque locis ſpatio decedere paullum:
Tantum quod momen mutatum dicere poſſis.
Quod niſi declinare ſolerent, omnia deorſum,
Imbris vti guttæ caderent per Inane profundum:
Nec foret offenſus natus, nec plâga creata
Principiis: ita nil vnquam natura creaſſet.
Quod ſi fortè aliquis credit grauiora poteſſe
Corpora, quo citius rectum per Inane feruntur,
Incidere è ſupero leuioribus, atque ita plagas
Gignere, quæ poſſint genitaleis reddere motus:
Auius à vera longè ratione recedit.
Nam per aquas quæcũque cadunt, atque aëra deorſum:
Hæc pro ponderibus caſus celerare neceſſe'ſt,
Propterea, quia corpus aquæ, naturaque tenuis
Aëris haud poſſunt æquè rem quamque morari:
Sed citiùs cedunt grauioribus exſuperata.
At contrà nulli de nulla parte, neque vllo
Tempore Inane poteſt vacuum ſubſiſtere rei,
Quin, ſua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per Inãne quietum

Aequè ponderibus non æquis concita ferri.
Haud igitur poterunt leuioribus incidere vnquam
Ex ſupero grauiora, neque ictus gignere per ſe,
Qui varient motus, per quos natura genat res.
Quare etiam atque etiam paullum clinare neceſſe'ſt
Corpora, nec plus quam minimum, ne fingere motus
Obliquos videamur, & id res vera refutet.
Namque hoc in promtu, manifeſtumque eſſe videmus:
Pondera, quantum in ſe'ſt, non poſſe obliqua meare,
Ex ſupero cum præcipitant, quod cernere poſſis.
Sed nihil omninò recta regione viaï
Declinare quis eſt, qui poſſit cernere, ſeſe?
Denique ſi ſemper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur ſemper nouus ordine certo:
Nec declinando faciunt primordia motûs
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne cauſam cauſa ſequatur:
Libera per terras vnde hæc animantibus extat,
Vnde eſt hæc (inquam) fatis auolſa voluntas,
Per quam progredimur, quò ducit quemque voluptas?
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, ſed vbi ipſa tulit mens.
Nam dubio procul his rebus ſua cuique voluntas
Principium dat: & hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam patefactis tempore puncto
Carceribus, non poſſe tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam deſubito, quam mens auet ipſa?
Omnis enim totum per corpus materiaï
Copia conquiri debet, concîta per artus
Omneis vt ſtudium mentis connexa ſequatur:
Vt videas initium motus à corde creari,

Ex animique voluntate id procedere primùm:
Inde dari porrò per totum corpus & artus.
Nec ſimile'ſt, vt cum impulſi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu,
Nam tum materiam totius corporis omnem
Perſpicuu''ſt nobis inuitis ire, rapique,
Donicum eam refrenauit per membra voluntas.
Iamne vides igitur, quamquam vis extima multos
Pellit, & inuitos cogit procedere ſæpe,
Præcipiteiſque rapit, tamen eſſe in pectore noſtro
Quiddam, quod contra pugnare, obſtareque poſſit:
Cuius ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus,
Et proiecta refrenatur, retroque reſidit?
Quare in ſeminibus quoque idem fateare neceſſe'ſt,
Eſſe aliam præter plagas, & pondera cauſam
Motibus, vnde hæc eſt nobis innata poteſtas:
De nihilo quoniam fieri nil poſſe videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quaſi vi, ſed ne mens ipſa neceſſum
Inteſtinum habeat cunctis in rebus agendis:
Et deuicta quaſi cogatur ferre, patique:
Id facit exiguum clinamen principiorum
Nec regione loci certa, nec tempore certo,
Nec ſtipata magis fuit vnquam materiaï
Copia, nec porrò maioribus interuallis.
Nam neque adaugeſcit quicquam, neque deperit inde.
Quapropter quo nunc in motu principiorum
Corpora, ſunt, in eodem anteacta ætate fuere,
Et poſt hac ſemper ſimili ratione ferentur:
Et quæ conſuerunt gigni, gignentur eâdem

Conditione: & erunt, & creſcent, inque valebunt,
Quantum cuique datum'ſt per fœdera naturaï.
Nec rerum ſummam commutare vlla poteſt vis.
Nam neque quo poſſit genus vllum materiaï
Effugere ex Omni, quicquam 'ſt, neque rurſus, in Omne
Vnde coorta queat noua vis irrumpere, & omnem
Naturam rerum mutare, & vertere motus.
Illud in his rebus non eſt mirabile: quare
Omnia cùm rerum primordia ſint in motu,
Summa tamen ſumma videatur ſtare quiete,
Præterquam ſi quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longè noſtris ab ſenſibus infra
Primorum natura iacet. quapropter vbi illa
Cernere iam nequeas, motus quoque ſurpere debent:
Præſertim cum quæ poſſimus cernere, celent
Sæpe tamen motus ſpatio diducta locorum.
Nam ſæpe in colli tondentes pabula læta
Lanigeræ reptant pecudes, quò quamque vocantes
Inuitant herbæ gemmantes rore recenti:
Et ſatiati agni ludunt, blandeque coniſcant:
Omnia quæ nobis longè confuſa videntur,
Et veluti in viridi candor conſiſtere colli.
Præterea magnæ legiones cùm loca curſu
Camporum complent, belli ſimulacra cientes:
Et circumvolitant equites, medioſque repente
Tramittunt valido quatientes impete campos:
Fulgur ibi ad cœlum ſe tollit, totaque circum
Aere renideſcit tellus, ſubterque virum vi
Excitur pedibus ſonitus, clamoreque montes
Icti reiectant voces ad ſidera mundi:
Et tamen eſt quidam locus altis montibus, vnde

Stare videtur, & in campis conſiſtere fulgur.
Nunc age iam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia ſint, & quam longe diſtantia formis,
Percipe, multigenis quam ſint variata figuris,
Non quod multa parum ſimili ſint prædita forma,
Sed quia non volgò paria omnibus omnia conſtant.
Nec mirum: nam cum ſit eorum copia tanta,
Vt neque finis (vti docui) neque ſumma ſit vlla:
Debent nimirum non omnibus omnia prorſum
Eſſe pari filo, ſimilique affecta figura.
Præterea genus humanum, mutæque natantes
Squammigerûm pecudes, & læta arbuſta, feræque,
Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant circum ripas, fonteiſque lacuſque:
Et quæ peruolgant nemora auia peruolitantes:
Horum vnum quòdvis generatim ſumere perge:
Inuenies tamen inter ſe diſtare figuris.
Nec ratione alia proles cognoſcere matrem,
Nec mater poſſet prolem: quod poſſe videmus,
Nec minus, atque homines inter ſe nota cluêre.
Nam ſæpe ante deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exſpirans calidum de pectore flumen.
At mater virideis ſaltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus veſtigia preſſa biſulcis,
Omnia conviſens oculis loca, ſi queat vſquam
Conſpicere amiſſum fœtum: completque querelis.
Frondiferum nemus adſiſtens: & crebra reuiſit
Ad ſtabulum, deſiderio perfixa inuenci.
Nec teneræ ſalices, atque herbæ rore vigentes,
Fluminaque vlla queunt ſummis labentia ripis.

Oblectare

Oblectare animum, ſubitamque auertere curam:
Nec vitulorum aliæ ſpecies per pabula læta.
Deriuare queunt aliò, curaque leuare:
Vſque adeò quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea teneri tremulis cum vocibus hædi
Cornigeras norunt matres, agnique petulci
Balantum pecudes. ita, quod natura repoſcit,
Ad ſua quiſque ferè decurrunt vbera lactis.
Poſtremò quoduis frumentum, non tamen omne
Quodque ſuo in genere inter ſe ſimile eſſe videbis,
Quin intercurrat quædam diſtantia formis,
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, quà mollibus vndis
Littoris incurui bibulam pauit æquor arenam.
Quare etiam atque etiam ſimili ratione neceſſe'ſt,
Natura quoniam conſtant, neque facta manu ſunt,
Vnius ad certam formam primordia rerum,
Diſſimili inter ſe quædam volitare figura.
Perfacile'ſt iam animi ratione exſoluere nobis,
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quam noſter fluat è tedis terreſtribus ortus.
Dicere enim poſſis cœleſtem fulminis ignem
Subtilem magis è paruis conſtare figuris:
Atque ideò tranſire foramina, quæ nequit ignis
Noſter hic è lignis ortus, tedaque creatus.
Præterea lumen per cornu tranſit: at imber
Reſpuitur. quare? niſi luminis illa minora
Corpora ſunt, quã de quibus eſt liquor almus aquarum:
Et quamvis ſubitò per colum vina videmus
Perfluere: at contrà tardum cunctatur olivum,
Aut quia nimirum maioribus eſt elementis,

Aut magis hamatis inter se, perque plicatis.
Atque ideò fit vti non tam deducta repente
Inter se possint primordia singula quæque
Singula per cuiusque foramina permanare.
Huc accedit, vti mellis lactisque liquores
Iucundo sensu linguæ tractentur in ore;
At contrà tætra absinthî natura, ferique
Centaurî fœdo perторquent ora sapore:
Vt facile agnoscas è læuibus, atque rotundis
Esse ea, quæ sensus iucundè tangere possunt:
At contrà quæ amara, atque aspera cunque videntur,
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri,
Proptereaque solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremò bona sensibus, & mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes ferræ stridentis acerbum
Horrorem constare elementis læuibus æquè
Ac Musæa mele, per chordas organici quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu simili penetrare putes primordia forma
In nareis hominum, cùm tætra cadauera torrent,
Et cùm scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchæos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos qui pascere possunt,
Et qui compungunt aciem, lacrymareque cogunt:
Aut fœda specie tetri turpesque videntur.
Omnis enim sensus quæ mulcet causa, iuvatque,
Haud sine principiali aliquo læuore creata'st:
At contrà, quæcumque molesta, atque aspera constat,

Non aliquo ſine materiæ ſqualore reperta'ſt.
Sunt etiam quæ iam nec læuia iure putantur
Eſſe, neque omnino flexis mucronibus vnca:
Sed magis angululis paullum proſtantibus, & quæ
Titillare magis ſenſus, quam lædere poſſunt:
Fæcula iam quo de genere'ſt, inde æque ſapores.
Denique iam calidos igneis, gelidamque pruinam,
Diſſimili dentata modo compungere ſenſus
Corporis, indicio nobis eſt tactus vterque.
Tactus enim, tactus, pro diuûm numina ſancta,
Corporis eſt ſenſus, vel cum res extera ſeſe
Inſinuat, vel cùm lædit, quæ in corpore nata 'ſt:
Aut iuuat egrediens genitaleis per Veneris res:
Aut ex offenſu cùm turbant corpore in ipſo
Semina, confunduntque inter ſe concita ſenſum:
Vt ſi fortè manu quamvis iam corporis ipſe
Tute tibi partem ferias, æque experiare.
Quapropter longè formas diſtare neceſſe'ſt
Principiis, varios quæ poſſint edere ſenſus.
Denique, quæ nobis durata ac ſpiſſa videntur:
Hæc magis hamatis inter ſeſe eſſe neceſſe'ſt,
Et quaſi ramoſis altè compacta teneri.
In quo iam genere in primis adamantina ſaxa
Prima acie conſtant, ictus contemnere ſueta,
Et validi ſilices, ac duri robora ferri,
Aeraque quæ clauſtris reſtantia vociferantur.
Illa autem debent ex læuibus atque rotundis
Eſſe magis, fluido quæ corpore liquida conſtant.
Nec retinentur enim inter ſe glomeramina quæque,
Et procurſus item in proeliue volubilis extat.
Omnia poſtremò quæ puncto tempore cernis

Diffugere, vt fumum, nebulas, flammaſque, neceſſe'ſt,
Si minus omnibus ſunt è læuibus atque rotundis,
At non eſſe tamen perplexis indupedita,
Pungere vti poſſint corpus, penetrareque ſaxa.
Nec tamen hærere inter ſe, quod quiſque videmus
Senſibus eſſe datum: facilè vt cognoſcere poſſis
Non è perplexis, ſed acutis eſſe elementis.
Sed quod amara vides eadem, quæ fluuida conſtant,
Sudor vti maris eſt, minimè id mirabile habendum.
Nam quod fluuidum eſt, è læuibus atque rotundis
Eſt: at læuibus, atque rotundis miſta doloris
Corpora: nec tamen hæc retineri hamata neceſſum'ſt:
Scilicet eſſe globoſa tamen, cùm ſqualida conſtent,
Prouolui ſimul vt poſſint, & lædere ſenſus.
Et quo miſta putes magis aſpera læuibus eſſe
Principiis, vnde'ſt Neptuni corpus acerbum:
Eſt ratio ſecernundi, ſeorſumque videndi.
Humor dulcet vbi per terras crebrius idem
Percolatur, vt in foueam fluat, ac manſueſcat.
Linquit enim ſuperà tætri primordia viri
Aſpera, quo magis in terris hæreſcere poſſunt.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit, primordia rerum
Finita variare figurarum ratione.
Quod ſi non ita ſit, rurſum iam ſemina quædam
Eſſe infinito debebunt corporis auctu.
Namque in eadem vna cuiuſcuius breuitate
Corporis inter ſe multum variare figuræ
Non poſſunt. fac enim minimis è partibus eſſe
Corpora prima: tribus, vel paullo pluribus auge:
Nempe vbi eas parteis vnius corporis omneis,

Summa atque ima locans, tranſmutans dextera læuis,
Omnimodis expertus eris, quam quiſque det ordo
Formai ſpeciem totius corporis eius:
Quod ſupereſt, ſi forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit: inde ſequetur
Adſimili ratione alias vt poſtulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formai nouitatem corporis augmen
Subſequitur: quare non eſt vt credere poſſis,
Eſſe infinitis diſtantia ſemina formis,
Ne quædam cogas immani maximitate
Eſſe: ſupra quod iam docui, non pōſſe probari.
Iam tibi Barbaricæ veſtes, Meliboeaque fulgens
Purpura Theſſalico concharum tincta colore, &
Aurea pauonum ridenti imbuta lepôre
Sæcla nouo rerum ſuperata colore iacerent:
Et contemtus odor myrrhæ, melliſque ſapores,
Et cycnêa mele, Phœbeaque dædala chordis
Carmina conſimili ratione oppreſſa ſilerent.
Namque aliis aliud præſtantius exoreretur.
Cedere item retro poſſent in deteriores
Omnia ſic parteis, vt diximus in meliores.
Namque alis aliud retro quoque tætrius eſſet
Naribus, auribus, atque oculis oriſque ſapori.
Quæ quoniam non ſunt in rebus reddita, certa &
Finis vtrinque tenet ſummam: fateare neceſſe eſt
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique, ab ignibus ad gelidas, hiemiſque pruinas
Finitu' 'ſt, retroque pari ratione remenſu' 'ſt.
Finit enim calor, ac frigus, mediique tepores
Inter vtrumque iacent explentes ordine ſummam.

Ergo finita distant ratione creata:
Ancipiti quoniam mucrone vtrinque notantur,
Hinc flammis, illinc rigidis infesta pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducit: primordia rerum,
Inter se simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluêre. etenim distantia cum sit
Formarum finita, necesse'st, quæ similes sint,
Esse infinitas: aut summam materiaï
Finitam constare: id quod non esse probaui.
Quod quoniam docui, nunc suauiloquis, age, paucis
Versibus ostendam, corpuscula materiaï
Ex infinito summam rerum vsque tenere,
Vndique protelo plagarum continuato.
Nam quòd rara vides magis esse animalia quædam
Fœcundamque minus naturam cernis in illis:
At regione, locoque alio, terrisque remotis
Multa licet genere esse in eo, numerumque repleri.
Sicuti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elefantos, India quorum
Millibus è multis vallo munitur eburno,
Vt penitus nequeat penetrari, tanta ferarum
Vis est, quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen id quoque vti concedam, quamlibet esto
Vnica res quædam natiuo corpore sola,
Cui similis toto terrarum non sit in orbe:
Infinita tamen nisi erit vis materiaï,
Vnde ea progigni possit concepta; creari
Non poterit: neque, quod supereſt, procrescere, alique.
Quippe etenim sumant oculi, finita per omne
Corpora iactari vnius genitalia rei;

Vnde, vbi, qua vi, & quo pacto congreſſa coïbunt
Materiæ tanto in pelago, turbaque aliena?
Non (vt opinor) habent rationem conciliandi:
Sed quaſi naufragiis magnis multiſque coorris,
Diſiectare ſolet magnum mare tranſtra, guberna,
Antennas, proram, malos, tonſaſque natanteis,
Per terrarum omneis oras fluitantia apluſtra
Vt videantur, & indicium mortalibus edant,
Infidi maris inſidias, vireiſque dolumque
Vt vitare velint, neve vllo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi ſi finita ſemel primordia quædam
Conſtitues, æuum debebunt ſparſa per omne
Diſiectare æſtus diuerſi materiaï:
Nunquam in concilium vt poſſint compulſa coïre:
Nec remorari in concilio, nec creſcere adaucta.
Quorum vtrunque palam fieri manifeſta docet res:
Et res progigni, & genitas procreſcere poſſe.
Eſſe igitur genere in quouis primordia rerum
Infinita palam 'ſt, vnde omnia ſuppeditantur:
Nec ſuperare queunt motus vtique exitiales
Perpetuò, neque in æternum ſepelire ſalutem:
Nec porro rerum genitales auctificique
Motus perpetuò poſſunt ſeruare creata.
Sic æquo geritur certamine principiorum
Ex infinito contractum tempore bellum.
Nunc hîc, nunc illìc ſuperant vitalia rerum:
Et ſuperantur item: miſcetur funere vagor,
Quem pueri tollunt viſentes luminis oras:
Nec nox vlla diem, neque noctem aurora ſecuta 'ſt,
Quæ non audierit miſtos vagitibus ægris

Ploratus, mortis comites, & funeris atri.
Illud in his obſignatum quoque rebus habere
Conuenit, & memori mandatum mente tenere:
Nil eſſe in promtu, quorum natura tenetur,
Quod genere ex vno conſiſtat principiorum:
Nec quicquam, quod non permiſto ſemine conſtet.
Et quàm quicque magis multas vis poſſidet in ſe,
Atque poteſtates, ita pluria principiorum
In ſeſe genera, ac varias docet eſſe figuras.
Principio tellus habet in ſe corpora prima,
Vnde mare immenſum voluentes flumina fontes
Aſſidue renouent: habet, ignes vnde oriantur.
Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terræ.
Eximiis verò furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porro nitidas fruges, arbuſtaque læta
Gentibus humanis habet vnde extollere poſſit.
Vnde etiam fluidas frondeis, & pabula læta
Montiuago generi poſſit præbere ferarum,
Quare magna deûm mater, materque ferarum,
Et noſtri genitrix hæc dicta 'ſt corporis vna.
Hanc veteres Graiûm docti cecinere poëtæ
Sublimem in curru bijugos agitare leones:
Aëris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem; neque poſſe in terra ſiſtere terram.
Adiunxere feras, quia quamvis effera proles
Officiis debet molliri victa parentum.
Muralique caput ſummum cinxere corona:
Eximiis munita locis quod ſuſtinet vrbeis:
Quo nunc inſigni per magnas prædita terras
Horrifice fertur diuinæ matris imago.
Hanc variæ gentes antiquo more ſacrorum

Idæam

Idæam vocitant matrem, Phrygiaſque cateruas
Dant comites, quia primùm ex illis finibus edunt
Per terrarum orbem fruges cœpiſſe creari.
Gallos attribuunt, quia numen qui violarint
Matris, & ingrati genitoribus inuenti ſint,
Significare volunt indignos eſſe putandos,
Viuam progeniem qui in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
Concaua, rauciſonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio ſtimulat numero caua tibia menteis,
Telaque præportant violenti ſigna furoris,
Ingratos animos, atque impia pectora volgi
Conterrere metu quæ poſſint numine diuæ.
Ergo cum primum magnas inuecta per vrbeis
Munificat tacita mortaleis muta ſalute:
Aere atque argento ſternunt iter omne viarum
Largifica ſtipe ditantes, ninguntque roſarum
Floribus vmbrantes matrem, comitumque cateruas.
Hic armata manus (Curetas nomine Graij
Quos memorant Phrygios) inter ſe forte catenas
Ludunt, in numerumque exſultant ſanguine læti: &
Terrificas capitum quatientes numine criſtas,
Dictæos referunt Curetas: qui Iouis illum
Vagitum in Creta quondam occultaſſe feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea
Armati in numerum ſtarent: pernice chorea
Armati in numerum pulſarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,
Æternumque daret matri ſub pectore volnus.
Propterea Magnam armati matrem comitantur,
Aut quia ſignificant diuam prædicere, vt armis,

Ac virtute velint patriam defendere terram:
Præſidioque parent, decorique parentibus eſſe.
Quæ bene, & eximie quamvis diſpoſta ferantur,
Longe ſunt tamen à vera ratione repulſa.
Omnis enim per ſe diuûm natura neceſſe 'ſt
Immortali æuo ſumma cum pace fruatur,
Semota à noſtris rebus, ſeiunctaque longe.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore ſenſu:
Sed quia multarum potitur primordia rerum,
Multa modis multis effert in lumina ſolis.
Hîc ſi quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Conſtituet fruges, & Bacchi nomine abuti
Mauolt, quam laticis proprium proferre vocamen:
Concedamus vt hic terrarum dictitet orbem
Eſſe deûm matrem, dum re non ſit tamen apſe.
Sæpe itaque ex vno tondentes gramina campo
Lanigeræ pecudes & equorum duellica proles,
Buceriæque greges ſub eodem tegmine cœli,
Ex vnoque ſitim ſedantes flumine aquaï,
Diſſimili viuunt ſpecie, retinentque parentum
Naturam, & mores generatim quæque imitantur:
Tanta 'ſt in quouis genere herbæ materiai
Diſſimilis ratio: tanta 'ſt in flumine quoque.
Iam vero quamvis animantem ex omnibus vnam
Oſſa, cruor, venæ, calor, humor, viſcera, nerui
Conſtituunt, quæ ſunt porro diſtantia longe
Diſſimili perfecta figura principiorum.
Tum porro quæcunque igni flammata cremantur.

Si nil præterea, tamen ex ſe ea corpora tradunt,
Vnde ignem iacere, & lumen ſummittere poſſint:
Scintillaſque agere, ac late differre fauillam.
Cetera conſimili mentis ratione peragrans,
Inuenies intùs multarum ſemina rerum
Corpore celare, & varias cohibere figuras.
Denique multa vides, quibus eſt odor, & ſapor vnà,
Reddita ſunt cum odore; inprimis pleraque dona,
Relligione animum turpi cum tangere parto.
Hæc igitur variis debent conſtare figuris:
Nidor enim penetrat, quà ſuccus non it in artus:
Succus item ſeorſum & rerum ſapor inſinuatur
Senſibus, vt noſcas primis differre figuris.
Diſſimiles igitur formæ glomeramen in vnum
Conueniunt: & res permiſto ſemine conſtant.
Quin etiam paſſim noſtris in verſibus ipſis
Multa elementa vides multis communia verbis:
Cum tamen inter ſe verſus, ac verba neceſſe 'ſt
Confiteare alia ex aliis conſtare elementis.
Non quo multa parum communis littera currat,
Aut nulla inter ſe duo ſint ex omnibus iſdem:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia conſtant.
Sic aliis in rebus item communia multa
Multarum rerum cum ſint primordia, longe
Diſſimili tamen inter ſe conſiſtere ſumma
Poſſunt: vt merito ex aliis conſtare ferantur
Humanum genus, ac fruges, arbuſtaque læta.
Nec tamen omnimodis connecti poſſe putandu"ſt
Omnia: nam volgo fieri portenta videres:
Semiferas hominum ſpecies exiſtere: & altos
Interdum ramos egigni corpore viuo:

Multaque connecti terreſtria membra marinis.
Tum flammam tætro ſpiranteis ore Chimæras
Paſcere naturam per terras omniparenteis.
Quorum nil fieri manifeſtu'ſt: omnia quando
Seminibus certis certa genitrice creata
Conſeruare genus creſcentia poſſe videmus.
Scilicet id certa fieri ratione neceſſe'ſt.
Nam ſua cuique cibis ex omnibus intus in artus
Corpora diſcedunt: connexaque conuenienteis
Efficiunt motus: at contrà aliena videmus
Rejicere in terras naturam: multaque cæcis
Corporibus fugiunt è corpore percita plagis,
Quæ neque connecti cuiquam potuêre, neque intra
Vitaleis motus conſentire, atque animari.
Sed ne forte putes animalia ſola teneri
Legibus his: eadem ratio res terminat omneis.
Nam veluti tota natura diſſimiles ſunt
Inter ſe genitæ res quæque: ita quamque neceſſe'ſt
Diſſimili conſtare figura principiorum:
Non quod multa parum ſimili ſint prædita forma:
Sed quia non volgo paria omnibus omnia conſtent.
Semina cum porro diſtent: differre neceſſe'ſt
Interualla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concurſus, motus: quæ non animalia ſolum
Corpora ſeiungunt, ſed terras, ac mare totum
Secernunt, cœlumque à terris omne retentant.
Nunc age dicta meo dulci quæſita labore
Percipe: ne forte hæc albis ex alba rearis
Principiis eſſe, ante oculos quæ candida cernis:
Aut ea, quæ nigrant, nigro de ſemine nata:
Neve, alium quemvis quæ ſunt induta colorem,

Propterea gerere hunc credas, quod materiaï
Corpora consimili sint eius tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar:
In quæ corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri, procul auius erras.
Nam cum cæcigeni, solis qui lumina nunquam
Aspexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte æuo nullo contincta colore:
Scire licet menti quoque nostræ corpora posse
Verti in notitiam nullo circumlita fuco.
Denique nos ipsi cæcis quæcunque tenebris
Tangimus, haud vllo sentimus tincta colore.
Quod quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omneis:
Quod facere haud vllo debent primordia pacto,
Immutabile enim quiddam superare necesse 'st,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde colore caue contingas semina rerum:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Præterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura: at variis sunt prædita formis:
E quibus omnigenos gignunt variantque colores.
Præterea magni quòd refert semina quæque
Cum quibus, & quali positura contineantur,
Et quos inter se dent motus accipiantque:
Perfacile extemplo rationem reddere possis,
Cur ea, quæ nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:

Vt mare, cùm magni commôrunt æquora venti,
Vertitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim poſſis nigrum, quod ſæpe videmus,
Materies vbi permiſta 'ſt illius, & ordo
Principiis mutatus, & addita, demtaque quædam,
Continuo id fieri vt candens videatur, & album:
Quòd ſi cæruleis conſtarent æquora ponti
Seminibus, nullo poſſent albeſcere pacto.
Nam quocunque modo perturbes, cærula quæ ſint,
Nunquam in marmoreum poſſunt migrare colorem.
Sin alio, atque alio ſunt ſemina tincta colore,
Quæ maris efficiunt vnum purumque nitorem:
Vt ſæpe ex aliis formis, variiſque figuris
Efficitur quiddam quadratum, vnæque figuræ:
Conueniebat, vti in quadrato cernimus eſſe
Diſſimileis formas: ita cernere in æquore ponti,
Aut alio in quovis vno puroque nitore
Diſſimileis longe inter ſe varioſque colores.
Præterea, nihil officiunt, obſtantque figuræ
Diſſimiles, quo quadratum minus omne ſit extra:
At varij rerum impediunt, prohibentque colores,
Quo minus eſſe vno poſſit res tota nitore.
Tum porro, quæ ducit & inlicit, vt tribuamus
Principiis rerum nonnunquam, cauſa, colores,
Occidit, ex albis quoniam non alba creantur:
Nec quæ nigra cluent, de nigris: ſed variis de.
Quippe etenim multo procliuius exorientur
Candida de nullo, quàm de nigrante colore,
Aut alio quovis qui contra pugnet, & obſtet.
Præterea, quoniam nequeunt ſine luce colores
Eſſe, neque in lucem exiſtunt primordia rerum:

Scire licet quàm ſint nullo velata colore.
Qualis enim cæcis poterit color eſſe tenebris,
Lumine qui mutatur in ipſo, propterea quod
Recta aut obliqua percuſſus luce refulget?
Pluma cólumbarum quo pacto in ſole videtur:
Quæ ſita ceruices circum, collumque coronat.
Namque alias fit vti rubro ſit clara pyropo:
Interdum quodam ſenſu fit, vti videatur
Inter cæruleum virideis miſcere ſmaragdos.
Caudaque pauonis, larga cum luce repleta 'ſt,
Conſimili mutat ratione obuerſa colores.
Qui, quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
Scilicet id ſine eo fieri non poſſe putandu 'ſt.
Et quoniam plagæ quoddam genus excipit in ſe
Pupula, cum ſentire colorem dicitur album,
Atque aliud porro, nigrum cum, & cetera, ſentit,
Nec refert ea, quæ tangis, quo forte colore
Prædita ſint, verum quali magis apta figura:
Scire licet, nil principiis opus eſſe colores:
Sed variis formis varianteis edere tactus.
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Eſt natura coloris, & omnia principiorum
Formamenta queunt in quovis eſſe nitore:
Cur ea, quæ conſtant ex illis, non pariter ſunt
Omnigenis perfuſa coloribus in genere omni?
Conueniebat enim coruos quoque ſæpe volanteis
Ex albis album pennis iactare colorem,
Et nigros fieri nigro de ſemine cycnos,
Aut alio quovis vno, varioque colore.
Quin etiam quanto in parteis res quæque minutas
Diſtrabitur magis, hoc magis eſt vt cernere poſſis

Euaneſcere paullatim, ſtinguique colorem.
Vt ſit vbi in paruas parteis diſcerpitur aurum,
Purpura, pœniceuſque color clariſſimu' multo,
Filatim cum diſtractus diſperditur omnis:
Noſcere vt hinc poſſis, prius omnem efflare colorem
Particulas, quàm diſcedant ad ſemina rerum.
Poſtremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem: propterea fit,
Vt non omnibus attribuas ſonitus, & odores:
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam conſtare orba colore,
Quam ſine odore vllo quædam, ſonituque remota:
Nec minus hæc animum cognoſcere poſſe ſagacem
Quàm quæ ſunt aliis rebus priuata, notiſque.
Sed ne forte putes ſolo ſpoliata colore
Corpora prima manere: etiam ſecreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis:
Et ſonitu ſterila, & ſucco ieiuna feruntur:
Nec iaciunt vllum proprio de corpore odorem.
Sicut amaracini blandum, ſtactæque liquorem
Et nardi florem, nectar qui naribus halant,
Cum facere inſtituas: cum primis quærere par eſt,
Quoad licet, ac potis es reperire, inolentis oliui
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram:
Quam minime vt poſſit miſtos in corpore odores,
Concoctoſque, ſuo contactos perdere viro.
Propterea demum debent primordia rerum
Non adhibere ſuum gignundis rebus odorem,
Nec ſonitum, quoniam nihil ab ſe mittere poſſunt:
Nec ſimili ratione ſaporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum, tepidúque vaporem, &

Cetera,

Cetera, quæ cum ita ſunt tandem vt mortalia conſtent,
Molli lenta, fragoſa putri, caua corpore raro,
Omnia ſint à principiis ſejuncta neceſſe 'ſt,
Immortalia ſi volumus ſubiungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur ſumma ſalutis:
Ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes.
Nunc ea, quæ ſentire videmus cunque neceſſe 'ſt
Ex inſenſilibus tamen omnia confiteare
Principiis conſtare: neque id manifeſta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ ſunt:
Sed magis ipſa manu ducunt, & credere cogunt,
Ex inſenſilibus, quod dico, animalia gigni.
Quippe videre licet, viuos exiſtere vermeis
Stercore de tætro, putrorem cum ſibi nacta 'ſt
Intempeſtiuis ex imbribus humida tellus:
Præterea cunctas itidem res vertere ſeſe.
Vertunt ſe fluuij, frondes, & pabula læta
In pecudes: vertunt pecudes in corpora noſtra
Naturam, & noſtro de corpore ſæpe ferarum
Augeſcunt vires, & corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viua
Vertit, & hinc ſenſus animantum procreat omneis:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, & in igneis omnia verſat.
Iamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali ſint ordine quæque locata?
Et commiſta quibus dent motus, accipiantque?
Tum porro quid id eſt, animum quod percutit ipſum?
Quod mouet? & varios ſenſus expromere cogit,
Ex inſenſilibus ne credas ſenſile gigni?
Nimirum, lapides, & ligna, & terra quòd vnà

Miſta, tamen nequeunt vitalem reddereſenſum.
Illud in his igitur fœdus meminiſſe decebit,
Non ex omnibus omnino, quæcunque creant res,
Senſilia extemplo, & ſenſus me dicere gigni:
Sed magni referre, ea primum quantula conſtent,
Senſile quæ faciunt, & qua ſint prædita forma,
Motibus, ordinibus, poſituris denique quæ ſint:
Quarum nil rerum in lignis, glebiſque videmus.
Et tamen hæc cum ſunt quaſi putrefacta per imbreis,
Vermiculos pariunt, quia corpora materiaï
Antiquis ex ordinibus, permota noua re
Conciliantur ita, vt debent animalia gigni.
Deinde ex ſenſilibus cum ſenſile poſſe creari
Conſtituunt, porro ex aliis ſentire ſuetis:
Mollia tum faciunt. nam ſenſus iungitur omnis
Viſceribus, neruis, venis, quæcunque videmus
Mollia mortali conſiſtere corpore creta.
Sed tamen eſto iam poſſe hæc æterna manere:
Nempe tamen debent aut ſenſum partis habere,
Aut ſimilia totis animalibus eſſe putari.
At nequeant per ſe partes ſentire, nec eſſe.
Nec manus à nobis potis eſt ſecreta, neque vlla
Corporis omnino ſenſum pars ſola tenere.
Namque aliûm ſenſus membrorum reſpuit omneis.
Linquitur vt totis animalibus adſimulentur;
Vitali vt poſſint conſentire vndique ſenſu.
Quî poterunt igitur rerum primordia dici,
Et lethi vitare vias, animalia cum ſint,
Atque animalibu' ſint mortalibus vna, eademque?
Quod tamen vt poſſint ab cœtu, concilioque,
Nil facient, præter volgum, turbamque animantum:

Scilicet vt nequeant homines, armenta, feræque,
Inter ſeſe vllam rem gignere conueniendo
Per Veneris res, extra homines, armenta, feraſque.
Quod ſi forte ſuum dimittunt corpore ſenſum,
Atque alium capiunt: quid opus fuit attribui, quod
Detrahitur? Tum præterea, quod fugimus ante,
Quatinus in pullos animaleis vertier oua
Cernimus, alituum, vermeiſque efferuere, terram
Intempeſtiuos cum putror cepit ob imbreis:
Scire licet gigni poſſe ex non ſenſibu' ſenſus.
Quod ſi forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Poſſe ex non ſenſu ſenſus, ſed mobilitate
Ante aliqua tanquam partum, quàm proditur extra:
Huic ſatis illud erit planum facere, atque probare,
Non fieri partum, niſi concilio ante coacto:
Nec commutari quicquam ſine conciliatu
Primorum, vt nequeunt vllius corporis eſſe
Senſus ante ipſam genitam naturam animantis.
Nimirum quia materies diſiecta tenetur
Aere, fluminibus, terris, flammaque creatis:
Nec congreſſa modo vitaleis conuenienti
Contulit inter ſe motus, quibus omnituentes
Accenſi ſenſus animantem quamque tuentur.
Præterea quamuis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, & omneis
Corporis, atque animi pergit confundere ſenſus.
Diſſoluuntur enim poſituræ principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur,
Donec materies omnis concuſſa per artus
Vitaleis animæ nodos è corpore ſoluit,
Diſperſamque foras per caulas eijcit omneis.

Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere, ac dissoluere quæque?
Fit quoque, vti soleant minus oblato acriter ictu,
Reliquiæ motus vitalis vincere sæpe,
Vincere, & ingenteis plagæ sedare tumultus,
Inque suos quicquid rursus reuocare meatus,
Et quasi iam lethi dominantem in corpore motum
Discutere, ac pæne amissos accendere sensus.
Nam, quare potius lethi iam limine ab ipso
Ad vitam possint conlecta mente reuerti,
Quàm quò decursum prope iam siet, ire, & abire?
Præterea quoniam dolor est vbi materiai
Corpora vi quadam per viscera viua, per artus
Sollicitata suis trepidant in sedibus intus:
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas:
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari: nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex vllis principiorum
Corporibus, quorum motus nouitate laborent:
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ.
Haud igitur debent esse vllo prædita sensu.
Denique, vti possint sentire animalia quæque,
Principiis si etiam 'st sensus tribuendus eorum:
Quid? genus humanum propritim de quibu' factum 'st,
Scilicet & risu tremulo concussa cachinnant,
Et lacrymis spargunt rorantibus ora, genasque,
Multaque de rerum mistura dicere callent,
Et sibi proporro quæ sint primordia quærunt:
Quandoquidem totis mortalibus adsimulata
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere vt ausis.

Quippe ſequar, quodcunque loqui, ridereque dices,
E ſapere, ex aliis eadem hæc facientibus, vt ſit.
Quòd ſi delira hæc, furioſaque cernimus eſſe:
Et ridere poteſt ex non ridentibu' factus,
Et ſapere, & doctis rationem reddere dictis,
Non ex ſeminibus ſapientibus, atque diſertis:
Qui minus eſſe queant ea, quæ ſentire videmus
Seminibus permiſta carentibus vndique ſenſu?
Denique cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi:
Omnibus ille idem pater eſt, vnde alma liquenteis
Humorum guttas Mater cum terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbuſtaque læta,
Et genus humanum: parit omnia fœcla ferarum,
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora paſcunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant.
Quapropter merito maternum nomen adepta 'ſt.
Cedit item retro de terra quod fuit ante,
In terras: & quod miſſum 'ſt ex ætheris oris,
Id rurſum cœli relatum templa receptant:
Nec ſic interimit mors res, vt materiaï
Corpora conficiat, ſed cœtum diſſupat ollis:
Inde aliis aliud conjungit, & efficit, omnes
Res vt conuertant formas, mutentque colores,
Et capiant ſenſus, & puncto tempore reddant:
Vt noſcas referre, eadem primordia rerum,
Cum quibus, & quali poſitura contineantur,
Et quos inter ſe dent motus, accipiantque:
Neve putes æterna penes reſidère poteſſe
Corpora prima, quòd in ſummis fluitare videmus
Rebus, & interdum naſci, ſubitoque perire:
Quin etiam refert noſtris in verſibus ipſis,

Cum quibus, & quali ſint ordine quæque locata.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, ſolem
Significant: eadem fruges, arbuſta, animantes:
Si non omnia ſint, at multò maxima pars eſt
Conſimilis: verùm poſitura diſcrepitant hæc.
Sic ipſis in rebus item iam materiaï
Interualla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concurſus, motus, ordo, poſitura, figuræ
Cùm permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem.
Nam tibi vehementer noua res molitur ad aureis
Accidere, & noua ſe ſpecies oſtendere rerum.
Sed neque tam facilis res vlla 'ſt, quin ea primùm
Difficilis magis ad credendum conſtet: itemque
Nil adeo magnum, nec tam mirabile quicquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paullatim: vt cœli clarum purumque colorem,
Quemque in ſe cohibent palantia ſidera paſſim,
Lunæque, & ſolis præclara luce nitorem:
Omnia quæ ſi nunc primùm mortalibus adſint,
Ex improuiſo ceu ſint obiecta repente:
Quid magis his rebus poterat mirabile dici:
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nulli (vt opinor) ita hæc ſpecies miranda fuiſſet,
Quàm tibi: iam nemo feſſus ſatiate videndi
Suſpicere in cœli dignatur lucida templa.
Deſine quapropter nouitate exterritus ipſa
Exſpuere ex animo rationem: ſed magis acri
Iudicio perpende, &, ſi tibi vera videtur,
Dede manus: aut, ſi falſa eſt, accingere contra,
Quærit enim rationem animus, cùm ſumma loci ſit

Infinita foris, hæc extra mœnia mundi:
Quid ſit ibi porro, quò proſpicere vſque velit mens,
Atque animi tractus liber quò peruolet ipſe.
Principio nobis in cunctas vndique parteis,
Et latere ex vtroque, infra, ſuperaque, per Omne
Nulla 'ſt finis, (vti docui) res ipſaque per ſe
Vociferatur, & elucet natura profundi.
Nullo iam pacto veriſimile eſſe putandum 'ſt,
Vndique cùm vorſus ſpatium vacet infinitum,
Seminaque innumero numero, ſummaque profunda
Multimodis volitent æterno percita motu:
Hunc vnum terrarum orbem, cœlumque creatum:
Nil agere illa foris tot corpora materiaï,
Cùm præſertim hic ſit natura factus, & ipſa
Sponte ſua forte offenſando ſemina rerum
Multimodis, temere, incaſſum, fruſtraque coacta,
Tandem cooluerint ea, quæ coniecta repente
Magnarum rerum fierent exordia ſemper,
Terraï, maris, & cœli, generiſque animantum.
Quare etiam atque etiam taleis fateare neceſſe 'ſt
Eſſe alios alibi congreſſus materiaï,
Qualis hic eſt, auido complexu quem tenet æther.
Præterea cùm materies eſt multa parata:
Cùm locus eſt præſto: nec res, nec cauſa moratur
Vlla: geni debent nimirum, & confieri res.
Nunc & ſeminibus ſi tanta 'ſt copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis:
Viſque eadem, & natura manet, quæ ſemina rerum
Conjicere in loca quæque queat, ſimili ratione,
Atque huc ſunt conjecta: neceſſe 'ſt confiteare
Eſſe alios alius terrarum in partibus orbeis,

Et varias hominum genteis, & fæcla ferarum.
Huc accedit, vt in ſumma res nulla ſit vna,
Vnica quæ gignatur, & vnica, ſolaque creſcat:
Quin cujuſque ſient fæcli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente.
Inuenies ſic montiuagum genus eſſe ferarum,
Sic hominum genitam prolem, ſic denique mutas
Squammigerûm pecudes, & corpora cuncta volantum.
Quapropter cœlum ſimili ratione fatendum 'ſt,
Terramque, & ſolem, lunam, mare, cetera, quæ ſunt,
Non eſſe vnica, ſed numero magis innumerali,
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet his, & tam natiuo hæc corpore conſtant,
Quàm genus omne, quod his generatim rebus abundat.
Quæ bene cognita ſi teneas: natura videtur
Libera continuo dominis priuata ſuperbis,
Ipſa ſua per ſe ſponte omnia Diis agere expers.
Nam pro ſancta Deûm tranquilla pectora pace,
Quæ placidum degunt ævum, vitamque ſerenam,
Quis regere immenſi ſummam, quis habere profundi
Indu manu validas potis eſt moderanter habenas?
Quis pariter cœlos omneis conuertere? & omneis
Ignibus ætheriis terras ſuffire feraceis?
Omnibus inque locis eſſe omni tempore præſto?
Nubibus vt tenebras faciat, cœlique ſerena
Concutiat ſonitu? tum fulmina mittat, & ædeis
Sæpe ſuas diſturbet, & in deſerta recedens
Sæuiat exercens telum, quod ſæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque poſt mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, & terræ, ſoliſque coortum,

Addita

Addita corpora ſunt extrinſecus, addita circum
Semina, quæ magnum iaculando contulit Omne:
Vnde mare, & terræ poſſent augeſcere: & vnde
Adpáreret ſpatium cœli domus, altaque tecta
Tolleret à terris procul, & conſurgeret aër.
Nam ſua cuique locis ex omnibus omnia plagis
Corpora diſtribuuntur, & ad ſua ſæcla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra
Creſcit; & ignem ignes procudunt, ætheraque æther:
Donicum ad extremum creſcendi perfica finem
Omnia perduxit rerum natura creatrix:
Vt ſit, vbi nihilo iam plus eſt, quod datur intra
Vitaleis venas, quàm quod fluit, atque recedit:
Omnibus his ætas debet conſiſtere rebus:
His natura ſuis refrenat viribus auctum.
Nam, quæcunque vides hilaro grandeſcere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis ſcandere adultæ:
Plura ſibi adſumunt, quàm de ſe corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur: & dum
Non ita ſunt late diſperſa, vt multa remittant:
Et plus diſpendij faciant, quam veſcitur ætas.
Nam certe fluere, ac decedere corpora rebus
Multa, manus dandum 'ſt: ſed plura accedere debent,
Donicum oleſcendi ſummum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis, & robur adultum
Frangit, & in partem pejorem liquitur ætas.
Quippe etenim quãto eſt res amplior, augmine demto,
Et quo latior eſt, in cunctas vndique parteis
Plura eo diſpergit, & à ſe corpora mittit:
Nec facile in venas cibus omnis diditur eij:
Nec ſitis eſt, quæ per largos exæſtuat æſtus,

Vnde queat tantum ſuboriri, ac ſuppeditare,
Quantum opus eſt, & quod ſatis eſt, natura nouare.
Iure igitur pereunt, cùm rarefacta fluendo
Sunt; & cùm externis ſuccumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus æuo denique deſit:
Nec tuditantia rem ceſſant extrinſecus vllam
Corpora conficere, & plagis infeſta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putreiſque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare nouando:
Nequicquam, quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod ſatis eſt, neque quãtum opus eſt, natura miniſtrat.
Iamque adeo affecta eſt ætas, effœtaque tellus
Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud (vt opinor) enim mortalia ſæcla ſuperne
Aurea de cœlo demiſit funis in arua:
Nec mare, nec fluctus plangentes ſaxa crearunt:
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex ſe.
Præterea nitidas fruges, vinetaque læta
Sponte ſua primum mortalibus ipſa creauit:
Ipſa dedit dulceis fœtus, & pabula læta:
Quæ nunc vix noſtro grandeſcunt aucta labore:
Conterimuſque boues, & vireis agricolarum:
Conficimus ferrum vix aruis ſuppeditati:
Vſque adeo pereunt fœtus, augentque labores.
Iamque caput quaſſans grandis ſuſpirat arator
Crebrius incaſſum magnum cecidiſſe laborem:
Et cum tempora temporibus præſentia confert
Præteritis, laudat fortunas ſæpe parentis:
Et crepat, antiquum genus vt pietate repletum

Perfacile anguſtis tolerarit finibus æuum,
Cum minor eſſet agri multò modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabeſcere, & ire
Ad ſcopulum ſpatio ætatis defeſſa vetuſto.

T. LVCRETII

LIBER TERTIVS.

E Tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuiſti, inluſtrans commoda vitæ:
Te ſequor ô Graiæ gentis decus, inque tuis nunc
Fixa pedum pono preſſis veſtigia ſignis,
Non ita certandi cupidus, quàm propter amorem,
Quòd te imitari aueo. quid enim contendat hirundo
Cycnis? aut quidnam tremulis facere artubus hædi
Conſimile in curſu poſſint, ac fortis equi vis?
Tu pater, & rerum inuentor: tu patria nobis
Suppeditas præcepta, tuiſque ex, inclute, chartis,
Floriferis vt apes in ſaltibus omnia limant,
Omnia nos itidem depaſcimur aurea dicta,
Aurea, perpetua ſemper digniſſima vita.
Nam ſimul ac ratio tua cœpit vociferari,
Naturam rerum haud diuina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores, mœnia mundi
Diſcedunt, totum video per Inane geri res.
Apparet diuûm numen, ſedeſque quietæ:
Quas neque concutiunt venti, neque nubila nimbis
Adſpergunt, neque nix acri concreta pruina
Cana cadens violat: ſemperque innubilus æther
Integit, & large diffuſo lumine ridet.

Omnia ſuppeditat porro natura, neque vlla
Res animi pacem delibrat tempore in vllo.
At contra nuſquam appârent Acheruſia templa;
Nec tellus obſtat, quin omnia diſpiciantur,
Sub pedibus quæcunque infra per Inane geruntur.
His tibi me rebus quædam diuina voluptas
Percipit, atque horror, quòd ſic natura tua vi
Tam manifeſta patet ex omni parte retecta.
Et quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia ſint: & quàm variis diſtantia formis
Sponte ſua volitent alterno percita motu,
Quoque modo poſſint ex his res quæque creari:
Haſce ſecundum res animi natura videtur,
Atque animæ claranda meis iam verſibus eſſe:
Et metus ille foras præceps Acheruntis agendus
Funditus: humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia ſuffundens mortis nigrore: neque vllam
Eſſe voluptatem liquidam puramque relinquit.
Nam, quod ſæpe homines morbos magis eſſe timendos
Infamemque ferunt vitam, quàm Tartara lethi,
Et ſe ſcire animi naturam, ſanguinis eſſe,
Nec prorſum quicquam noſtræ rationis egere:
Hinc licet aduertas animum, magis omnia laudis,
Aut etiam venti, ſi fert ita forte voluntas,
Iactari cauſa, quàm quòd res ipſa probetur:
Extorres iidem patria, longeque fugati
Conſpectu ex hominum, fœdati crimine turpi,
Omnibus ærumnis affecti denique viuunt:
Et quocunque tamen miſeri venêre, parentant,
Et nigras mactant pecudes, & Manibu' diuis
Inferias mittunt: multoque in rebus acerbis

Acrius aduertunt animos ad relligionem.
Quo magis in dubiis hominem ſpectare periclis
Conuenit, aduerſiſque in rebus noſcere qui ſit.
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Eijciuntur, & eripitur perſona, manet res.
Denique auaritiés, & honorum cæca cupido,
Quæ miſeros homines cogunt tranſcendere fineis
Iuris, & interdum ſocios ſcelerum, atque miniſtros
Nocteis atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opeis: hæc volnera vitæ
Non minimam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim fama, & contemtus, & acris egeſtas
Semota ab dulci vita ſtabilique videntur:
Et quaſi iam lethi portas cunctarier ante:
Vnde homines, dum ſe falſo terrore coacti
Reffugiſſe volunt longe, longeque receſſe:
Sanguine ciuili rem conflant: diuitiaſque
Conduplicant auidi, cædem cædi accumulantes.
Crudeles gaudent in triſti funere fratris:
Et conſanguineûm menſas odere, timentque.
Conſimili ratione ab eodem ſæpe timore
Macerat inuidia ante oculos illum eſſe potentem,
Illum aſpectari, clarus qui incedit honore:
Ipſi ſe in tenebris volui, cœnoque queruntur.
Intereunt partim ſtatuarum, & nominis ergô:
Et ſæpe vſque adeo mortis formidine vitæ
Percipit humanos odium, luciſque videndæ,
Vt ſibi conſciſcant mœrenti pectore lethum,
Obliti fontem curarum hunc eſſe timorem,
Hunc vexare pudorem, hunc vincula amicitiaï
Rumpere, & in ſumma pietatem euertere fundo.

Nam iam ſæpe homines patriam, caroſque parenteis
Prodiderunt, vitare Acherufia templa petentes.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quàm
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt
Non radij ſolis, neque lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque.
Primùm animum dico, mentem quem ſæpe vocamus,
In quo conſilium vitæ, regimenque locatum'ſt,
Eſſe hominis partem nihilo minus, ac manus, & pes,
Atque oculi, partes animantis totius extant.
Quamvis multa quidem ſapientum turba putarunt,
Senſum animi certa non eſſe in parte locatum:
Verùm habitum quendam vitalem corporis eſſe,
Harmoniam Graij quam dicunt, quòd faciat nos
Viuere cum ſenſu, nulla cùm in parte ſiet mens:
Vt bona ſæpe valetudo cùm dicitur eſſe
Corporis, & non eſt tamen hæc pars vlla valentis:
Sic animi ſenſum non certa parte reponunt:
Magnopere in quo mî diuerſi errare videntur.
Sæpe vtique in promtu corpus, quod cernitur, ægrit,
Cùm tamen ex alia lætamur parte latenti:
Et retro fit, vti contra ſit ſæpe viciſſim,
Cùm miſer ex animo, lætatur corpore toto:
Non alio pacto, quàm ſi pes cùm dolet ægri,
In nullo caput interea ſit forte dolore.
Præterea molli ſomno cùm dedita membra,
Effuſumque iacet ſine ſenſu corpus onuſtum:
Eſt aliud tamen in nobis, quod tempore in illo

Multimodis agitatur, & omneis accipit in ſe
Lætitiæ motus, & curas cordis inaneis.
Nunc animam quoque vt in membris cognoſcere poſſis
Eſſe, neque harmoniam corpus retinere ſolere:
Principio fit, vti detracto corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur.
Atque eadem rurſus cùm corpora pauca caloris
Diffugêre, foraſque per os eſt editus aër:
Deſerit extemplo venas, atque oſſa relinquit:
Noſcere vt hinc poſſis, non æquas omnia parteis
Corpora habere, neque ex æquo fulcire ſalutem:
Sed magis hæc, venti quæ ſunt, calidique vaporis
Semina, curare in membris vt vita moretur.
Eſt igitur calor, ac ventus vitalis in ipſo
Corpore, qui nobis moribundos deſerit artus.
Quapropter, quoniam eſt animi natura reperta,
Atque animæ, quaſi pars hominis: redde harmoniaï
Nomen ab organico ſaltu delatum Heliconis,
Siue aliunde ipſi porro traxêre: & in illam
Tranſtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat,
Quicquid id eſt, habeant: tu cetera percipe dicta.
Nunc animum, atque animam dico coniuncta teneri
Inter ſe, atque vnam naturam conficere ex ſe:
Sed caput eſſe quaſi, & dominari in corpore toto
Conſilium, quod nos animum, mentemque vocamus:
Idque ſitum media regione in pectoris hæret.
Hîc exſultat enim pauor, ac metus: hæc loca circum
Lætitiæ mulcent: hîc ergo mens, animuſque eſt.
Cetera pars animæ per totum diſſita corpus
Pâret: & ad numen mentis, momenque mouetur:
Idque ſibi ſolum per ſe ſapit, & ſibi gaudet:

Cum neque res animam, neque corpus commouet vlla.
Et quasi cum caput aut oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, nonomni concruciamur
Corpore: sic animus nonnunquam læditur ipse,
Lætitiaque viget, cum cetera pars animai
Per membra, atque artus nulla nouitate cietur.
Verum vbi vehemẽti magis est commota metu mens,
Consentire animam totam per membra videmus:
Sudores itaque & pallorem existere toto
Corpore, & infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, succidere artus.
Denique concidere ex animi terrore videmus
Sæpe homines: facile vt quivis hinc noscere possit,
Esse animã cum animo conjunctam: quæ cum animi vi
Percussa 'st, exin corpus propellit, & icit.
Hæc eadem ratio naturam animi, atque animaï
Corpoream docet esse. vbi enim propellere membra,
Conripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere ac versare videtur:
(Quorum nil fieri sine tactu posse videmus:
Nec tactum porro sine corpore) nonne fatendum 'st
Corporea natura animum constare, animamque?
Præterea pariter fungi cum corpore: & vna
Consentire animum nobis in corpore cernis.
Si minus offendit vitam vis horrida lethi
Ossibus ac neruis disclusis intus adacta:
Attamen insequitur languor, terræque petitus
Suauis, & in terra mentis qui gignitur æstus,
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse necesse 'st:
Corporeis quoniam telis ictuque laborat.

Is tibi

Is tibi nunc animus quali ſit corpore, & vnde
Conſtiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio eſſe aio perſubtilem atque minutis
Perquam corporibus factum conſtare. id ita eſſe
Hinc licet aduertas animum, vt pernoſcere poſſis.
Nil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam ſi mens fieri proponit, & inchoat ipſa.
Ocius ergo animus, quam res ſe perciet vlla,
Ante oculos quarum in promtu natura videtur.
At quod mobile tantopere 'ſt, conſtare rotundis
Perquam ſeminibus debet, perquamque minutis:
Momine vti paruo poſſint impulſa moueri.
Namque mouetur aqua, & tantillo momine flutat:
Quippe volubilibus, paruiſque creata figuris.
At contra mellis conſtantior eſt natura,
Et pigri latices magis, & cunctantior actus.
Hæret enim inter ſe magis omnis materiaï
Copia: nimirum quia non tam læuibus extat
Corporibus, neque tam ſubtilibus atque rotundis:
Namque papauerum, aura poteſt ſuſpenſa, leuiſque
Cogere, vt ab ſummo tibi diffluat altus aceruus:
At contra lapidum conjectum ſpiclorumque
Nenu poteſt. igitur paruiſſima corpora quanto
Et læuiſſima ſunt, ita mobilitata feruntur.
At contra quo quæque magis cum pondere magno,
Aſperaque inueniuntur, eo ſtabilita magis ſunt.
Nunc igitur, quoniam 'ſt animi natura reperta
Mobilis egregie: perquam conſtare neceſſe 'ſt
Corporibus paruis & læuibus atque rotundis.
Quæ tibi cognita res in multis, ô bone, rebus
Vtilis inuenietur, & opportuna cluebit.

Hæc quoque res etiam naturam deliquat eius,
Quam tenui conſtet textura: quamque loco ſe
Contineat paruo, ſi poſſit conglomerari:
Quòd ſimul atque hominem lethi ſecura quies eſt
Indepta, atque animi natura, animæque receſſit:
Nil ibi limatum de toto corpore cernas
Ad ſpeciem, nihil ad pondus: mors omnia præſtat,
Vitalem præter ſenſum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis eſſe neceſſe 'ſt
Seminibus, nexam per venas, viſcera, neruos:
Quatinus omnis vbi è toto iam corpore ceſſit,
Extima membrorum circum-cæſura tamen ſe
Incolumem præſtat: nec deſit ponderis hilum:
Quod genus eſt Bacchi cùm flos euanuit, aut cùm
Spiritus vnguenti ſuauis diffugit in auras:
Aut aliquo cùm iam ſuccus de corpore ceſſit:
Nil oculis tamen eſſe minor res ipſa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quicquam:
Nimirum, quia multa, minutaque ſemina ſuccos
Efficiunt, & odorem in toto corpore rerum.
Quare etiam atque etiam mentis naturam, animæque
Scire licet perquam pauxillis eſſe creatam
Seminibus: quoniam fugiens nil ponderis aufert.
Nec tamen hæc ſimplex nobis natura putanda 'ſt.
Tenuis enim quædam moribundos deſerit aura
Miſta vapore: vapor porro trahit aëra ſecum:
Nec calor eſt quiſquam, cui non ſit miſtus & aër.
Rara quòd eius enim conſtat natura, neceſſe 'ſt
Aëris inter eum primordia multa cieri.
Iam triplex animi 'ſt igitur natura reperta.
Nec tamen hæc ſat ſunt ad ſenſum cuncta creandum:

Nil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam qui mente volutent.
Quarta quoque his igitur quædam natura necesse'st
Attribuatur. ea 'st omnino nominis expers:
Qua neque mobilius quicquam, neque tenuius extat,
Nec magis è paruis, aut læuibus ex elementis:
Sensiferos motus quæ didit prima per artus.
Prima cietur enim paruis perfecta figuris:
Inde calor motus, & venti cæca potestas
Accipit: inde aër, inde omnia mobilitantur:
Tum quatitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia: postremis datur ossibus, atque medullis
Siue voluptas est, siue 'st contrarius ardor.
Nec temere huc dolor vsque potest penetrare, neq; acre
Permanare malum, quin omnia perturbentur:
Vsque adeo vt vitæ desit locus, atque animaï
Diffugiant partes per caulas corporis omneis.
Sed plerunque fit in summo quasi corpore finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc ea quo pacto inter sese mista, quibusque
Comta modis vigeant, rationem reddere auentem
Abstrahit inuitum patrij sermonis egestas.
Sed tamen, vt potero summatim attingere, tangam.
Inter enim cursant primordia principiorum
Motibus inter se: nihil vt secernier vnum
Possit, nec spatio fieri diuisa potestas:
Sed quasi multæ vis vnius corporis extant.
Quod genus in quouis animantum viscere volgo
Est odor, & quidam calor, & sapor: & tamen ex his
Omnibus est vnum perfectum corporis augmen.
Sic calor, atque aër, & venti cæca potestas

Miſta creant vnam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab ſe quæ diuidit ollis,
Senſifer vnde oritur primùm per viſcera motus.
Nam penitus prorſum latet hæc natura, ſubeſtque:
Nec magis hac infra quicquam eſt in corpore noſtro:
Atque anima 'ſt animæ proporro totius ipſa:
Quod genus in noſtris membris, & corpore toto
Miſta latens animi vis eſt, animæque poteſtas:
Corporibus quia de paruis, pauciſque creata 'ſt.
Sic tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
Corporibus latet: atque animai totius ipſa
Proporro 'ſt anima, & dominatur corpore toto.
Conſimili ratione neceſſe 'ſt ventus, & aër,
Et calor inter ſe vigeant commiſta per artus:
Atque aliis aliud ſubſit magis, emineatque:
Vt quiddam fieri videatur de omnibus vnum:
Ne calor, ac ventus ſeorſum, ſeorſumque poteſtas
Aëris interimant ſenſum, diductaque ſoluant.
Eſt etiam calor ille animo, quem ſumit in ira,
Cùm feruiſcit, & ex oculis micat acribus ardor.
Eſt & frigida multa comes formidinis aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Eſt etiam quoque pacati ſtatus aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque ſereno.
Sed calidi plus eſt illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile efferuiſcit in ira:
Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerunque gementes:
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.
At ventoſa magis ceruorum frigida mens eſt:
Et gelidas citius per viſcera concitat auras:

Quæ tremulum faciunt membris exiſtere motum.
At natura boum placido magis aëre viuit:
Nec nimis iraï fax vmquam ſubdita percit
Fumida ſuffundens cæcæ caliginis vmbras:
Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris:
Inter vtroſque ſita'ſt ceruos, ſæuoſque leones.
Sic hominum genus eſt, quamvis doctrina politos
Conſtituat pariter quoſdam, tamen illa relinquit
Naturæ cuiuſque animæ veſtigia prima.
Nec radicitus euelli mala poſſe putandum 'ſt,
Quin procliuius hic iras decurrat ad acreis:
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre neceſſe 'ſt
Naturas hominum varias, moreſque ſequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere cauſas:
Nec reperire figurarum tot nomina, quot ſunt
Principiis, vnde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare poteſſe,
Vſque adeo naturarum veſtigia linqui
Paruola, quæ nequeat ratio depellere doctis:
Vt nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni:
Ipſaque corporis eſt cuſtos, & cauſa ſalutis.
Nam communibus inter ſe radicibus hærent;
Nec ſine pernicie diuelli poſſe videntur.
Quod genus è turis glebis euellere odorem
Haud facile 'ſt, quin intereat natura quoque eius.
Sic animi, atque animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile 'ſt, quin omnia diſſoluantur:
Implexis ita principiis ab origine prima

Miſta creant vnam naturam, & mobilis illa
Vis, initium motus ab ſe quæ diuidit ollis,
Senſifer vnde oritur primùm per viſcera motus.
Nam penitus prorſum latet hæc natura, ſubeſtque:
Nec magis hac infra quicquam eſt in corpore noſtro:
Atque anima 'ſt animæ proporro totius ipſa:
Quod genus in noſtris membris, & corpore toto
Miſta latens animi vis eſt, animæque poteſtas:
Corporibus quia de paruis, pauciſque creata 'ſt.
Sic tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
Corporibus latet: atque animai totius ipſa
Proporro 'ſt anima, & dominatur corpore toto.
Conſimili ratione neceſſe 'ſt ventus, & aër,
Et calor inter ſe vigeant commiſta per artus:
Atque aliis aliud ſubſit magis, emineatque:
Vt quiddam fieri videatur de omnibus vnum:
Ne calor, ac ventus ſeorſum, ſeorſumque poteſtas
Aëris interimant ſenſum, diductaque ſoluant.
Eſt etiam calor ille animo, quem ſumit in ira,
Cùm feruiſcit, & ex oculis micat acribus ardor.
Eſt & frigida multa comes formidinis aura:
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Eſt etiam quoque pacati ſtatus aëris ille,
Pectore tranquillo qui fit, voltuque ſereno.
Sed calidi plus eſt illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile efferuiſcit in ira:
Quo genere in primis vis eſt violenta leonum:
Pectora qui fremitu rumpunt plerunque gementes:
Nec capere irarum fluctus in pectore poſſunt.
At ventoſa magis ceruorum frigida mens eſt:
Et gelidas citius per viſcera concitat auras:

Quæ tremulum faciunt membris exiſtere motum.
At natura boum placido magis aëre viuit:
Nec nimis iraï fax vmquam ſubdita percit
Fumida ſuffundens cæcæ caliginis vmbras:
Nec gelidi torpet telis perfixa pauoris:
Inter vtroſque ſita'ſt ceruos, ſæuoſque leones.
Sic hominum genus eſt, quamvis doctrina politos
Conſtituat pariter quoſdam, tamen illa relinquit
Naturæ cuiuſque animæ veſtigia prima.
Nec radicitus euelli mala poſſe putandum 'ſt,
Quin procliuius hic iras decurrat ad acreis:
Ille metu citius paullo tentetur: at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre neceſſe 'ſt
Naturas hominum varias, moreſque ſequaceis:
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere cauſas:
Nec reperire figurarum tot nomina, quot ſunt
Principiis, vnde hæc oritur variantia rerum.
Illud in his rebus videor firmare poteſſe,
Vſque adeo naturarum veſtigia linqui
Paruola, quæ nequeat ratio depellere doctis:
Vt nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni:
Ipſaque corporis eſt cuſtos, & cauſa ſalutis.
Nam communibus inter ſe radicibus hærent,
Nec ſine pernicie diuelli poſſe videntur.
Quod genus è turis glebis euellere odorem
Haud facile 'ſt, quin intereat natura quoque eius.
Sic animi, atque animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile 'ſt, quin omnia diſſoluantur:
Implexis ita principiis ab origine prima

Inter ſe fiunt conſorti prædita vita:
Nec ſine vi quicquam alterius ſibi poſſe videtur
Corporis, atque animi ſeorſum ſentire poteſtas:
Sed communibus inter eos conflatur vtrinque
Motibus accenſus nobis per viſcera ſenſus.
Præterea corpus per ſe nec gignitur vmquam,
Nec creſcit, nec poſt mortem durare videtur.
Non enim vt humor aquæ dimittit ſæpe vaporem,
Qui datus eſt, neque ab hac cauſa conuellitur ipſe,
Sed manet incolumis: non, inquam, ſic animai
Diſcidium poſſunt artus perferre relicti:
Sed penitus pereunt conuolſi, conque putreſcunt.
Ex ineunte æuo ſic corporis atque animai
Mutua vitaleis diſcunt contagia motus,
Maternis etiam in membris, aluoque repoſta;
Diſcidium vt nequeat fieri ſine peſte, maloque:
Vt videas, quoniam conjuncta 'ſt cauſa ſalutis,
Conjunctam quoque naturam conſiſtere eorum.
Quod ſupereſt, ſi quis corpus ſentire renutat:
Atque animam credit permiſtam corpore toto
Suſcipere hunc motum, quem ſenſum nominitamus:
Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.
Quid ſit enim corpus ſentire quis afferet vnquam,
Si non ipſa palam quod res dedit, ac docuit nos?
At dimiſſa anima corpus caret vndique ſenſu.
Multaque præterea perdit, cùm expellitur æuo.
Dicere porro oculos nullam rem cernere poſſe;
Sed per eos animum vt foribus ſpectare recluſis,
Deſipere 'ſt, contra cùm ſenſus dicat eorum:
Senſus enim trahit, atque acies detrudit ad ipſas.
Fulgida præſertim cùm cernere ſæpe nequimus,

Lumina luminibus quia nobis præpediuntur:
Quod foribus non fit. neque enim, quà cernimus ipſi,
Oſtia ſuſcipiunt vllum recluſa laborem.
Præterea ſi pro foribus ſunt lumina noſtra,
Iam magis exemtis oculis debere videtur
Cernere res animus ſublatis poſtibus ipſis.
Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis,
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit,
Corporis atque animi primordia ſingula primis
Adpoſita alternis variare, ac nectere membra.
Nam cùm multò ſint animai elementa minora,
Quàm quibus è corpus nobis & viſcera conſtant:
Tum numero quoque concedunt, & rara per artus
Diſſita ſunt, duntaxat vt hoc promittere poſſis,
Quantula prima queant nobis injecta ciere
Corpora ſenſiferos motus in corpore, tanta
Intetualla tenere exordia prima animai.
Nam neque puluerís interdum ſentimus adhæſum
Corpore, nec membris inculſam inſidere cretam,
Nec nebulam noctu, nec aranei tenuia fila
Obuia ſentimus, quando obretimur euntes:
Nec ſupra caput ejuſdem cecidiſſe vietam
Veſtem, nec plumas auium, pappoſque volanteis,
Qui nimia leuitate cadunt plerunque grauatim.
Nec repentis itum cujuſviſcunque animantis
Sentimus, nec priua pedum veſtigia quæque,
Corpore quæ in noſtro culices, & cetera ponunt.
Vſque adeo prius eſt in nobis multa ciendum
Semina, corporibus noſtris immiſta per artus,
Quàm primordia ſentiſcant concuſſa animai,
Et quàm interuallis tantis tuditantia poſſint

Concurſare, coire & diſſultare viciſſim.
Et magis eſt animus vitai clauſtra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quàm vis animaï.
Nam ſine mente, animoque nequit reſidere per artus
Temporis exiguam partem pars vlla animaï:
Sed comes inſequitur facile, & diſcedit in auras,
Et gelidos artus in lethi frigore linquit.
At manet in vita, cui mens animuſque remanſit,
Quamvis eſt circum-cæſis lacer vndique membris:
Truncus, ademta anima circum, membriſque remotis,
Viuit, & ætherias vitaleis ſuccipit auras,
Si non omnimodis, at magna parte animai
Priuatus, tamen in vita cunctatur, & hæret.
Vt lacerato oculo circum ſi pupula manſit
Incolumis, ſtat cernendi viuata poteſtas;
Dummodo ne totum corrumpas luminis orbem,
Sed circumcidas aciem, ſolamque relinquas:
Id quoque enim ſine pernicie confiet eorum,
At ſi tantula pars oculi media illa pereſa 'ſt,
Incolumis quamvis alioqui ſplendidus orbis,
Occidit extemplo lumen, tenebræque ſequuntur:
Hoc anima atque animus vincti ſunt fœdere ſemper.
Nunc age, natiuos animantibus, & mortaleis
Eſſe animos, animaſque leueis vt noſcere poſſis:
Conquiſita diu, dulcique reperta labore
Digna tua pergam diſponere carmina vita.
Tu fac vtrunque vno ſubjungas nomen eorum;
Atque animam, verbi cauſa, cum dicere pergam,
Mortalem eſſe docens: animum quoque dicere credas,
Quatinus eſt vnum inter ſe, conjunctaque res eſt.
Principio, quoniam tenuem conſtare minutis

Corporibus

Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quàm liquidus humor aquaï 'st,
Aut nebula, aut fumus: (nam longe mobilitate
Præstat, & à tenui causa magis icta mouetur:
Quippe vbi imaginibus fumi, nebulæque mouetur:
Quod genus in somnis sopiti vbi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul hæc dubio nobis simulacra genuntur:)
Nunc igitur quoniam quassatis vndique vasis
Diffluere humorem, & laticem discedere cernis:
Et nebula ac fumus quoniam discedit in auras:
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocius, & citius dissolui corpora prima,
Cum semel omnibus è membris ablata recessit.
Quippe etenim corpus quod vas quasi constitit eius,
Cum cohibere nequit conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum, detracto sanguine venis.
Aëre quî credas posse hanc cohiberier vllo?
Corpore qui nostro rarus magis am cohibessit?
Præterea gigni pariter cum corpore, & vna
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore: sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde vbi robustis adoleuit viribus ætas:
Consilium quoque majus, & auctior est animi vis,
Post vbi iam validis quassatu 'st viribus æui
Corpus; & obtusis ceciderunt viribus artus:
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque,
Omnia deficiunt, atque vno tempore desunt.
Ergo dissolui quoque conuenit omnem animai
Naturam, ceu fumus in altas aëris auras:

Quandoquidem gigni pariter, pariterque videtur
Creſcere, & (vt docui) ſimul æuo feſſa fatiſcit.
Huc accedit vti videamus, corpus vt ipſum
Suſcipere immaneis morbos, durumque dolorem:
Sic animum curas acreis, luctumque metumque.
Quare participem lethi quoque conuenit eſſe,
Quinetiam morbis in corporis auius errat
Sæpe animus; dementit enim, deliraque fatur:
Interdumque graui lethargo fertur in altum,
Æternumque ſoporem, oculis, nutuque cadenti.
Vnde neque exaudit voces, neque noſcere vultus
Illorum potis eſt, ad vitam qui reuocantes
Circumſtant lacrymis rorantes ora, genaſque.
Quare animum quoque diſſolui fateare neceſſe 'ſt:
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam dolor, ac morbus lethi fabricator vterque 'ſt:
Multorum exitio perdocti quod ſumus ante.
Denique cur, hominem cùm vini vis penetrauit
Acris, & in venas diſceſſit diditus ardor,
Conſequitur grauitas membrorum? præpediuntur
Crura vacillanti? tardeſcit lingua? madet mens?
Nant oculi? clamor, ſingultus, iurgia gliſcunt?
Et iam cetera de genere hoc quæcunque ſequuntur,
Cur ea ſunt, niſi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam conſueuit corpore in ipſo?
At quæcunque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, paullo ſi durior inſinuarit
Cauſa, fore vt pereant, æuo priuata futuro.
Quinetiam ſubita vi morbi ſæpe coactus
Ante oculos aliquis noſtros, vt fulminis ictu
Concidit & ſpumas agit, ingemit, & tremit artus:

Desipit, extentat neruos, torquetur, anhelat:
Inconstanter & in iactando membra fatigat:
Nimirum, quia vis morbi distracta per artus
Turbat agens animam, spumans vt in æquore salso
Ventorum validis feruescit viribus vnda.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Afficiuntur: & omnino quòd semina vocis
Eijciuntur, & ore foras glomerata feruntur.
Quà quasi consuerunt, & sunt munita viaj.
Delipientia fit, quia vis animi, atque animaï
Conturbatur, & (vt docui) diuisa seorsum
Discctatur eodem illo distracta veneno.
Inde, vbi iam morbi se flexit causa, reditque
In latebras ater corrupti corporis humor:
Tum quasi talipedans primum consurgit: & omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis vbi morbis corpore in ipso
Iactetur, miserisque modis distracta laboret:
Cur eandem credis sine corpore in aëre aperto
Cum validis ventis ætatem degere posse?
Et quoniam mentem sanari corpus vt ægrum,
Cernimus, & flecti medicina posse videmus:
Id quoque præsagit mortalem viuere mentem.
Addere enim parteis, aut ordine traijcere æquum 'st,
Aut aliquid prorsum de summa detrahere illum,
Commutare animum quicunque adoritur, & infit:
Aut aliam quamvis naturam flectere quærit.
At neque transferri sibi parteis, nec tribui vult,
Immortale quod est quicquam, neque defluere hilum:
Nam quodcunque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.

Ergo animus ſiue ægreſcit, mortalia ſigna
Mittit, (vti docui) ſeu flectitur à medicina:
Vſque adeo falſæ rationi vera videtur
Res occurrere, & effugium præcludere eunti:
Ancipitique refutatu conuincere falſum.
Denique ſæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere ſenſum:
In pedibus primùm digitos liueſcere, & vngueis:
Inde pedes & crura mori: poſt inde per artus
Ire alios tractim gelidi veſtigia lethi.
Scinditur atqui animæ quoniam natura, nec vno
Tempore ſincera exiſtit, mortalis habenda 'ſt.
Quòd ſi forte putas ipſam ſe poſſe per artus
Introrſum trahere, & parteis conducere in vnum,
Atque ideo cunctis ſenſum deducere membris:
At locus ille tamen, quò copia tanta animaï
Cogitur, in ſenſu debet majore videri.
Qui quoniam nuſquam 'ſt, nimirum (vt diximus ante)
Dilaniata foras diſpergitur: interit ergo.
Quin etiam, ſi iam libeat concedere falſum,
Et dare, poſſe animam glomerari in corpore eorum,
Lumina qui linquunt moribundi particulatim:
Mortalem tamen eſſe animam fateare neceſſe 'ſt.
Nec refert, vtrum pereat diſperſa per auras,
An contractis in ſe partibus obbruteſcat:
Quando hominem totũ magis, ac magis vndique ſenſus
Deficit, & vitæ minus, & minus vndique reſtat.
Et quoniam mens eſt hominis pars vna, locoque
Fixa manet certo, velut aures, atque oculi ſunt,
Atque alij ſenſus, qui vitam cunque gubernant:
Et veluti manus, atque oculus, narеſve ſeorſum

Secreta à nobis nequeant ſentire, neque eſſe:
Sed tamen in paruo linquuntur tempore tali:
Sic animus per ſe non quit ſine corpore, & ipſo
Eſſe homine, illius quaſi quod vas eſſe videtur:
Siue aliud quidvis potis es conjunctius eij
Fingere, quandoquidem connexus corpori adhæret.
Denique corporis, atque animi viuata poteſtas
Inter ſe conjuncta valent, vitaque fruuntur.
Nec ſine corpore enim vitaleis edere motus
Sola poteſt animi per ſe natura: nec autem
Caſſum anima corpus durare, & ſenſibus vti:
Scilicet, auolſus radicitus vt nequit vllam
Diſpicere ipſe oculus rem ſeorſum corpore toto:
Sic anima atque animus per ſe nil poſſe videntur:
Nimirum, quia per venas & viſcera miſtim
Per neruos, atque oſſa tenentur corpore ab omni:
Nec magnis interuallis primordia poſſunt
Libera diſſultare: ideo concluſa mouentur
Senſiferos motus, quos extra corpus in auras
Aëris haud poſſunt poſt mortem ejecta moueri:
Propterea quia non ſimili ratione tenentur.
Corpus enim atque animans erit aër, ſi cohibere
Seſe anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in neruis, & in ipſo corpore agebat.
Quare etiam atque etiam reſoluto corporis omni
Tegmine, & ejectis extra vitalibus auris,
Diſſolui ſenſus animi fateare neceſſe 'ſt,
Aque animam, quoniam conjuncta eſt cauſa duobus.
Denique cùm corpus nequeat perferre animaï
Diſcidium, quin id tætro tabeſcat odore:
Quid dubitas, quin ex imo, penituſque coorta

Emanarit, vti fumus, diffusa animæ vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus: quia mota loco sunt
Fundamenta foras animæ: manantque per artus,
Perque viarum omnes flexus, in corpore qui sunt,
Atque foramina? multimodis vt noscere possis
Dispertitam animæ naturam exisse per artus:
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quàm prolapsa foras enaret in aëris auras?
Quinetiam, fineis dum vitæ vertitur intra,
Sæpe aliqua tamen è causa labefacta videtur
Ire anima, & toto solui de corpore membra:
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Quod genus est, animo male factum cùm perhibetur,
Aut animam liquisse, vbi iam trepidatur, & omnes
Extremum cupiunt vires reprendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens, animæque potestas
Omnis: & hæc ipso cum corpore conlabefiunt:
Vt grauior paullò possit dissoluere causa.
Quid dubitas, tandem quin extra prodita corpus
Imbecilla foras in aperto tegmine demto,
Non modo non omnem possit durare per æuum,
Sed minimum quodvis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras animam incolumem de corpore toto,
Nec prius ad iugulum, & superas succedere fauceis:
Verùm deficere in certa regione locatam:
Vt sensus alios in parti quemque sua scit.
Dissolui quòd si immortalis nostra foret mens:
Non iam se moriens dissolui conquereretur:
Sed magis ire foras, vellemque relinquere, vt anguis,

Gauderet, prælonga ſenex aut cornua ceruus.
Denique cur animi nunquam mens, conſiliumque
Gignitur in capite, aut pedibus, manibuſve: ſed vnis
Sedibus, & certis regionibus omnis inhæret,
Si non certa loca ad naſcendum reddita cuique
Sunt: & vbi quicquid poſſit durare creatum?
Atque ita multimodis pro totis artubus eſſe,
Membrorum vt nunquam exiſtat præpoſterus ordo.
Vſque adeo ſequitur res rem, neque flamma creari in
Fluminibus ſolita 'ſt, neque in igni gignier algor.
Præterea, ſi immortalis natura animai 'ſt,
Et ſentire poteſt ſecreta à corpore noſtro:
Quinque (vt opinor) eam faciẽdum 'ſt ſenſibus auctam:
Nec ratione alia noſmet proponere nobis
Poſſumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, & ſcriptorum ſæcla priora
Sic animas introduxerunt ſenſibus auctas.
At neque ſeorſum oculi, neque nares, nec manus ipſa
Eſſe poteſt anima, neque ſeorſum lingua, nec aures
Abſque anima per ſe poſſunt ſentire, nec eſſe.
Nec ſenſus ipſi ſeorſum conſiſtere poſſunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua: nec per ſe poſſunt ſentire, nec eſſe.
Et quoniam toto ſentimus corpore ineſſe
Vitalem ſenſum: & totum eſſe animale videmus:
Si ſubito medium celeri præciderit ictu
Vis aliqua, vt ſeorſum partem ſecernat vtramque:
Diſpertita proculdubio quoque vis animai,
Et diſciſſa ſimul cum corpore diſijcietur.
At quod ſcinditur, & parteis diſcedit in vllas,
Scilicet æternam ſibi naturam abnuit eſſe.

Falciferos memorant currus abſcindere membra
Sæpe ita deſubito permiſta cæde calenteis,
Vt tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abſciſſum: cùm mens tamen, atque hominis vis
Mobilitate mali non quit ſentire dolorem:
Et ſimul in pugnæ ſtudio quòd dedita mens eſt,
Corpore cum reliquo pugnam, cædeiſque petiſſit:
Nec tenet, amiſſam læuam cum regmine ſæpe
Inter equos abſtraxe rotas, falceiſque rapaceis:
Nec cecidiſſe alius dextram, cùm ſcandit, & inſtat.
Inde alius conatur adempto ſurgere crure,
Cùm digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput abſciſſum calido, viuentéque trunco,
Seruat humi voltum vitalem, oculósque patenteis,
Donec relliquias animaï reddidit omneis.
Quin etiam tibi ſi lingua vibrante minantis
Serpentis caudam procero corpore, vtrinque
Sit libitum in multas parteis diſcindere ferro:
Omnia iam ſeorſum cernes amciſa recenti
Volnere tortari, & terram conſpergere tabo,
Ipſam séque retrò partem petere ore priorem,
Volneris ardenti vt morſu premat icta dolore.
Omnibus eſſe igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? at ea ratione ſequetur
Vnam animantem animas habuiſſe in corpore multas.
Ergo diuiſa 'st ea, quæ fuit vna ſimul cum
Corpore quapropter mortale vtrumque putandum 'st,
In multas quoniam parteis diſcinditur æquè.
Prætera ſi immortalis natura animaï
Conſtat, & in corpus naſcentibus inſinuatur:
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?

Nec

Nec veſtigia geſtarum rerum vlla tenemus?
Nam ſi tantopere 'ſt animi mutata poteſtas,
Omnis vt actarum exciderit retinentia rerum:
Non (vt opinor) id ab letho iam longiter errat.
Quapropter fateare neceſſe 'ſt, quæ fuit ante,
Interiiſſe: & quæ nunc eſt, nunc eſſe creatam.
Præterea ſi iam perfecto corpore nobis
Inferri ſolita 'ſt animi viuata poteſtas,
Tum cum gignimur, & vitæ cum limen inimus:
Haud ita conueniebat, vti cum corpore, & vnà
Cum membris videatur in ipſo ſanguine creſſe:
Sed velut in cauea per ſe ſibi viuere ſolam.
Quare etiam atque etiam nec originis eſſe putandum 'ſt
Expertes animas, nec lethi lege ſolutas.
Nam neque tantopere adnecti potuiſſe putandum 'ſt
Corporibus noſtris extrinſecus inſinuatas:
Quod fieri totum contrà manifeſta docet res.
Namque ita connexa 'ſt per venas, viſcera, nervos,
Oſſaque, vti dentes quoque ſenſu partic pentur:
Morbus vt indicat, & gelidaï ſtringor aquaï,
Et lapis oppreſſus ſub dente è frugibus aſper:
Nec tam contextæ cùm ſint, exire videntur
Incolumes poſſe, & ſaluas exſoluere ſeſe
Omnibus è neruis, atque oſſibus, articuliſque.
Quòd ſi fort è putas extrinſecus inſinuatam
Permanare animam nobis per membra ſolere:
Tanto quæque magis cum corpore fuſa peribit.
Quod permanat enim, diſſoluitur: interit ergo.
Diſpertitur enim per caulas corporis omneis:
Vt cibus in membra atque artus cum diditur omneis,
Diſperit, atque aliam naturam ſuffícit ex ſe:

Sic anima, atque animus quamvis integra recens in
Corpus cunt: tamen in manando diſſolvuntur,
Dum quaſi per caulas omneis diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc animi natura creatur:
Quæ nunc in noſtro dominatur corpore nata
Ex illa, quæ tunc peritat partita per artus.
Quapropter neque natali priuata videtur
Eſſe die natura animæ, neque funeris expers.
Semina præterea linquuntur, nécne animaï,
Corpore in exanimo? quod ſi linquuntur, & inſunt,
Haud erit, vt merito immortalis poſſit haberi:
Partibus amiſſis quoniam libata receſſit.
Sin ita ſinceris membris ablata profugit,
Vt nullas partcis in corpore liquerit ex ſe:
Vnde cadauera rancenti iam viſcere vermeis
Expirant? atque vnde animantum copia tanta
Exos, & exſanguis tumidos perfluctuat artus?
Quod ſi forte animas extrinſecus inſinuari
Vermibus, & priuas in corpora poſſe venire
Credis, nec reputas cur millia multa animarum
Conueniant, vnde vna receſſerit: hoc tamen eſt vt
Quærendum videatur, & in diſcrimen agendum:
Vtrum tandem animæ venentur ſemina quæque
Vermiculorum, ipſæque ſibi fabricentur vbi ſint;
An iam corporibus perfectis inſinuentur.
At neque cur faciant ipſæ, quaréve laborent,
Dicere ſuppeditat, neque enim ſine corpore cum ſunt,
Sollicitæ volitant morbis algoque, fameque.
Corpus enim magis his vitiis adſine laborat:
Et mala multa animus contagi fungitur eius.
Sed tamen his eſto quamuis facere vtile corpus,

Cum ſubeant: at qua poſſint, via nulla videtur.
Haud igitur faciunt animæ ſibi corpora, & artus.
Nec tamen eſt vt iam perfectis inſinuentur
Corporibus; neque enim poterunt ſubtiliter eſſe
Connexæ; neque conſenſu contagia fient.
Denique cur acris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur? dolu' volpibus, & fuga ceruis
A patribus datur, & patrius pauor incitat artus?
Et iam cetera de genere hoc, cur omnia membris
Ex ineunte æuo ingeneraſcunt, inque genuntur,
Si non certa ſuo quia ſemine ſemínioque
Vis animi pariter creſcit cum corpore toto?
Quòd ſi immortalis foret, & mutare ſoleret
Corpora, permiſtis animantes moribus eſſent:
Effugeret canis Hyrcano de ſemine ſæpe
Cornigeri incurſum cerui, tremeretque per auras
Acris accipiter fugiens veniente columba:
Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum.
Illud enim falſa fertur ratione, quod aiunt
Immortalem animam mutato corpore flecti.
Quod mutatur enim, diſſoluitur: interit ergo.
Traiiciuntur enim partes, atque ordine migrant.
Quare diſſolui quoque debent poſſe per artus,
Denique vt intereant vna cum corpore cunctæ.
Sin animas hominum dicent in corpora ſemper
Ire humana, tamen quæram cur è ſapienti
Stulta queat fieri, nec prudens ſit puer vllus:
Nec tam doctus equæ pullus, quàm fortis equi vis:
Si non certa ſuo quia ſemine, ſeminioque
Vis animi pariter creſcit cum corpore toto.
Scilicet in tenero teneraſcere corpore mentem

Torum posse extra corpus durare, genique.
Quare, corpus vbi interiit, periisse necesse'st
Confiteare animam distractam in corpore toto.
Quippe etenim mortale æterno iungere, & vnà
Consentire putare, & fungi mutua posse,
Desipere'st. quid enim diuersius esse putandum'st,
Aut magis inter se disiunctum, discrepitánsque,
Quàm, mortale quod est, immortali, atque perenni
Iunctum, in concilio sæuas tolerare procellas?
Præterea quæcunque manent æterna, necesse'st,
Aut quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quicquam, quod queat arctas
Dissociare intus parteis, vt materiaï
Corpora sunt, quorum naturam ostendimus antè;
Aut ideò durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sicut Inane'st:
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut ideò, quia nulla loci sit copia circum,
Quò quasi res possint discedere, dissoluïque:
Sicut summarum summa'st æterna, neque extrà
Quis locus est, quò diffugiat: neque corpora sunt, quæ
Possint incidere; & valida dissoluere plaga:
At neque (vti docui) solido cum corpore mentis
Natura'st, quoniam admistum'st in rebus Inane:
(Nec tamen est vt Inane) neque autem corpora desunt;
Ex infinito quæ possint fortè coorta
Proruere hanc mentis violento turbine molem,
Aut aliam quamuis cladem importare pericli:
Nec porrò natura loci spatiúmque profundi
Deficit, exspergi quò possit vis animaï,
Aut alia quauis possit vi pulsa perire:

Haud igitur lethi præcluſa'ſt ianua menti.
Quòd ſi forte ideò magis immortalis habenda'ſt,
Quòd lethalibus ab rebus munita tenetur:
Aut quia non veniunt omninò aliena ſalutis:
Aut quia quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulſa prius, quàm, quid noceant, ſentire queamus:
Scilicet à vera longè ratione remotum'ſt.
Præter enim quàm quòd morbis tum corporis ægrit,
Aduenit id, quod eam de rebus ſæpe futuris
Macerat, inque metu malè habet, curísque fatigat:
Præteritísque admiſſa annis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium, atque obliuia rerum?
Adde quòd in nigras lethargi mergitur vndas.
Nil igitur mors eſt, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur:
Et velut anteacto nil tempore ſenſimus ægri,
Ad confligendum venientibus vndique Pœnis:
Omnia cum belli trepido concuſſa tumultu
Horrida contremuere ſub altis ætheris auris:
In dubióque fuit ſub vtrorum regna cadendum
Omnibus humanis eſſet, terráque maríque:
Sic vbi non erimus: cùm corporis, atque animaï
Diſcidium fuerit, quibus è ſumus vniter apti,
Scilicet haud nobis quicquam, qui non erimus tum,
Accidere omnino poterit, ſenſúmque mouere:
Non ſi terra mari miſcebitur, & mare cœlo.
Et ſi iam noſtro ſentit de corpore, pòſt quàm
Diſtracta'ſt animi natura, animæque poteſtas:
Nil tamen hoc ad nos, qui cœtu, coniugióque
Corporis, atque animæ conſiſtimus vniter apti.
Nec, ſi materiam noſtram conlegerit ætas

Poſt obitum, rursúmque redegerit, vt ſita nunc eſt:
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ,
Pertineat quicquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta ſemel cùm ſit repetentia noſtra,
Et nunc nil ad nos de nobis attinet, antè
Qui fuimus: nec iam de illis nos afficit angor,
Quos de materia noſtra noua proferet æras.
Nam cùm reſpicias immenſi temporis omne
Præteritum ſpatium: tum motus materiaï
Multimodi quàm ſint: facile hoc adcredere poſſis,
Semina ſæpe in eodem, vt nunc ſunt, ordine poſita;
Nec memori tamen id quimus deprendere mente.
Inter enim iecta eſt vitaï pauſa, vagéque
Deerrarunt paſſim motus ab ſenſibus omnes:
Debet enim, miſerè quoï fortè ægréque futurum eſt,
Ipſe quoque eſſe in eo tum tempore, cum malè poſſit
Accidere. at quoniam mors eximit im, prohibétque,
Illum, cui poſſint incommoda conciliari
Hæc eadem, in quibus & nunc nos ſumus, antè fuiſſe:
Scire licet nobis nihil eſſe in morte timendum:
Nec miſerum fieri, qui non eſt, poſſe: neque hilum
Differre, an nullo fuerit iam tempore natus,
Mortalem vitam mors cui immortalis ademit.
Proinde vbi ſe videas hominem miſeratier ipſum,
Poſt mortem fore, vt aut puteſcat corpore poſito,
Aut flammis interfiat, mâlísve ferarum:
Scire licet, non ſincerum ſonere, atque ſubeſſe
Cæcum aliquem cordi ſtimulum, quamvis neget ipſe
Credere ſe quemquam ſibi ſenſum in morte futurum.
Non (vt opinor) enim dat, quod promittit, & inde
Nec radicitus è vita ſe tollit, & eicit;

Sed facit eſſe ſui quiddam ſuper inſcius ipſe.
Vivus enim ſibi cum proponit quiſque, futurum
Corpus vti volucres lacerent in morte, feræque:
Ipſe ſui miſeret: neque enim ſe vindicat hilum,
Nec removet ſatis à projecto corpore: & illud
Se fingit, ſenſuque ſuo contaminat adſtans,
Hinc indignatur ſe mortalem eſſe creatum:
Nec videt, in vera nullum fore morte alium ſe,
Qui poſſit vivus ſibi ſe lugere peremptum,
Stanſque jacentem, nec lacerari, vrive dolore.
Nam ſi in morte malum'ſt, mâlis morſuque ferarum
Tractari: non invenio quî non ſit acerbum
Ignibus impoſitum calidis torreſcere'flammis;
Aut in melle ſitum ſuffocari, atque rigere
Frigore, cum in ſummo gelidi cubat æquore ſaxi:
Vrgerive ſuperne obtritum pondere terræ.
At iam non domus accipiet te læta, neque vxor
Optima, nec dulces occurrent oſcula nati
Præripere, & tacita pectus dulcedine tangent:
Non poteris factis tibi fortibus eſſe, tuiſque
Præſidio: miſer, ô miſer, ajunt, omnia ademit
Vna dies infeſta tibi tot præmia viræ.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum
Iam deſiderium inſidet rerum inſuper vnà.
Quod bene ſi videant animo, dictiſque ſequantur:
Diſſolvant animi magno ſe angore metuque.
Tu quidem vt es letho ſopitus, ſic eris ævi
Quod ſupereſt, cunctis priuatu' doloribus ægris:
At nos horrifico cinefactum te prope buſto
Inſatiabiliter deflebimus, æternumque
Nulla dies nobis mœrorem è pectore demet.

Illud

Illud ab hoc igitur quærendum 'ſt, quid ſit amari
Tantopere, ad ſomnum ſi res redit, atque quietem,
Cur quiſquam æterno poſſit tabeſcere luctu?
Hoc etiam faciunt, vbi diſcubuere, tenentque
Pocula ſæpe homines, & inumbrant ora coronis:
Ex animo vt dicant, Brevis hic eſt fructus homullis:
Iam fuerit, neque poſt vnquam revocare licebit.
Tanquam in morte mali cum primis hoc ſit eorum
Quod ſitis exurat miſeros, atque arida torreat,
Aut aliæ cujus deſiderium inſideat rei.
Nec ſibi enim quiſquam tum ſe, vitamque requirit,
Cum pariter mens, & corpus ſopita quieſcunt:
Nam licet æternum per nos ſic eſſe ſoporem,
Nec deſiderium noſtri nos adtigit vllum:
Et tamen haudquaquam noſtros tunc illa per artus
Longe ab ſenſiferis primordia motibus errant:
Quin conreptus homo ex ſomno ſe conligit ipſe.
Multo igitur mortem minus ad nos eſſe putandum,
Si minus eſſe poteſt, quam quod nihil eſſe videmus.
Maior enim turbæ diſiectus materiaï
Conſequitur letho, nec quiſquam expergitus exſtat,
Frigida quem ſemel eſt vitaï pauſa ſecuta.
Denique ſi vocem rerum natura repente
Mittat, & hoc aliquoi noſtrum ſic increpet ipſa:
Quid tibi tantopere 'ſt mortalis, quod nimis ægris
Luctibus indulges? quid mortem congemis, ac fles?
Nam ſi grata fuit tibi vita anteacta, priorque,
Et non omnia pertuſum congeſta quaſi in vas
Commoda perfluxere, atque ingrata interiere:
Cur non, vt plenus vitæ conuiua, recedis?
AEquo animoque capis ſecuram, ſtulte, quietem?

Sin ea, quæ fructus cumque es, periere profuſa:
Vitaque in offenſu'ſt: cur amplius addere quæris,
Rurſum quod pereat malè, & ingratum occidat omne:
Nec potius vitæ finem facis, atque laboris?
Nam tibi præterea quod machiner, inueniamque
Quod placeat, nihil eſt: eadem ſunt omnia ſemper.
Si tibi non annis corpus iam marcet, & artus
Confecti languent: eadem tamen omnia reſtant,
Omnia ſi pergas viuendo vincere ſæcla:
Atque etiam potius, ſi numquam ſis moriturus.
Quid reſpondeamus, niſi iuſtam intendere litem
Naturam? & veram verbis exponere cauſam?
At qui obitum lamentetur miſer amplius æquo,
Non merito inclamet magis, & voce increpet acri?
Auferab hinc lacrymas, barathro, & cõpeſce querelas.
Grandior hic vero ſi iam, ſeniorque queratur:
Omnia perfructus vitaï præmia, marces:
Sed quia ſemper aues, quod abeſt, præſentia temnis:
Imperfecta tibi elapſa'ſt, ingrataque vita,
Et nec-opinanti mors ad caput adſtitit ante,
Quam ſatur, ac plenus poſſis diſcedere rerum.
Nunc aliena tua tamen ætate omnia mitte:
AEquo animoque, agedum, iam aliis concede: neceſſe'ſt.
Iure (vt opinor) agat, iure increpet, inciletque.
Cedit enim rerum nouitate extruſa vetuſtas
Semper, & ex aliis aliud reparare neceſſe'ſt:
Nec quidquam in barathrum, nec tartara decidit atra.
Materies opus eſt, vt creſcant poſtera ſæcla:
Quæ tamen omnia te, vita perfuncta, ſequentur.
Nec minus ergo ante hæc, quã nunc, cecidere, cadentq;
Sic alid ex alio numquam deſiſtet oriri,
Vitaque mancupio nulli datur, omnibus vſu.

Reſpice item quam nil ad nos anteacta vetuſtas
Temporis æterni fuerit, quam naſcimur, ante.
Hoc igitur ſpeculum nobis natura futuri
Temporis exponit. poſt mortem denique noſtram
Num quid ibi horribile apparet? num triſte videtur
Quicquam? nonne omni ſomno ſecurius exſtat?
Atque ea nimirum, quæcunque Acheronte profundo
Prodita ſunt eſſe, in vita ſunt omnia nobis.
Nec miſer impendens magnum timet aëre ſaxum
Tantalus, vt fama'ſt, caſſa formidine torpens:
Sed magis in vita diuum metus vrget inanis
Mortaleis, caſumque timent, quemcumque ferat fors.
Nec Tityon volucres ineunt Acheronte iacentem:
Nec, quod ſub magno ſcrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem poterunt reperire profecto,
Quam libet immani proiectu corporis exſtet,
Qui non ſola nouem diſpenſis iugera membris
Obtineat, ſed qui terrai totius orbem:
Non tamen æternum poterit perferre dolorem:
Nec præbere cibum proprio de corpore ſemper.
Sed Tityos nobis hic eſt, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exeſt anxius angor:
Aut alia quavis ſcindunt cuppedine curæ.
Siſyphus in vita quoque nobis ante oculos eſt,
Qui petere à populo faſceis, ſæuaſque ſecureis
Imbibit: & ſemper victus, triſtiſque recedit.
Nam petere imperium, quod inane 'ſt, nec datur vmquã:
Atque in eo ſemper durum ſufferre laborem:
Hoc eſt aduerſo nixantem trudere monte
Saxum, quod tamen à ſummo iam vertice rurſum
Voluitur, & plani raptim petit æquora campi.

Deinde animi ingratam naturam pascere semper:
Atque explere bonis rebus, satiareque numquam:
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Cum redeunt: fœtusque ferunt, varioſque lepores,
Nec tamen explemur vitaï fructibus vnquam:
Hoc (vt opinor) id est, æuo florente puellas
Quod memorant, laticem pertusum congererein vas:
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus & Furiæ iam vero, & lucis egenus
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus,
Hæc neque sunt vsquam, neque possunt esse profecto.
Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
Est insignibus insignis, sceleriſque luela,
Carcer, & horribilis de saxo iactu' deorsum,
Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ:
Quæ tamen & si absunt, at mens sibi conscia facti
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, nec quæ sit pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis hæc ne in morte graueſcãt:
Hinc Acheruſia fit stultorum denique vita.
Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit,
Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.
Inde alij multi reges, rerumque potentes
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Strauit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit superite lacunas:
Et contemsit, aquis insultans, murmura ponti,
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.

Scipiades, belli fulmen, Karthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum:
Adde Heliconiadum comites: quorum vnus Homerus
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete 'st.
Denique Democritum postquam matura vetustas
Admonuit memorem motus langueſcere mentis,
Sponte sua letho caput obuius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obît decurso lumine vitæ,
Qui genus humanum ingenio superauit, & omneis
Præstinxit, stellas exortus vti ætherius sol.
Tu vero dubitabis, & indignabere obire,
Mortua quoi vita est prope iam viuo, atque videnti?
Qui somno partem maiorem conteris æui?
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Sollicitamque geris cassa formidine mentem?
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mali, cum
Ebrius vrgeris multis miser vndique curis,
Atque animi incerto fluitans errore vagaris?
Si possent homines, proinde ac sentire videntur
Pondus ineſse animo, quod se grauitate fatiget,
Et quibus id fiat causis cognoscere, & vnde
Tanta mali tanquam moles in pectore constet:
Haud ita vitam agerent, vt nunc plerumque videmus,
Quid sibi quisque velit, nescire, & quærere semper,
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum 'st, subitoque reuertit:
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit agens mannos ad villam hic præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans:

Oſcitat extemplo, tetigit cum limina villæ:
Aut abit in ſomnum grauis, atque obliuia quærit:
Aut etiam properans vrbem petit, atque reuiſit,
Hoc ſe quiſque modo fugit: at, quem ſcilicet, vt fit,
Effugere haud potis eſt, ingratis hæret, & angit,
Propterea, morbi quia cauſam non tenet æger:
Quam bene ſi videat: iam, rebus quiſque relictis
Naturam primum ſtudeat cognoſcere rerum,
Temporis æterni quoniam, non vnius horæ,
Ambigitur ſtatus, in quo ſit mortalibus omnis
AEtas poſt mortem, quæ reſtat cumque, manenda.
Denique tantopere in dubiis trepidare periclis
Quæ mala nos ſubigit vitaï tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortalibus adſtat,
Nec deuitari lethum pote, quin obeamus.
Præterea verſamur ibidem, atque inſumus vſque:
Nec noua viuendo procuditur vlla voluptas.
Sed dum abeſt, quod auemus, id exſuperare videtur
Cetera: poſt aliud, cum contigit illud, auemus:
Et ſitis æqua tenet vitaï ſemper hianteis:
Poſteraque, in dubio 'ſt, fortunam quam vehat ætas,
Quidve ferat nobis caſus, quive exitus inſtet.
Nec prorſum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis, nec delibrare valemus,
Quo minus eſſe diu poſſimus morte peremti.
Proinde licet quot vis viuendo condere ſæcla,
Mors æterna tamen nihilo minus illa manebit:
Nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitai fecit, & ille,
Menſibus, atque annis qui multis occidit antè.

T. LVCRETII

LIBER QVARTVS.

AVia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita solo: iuuat integros accedere fonteis,
Atque haurire: iuuatque nouos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,
Vnde prius nulli velarint tempora Musæ:
Primum quod magnis doceo de rebus, & arctis
Relligionum animos nodis exsoluere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, musco contingens cuncta lepore.
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur.
Nam veluti pueris absinthia tætra medentes
Cum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauoque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur
Labrorum tenus: interea perpotet amarum
Absinthi laticem, deceptaque non capiatur:
Sed potius tali tactu recreata valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi suauiloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi musco dulci contingere melle,
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum: ac præsentis vtilitatem.
Sed quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, & quam variis distantia formis

Sponte ſua volitent æterno percita motu:
Quoque modo poſſint res ex his quæque creari:
Atque, animi quoniam docui natura quid eſſet,
Et quibus è rebus cum corpore comta vigeret,
Quove modo diſtracta rediret in ordia prima:
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has res
Attinet, eſſe ea, quæ rerum ſimulacra vocamus:
Quæ quaſi membranæ ſummo de corpore rerum
Dereptæ volitant vltro citroque per auras:
Atque eadem nobis vigilantibus obuia menteis
Terrificant, atque in ſomnis, cum ſæpe figuras
Contuimur miras, ſimulacraque luce carentum:
Quæ nos horrifice languenteis ſæpe ſopore
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Effugere, aut vmbras inter viuos volitare:
Neve aliquid noſtri poſt mortem poſſe relinqui,
Cum corpus ſimul, atque animi natura perempta,
In ſua diſceſſum dederint primordia quæque.
Dico igitur, rerum effigias, tenueiſque figuras
Mittier ab rebus ſummo de corpore earum:
Quæ quaſi membrana, vel cortex nominitanda ſt:
Quod ſpeciem, ac formam ſimilem gerit eius imago,
Quoiuſcumque cluet de corpore fuſa vagari.
Id licet hinc quamvis hebeti cognoſcere corde.
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffuſa ſolute,
Robora ceu fumum mittunt, igneſque vaporem:
Et partim contexta magis, condenſaque, vt olim
Cum veteres ponunt tunicas æſtate cicadæ,
Et vituli cum membranas de corpore ſummo
Naſcentes mittunt, & item cum lubrica ſerpens

Exuit

Exuit in ſpinis veſtem. nam ſæpe videmus
Illorum ſpoliis vepreis volitantibus auctas.
Hæc quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti ſummo de corpore earum.
Nam, cur illa cadant magis, ab rebuſque recedant,
Quam quæ tenuia ſunt, oſtendi'ſt nulla poteſtas,
Præſertim cum ſint in ſummis corpora rebus
Multa minuta jaci quæ poſſint ordine eodem,
Quo fuerint, veterem & formæ ſeruare figuram,
Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca queunt, & ſunt in prima fronte locata.
Nam certe jaci, atque emergere multa videmus.
Non ſolum ex alto penituſque, vt diximus ante,
Verum de ſummis ipſum quoque ſæpe colorem:
Et volgo faciunt id lutea, ruſſaque vela,
Et ferrugina, cum magnis intenta theatris
Per malos volgata, trabeiſque trementia flutant,
Namque ibi conſeſſum caueai ſubter, & omnem
Scenai ſpeciem patrum, matrumque, deorumque,
Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore:
Et quanto circum mage ſunt incluſa theatri
Mœnia, tam magis hæc intus perfuſa lepore
Omnia conrident conrepta luce diei.
Ergo lintea de ſummo cum corpore fucum
Mittunt, effigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque; ex ſummo quoniam jaculantur vtræque.
Sunt igitur iam formarum veſtigia certa,
Quæ volgo volitant ſubtili prædita filo,
Nec ſingillatim poſſunt ſecreta videri.
Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
Conſimiles, ideo diffuſæ rebus abundant,

Ex alto quia dum veniunt extrinſecus ortæ,
Scinduntur per iter flexum, nec recta viarum
Oſtia ſunt, quia contendunt exire coorta.
At contra, tenuis ſummi membrana coloris
Cum iacitur, nihil eſt, quod eam diſcerpere poſſit
In promtu, quoniam 'ſt in prima fronte locata.
Poſtremo in ſpeculis, in aqua, ſplendoreque in omni
Quæcumque apparent nobis ſimulacra: neceſſe 'ſt,
Quandoquidem ſimili ſpecie ſunt prædita rerum
Eſſe in imaginibus miſſis conſiſtere eorum.
Nam cur illa cadant magis, ab rebuſque recedant
Quam quæ tenuia ſunt, oſtendi 'ſt nulla poteſtas.
Sunt igitur tenues formarum, conſimileſque
Effigiæ, ſingillatim quas cernere nemo
Cum poſſit: tamen adſiduo, crebroque repulſu
Reiectæ, reddunt ſpeculorum ex æquore viſum:
Nec ratione alia ſeruari poſſe videntur
Tantopere, vt ſimiles reddantur quoique figuræ.
Nunc age, quam tenui natura conſtet imago,
Percipe: & in primis quoniam primordia tantum
Sunt infra noſtros ſenſus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculi cœptant non poſſe tueri.
Nunc tamen id quoque vti confirmem, exordia rerum
Cunctarum quam ſint ſubtilia, percipe paucis.
Primum animalia ſunt iam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla vt poſſit ratione videri.
Horum inteſtinum quoduis quale eſſe putandum 'ſt?
Quid? cordis globus aut oculi? quid? mẽbra: quid? artus:
Quantula ſunt? quid? præterea primordia quæque,
Vnde anima, atque animi conſtet natura neceſſum 'ſt,
Nonne vides, quam ſint ſubtilia, quamque minuta?

Præterea, quæcumque ſuo de corpore odorem
Exſpirant acrem, panaces, abſinthia tætra,
Abrotonique graues, & triſtia centaurea:
Horum vnumquoduis leuiter ſi forte ciebis,
Quamprimum noſcas rerum ſimulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, caſſaque ſenſu.
Quorum quantula pars ſit imago, dicere nemo'ſt
Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Sed ne forte putes ea demum ſola vagare,
Quæcumque ab rebus rerum ſimulacra recedunt:
Sunt etiam, quæ ſponte ſua gignuntur, & ipſa
Conſtituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aër:
Quæ multis formata modis ſublime feruntur,
Nec ſpeciem mutare ſuam liquentia ceſſant:
Et quoiuſquemodi formarum vertere in ora
Vt nubeis facile interdum concreſcere in alto
Cernimus, & mundi ſpeciem violare ſerenam,
Aëra mulcenteis motu. nam ſæpe gigantum
Ora volare videntur, & vmbram ducere late:
Interdum magni montes, auolſaque ſaxa
Montibus anteire, & ſolem ſuccedere præter:
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.
Nunc ea quam facili, & celeri ratione genantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, lapſaque cedant.
Semper enim ſummum quidquid de rebus abundat,
Quod iaculentur: & hoc alias cum peruenit in res,
Tranſit, vt in primis veſtem: ſed in aſpera ſaxa,
Aut in materiem vt ligni peruenit: ibi iam
Scinditur, vt nullum ſimulacrum reddere poſſit.
At cum, ſplendida quæ conſtant, oppoſita fuerunt,
Denſaque, vt in primis ſpeculum'ſt: nihil accidit horũ.

Nam neque vti veſtem, poſſunt tranſire, neque ante
Scindi, quam meminit læuor præſtare ſalutem.
Quapropter fit, vt hinc nobis ſimulacra genantur.
Et quamuis ſubito, quouis in tempore, quamque
Rem contra ſpeculum ponas, apparet imago:
Perpetuo fluere vt noſcas è corpore ſummo
Texturas rerum tenueis, tenueiſque figuras.
Ergo multa breui ſpatio ſimulacra genuntur,
Vt merito celer his rebus dicatur origo.
Et quaſi multa breui ſpatio ſummittere debet
Lumina ſol, vt perpetuo ſint omnia plena:
Sic à rebus item ſimili ratione neceſſe 'ſt
Temporis in puncto rerum ſimulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas vndique parteis.
Quandoquidem ſpeculum queiſcũque obuertimus oris
Res ibi reſpondent ſimili forma, atque colore.
Præterea modo quom fuerit liquidiſſima cœli
Tempeſtas, perquam ſubito fit turbida fœde
Vndique, vti tenebras omneis Acherunta rearis
Liquiſſe, & magnas cœli compleſſe cauernas.
Vſque adeo tætra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ formidinis ora ſuperne.
Quorum quantula pars ſit imago, dicere nemo 'ſt,
Qui poſſit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu ſimulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis tranantibus auras
Reddita ſit, longo vt ſpatio breuis hora teratur,
In quemcumque locum diuerſo numine tendunt,
Suauidicis potius, quam multis verſibus edam:
Paruus vt eſt cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis diſperſus nubibus Auſtri.

Principio perſæpe leueis res, atque minutis
Corporibus factas, celereis licet eſſe videre.
In quo iam genere 'ſt ſolis lux, & vapor eius,
Propterea quia ſunt è primis facta minutis:
Quæ quaſi truduntur, perque aëris interuallum
Non dubitant tranſire, ſequenti concita plaga.
Suppeditatur enim confeſtim lumine lumen,
Et quaſi protelo ſtimulatur fulgure fulgur.
Quapropter ſimulacra pari ratione neceſſe 'ſt
Immemorabile per ſpatium tranſcurrere poſſe
Temporis in puncto: primum quod paruola cauſa
Eſt, procul à tergo quæ prouehat, atque propellat:
Deinde, quod vſque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile vt quaſuis penetrare queant res,
Et quaſi permanare per aëris interuallum.
Præterea, ſi, quæ penitus corpuſcula rerum
Ex alto in terras mittuntur, ſolis vti lux,
Ac vapor, hæc puncto cernuntur lapſa diei
Per totum cœli ſpatium diffundere ſeſe:
Perque volare mare, ac terras, cœlumque rigare,
Quod ſupera 'ſt: vbi tam volucri hæc leuitate feruntur,
Quid? quæ ſunt igitur iam prima in fronte parata
Cum iaciuntur, & emiſſum res nulla moratur,
Nonne vides citius debere, & longius ire:
Multiplexque loci ſpatium tranſcurrere eodem
Tempore, quo ſolis peruolgant lumina cœlum?
Hoc etiam in primis ſpecimen verum eſſe videtur,
Quam celeri motu rerum ſimulacra ferantur,
Quod ſimul ac primum ſub diuo ſplendor aquaï
Ponitur: extemplo, cœlo ſtellante, ſerena
Sidera reſpondent in aqua radiantia mundi.

Efficit, vt videamus, & internoſcere curat.
Nam cum mittitur, extemplo protrudit, agitque
Aëra, qui inter ſe cumque 'ſt, oculoſque locatus
Iſque ita per noſtras acies perlabitur omneis:
Et quaſi perterget pupillas, atque ita tranſit.
Propterea fit, vti videamus quam procul abſit
Res quæque: & quanto plus aëris ante agitatur,
Et noſtros oculos perterget longior aura,
Tam procul eſſe magis res quæque remota videtur.
Scilicet hæc ſumme celeri ratione geruntur,
Quale ſit vt videamus: & vna quam procul abſit.
Illud in his rebus minime mirabile habendum 'ſt,
Cur ea, quæ feriant oculos ſimulacra, videri
Singula cum nequeant, res ipſæ perſpiciantur.
Ventus enim quoque paullatim cum verberat, & cum
Acre ferit frigus, non primam quamque ſolemus
Particulam venti ſentire, & frigoris eius;
Sed magis vniuerſum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in noſtro, tamquam aliquæ res
Verberet, atque ſui det ſenſum corporis extra.
Præterea lapidem digito cum tundimus, ipſum
Tangimus extremum ſaxi, ſummumque colorem:
Nec ſentimus eum tactu, verum magis ipſam
Duritiem penitus ſaxi ſentimus in alto.
Nunc age, cur vltra ſpeculum videatur imago,
Percipe; nam certe penitus remmota videtur.
Quod genus illa, foris quæ vere tranſpiciuntur,
Ianua cum per ſe tranſpectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus vt videantur.
Is quoque enim duplici, geminoque fit aëre viſus,
Primus enim 'ſt, citra poſteis qui cernitur aër.

Inde fores ipſæ dextra, læuaque ſequuntur.
Poſt extraria lux oculos perterget, & aër
Alter, & illa, foris quæ vere tranſpiciuntur.
Sic vbi ſe primum ſpeculi proiecit imago,
Dum venit ad noſtras acies, protrudit, agitque
Aëra, qui inter ſe cumque'ſt, oculoſque locatus:
Et facit, vt prius hunc omnem ſentire queamus,
Quam ſpeculum: ſed vbi ſpeculum quoq; ſenſimus ipſũ
Continuo à nobis in id hæc, quæ fertur, imago
Peruenit, & noſtros oculos reiecta reuiſit:
Atque alium præ ſe propellens aëra voluit,
Et facit, vt prius hunc, quam ſe, videamus: eoque
Diſtare à ſpeculo tantum remmota videtur.
Quare etiam atque etiam minime miratier eſt par,
Illis, quæ reddunt ſpeculorum ex æquore viſum,
Aëribus binis, quoniam res conſit vtroque.
Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars eſt,
In ſpeculis fit vt in læua videantur, eo quod
Planitiem ad ſpeculi veniens cum offendit imago,
Non conuertitur incolumis: ſed recta retrorſum
Sic eliditur, vt ſiquis prius, arida quam ſit
Cretea perſona, adl.dat pilæ 've, trabive:
Atque ea continuo rectam ſi fronte figuram
Seruet, & eliſam retro ſeſe exprimat ipſa:
Fiet, vt, ante oculus fuerit qui dexter, hic idem
Nunc ſit læuus, & è læuo ſit mutua dexter.
Fit quoque, de ſpeculo in ſpeculum vt tradatur imago:
Quinque etiam, ſexve vt fieri ſimulacra ſuêrint.
Nam quæcumque retro parte interiore latebunt:
Inde tamen, quamuis torte, penituſque remota,
Omnia per flexos aditus educta licebit

Pluribus

Pluribus hæc ſpeculis videantur in ædibus eſſe,
Vſque adeo è ſpeculo in ſpeculum tralucet imago,
Et cum læva data 'ſt, fit rurſum vt dextera fiat:
Inde retrorſum reddit ſe, & conuertit eôdem,
Quinetiam, quæcumque latuſcula ſunt ſpeculorum
Adſimili lateris flexura prædita noſtri:
Dextera eapropter nobis ſimulacra remittunt,
Aut quia de ſpeculo in ſpeculum transfertur imago,
Inde ad nos eliſa bis aduolat: aut etiam quod
Circumagitur, cum venit imago, propterea quod
Flexa figura docet ſpeculi conuertier ad nos.
Indugredi porro pariter ſimulacra, pedemque
Ponere nobiſcum credas, geſtumque imitari,
Propterea, quia de ſpeculi qua parte recedas,
Continuo nequeunt illinc ſimulacra reuerti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac reſilire ab rebus ad æquos reddita flexus.
Splendida porro oculi fugitant, vitantque tueri:
Sol etiam cæcat, contra ſi tendere pergas,
Propterea quia vis magna 'ſt ipſius: & alte
Aëra per purum grauiter ſimulacra feruntur,
Et feriunt oculos turbantia compoſituras.
Præterea ſplendor, quicumqu'eſt acer, adurit
Sæpe oculos, ideo quod ſemina poſſidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt inſinuando.
Lurida præterea fiunt quæcumque tuentur
Arquati, quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt ſimulacris obuia rerum,
Multaque ſunt oculis in eorum denique miſta,
Quæ contage ſua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem quæ ſunt in luce, tuemur,

Propterea, quia cum propior caliginis aër
Ater init oculos prior, & possedit apertos:
Insequitur candens confestim lucidus aër,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit vmbras
Aeris illius. nam multis partibus hic est
Mobilior, multisque minutior, & mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce repleuit:
Atque patefecit, quas ante obsederat ater:
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur:
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque, vt videamus.
Quod contra facere in tenebris à luce nequimus,
Propterea, quia posterior caliginis aer
Crassior insequitur, qui cuncta foramina complet:
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint vllarum rerum coniecta moueri.
Quadratasque procul turreis cum cernimus vrbis,
Propterea fit, vti videantur sæpe rotundæ,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis,
Siue etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus,
Aera per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris offensibus aer.
Hinc, vbi suffugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi tornata vt saxorum structa tuantur:
Non tamen vt coram quæ sunt, vereque rotunda,
Sed quasi adumbratim paullum simulata videntur.
Vmbra videtur item nobis in sole moueri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari,
Aera si credas priuatum lumine, posse
Indugredi, motus hominum, gestusque sequentem.
Nam nihil esse potest aliud nisi lumine cassus

Aer, id, quod nos vmbram perhibere ſuemus.
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine priuatur ſolis, quacumque meantes
Officimus: repletur item, quod liquimus eius.
Propterea fit, vti videatur, quæ fuit vmbra
Corporis, è regione eadem nos vſque ſecuta.
Semper enim noua ſe radiorum lumina fundunt,
Primaque diſpereunt, quaſi in ignem lana trahatur.
Propterea facile & ſpoliatur lumine terra:
Et repletur item, nigraſque ſibi abluit vmbras.
Nec tamen hic oculos falli concedimus hilum.
Nam, quocumque loco ſit lux, atque vmbra, tueri
Illorum eſt, eadem vero ſint lumina, necne:
Vmbraque, quæ fuit hîc, eadem num tranſeat illuc:
An potius fiat, paullo quod diximus ante:
Hoc animi demum ratio diſcernere debet:
Nec poſſunt oculi naturam noſcere rerum.
Proinde animi vitium hoc oculis adfingere noli.
Qua vehimur naui, fertur, cum ſtare videtur:
Quæ manet in ſtatione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles, campique videntur,
Quos agimus præter nauim, veliſque volamus.
Sidera ceſſare ætheriis adfixa cauernis
Cuncta videntur: at adſiduo in ſunt omnia motu:
Quandoquidem longos obitus exorta reuiſunt,
Cum permenſa ſuo ſunt cœlum corpore claro:
Solque pari ratione manere, & luna videtur
In ſtatione, ea quæ ferri res indicat ipſa.
Exſtanteſque procul medio de gurgite montes,
Claſſibus inter quos liber patet exitus: iidem
Apparent, & longe diuolſi licet, ingens

Insula coniunctis tamen ex his vna videtur.
Atria versari, & circumcursare columnæ
Vsque adeo fit vti pueris videantur, vbi ipsi
Desierunt verti, vix vt iam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari.
Iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere alte
Cum cœptat natura: supraque extollere monteis:
Quos tibi tum supra sol monteis esse videtur,
Comminus ipse suo contingens feruidus igni:
Vix absunt nobis missus bis mille sagittæ:
Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti.
Inter eos, solemque iacent immania ponti
Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris:
Interiectaque sunt terrarum millia multa:
Quæ variæ retinent gentes, & sæcla ferarum.
At conlectus aquæ digitum non altior vnum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere, & cœlum vt videare videre, &
Corpora mirando sub terras abdita cœlo.
Denique, vbi in medio nobis equus acer obhæsit
Flumine, & in rapidas amnis despeximus vndas:
Stantis equi corpus transuersum ferre videtur
Vis, & in aduersum flumen contrudere raptim:
Et, quocumque oculos traiecimus, omnia ferri,
Et fluere adsimili nobis ratione videntur.
Porticus æquali quamuis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus suffulta columnis:
Longa tamen parte ab summa cum tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni,

Tecta ſolo iungens, atque omnia dextera læuis:
Donicum in obſcurum coni conduxit acumen.
In pelago nautis ex vndis ortus, in vndis
Sol fit vti videatur obire, & condere lumen:
Quippe vbi nil aliud niſi aquam, cœlumque tuentur,
Ne leuiter credas labefactari vndique ſenſus.
At maris ignaris, in portu clauda videntur
Nauigia, apluſtris fractis, obnitier vndis.
Nam quæcumque ſupra rorem ſalis edita pars eſt
Remorum, recta'ſt: & recta ſuperne guberna,
Quæ demerſa liquore obeunt, refracta videntur
Omnia conuerti, ſurſumque ſupina reuerti:
Et reflexa prope in ſummo fluitare liquore.
Raraque per cœlum cum venti nubila portant
Tempore nocturno: tum ſplendida ſigna videntur.
Labier aduerſum nubeis, atque ire ſuperne
Longe aliam in partem, quam quo ratione feruntur.
At ſi forte oculo manus vni ſubdita ſubter
Preſſit eum: quodam ſenſu fit, vti videantur
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tuendo,
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare ſupellex:
Et duplices hominum facies, & corpora bina.
Denique cum ſuaui deuinxit membra ſopore
Somnus, & in ſumma corpus iacet omne quiete:
Tum vigilare tamen nobis, & membra mouere
Noſtra videmur, & in noctis caligine cæca
Cernere cenſemus ſolem, lumenque diurnum:
Concluſoque loco cœlum, mare, flumina, monteis
Mutare, & campos pedibus tranſire videmur:
Et ſonitus audire, ſeuera ſilentia noctis

Vndique cum conſtent, & reddere dicta tacentes.
Cetera de genere hoc mirando multa videmus:
Quæ violare fidem quaſi ſenſibus omnia quærunt:
Nequicquam, quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipſi,
Pro viſis vt ſint, quæ non ſunt ſenſibu'viſa.
Nam nihil egregius, quam res ſecernere apertas
A dubiis, animus quas ab ſe protinus abdit.
Denique, nil ſciri ſiquis putat, id quoque neſcit,
An ſciri poſſit, quo ſe nil ſcire fatetur.
Hunc igitur contra mittam contendere cauſam,
Qui capite ipſe ſuo inſtituit veſtigia retro.
Et tamen hoc quoque vti concedam ſcire, at id ipſum
Quæram, quom in rebus veri nil viderit ante,
Vnde ſciat, quid ſit ſcire, & neſcire viciſſim:
Notitiam veri quæ res, falſique crearit:
Et dubium certo quæ res differre probarit.
Inuenies primis ab ſenſibus eſſe creatam
Notitiam veri, neque ſenſus poſſe refelli.
Nam maiore fide debet reperirier illud,
Sponte ſua veris quod poſſit vincere falſa.
Quid maiore fide porro, quam ſenſus haberi
Debet? an ab ſenſu falſo ratio orta, valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab ſenſibus orta 'ſt?
Qui niſi ſint veri, ratio quoque falſa ſit omnis.
An poterunt oculos aures reprehendere? an aureis
Tactus? an hunc porro tactum ſapor arguet oris?
An confutabunt nares, oculive reuincent?
Non (vt opinor) ita 'ſt. nam ſeorſum quoique poteſtas
Diuiſa 'ſt: ſua vis quoique 'ſt. ideoque neceſſe 'ſt,
Quod molle, aut durum eſt: gelidum feruenſve: ſeorſum

Id molle, aut durum: gelidum, feruenſve videri:
Et ſeorſum varios rerum ſentire colores,
Et quæcumque coloribu' ſunt coniuncta, neceſſe 'ſt.
Seorſus item ſapor oris habet vim, ſeorſus odores
Näſcuntur, ſeorſum ſonitus: ideoque neceſſe 'ſt,
Non poſſint alios alij conuincere ſenſus.
Nec porro poterunt ipſi reprendere ſeſe:
AEqua fides quoniam debebit ſemper haberi.
Proinde, quod in quoque 'ſt his viſum tempore, verũ 'ſt.
Et, ſi non poterit ratio diſſoluere cauſam,
Cur ea, quæ fuerint iuxtim quadrata, procul ſint
Viſa rotunda: tamen præſtat rationis egentem
Reddere mendoſe cauſas vtriuſque figuræ,
Quam manibus manifeſta ſuis emittere quæquam:
Et violare fidem primam, & conuellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita, ſaluſque.
Non modo enim ratio ruat omnis: vita quoque ipſa
Concidat extemplo, niſi credere ſenſibus auſis,
Præcipiteiſque locos vitare, & cetera, quæ ſint,
In genere hoc fugienda, ſequi, contraria quæ ſint.
Illa tibi eſt igitur verborum copia caſſa
Omnis: quæ contra ſenſus inſtructa, parata 'ſt.
Denique vt in fabrica, ſi praua 'ſt regula prima:
Normaque ſi fallax rectis regionibus exit:
Et libella aliqua ſi ex parti claudicat hilum:
Omnia mendoſe fieri, atque obſtipa neceſſum 'eſt,
Praua, cubantia, prona, ſupina, atque abſona tecta,
Iam ruere vt quædam videantur velle, ruantque:
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis:
Sic igitur ratio tibi rerum, praua neceſſe 'ſt,
Falſaque ſit, falſis quæcumque ab ſenſibus orta 'ſt,

Nunc alij ſenſus quo pacto quiſque ſuam rem
Sentiat, haud quaquam ratio ſcrupoſa relicta 'ſt.
Principio auditur ſonus, & vox omnis, in aureis
Inſinuata ſuo pepulere vbi corpore ſenſum.
Corpoream quoque enim vocem conſtare fatendum'ſt,
Et ſonitum, quoniam poſſunt impellere ſenſus.
Præterradit enim vox fauceis ſæpe: facitque
Aſperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per anguſtum turba maiore coorta
Ire foras vbi cœperunt primordia vocum:
Scilicet expletis quoque ianua raditur oris;
Rauca ſuis, & iter lædit, qua vox it in auras.
Haud igitur dubium eſt, quin voces, verbaque conſtent
Corporeis è principiis, vt lædere poſſint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, & quid
Detrahat ex hominum neruis, ac viribus ipſis
Perpetuus ſermo nigrai noctis ad vmbram,
Auroræ perductus ab exoriente nitore,
Præſertim ſi cum ſummo'ſt clamore profuſus.
Ergo corpoream vocem conſtare neceſſe'ſt,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Aſperitas autem vocis fit ab aſperitate
Principiorum, & item læuor læuore creatur.
Nec ſimili penetrant aureis primordia forma,
Quom tuba depreſſo grauiter ſub murmure mugit,
Aut reboant raucum retrocita cornua bombum:
Vallibus & cycni gelidis orti ex Heliconis
Cum liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Haſce igitur penitus voces cum corpore noſtro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore:
Mobilis articulat verborum dædala lingua,

Formaturaque

Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Atque vbi non longum ſpatium 'ſt, vnde illa profecta
Perueniat vox quæque, neceſſe 'ſt verba quoque ipſa
Plane exaudiri, diſcernique articulatim.
Seruat enim formaturam, ſeruatque figuram.
At ſi interpoſitum ſpatium ſit longius æquo:
Aëra per multum confundi verba neceſſe 'ſt,
Et conturbari vocem, dum tranſuolat auras.
Ergo ſit, ſonitum vt poſſis audire, neque hilum
Internoſcere, verborum ſententia quæ ſit,
Vſqueadeo confuſa venit vox, inque pedita.
Præterea edictum ſæpe vnum perciet aureis
Omnibus in populo, miſſum præconis ab ore.
In multas igitur voces vox vna repente
Diffugit, in priuas quoniam ſe diuidit aureis,
Obſignans formam verbis, clarumque ſonorem.
At, quæ pars vocum non aureis accidit ipſas,
Præterlata perit fruſtra diffuſa per auras:
Pars ſolidis adliſa locis, reiecta ſonorem
Reddit: & interdum fruſtratur imagine verbi.
Quæ bene cum videas, rationem reddere poſſis
Tute tibi, atque aliis, quo pacto per loca ſola
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites cum monteis inter opacos
Quærimus, & magna diſperſos voce ciemus.
Sex etiam, aut ſeptem loca vidi reddere voces.
Vnam cum iaceres: ita colles collibus ipſis
Verba repulſantes iterabant dicta referre.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphaſque tenere
Finitimi fingunt, & Faunos eſſe loquuntur:
Quorum noctiuago ſtrepitu, ludoque iocanti

Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi,
Chordarumque sonos fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum:
Et genus agricolúm late sentiscere, cum Pan
Pinea semiferi capitis velamina quassans,
Vnco sæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula siluestrem ne cesset fundere musam.
Cetera de genere hoc monstra, ac portenta loquuntur,
Ne loca deserta ab diuis quoque forte putentur
Sola tenere: ideo iactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alia ducuntur, vt omne
Humanum genus est auidum nimis auricularum.
Quod superest, non est mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas,
Hæc loca per voces veniant, aureisque lacessant.
Conloquimur clausis foribus: quod sæpe videmus;
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolumis transire potest, simulacra renutant.
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tranant:
Qualia sunt vitri, species quæ trauolat omnis.
Præterea parteis in cunctas diuiditur vox:
Ex aliis aliæ quoniam gignuntur, vbi vna
Dissiluit semel in multas exorta, quasi ignis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in igneis,
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerint, sonituque cientur.
At simulacra viis directis omnia tendunt,
Vt sunt missa semel, quapropter cernere nemo
Se supra potis est: at voces accipere extra.
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clausa viarum
Vox, obtunditur, atque aureis confusa penetrat:

Et ſonitum potius, quam verba, audire videmur.
Hæc, queis ſentimus ſuccum, lingua atque palatum,
Pluſculum habent in ſe rationis, pluſque operaï.
Principio ſuccum ſentimus in ore, cibum cum
Mandendo exprimimus: ceu plenam ſpongiam aquaï
Si quis forte manu premere, exſiccareque cœpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, & raræ per plexa foramina linguæ.
Hæc vbi læuia ſunt manantis corpora ſucci
Suauiter attingunt, & ſuauiter omnia tractant
Humida linguaï circum ſudantia templa.
At contra pungunt ſenſum, lacerantque coorta,
Quanto quæque magis ſunt aſperitate repleta.
Deinde voluptas eſt è ſucco in fine palati.
Cum vero deorſum per fauceis præcipitauit:
Nulla voluptas eſt, dum diditur omnis in artus.
Nec refert quicquam, quo victu corpus alatur,
Dummodo, quod capias, concoctum didere poſſis
Artubus, & ſtomachi humectum ſeruare tenorem.
Nunc aliis alius cur ſit cibus, vt videamus,
Expediam: quareve, aliis quod triſte, & amarum 'ſt,
Hoc tamen eſſe aliis poſſit prædulce videri.
Tantaque in his rebus diſtantia, differitasque 'ſt,
Vt quod aliis cibus eſt, aliis fuat acre venenum.
Eſt vtique, vt ſerpens hominis contacta ſaliuis
Diſperit, ac ſeſe mandendo conficit ipſa.
Præterea nobis veratrum eſt acre venenum:
At capris adipes, & coturnicibus auget.
Vt, quibus id fiat rebus, cognoſcere poſſis,
Principio meminiſſe decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis in rebus miſta teneri.

Porro omnes, quæcumque cibum capiunt animantes,
Vt sunt dissimiles extrinsecus, & generatim
Extima membrorum circumcæsura coërcet,
Proinde & seminibus distant, variántque figura.
Semina cum porro distent, differre necesse'st
Interualla, viasque, foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris, & in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quædam, maioraque debent,
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse'st:
Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
Namque figurarum vtratio, motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ:
Et variare viæ proinde ac textura coërcet.
Ergo vbi quod suaue'st aliis, aliis fit amarum:
Illis, queis suaue'st, læuissima corpora debent
Contrectabiliter caulas intrare palati.
At contra, quibus est eadem res intus acerba:
Aspera nimirum penetrant, hamataque fauceis.
Nunc facile ex his est rebus cognoscere quæque.
Quippe, vbi quoi febris bili superante coorta'st,
Aut alia ratione aliqua'st vis excita morbi:
Perturbatur ibi totum iam corpus, & omnes
Commutantur ibi posituræ principiorum:
Fit, prius ad sensum vt quæ corpora conueniebant,
Nunc non conueniant, & cætera sint magis apta,
Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum,
Vtraque enim sunt in mellis commista sapore,
Id quod iam superà tibi sæpe ostendimus ante.
Nunc age, quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam primum res multas esse necesse'st,
Vnde fluens voluat varius se fluctus odorum.

Nam fluere, & mitti volgo, ſpargique putandum'ſt.
Verum aliis alius magis eſt animantibus aptus,
Diſſimileis propter formas, ideoque per auras
Mellis apes quamuis longe ducuntur odore:
Volturiique cadaueribus: tum fiſſa ferarum
Vngula quo tulerit greſſum, promiſſa canum vis
Ducit: & humanum longe præſentit odorem
Romulidarum arcis ſeruator, candidus anſer.
Sic aliis alius nidor datus, ad ſua quemque
Pabula ducit, & à tætro reſilire veneno
Cogit: eoque modo ſeruantur ſæcla ferarum:
Hic odor ipſe igitur, nareis quicumque laceſſit,
Eſt alio vt poſſit permitti longius alter.
Sed tamen haud quiſquam tam longe fertur eorum,
Quam ſonitus, quam vox, mitto iam dicere, quam res,
Quæ feriunt oculorum acies, viſumque laceſſunt.
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullatim facilis diſtractus in aëris auras:
Ex alto primum quia vix emittitur ex re.
Nam penitus fluere, atque recedere rebus odorēs
Significat, quod fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni cōlabefacta.
Deinde videre licet maioribus eſſe creatum
Principiis voci: quoniam per ſaxea ſæpta
Non penetrat, qua vox volgo, ſonituſque feruntur.
Quare etiam quod olet, non tam facile eſſe videbis
Inueſtigare, in qua ſit regione locatum.
Refrigeſcit enim cunctando plaga per auras:
Nec calida ad ſenſum decurrit nuntia rerum.
Errant ſæpe canes itaque, & veſtigia quærunt.
Nec tamen hoc ſolis in odoribus, atque ſaporum

In genere eſt: ſed item ſpecies rerum, atque colores
Non ita conueniunt ad ſenſus omnibus omnes,
Vt non ſint aliis quædam magis acria viſis.
Quinetiam gallum, noctem explaudentibus alis
Auroram clara conſuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contra conſtare leones,
Inque tueri: ita continuo meminere fugaï:
Nimirum, quia ſunt gallorum in corpore quædam
Semina: quæ, cum ſunt oculis immiſſa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, vt nequeant contra durare feroces:
Cum tamen hæc noſtras acies nil lædere poſſint:
Aut quia non penetrant, aut quòd penetrantibus illis,
Exitus ex oculis liber datur, in remeando
Lædere ne poſſint ex vlla lumina parte.
Nunc age, quæ moueant animum res, accipe, & vnde,
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum ſimulacra vagari
Multa modis multis in cunctas vndique parteis
Tenuia, quæ facile inter ſe iunguntur in auris,
Obuia cum veniunt, vt aranea, bracteaque auri.
Quippe etenim multo magis hæc ſunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt oculos, viſumque laceſſunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara: cientque
Tenuem animi naturam intus, ſenſumque laceſſunt.
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus,
Cerbereaſque canum facies, ſimulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur oſſa:
Omne genus quoniam paſſim ſimulacra feruntur,
Partim ſponte ſua quæ fiunt aëre in ipſo:
Partim quæ variis ab rebus cumque recedunt:

Et quæ conſiſtunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex viuo Centauri non fit imago:
Nulla fuit quoniam talis natura animalis.
Verum vbi equi, atque hominis caſu conuênit imago:
Hæreſcit facile extemplo, quod diximus ante,
Propter ſubtilem naturam, & tenuia texta.
Cetera de genere hoc cândem ratione creantur.
Quæ cum mobiliter ſumma leuitate feruntur,
Vt prius oſtendi: facile vno commouet ictu
Quælibet vna animum nobis ſubtilis imago.
Tenuis enim mens eſt, & mire mobilis ipſa.
Hæc fieri (vt memoro) facile hinc cognoſcere poſſis,
Quatinus hoc ſimile eſt oculis, quod mente videmus,
Atque oculis ſimili fieri ratione neceſſe'ſt:
Nunc igitur quoniam docui me forte leones
Cernere per ſimulacra, oculos quæcumque laceſſunt:
Scire licet mentem ſimili ratione moueri
Per ſimulacra leonum cetera, quæ videt æque,
Nec minus, atque oculi: niſi quod magè tenuia cernit.
Nec ratione alia, cum ſomnus membra profudit,
Mens animi vigilat, niſi quod ſimulacra laceſſunt
Hæc eadem noſtros animos, quæ, quom vigilamus:
Vſqueadeo, certe vt videamur cernere eum, quem
Reddita vitaï iam mors, & terra potita'ſt.
Hoc ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis affecti ſenſus per membra quieſcunt,
Nec poſſunt falſum veris conuincere rebus.
Præterea meminiſſe iacet, languetque ſopore,
Nec diſſentit, cum mortis, lethique potitum
Iampridem, quem mens vitium ſe cernere credit.
Quod ſuperest, non eſt mirum, ſimulacra moueri,

Brachiaque in numerum iactare, & cetera membra,
Nam fit, vt in somnis facere hoc videatur imago.
Quippe, vbi prima perit, alioque est altera nata
Endo statu, prior hæc gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum'st.
'Tanta est mobilitas, & rerum copia tanta,
'Tantaque sensibili quouis est tempore in vno
'Copia particularum, vt possit suppeditare.
Multaque in his rebus quæruntur, multáque nobis
Clarandum'st, plane si res exponere auemus.
Quæritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet eius idipsum.
An'ne voluntatem nostram simulacra tuentur?
Et simulac volumus, nobis occurrit imago?
Si mare, si terram cordi'st, si denique cœlum,
Conuentus hominum, pompam, conuiuia, pugnas,
Omnia sub verbône creat natura, paratque?
Quom præsertim aliis eâdem in regione, locoque
Longe dissimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro, in numerum procedere quom simulacra
Cernimus in somnis, & mollia membra mouere,
Mollia mobiliter quom alternis brachia mittunt?
Et repetunt oculis gestum pede conuenienti?
Scilicet arte madent simulacra, & docta vagantur,
Nocturno facere vt possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in vno
'Cum sentimus id: vt cum vox emittitur vna:
Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse:
Propterea fit, vti quouis in tempore quæque
Præsto sint simulacra locis in queisque parata?
Tanta est mobilitas, & eorum copia tanta.

Et

Et quia tenuia ſunt, niſi ſe contendit, acute
Cernere non potis eſt animus, proinde omnia, quæ ſunt
Præterea, pereunt, niſi ſic ſeſe ipſe parauit.
Ipſe parat ſeſe porro, ſperatque futurum,
Vt videat, quod conſequitur rem quamque. fit ergo.
Nonne vides, oculos etiam, quom, tenuia quæ ſint,
Cernere cœperunt, contendere ſe, atque parare:
Nec ſine eo fieri poſſe, vt cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noſcere poſſis,
Si non aduertas animum, proinde eſſe, quaſi omni
Tempore ſemotæ fuerint, longeque remotæ.
Cur igitur mirum eſt, animus ſi cætera perdit,
Præter quam quibus eſt in rebus deditus ipſe?
Deinde adopinamur de ſignis maxima paruis:
Ac nos in fraudem induimus, fruſtramur & ipſi.
Fit quoque, vt interdum non ſuppeditetur imago
Eiuſdem generis: ſed femina quæ fuit ante,
In manibus vir tum factus videatur adeſſe:
Aut alia ex alia facies, ætaſque ſequatur:
Quod ne miremur, ſopor, atque obliuia curant.
Iſtud in his rebus vitium vehementer, & iſtum
Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina ne facias oculorum clara creatá,
Proſpicere vt poſſimus: &, vt proferre viai
Proceros paſſus, ideo faſtigia poſſe
Surarum, ac feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Eſſe, manuſque datas vtraque à parte miniſtras,
Vt facere ad vitam poſſimus, quæ foret vſus.
Cætera de genere hoc inter quæcumque petantur:
Omnia peruerſa præpoſtera ſunt ratione.

Nil ideo quoniam natum'ſt in corpore, vt vti
Poſſemus: ſed quod natum'ſt, id procreat vſum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata:
Nec dictis orare prius, quàm lingua creata'ſt:
Sed potius longe linguæ præceſſit origo
Sermonem: multoque creatæ ſunt prius aures,
Quam ſonus eſt auditus: & omnia denique membra
Ante fuere, (vt opinor) eorum quam foret vſus.
Haud igitur potuere vtendi creſcere cauſa.
At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fœdareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent.
Et volnus vitare prius natura coëgit,
Quam daret obiectum parmaï læua per artem,
Scilicet & feſſum corpus mandare quieti,
Multo antiquius eſt, quam lecti mollia ſtrata.
Et ſedare ſitim prius eſt, quam pocula, natum.
Hæc igitur poſſunt vtendi cognita cauſa
Credier, ex vſu quæ ſunt, vitaque reperta.
Illa quidem ſeorſum ſunt omnia, quæ prius ipſa
Nata, dedere ſuæ poſt notitiam vtilitatis.
Quo genere in primis ſenſus, & membra videmus.
Quare etiam atque etiam proculeſt, vt credere poſſis,
Vtilitatis ob officium potuiſſe creari.
Illud item non eſt mirandum, corporis ipſa
Quod natura cibum quærit quoiuſque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multa modis multis docui: ſed plurima debent
Ex animalibus iis, quæ ſunt exercita motu:
Multaque per ſudorem ex alto preſſa feruntur:
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.

His igitur rebus rarefcit corpus: & omnis
Subru[illegible] natura: dolor quam conſequitur rem.
Propterea capitur cibus, vt ſuffulciat artus:
Et recreet vireis interdatus, atque patentem
Per membra ac venas vt amorem obturet edendi.
Humor item diſcedit in omnia, quæ loca cumque
Poſcunt humorem: glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ ſtomacho præbent incendia noſtro,
Diſſupat adueniens liquor, ac reſtinguit, vt ignem:
Vrere ne poſſit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela ſitis de corpore noſtro
Abluitur, ſic expletur ieiuna cupido.
Nunc quî fiat, vti paſſus proferre queamus,
Cum volumus, varieque datum ſit membra mouere:
Et quæ res tantum hoc oneris protrudere noſtri
Corporis inſuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo noſtro primum ſimulacra meandi
Accidere, atque animum pulſare, vt diximus ante.
Inde voluntas fit. neque enim facere incipit vllam
Rem quiſquam, quam mens prouidit, quid velit, ante.
At, quod prouidet, illius rei conſtat imago.
Ergo animus cum ſeſe ita commouet, vt velit ire,
Inque gredi: ferit extemplo, quæ in corpore toto
Per membra, arque artus, animaï diſſita vis eſt.
Et facile'ſt factu, quoniam coniuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus ferit: atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque mouetur.
Præterea tum rarefcit quoque corpus: & aër,
Scilicet vt debet, qui ſemper mobilis exſtat,
Per patefacta venit, penetratque foramina largus:
Et diſpergitur ad parteis ita quaſque minutas

Corporis. hinc igitur rebus fit vtrinque duabus,
Corpus vti, vt nauis velis, ventoque, ferat[ur]
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quod tantum corpus corpuſcula poſſint
Contorquere, & onus totum conuertere noſtrum.
Quippe etenim ventus ſubtili corpore tenuis
Trudit agens magnam magno molimine nauim:
Et manus vna regit quantovis impete euntem
Atque gubernaclum contorquet quolibet vnum.
Multaque per trochleas, & tympana pondere magno
Commouet, atque leui ſuſtollit machina niſu.
Nunc quibus ille modis ſomnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas è pectore ſoluat:
Suauidicis potius, quam multis verſibus, edam,
Paruuus vt eſt cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis diſperſus nubibus Auſtri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque ſagacem:
Ne fieri negites, quæ dicam, poſſe: retroque
Vera repulſanti diſcedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom ſis, ne cernere poſſis.
Principio ſomnus fit, vbi eſt diſtracta per artus
Vis animæ, partimque foras eiecta receſſit:
Et partim contruſa magis conceſſit in altum.
Diſſoluuntur enim tum demum membra fluuntque.
Nam dubium non eſt, animai quin opera ſit
Senſus hic in nobis: quem cum ſopor impedit eſſe,
Tum nobis animam perturbatam eſſe putandum'ſt,
Eiectamque foras, non omnem: namque iacêret
Æterno corpus perfuſum frigore lethi:
Quippe vbi nulla latens animai pars remaneret
In membris, cinere vt multa latet obrutus ignis:

Vnde reconflari ſenſus per membra repente
Poſſit, vt ex igni cæco conſurgere flamma.
Sed quibus hæc rebus nouitas confletur, & vnde
Perturbari anima, & corpus langueſcere poſſit,
Expediam: tu fac ne ventis verba profundam.
Principio externa corpus de parte neceſſum'ſt,
Aëriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque eius crebro pulſarier ictu.
Propterea que fere res omnes, aut corio ſunt,
Aut ſeta, aut conchis, aut callo, aut cortice tectæ.
Interiorem etiam partem ſpirantibus aër
Verberat hic idem cum ducitur, atque reflatur.
Quare vtrinque ſecus quom corpus vapulet, & quom
Perueniant plagæ per parua foramina nobis
Corporis ad primas parteis, elementaque prima:
Fit quaſi paullatim nobis per membra ruïna.
Conturbantur enim poſituræ principiorum
Corporis, atque animi, ſic, vt pars inde animaï
Eijciatur, & introrſum pars abdita cedat:
Pars etiam diſtracta per artus, non queat eſſe
Coniuncta inter ſe, nec motu mutua fungi.
Inter enim ſæpit aditus natura, viaſque.
Ergo ſenſus abit mutatis motibus alte.
Et quoniam non eſt, quaſi quod ſuffulciat artus,
Debile fit corpus, langueſcunt omnia membra:
Brachia, palpebræque cadunt, popliteſque procumbunt
Sæpe etiam ſummittuntur, vireiſque reſoluunt.
Deinde cibum ſequitur ſomnus, quia quæ facit aër,
Hæc eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Efficit: & multo ſopor ille grauiſſimus exſtat,
Quem ſatur, aut laſſus capias; quia plurima tum ſe

Corpora conturbant magno contusa labore.
Fit ratione eadem coniectus porro animai
Altior, atque foras eiectus largior eius,
Et diuisior inter se, ac distractior intus.
Et quoi quisque fere studio deuinctus adhæret:
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati:
Atque in qua ratione fuit contenta magis mens:
In somnis eadem plerumque videmur obire:
Causidici causas agere, & componere leges:
Induperatores pugnare, ac prælia obire:
Nautæ contractum cum ventis cernere bellum:
Nos agere hoc autem, & naturam quærere rerum
Semper, & inuentam patriis exponere chartis.
Cætera sic studia, atque artes plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere.
Et, quicumque dies multos ex ordine ludis
Adsiduas dederunt operas: plerumque videmus,
Quom iam destiterint ea sensibus vsurpare,
Relliqüas tamen esse vias in mente patenteis,
Qua possint eadem rerum simulacra venire.
Per multos itaque illa dies eadem obuersantur
Ante oculos, etiam vigilantes vt videantur
Cernere saltanteis, & mollia membra mouenteis:
Et citharæ liquidum carmen, chordasque loquenteis,
Auribus accipere, & consessum cernere eundem,
Scenaïque simul varios splendere decores.
Vsque adeo magni refert studium, atque voluntas,
Et quibus in rebus consuerint esse operati
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.
Quippe videbis, equos forteis, cum membra iacebunt,
In somnis sudare tamen, spirareque sæpe,

Et quaſi de palma ſummas contendere vireis:
'Tunc quaſi carceribus patefactis ſæpe quiete:
Venantumque canes in molli ſæpe quiete
Iactant crura tamen ſubito, voceſque repente
Mittunt, & crebras redducunt naribus auras,
Vt veſtigia ſi teneant inuenta ferarum.
Expergefactique ſequuntur inania ſæpe
Ceruorum ſimulacra, fugæ quaſi dedita cernant:
Donec diſcuſſis redeant erroribus ad ſe.
At conſueta domi catulorum blanda propago
Degere, ſæpe leuem ex oculis, volucremque ſoporem
Diſcutere, & corpus de terra conripere inſtant,
Proinde quaſi ignotas facies, atque ora tuantur.
Et quam quæque magis ſunt aſpera ſemina eorum:
Tam magis in ſomnis eadem ſæuire neceſſum'ſt.
At variæ fugiunt volucres, penniſque repente
Sollicitant diuûm nocturno tempore lucos,
Accipitres ſomno in leni ſi prœlia, pugnaſque
Edere ſunt perſectantes, viſæque volantes.
Porro hominum mentes magnis quæ motibus edunt?
Magna etenim ſæpe in ſomnis, faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, prœlia miſcent;
Tollunt clamores, quaſi ſi iugulentur ibidem.
Multi depugnant, gemituſque doloribus edunt;
Et quaſi pantheræ morſu, ſæuiue leonis
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multi de magnis per ſomnum rebu'loquuntur:
Indicioque ſui facti perſæpe fuere.
Multi mortem obeunt: multi de montibus altis
Se quaſi præcipitent ad terram corpore toto,
Exterrentur, & ex ſomno, quaſi mentibu'capti,

Vix ad ſe redeunt permoti corporis æſtu.
Flumen item ſitiens, aut fontem propter amœnum
Adſidet, & totum prope faucibus occupat amnem.
Puſi ſæpe lacum propter, ſe, ac dolia curta,
Somno deuincti credunt extollere veſtem,
Totius humorem ſaccatum vt corpori fundant:
Cum Babylonica magnifico ſplendore rigantur.
Tum, quibus ætatis freta primitus inſinuantur,
Semen vbi ipſa dies membris matura creauit:
Conueniunt ſimulacra foris è corpore quoque,
Nuntia præclari voltus, pulchrique coloris:
Qui ciet inritans loca turgida ſemine multo:
Vt, quaſi tranſactis ſæpe omnibu' rebu' profundant
Fluminis ingenteis fluctus, veſtemque cruentent.
Sollicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta ætas cum primum roborat artus.
Namque alias aliud res commouet, atque laceſſit:
Ex homine humanum ſemen ciet vna hominis vis.
Quod ſimulatque ſuis eiectum ſedibus exit:
Per membra, atque artus decedit corpore toto
In loca conueniens neruorum certa, cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipſas.
Inritata tument loca ſemine, fitque voluntas
Eiicere id, quo ſe contendit dira libido:
'Incitat inritans loca turgida ſemine multo,
Idque petit corpus mens, vnde 'ſt ſaucia amore.
'Namque omnes plerumque cadunt in volnus, & illam
'Emicat in partem ſanguis, vnde icimur ictu,
'Et ſi comminus eſt, hoſtem ruber occupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis accipit ictum,
Siue puer membris muliebribus hunc iaculatur,

Seu

Seu mulier toto iactans è corpore amorem,
Vnde feritur, eo tendit, geſtitque coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum.
Namque voluptatem præſagit multa cupido.
Hæc Venus eſt nobis: hinc autem'ſt nomen amoris:
Hinc illæ primum Veneris dulcedinis in cor
Stillauit gutta, & ſucceſſit frigida cura.
Nam ſi abeſt, quod ames: præſto ſimulacra tamen ſunt
Illius, & nomen dulce obuerſatur ad aureis.
Sed fugitare decet ſimulacra, & pabula amoris
Abſterrêre ſibi, atque alio conuertere mentem:
Et iacere humorem conlectum in corpora quæque:
Nec retinere ſemel conuerſum vnius amore:
Et ſeruare ſibi curam, certumque dolorem.
Vlcus enim viueſcit, & inueteraſcit alendo,
Inque dies gliſcit furor, atque ærumna graueſcit,
Si non prima nouis conturbes volnera plagis,
Volgiuagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio poſſis animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem:
Sed potius, quæ ſunt ſine pœna, commoda ſumit.
Nam certa, & pura eſt ſanis magis inde voluptas,
Quam miſeris. etenim potiundi tempore in ipſo
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum:
Nec cõſtat quid primum oculis, manibuſque fruantur.
Quod petiere, premunt arcte, faciuntque dolorem
Corporis, & denteis inlidunt ſæpe labellis,
Oſculaque adfigunt, quia non eſt pura voluptas:
Et ſtimuli ſubſunt, qui inſtigant lædere idipſum,
Quodcumque eſt, rabies vnde illæ germina ſurgunt.
Sed leuiter pœnas frangit Venus inter amorem,

Blandaque refrenat morſus admiſta voluptas.
Namque in eo ſpes eſt, vnde 'ſt ardoris origo,
Reſtingui quoque poſſe ab eodem corpore flammam.
Quod fieri contra coram natura repugnat:
Vnaque res hæc eſt, quoius quam pluria habemus,
Tam magis ardeſcit dira cuppedine pectus.
Nam cibus, atque humor membris adſumitur intus:
Quæ quoniam certas poſſunt obſidere parteis,
Hoc facile expletur laticum, frugumque cupido:
Ex hominis vero facie, pulchroque colore,
Nil datur in corpus præter ſimulacra fruendum:
'Tenuia, quæ vento ſpes raptat ſæpe miſella.
Vt bibere in ſomnis ſitiens quom quærit, & humor
Non datur, ardorem in membris qui ſtinguere poſſit:
Sed laticum ſimulacra petit, fruſtraque laborat:
In medioque ſitit torrenti flumine potans.
Sic in amore Venus ſimulacris ludit amanteis:
Nec ſatiare queunt ſpectando corpora coram:
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Poſſunt, errantes incerti corpore toto.
Denique quom membris conlatis flore fruuntur
Ætatis: quom iam præſagit gaudia corpus,
Atque in eo eſt Venus, vt muliebria conſerat arua:
Adfigunt auide corpus, iunguntque ſaliuas
Oris: & inſpirant preſſantes dentibus ora:
Nequicquam, quoniam nihil inde abradere poſſunt,
Nec penetrare, & abire in corpus corpore toto.
Nam facere interdum id velle, & certare videntur:
Vſqueadeo cupide Veneris compagibus hærent;
Membra voluptatis dum vi labefacta liqueſcunt.
Tandem vbi ſe erupit neruis conlecta cupido:

Parua fit ardoris violenti pauſa parumper;
Inde redit rabies eadem, & furor ille reuiſit:
Quom ſibi, quod cupiant ipſi, contingere quærunt:
Nec reperire, malum id poſſunt quæ machina vincat:
Vſque adeo incerti tabeſcunt volnere cæco.
Adde quod abſumunt vireis, pereuntque labore.
Adde quod alterius ſub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt.
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans:
Vnguenta, & pulchra in pedibus Sicyonia rident:
Scilicet & grandes viridi cum luce ſmaragdi
Auro includuntur, teriturque thalaſſina veſtis
Aſſidue, & Veneris ſudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitræ:
Interdum in pallam, ac Melitenſia, Ceaque vertunt.
Eximia veſte & victu conuiuia, ludi,
Pocula crebra, vnguenta, coronæ, ſerta parantur:
Nequicquam, quoniam medio de fonte lepôrum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat:
Aut quod conſcius ipſe animus ſe forte remordet,
Deſidioſe agere ætatem, luſtriſque perire:
Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit:
Quod cupido adfixum cordi viueſcit, vt ignis:
Aut nimium iactare oculos, aliumve tueri
Quod putat, in voltuque videt veſtigia riſus.
Atque in amore mala hæc proprio, ſummeque ſecundo
Inueniuntur: in aduerſo vero, atque inopi ſunt,
Prendere quæ poſſis oculorum lumine aperto,
Innumerabilia: vt melius vigilare ſit ante,
Qua docui ratione, cauereque, ne inlaqueeris.
Nam vitare, plagas in amoris ne laciamur,

Non ita difficile est quam captum retibus ipsis
Exire: & validos Veneris perrrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus
Effugere infestum, nisi tute tibi obuius obstes:
Et prætermittas animi vitia omnia primum:
Tum quæ corpori' sunt eius, quam percupis, ac vis.
Nam hoc faciunt homines plerumque, cupidine cæci:
Et tribuunt ea, quæ non sunt his commoda verè.
Multimodis igitur prauas, turpeisque videmus
Esse in deliciis, summoque in honore vigere.
'Atque alios alij inrident, Veneremque suadent
'Vt placent, quoniam fœdo adflictantur amore:
'Nec sua respiciunt miseri mala maxima sæpe.
Nigra, μελίχρεος est: immunda & fœtida, ἄκοσμος:
Cæsia, παλλάδιον: neruosa, & lignea, δορκὰς:
Paruola, pumilio, χαρίτων ἴα, tota merum sal:
Magna, atque immanis, κατάπληξις, plenaque honoris:
Balba, loqui non quit, τραυλίζει, muta, pudens est.
At flagrans, odiosa, loquacula, λαμπάδιον fit.
Ἰσχὸν ἐρωμένιον tum fit, quom viuere non quit
Præ macie. ῥαδινὴ vero est, iam mortua tussi.
At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho.
Simula, σιλινὴ, ac satyra 'st: labiosa, φίλημα.
Cetera de genere hoc longum 'st si dicere coner.
Sed tamen esto iam quantouis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur;
Nempe aliæ quoque sunt; nempe hac sine viximus ante:
Nempe eadem facit, & scimus facere omnia turpi:
Et miseram tætris se fuffit odoribus ipsa:
Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrymans exclusus amator limina sæpe

Floribus & sertis operit, posteisque superbos
Vnguit amaracino, & foribus miser oscula figit.
Quem si iam admissum, venientem offenderit aura
Vna modo, causas abeundi quærat honestas:
Et meditata diu cadat alte sumta querela:
Stultitiæque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec veneres nostras hoc fallit. quo magis ipsæ
Omnia summopere hos vitæ postscenia celant,
Quos retinere volunt, adstrictosque esse in amore:
Nequicquam, quoniam tu animo tamen omnia possis
Protrahere in lucem, atque omneis anquirere nisus.
Et si bello animo'st, & non odiosa vicissim,
Prætermittet te humanis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto suspirat amore:
Quæ complexa viri corpus cum corpore iungit.
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo sæpe: & communia quærens
Gaudia, sollicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta, feræque,
Et pecudes, & equæ maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, & venerem salientum læta retractat.
Nonne vides etiam, quos mutua sæpe voluptas
Vinxit, vt in vinclis communibus excrucientur?
In triuiis non sæpe canes discedere auentes,
Diuorsi cupide summis ex viribu' tendunt,
Cum interea validis Veneris compagibus hærent?
Quod facerent nunquam, nisi mutua gaudia nossent:
Quæ lacere in fraudem possent, vinctosque tenere.

Quare etiã atque etiam (vt dico) eſt communi voluptas.
Et commiſcendo cum ſemen forte virile
Fœmina commulxit ſubita vi, conripuitque:
Tum ſimiles matrum materno ſemine fiunt:
Vt patribus patrio. ſed quos vtriuſque figuræ
Eſſe vides iuxtim, miſcenteis volta parentum:
Corpore de patrio, & materno ſanguine creſcunt,
Semina quom Veneris ſtimulis excîta per artus
Obuia conflixit conſpirans mutuus ardor:
Et neque vtrum ſuperauit eorum, nec ſuperatum'ſt.
Fit quoque, vt interdum ſimiles exſiſtere auorum
Poſſint, & referant proauorum ſæpe figuras,
Propterea, quia multa modis primordia multis
Miſta ſuo celant in corpore ſæpe parentes,
Quæ patribus patres tradunt à ſtirpe profecta.
Inde Venus varia producit ſorte figuras:
Maiorumque refert voltus, voceſque, comaſque.
Quandoquidem nihilo minus hæc de ſemine certo
Fiunt, quam facies, & corpora, membraque nobis.
Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum:
Maternoque mares exſiſtunt corpore creti.
Semper enim partus duplici de ſemine conſtat:
Atque, vtri ſimile eſt magis id, quodcumque creatur,
Eius habet plus parte æqua, quod cernere poſſis,
Siue virûm ſuboles, ſiue'ſt muliebris origo.
Nec diuina ſatum genitalem numina quoiquam
Abſterrent, pater à natis ne dulcibus vnquam
Appelletur, & vt ſterili Venere exigat æuum:
Quod plerique putant: & multo ſanguine mœſti
Conſpergunt aras: adolentque altaria donis,

Vt grauidas reddant vxores ſemine largo.
Nequicquam diuûm numen, ſorteiſque fatigant.
Nam ſteriles nimium craſſo ſunt ſemine partim:
Et liquido præter iuſtum, tenuique viciſſim.
Tenue, locis quia non potis eſt adfigere adhæſum;
Liquitur extemplo, & reuocatum cedit ab ortu.
Craſſius hoc porro, quoniam concretius æquo
Mittitur: aut non tam prolixo prouolat ictu:
Aut penetrare locos æque nequit: aut penetratum,
Aegre admiſcetur muliebri ſemine ſemen,
Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur.
Atque alias alij complent magis, ex aliiſque
Suſcipiunt aliæ pondus magis, inque graueſcunt.
Et multæ ſteriles Hymenæis ante fuerunt
Pluribus: & nactæ poſt ſunt tamen, vnde puellos
Suſcipere, & partu poſſent diteſcere dulci.
Et, quibus ante domi fœcundæ ſæpe nequiſſent
Vxores parere, inuenta'ſt illis quoque compar
Natura, vt poſſent natis munire ſenectam.
Vſque adeo magni refert, vt ſemina poſſint
Seminibus commiſceri genitaliter apta,
Craſſaque conueniant liquidis, & liquida craſſis,
Quæ quoi iuncta viro ſit fæmina per Veneris res.
Atque adeo refert, quo victu vita colatur.
Namque aliis rebus concreſcunt ſemina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque viciſſim.
Et quibus ipſa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert. nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere vxores, quia ſic loca ſumere poſſunt

Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opu'sunt motus vxoribus hilum.
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet:
Atque exossato ciet omni pectore fluctus.
Eicit enim sulci recta regione, viaque
Vomerem, atque locis auertit seminis ictum.
Idque sua causa consuerunt scorta moueri,
Ne complerentur crebro, grauidæque iacerent,
Et simul ipsa viris Venus vt concinnior esset:
Coniugibus quod nil nostris opus esse videtur.
Nec diuinitus est interdum, Veneriscque sagittis,
Deteriore fit vt forma muliercula ametur.
Nam facit ipsa suis interdum fœmina factis,
Morigerisque modis, & mundo corpori'cultu,
Vt facile insuescat secum vir degere vitam.
Quod superest, consuetudo concinnat amorem.
Nam leuiter quamuis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur in longo spatio tamen, atque labascit.
Nonne vides, etiam guttas in saxa cadenteis
Humoris, longo in spatio pertundere saxa?

T. LVCRETII

LIBER QVINTVS.

QVis potis eſt dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum maieſtate, hiſque repertis?
Quiſve valet verbis tantum, qui fundere laudes
Pro meritis eius poſſit, qui talia nobis
Pectore parta ſuo, quæſitaque præmia liquit?
Nemo (vt opinor) erit mortali cõrpore cretus.
Nam ſi, vt ipſa petit maieſtas cognita rerum,
Dicendum'ſt: deus ille fuit, deus, inclute Memmi,
Qui princeps vitæ rationem inuênit eam, quæ
Nunc appellatur ſapientia: quique per artem
Fluctibus è tantis vitam, tantiſque tenebris,
In tam tranquillo, & tam clara luce locauit.
Confer enim diuina aliorum antiqua reperta.
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem mortalibus inſtituiſſe:
Cum tamen his poſſet ſine rebus vita manere:
Vt fama'ſt, aliquas etiam nunc viuere genteis.
At bene non poterat ſine puro pectore viui.
Quo magis hic merito nobis deus eſſe videtur:
Ex quo nunc etiam per magnas dicta genteis
Dulcia permulcent animos ſolatia vitæ.
Herculis antiſtare autem ſi facta putabis:
Longius à vera multo ratione ferere.
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obeſſet, & horrens Arcadius ſus?
Denique quid Cretæ taurus, Lernæaque peſtis

Hydra venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonaï?
Et Diomedis equi spirantes naribus ignem,
Thracen, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter,
Tantopere officerent nobis? vncisque timendæ
Vnguibus Arcadiæ volucres Stymphâla colentes?
Aureaque Hesperidum seruans fulgentia mâla
Asper, acerba tuens, immani corpore serpens,
Arboris amplexus stirpem. quid denique obesset,
Propter Atlantæum littus, pelageque seuera,
Quo neque nostrer adit quisquã, neque Barbarus audet?
Cetera de genere hoc quæ sunt portenta peremta,
Si non victa forent, quid tandem viua nocerent?
Nil, vt opinor, ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, & trepido terrore repleta'st
Per nemora ac monteis magnos, siluasque profundas:
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At nisi purgatum'st pectus, quæ prœlia nobis,
Atque pericula tunc ingratis insinuandum?
Quantæ conscindunt hominem cuppedinis acres
Sollicitum curæ? quantique perinde timores?
Quidve superbia, spurcities, petulantia, quantas
Efficiunt cladeis? quid luxus, desidiesque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis: nonne decebit,
Hunc hominem numero diuûm dignarier esse?
Cum bene præsertim multa, ac diuinitus ipsis
Immortalibu' de diuis dare dicta suërit:
Atque omnem rerum naturam pandere dictis,
Quoius ego ingressus vestigia, nunc rationes
Persequor: ac doceo dictis, quo quæque creata

Fœdere ſint, in eo quàm ſit durare neceſſum:
Nec validas æui valeant reſcindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta'ſt,
Natiuo primum conſiſtere corpore creta:
Nec poſſe incolumis magnum durare per æuum:
Sed ſimulacra ſolere in ſomnis fallere mentem,
Cernere cum videamur eum, quem vita reliquit.
Quod ſupereſt, nunc me huc rationis detulit ordo,
Vt mihi, mortali conſiſtere corpore mundum,
Natiuumque ſimul, ratio reddunda ſit, eſſe:
Et quibus ille modis congreſſus materiai
Fundarit terram, cœlum, mare, ſidera, ſolem,
Lunaïque globum: tum quæ tellure animantes
Exſtiterint: & quæ nullo ſint tempore natæ:
Quove modo genus humanum variante loquela
Cœperit inter ſe veſci per nomina rerum:
Et quibus ille modis diuûm metus inſinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi ſancta tuetur
Fana, lacus, lucos, aras, ſimulacraque diuûm.
Præterea ſolis curſus, lunæque meatus
Expediam, qua vi flectat natura gubernans:
Ne forte hîc inter cœlum, terramque reamur
Libera ſponte ſua curſus luſtrare peremneis,
Morigera ad fruges augendas, atque animanteis:
Neve aliqua diuûm volui ratione putemus.
Nam, bene qui didicere deos ſecurum agere æuum,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri poſſint, præſertim rebus in illis,
Quæ ſupera caput ætheriis cernuntur in oris:
Rurſus in antiquas referuntur relligiones,
Et dominos acreis adſciſcunt, omnia poſſe

Quos miſeri credunt, ignari quid queat eſſe,
Quid nequeat: finita poteſtas denique quoique
Quanam ſit ratione, atque alte terminus hærens.
Quod ſupereſt, ne te in promiſſis plura moremur,
Principio, maria ac terras, cœlumque tuêre:
Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi,
Treis ſpecies tam diſſimileis, tria talia texta,
Vna dies dabit exitio: multoſque per annos
Suſtentata ruet moles & machina mundi.
Nec me animi fallit, quam res noua, miraque menti,
Accidat, exitium cœli terræque futurum:
Et quam difficile id mihi ſit peruincere dictis:
Vt ſit, vbi inſolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc poſſis oculorum ſubdere viſu,
Nec iacere indu manus, via qua munita fideij
Proxima fert humanum in pectus, templaque mentis,
Sed tamen effabor: dictis dabit ipſa fidem res
Forſitan, & grauiter terrarum & motibus orbis
Omnia conquaſſari in paruo tempore cernes:
Quod procul à nobis flectat fortuna gubernans:
Et ratio potius, quam res perſuadeat ipſa,
Succidere horriſono poſſe omnia victa fragore.
Qua prius aggrediar quam de re fundere fata
Sanctius, & multo certa ratione magis, quam
Pythia quæ tripode è Phœbi, lauroque profatur:
Multa tibi expediam doctis ſolatia dictis:
Relligione refrenatus ne forte rearis,
Terras, & ſolem cœlum, mare, ſidera, lunam,
Corpore diuino debere æterna manere:
Proptereaque putes, ritu par eſſe Gigantum,
Pendere eos pœnas immani pro ſcelere omneis,

Qui ratione ſua diſturbent mœnia mundi,
Præclarumque velint cœli reſtinguere ſolem,
Immortalia mortali ſermone notantes:
Quæ procul vſqueadeo diuino ab numine diſtent,
Inque deûm numero ſic ſint indigna videri,
Notitiam potius præbere vt poſſe putentur,
Quid ſit vitali motu, ſenſuque remotum.
Quippe etenim non eſt, cum quouis corpore vt eſſe
Poſſe animi natura putetur, conſiliumque.
Sicut in æthere non arbor, nec in æquore ſalſo
Nubes eſſe queunt, neque piſces viuere in aruis:
Nec cruor in lignis, nec ſaxis ſuccus ineſſe.
Certum, ac diſpoſitum'ſt, vbi quicquid creſcat, & inſit:
Sic animi natura nequit ſine corpore oriri
Sola, neque à neruis, & ſanguine longiter eſſe.
Hoc ſi poſſet enim: multo prius ipſa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſe
Poſſet, & innaſci quauis in parte ſoleret:
Tandem in eodem homine, atque in eodẽ vaſe maneret.
Quod quoniam noſtro quoque conſtat corpore certum,
Diſpoſitumque videtur, vbi eſſe, & creſcere poſſit
Seorſum anima, atque animus: tanto magis infitiandũ,
Totum poſſe extra corpus, formamque animalem
Putribus in glebis terrarum, aut ſolis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.
Haud igitur conſtant diuino prædita ſenſu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter eſſe animata.
Illud item non eſt vt poſſis credere, ſedes
Eſſe Deûm ſanctas in mundi partibus vllis.
Tenuis enim natura Deûm, longeque remota
Senſibus à noſtris, animi vix mente videtur.

Quæ quoniam manuum tactum ſuffûgit, & ictum:
Tactile nil nobis quod ſit, contingere debet.
Tangere enim non quit, quod tangi non licet ipſum.
Quare etiam ſedes quoque noſtris ſedibus eſſe
Diſſimiles debent, tenues de corpore eorum.
Quæ tibi poſterius largo ſermone probabo.
Dicere porro, hominum cauſa voluiſſe parare
Præclaram mundi naturam, proptereaque
Id laudabile opus diuûm laudare decere,
Æternumque putare, atque immortale futurum,
Nec fas eſſe, Deûm quod ſit ratione vetuſta
Gentibus humanis fundatum perpetuo æuo,
Sollicitare ſuis vllum de ſedibus vnquam,
Nec verbis vexare, & ab imo euertere ſummam:
Cetera de genere hoc adfingere, & addere, Memmi,
Deſipere'ſt; quid enim immortalibus, atque beatis
Gratia noſtra queat largirier emolumenti,
Vt noſtra quicquam cauſa gerere adgrediantur?
Quidve noui potuit tanto poſt ante quietos
Inlicere, vt cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere nouis rebus debere videtur,
Cui veteres obſunt: ſed, cui nil accidit ægri
Tempore in anteacto, cum pulchre degeret æuum,
Quid potuit nouitatis amorem accendere tali?
An credo in tenebris vita, ac mœrore iacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non eſſe creatis?
Natus enim debet quicunque'ſt, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas.
Qui nunquam vero vitæ guſtauit amorem,
Nec fuit in numero, quid obeſt non eſſe creatum?

Exemplum porro gignundis rebus, & ipſa
Notities hominum, diuis vnde inſita primum?
Quid vellent facere vt ſcirent, animoque viderent?
Quove modo'ſt vnquam vis cognita principiorum,
Quidnam inter ſeſe permutato ordine poſſent,
Si non ipſa dedit ſpecimen natura creandi?
Namque ita multa modis multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri,
Omnimodiſque coïre, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter ſe poſſint congreſſa creare,
Vt non ſit mirum ſi in taleis diſpoſituras
Deciderunt quoque, & in taleis vênere meatus,
Qualibus hæc rerum genitur nunc ſumma nouando.
Quod ſi iam rerum ignorem primordia quæ ſint,
Hoc tamen ex ipſis cœli rationibus auſim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis diuinitus eſſe paratam
Naturam rerum, tanta ſtat prædita culpa.
Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde auidam partem monteis ſiluæque ferarum
Poſſedere, tenent rupes, vaſtæque paludes,
Et mare, quod late terrarum diſtinet oras.
Inde duas porro prope parteis feruidus ardor,
Aſſiduusque geli caſus mortalibus aufert.
Quod ſupereſt arui, tamen id natura ſua vi
Sentibus obducat, ni vis humana reſiſtat,
Vitaï cauſa valido conſueta bidenti
Ingemere, & terram preſſis proſcindere aratris.
Si non fecundas vertentes vomere glebas,
Terraïque ſolum ſubigentes cimus ad ortus:

Et natiua ſimul. quapropter maxima mundi
Cum videam membra, ac parteis conſumta regigni,
Scire licet, cœli quoque idem terræque fuiſſe
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.
Illud in his rebus ne me arripuiſſe rearis
Memmi, quod terram, atque ignem mortalia ſumſi
Eſſe: neque humorem dubitaui, auraſque perire:
Atque eadem gigni, rurſuſque augeſcere dixi:
Principio pars terrai nonnulla peruſta
Solibus aſſiduis, multa pulſata pedum vi
Puluеris exhalat nebulam, nubeiſque volanteis,
Quas validi toto diſpergunt aëre venti:
Pars etiam glebarum ad diluuiem reuocatur
Imbribus, & ripas radentia flumina rodunt.
Præterea pro parte ſua quodcunque alid, auget,
Roditur: & quoniam dubio procul eſſe videtur
Omniparens, eadem rerum commune ſepulcrum:
Ergo terra tibi limatur, & aucta recreſcit.
Quod ſupereſt, humore nouo mare, flumina, fonteis
Semper abundare, & latices manare perenneis,
Nil opus eſt verbis, magnus decurſus aquarum
Vndique declarat: ſed primum quicquid aquai
Tollitur, in ſummaque fit, vt nihil humor abundet,
Partim quod validi verrentes æquora venti
Deminuunt, radiiſque retexens ætherius ſol:
Partim quod ſubter per terras diditur omneis.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Conuenit: inde ſuper terras fluit agmine dulci
Qua via ſecta ſemel liquido pede detulit vndas.
Aëra nunc igitur dicam, qui corpore toto

Innumerabiliter priuas mutatur in horas.
Semper enim quodcunque fluit de rebus, id omne
Aëris in magnum fertur mare: qui niſi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia iam reſoluta forent, & in aëra verſa.
Haud igitur ceſſat gigni de rebus, & in res
Recidere aſſidue, quoniam fluere omnia conſtat.
Largus item liquidi fons luminis, ætherius ſol
Inrigat aſſidue cœlum candore recenti,
Suppeditatque nouo confeſtim lumine lumen.
Nam primum quicquid fulgoris diſperit eij,
Quocunque accidit: id licet hinc cognoſcere poſſis,
Quod ſimul ac primum nubes ſuccedere ſoli
Cœpere, & radios inter quaſi rumpere lucis,
Extemplo inferior pars horum diſperit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbi cunque feruntur,
Vt noſcas ſplendore nouo res ſemper egere,
Et primum iactum fulgoris quemque perire,
Nec ratione alia res poſſe in ſole videri,
Perpetuo ni ſuppeditet lucis caput ipſum.
Quin etiam nocturna tibi, terreſtria quæ ſunt,
Lumina, pendentes lychni, claræque coruſcis
Fulguribus pingues multa caligine tedæ,
Conſimili properant ratione, ardore miniſtro
Suppeditare nouum lumen, tremere ignibus inſtant:
Inſtant, nec loca lux inter quaſi rupta relinquit:
Vſqueadeo properanter ab omnibus ignibus eius
Exitium celeri toleratur origine flammæ.
Sic igitur, ſolem, lunam, ſtellaſque putandum
Ex alio, atque alio lucem iactare ſubortu,
Et primum quicquid flammai perdere ſemper:

Inuiolabilia hæc ne credas forte vigere.
Denique non lapides quoque vinci cernis ab æuo?
Non altas turreis ruere, & putreſcere ſaxa?
Non delubra deûm, ſimulacraque feſſa fatiſci?
Nec ſanctum numen fati protollere fineis
Poſſe? neque aduerſus naturæ fœdera niti?
Denique non monumenta virûm dilapſa videmus
Cedere proporro, ſubitoque ſeneſcere caſu?
Non ruere auolſos ſilices à montibus altis,
Nec validas æui vireis perferre patique
Finiti? neque enim caderent auolſa repente,
Ex infinito quæ tempore pertoleraſſent
Omnia tormenta ætatis priuata fragore.
Denique iam tûere hoc circũ, ſupraque, quod omnem
Continet amplexu terram: quod procreat ex ſe
Omnia (quod quidam memorant) recipitque peremta:
Totum natiuum mortali corpore conſtat.
Nam quodcunque alias ex ſe res auget, alitque,
Deminui debet, recreari cum recipit res.
Præterea ſi nulla fuit genitalis origo
Terraï & cœli, ſemperque æterna fuere:
Cur ſupera bellum Thebanum, & funera Troiæ,
Non alias alii quoquè res cecinere poëtæ?
Quo tot facta virûm toties cecidere? nec vſquam
Aeternis famæ monumentis inſita florent?
Verum (vt opinor) habet nouitatem ſumma, recensque
Natura'ſt mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quædam nunc artes expoliuntur:
Nunc etiam augeſcunt, nunc addita nauigiis ſunt
Multa: modo organici melicos peperere ſonores.
Denique natura hæc rerum, ratioque reperta'ſt

Nuper, & hanc primus cum primis ipſe repertus
Nunc ego ſum, in patrias qui poſſim vertere voces.
Quod ſi forte fuiſſe antehac eadem omnia credis:
Sed periiſſe hominum torrenti ſæcla vapore,
Aut cecidiſſe vrbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus aſſiduis exiſſe rapaceis
Per terras, amneis, atque oppida cooperuiſſe:
Tanto quippe magis victus fateare neceſſe'ſt,
Exitium quoque terrai, cœlique futurum.
Nam cum res tantis morbis tantiſque periclis
Tentarentur: ibi ſi triſtior incubuiſſet
Cauſa, darent late cladem, magnaſque ruinas:
Nec ratione alia mortales eſſe videmur
Inter nos: niſi quod morbis ægriſcimus iſdem,
Atque illi, quos à vita natura remouit.
Præterea quæcunque manent æterna, neceſſe'ſt,
Aut quia ſunt ſolido cum corpore, reſpuere ictus,
Nec penetrare pati ſibi quicquam, quod queat arctas
Diſſociare intus parteis, vt materiaï
Corpora ſunt, quorum naturam oſtendimus ante:
Aut ideo durare ætatem poſſe per omnem.
Plagarum quia ſunt expertia, ſicut Inane'ſt,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci ſit copia circum,
Quo quaſi res poſſint diſcedere, diſſoluique,
Sicut ſummarum ſumma'ſt æterna, neque extra
Quis locus eſt, quo diſſiliant: neque corpora ſunt, quæ
Poſſint incidere, & valida diſſoluere plaga.
At neque (vti docui) ſolido cum corpore mundi
Natura'ſt, quoniam admiſtum'ſt in rebus Inane:
Nec tamen eſt vt Inane, neque autem corpora deſunt,

Ex infinito quæ possint forte coorta
Proruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quamuis cladem importare pericli.
Nec porro natura loci, spatiumque profundi
Deficit, exspergi quo possint mœnia mundi,
Aut alia quauis possint vi pulsa perire.
Haud igitur lethi præcluſa'st ianua cœlo,
Nec soli, terræque, nec altis æquoris vndis:
Sed patet immani, & vasto respectat hiatu.
Quare etiam natiua necessum'st confiteare
Hæc eadem.neque enim mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito iam tempore adhuc potuissent
Immensi validas æui contemnere vireis.
Denique tantopere inter se cum maxima mundi
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello:
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel cum sol, & vapor omnis
Omnibus epotis humoribus exsuperarint,
Quod facere intendunt,neque adhuc conata patrantur:
Tantum suppeditant amnes, vltroque minantur
Omnia diluuiare ex alto gurgite ponti,
Nequicquam, quoniam verrentes æquora venti
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incepti possit contingere finem
Tantum spirantes æquo certamine bellum
Magnis de rebus inter se cernere certant:
Cum semel in terra fuerit superantior ignis,
Et semel (vt fama'st) humor regnarit in aruis.
Ignis enim superauit, & ambens multa peruſſit,
Auia cum Phaëthontea rapax vis solis equorum

Aethere raptauit toto, terraſque per omneis.
At pater omnipotens ira tum percitus acri
Magnanimum Phaëthonta repenti fulminis ictu
Deturbauit equis in terram; ſolque cadenti
Obuius æternam ſuccepit lampada mundi:
Diſiectoſque redegit equos, iunxitque trementeis:
Inde ſuum per iter recreauit cuncta gubernans,
Scilicet vt veteres Graiûm cecinere poëtæ:
Quod procul à vera'ſt animi ratione repulſum
Ignis enim ſuperare poteſt, vbi materiaï
Ex infinito ſunt corpora plura coorta:
Inde cadunt vires aliqua ratione reuictæ:
Aut pereunt res exuſtæ torrentibus auris.
Humor item quondam cœpit ſuperare coortus,
Vt fama'ſt hominum, multas quando obruit vrbeis,
Inde vbi vis aliqua ratione auerſa receſſit,
Ex infinito fuerat quæcunque coorta,
Conſtiterunt imbres, & flumina vim minuerunt.
Sed quibus ille modis coniectus materiaï
Fundârit cœlum ac terram, pontique profunda,
Soliſque & lunæ curſus, ex ordine ponam.
Nam certe neque conſilio primordia rerum
Ordine ſe quæque, atque ſagaci mente locarunt:
Nec quos quæque darent motus pepigere profecto:
Sed quia multa modis multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibuſque ſuis conſuerunt concita ferri,
Omnimodiſque coïre, atque omnia pertentare,
Quæcunque inter ſe poſſent congreſſa creare:
Propterea fit, vti magnum volgata per æuum
Omnigenos cœtus, & motus experiundo,

Tandem ea conueniant, quæ vt conuenêre, repente
Magnarum rerum fiant exordia sæpe,
Terraï, maris, & cœli, generisque animantum.
Hîc neque tum solis rota cerni lumine largo
Altiuolans poterat, neque magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, neque aër,
Nec similis nostris rebus res vlla videri:
Sed noua tempestas quædam, molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus iungi res, & discludere mundum,
Membraque diuidere, & magnas disponere parteis
Omnigenis è principiis; discordia quorum,
Interualla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus turbabat, prœlia miscens,
Propter dissimileis formas variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant coniuncta manere,
Nec motus inter sese dare conuenienteis:
Hoc est à terris altum secernere cœlum,
Et seorsum mare, vti secreto humore pateret,
Seorsus item puri, secretique ætheris ignes.
Quippe etenim primum terraï corpora quæque,
Propterea quod erant grauia, & perplexa, coïbant,
In medioque imas capiebant omnia sedes.
Quæ quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quæ mare, sidera, solem,
Lunamque efficerent, & magni mœnia mundi.
Omnia enim magis hæc è læuibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribu' sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terræ
Partibus erumpens primus se sustulit æther
Signifer, & multos secum leuis abstulit igneis:

Non alia longe ratione, ac ſæpe videmus,
Aurea cum primum gemmanteis rore per herbas
Matutina rubent radiati lumina ſolis,
Exhalantque lacus nebulam, fluuiique perennes:
Ipſa quoque interdum tellus fumare videtur:
Omnia quæ ſurſum cum conciliantur in alto,
Corpore concreto ſubtexunt nubila cœlum:
Sic igitur tum ſe leuis, ac diffuſilis æther
Corpore concreto circumdatus vndique ſepſit,
Et late diffuſus in omneis vndique parteis,
Omnia ſic auido complexu cetera ſepſit.
Hunc exordia ſunt ſolis lunæque ſecuta:
Inter vtroſque globi quorum vertuntur in auris:
Quæ neque terra ſibi adſciuit, neque maximus æther:
Quod nec tam fuerint grauia, vt depreſſa ſederent:
Nec leuia, vt poſſent per ſummas labier oras:
Et tamen inter vtroſque ita ſunt, vt corpora viua
Verſent, & partes vt mundi totius extent.
Quod genus in nobis quædam licet in ſtatione
Membra manere, tamen cum ſint ea, quæ moueantur.
His igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc ſe ponti plaga cærula tendit,
Succidit, & ſalſo ſuffudit gurgite foſſas:
Inque dies quanto circum magis ætheris æſtus,
Et radii ſolis cogebant vndique terram
Verberibus crebris extrema ad limina apertam,
In medio vt propulſa ſuo condenſa coïret:
Tam magis expreſſus ſalſus de corpore ſudor
Augebat mare manando, campoſque natanteis:
Et tanto magis illa foras elapſa volabant
Corpora multa vaporis, & aëris, altaque cœli

Denſebant

Denſebant procul à terris fulgentia templa:
Sidebant campi, creſcebant montibus altis
Aſcenſus: neque enim poterant ſubſidere ſaxa,
Nec pariter tantundem omnes ſuccumbere partes.
Sic igitur terræ concreto corpore pondus
Conſtitit, atque omnis mundi quaſi limus in imum
Confluxit grauis, & ſubſedit funditus, vt fæx.
Inde mare, inde aër, inde æther ignifer ipſe,
Corporibus liquidis ſunt omnia pura relicta:
Et leuiora aliis alia, & liquidiſſimus æther,
Atque leuiſſimus aërias ſuper influit auras:
Nec liquidum corpus turbantibus aëris auris
Commiſcet: ſinit hæc violentis omnia verti
Turbinibus, ſinit incertis turbare procellis:
Ipſe ſuos igneis certo fert impete labens.
Nam modice fluere, atque vno poſſe æthera niſu,
Significat ponti mare, certo quod fluit æſtu,
Vnum labendi conſeruans vſque tenorem.
Motibus aſtrorum nunc quæ ſit cauſa canamus.
Principio magnus cœli ſi vertitur orbis:
Ex vtraque polum parti premere aëra nobis
Dicendum'ſt: extraque tenere, & claudere vtrinque:
Inde alium ſupera fluere, atque intendere eôdem,
Quo voluenda micant æterni ſidera mundi:
Aſt alium ſubter, contra qui ſubuehat orbem:
Vt fluuios verſare rotas, atque hauſtra videmus.
Eſt etiam quoque, vti poſſit cœlum omne manere
In ſtatione, tamen cum lucida ſigna ferantur:
Siue quod incluſi rapidi ſunt ætheris æſtus,
Quærenteſque viam circumuerſantur, & ignes
Paſſim per cœli voluunt ſe immania templa:

Siue aliunde fluens alicunde extrinſecus aër
Verſat agens igneis: ſiue ipſi ſerpere poſſunt,
Quo cuiuſque cibus vocat atque inuitat eunteis,
Flammea per cœlum paſcenteis corpora paſſim.
Nam quid in hoc mundo ſit eorum, ponere certum
Difficile'ſt: ſed quid poſſit, fiatque per Omne
In variis mundis varia ratione creatis,
Id doceo. plureiſque ſequor diſponere cauſas
Motibus aſtrorum: quæ poſſint eſſe per Omne.
E quibus vna tamen ſit & hæc quoque cauſa neceſſe'ſt,
Quæ vegeat motum ſignis: ſed quæ ſit earum
Præcipere, haud quaquam'ſt pedetentim progredientis.
Terraque vt in media mundi regione quieſcat,
Euaneſcere paullatim, & decreſcere pondus
Conuenit: atque aliam naturam ſubter habere
Ex ineunte æuo coniunctam, atque vniter aptam
Partibus aëriis mundi, quibus inſita ſidit.
Propterea non eſt oneri, neque deprimit auras:
Et ſua cuique homini nullo ſunt pondere membra:
Nec caput eſt oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus ſentimus ineſſe.
At quæcunque foris veniunt, impoſtaque nobis
Pondera ſunt, lædunt permulto ſæpe minora:
Vſqueadeo magni refert, cui quæ adiaceat res.
Sic igitur tellus non eſt aliena repente
Adlata, atque auris aliunde obiecta alienis:
Sed pariter prima concepta ab origine mundi:
Certaque pars eius, quaſi nobis membra, videtur.
Præterea grandi tonitru concuſſa repente
Terra, ſupra ſe quæ ſunt, concutit omnia motu:
Quod facere haud vlla poſſet ratione, niſi eſſet

Partibus aëriis mundi, cœloque reuincta.
Nam communibus inter ſe radicibus hærent
Ex ineunte æuo coniuncta, atque vniter apta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Suſtineat corpus tenuiſſima vis animaï,
Propterea quia tam coniuncta, atque vniter apta'ſt?
Denique iam ſaltu pernici tollere corpus
Quis potis eſt, niſi vis animæ, quæ membra gubernat?
Iamne vides quantum tenuis natura valere
Poſſit, vbi eſt coniuncta graui cum corpore, vt aër
Coniunctus terris, & nobis eſt animi vis?
Nec nimio ſolis maior rota, nec minor ardor
Eſſe poteſt, noſtris quam ſenſibus eſſe videtur.
Nam quibus è ſpatiis cunque ignes lumina poſſunt
Adiicere, & calidum membris adflare vaporem,
Illa ipſa interualla nihil de corpore limant
Flammarum, nihilo ad ſpeciem'ſt contractior ignis.
Proinde calor quoniam ſolis, lumenque profuſum
Perueniunt noſtros ad ſenſus, & loca tingunt:
Forma quoque hinc ſolis debet filumque videri,
Nil adeo vt poſſis plus, aut minus addere vere.
Lunaque ſiue notho fertur loca lumine luſtrans,
Siue ſuam proprio iactat de corpore lucem,
Quicquid id eſt, nihilo fertur maiore figura,
Quam, noſtris oculis quam cernimus, eſſe videtur.
Nam prius omnia, quæ longe remmota tuemur
Aëra per multum ſpecie confuſa videntur,
Quam minimum filum. quapropter luna neceſſe'ſt,
Quandoquidem claram ſpeciem, certamque figuram
Præbet, vt eſt oris extremis cunque notata,
Quanta hæc cumque fuat, tanta hinc videatur in alto.

Poſtremo quoſcunque vides hinc ætheris igneis,
(Quandoquidem, quoſcunque in terris cernimus igneis,
Dum tremor eſt clarus, dum cernitur ardor eorum;
Perparuum quiddam interdum mutare videntur
Alterutram in partem ſilum, cum longius abſint,)
Scire licet, perquam pauxillo poſſe minores
Eſſe, vel exigua maiores parte, breuique:
Illud item non eſt mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum ſol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis cœlumque rigando
Compleat, & calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius vnum
Largifluum fontem ſcatere, atque erumpere flumen
Ex omni mundo, quo ſic elementa vaporis
Vndique conueniunt, & ſic coniectus eorum
Confluit, ex vno capite hic vt profluat ardor;
Nonne vides etiam, quam late paruus aquaï
Prata riget fons interdum, campiſque redundet?
Eſt etiam quoque, vti non magno ſolis ab igni
Aëra percipiat calidis feruoribus ardor,
Opportunus ita'ſt ſi forte, & idoneus aër,
Vt queat accendi paruis ardoribus ictus:
Quod genus interdum ſegetes ſtipulamque videmus
Accipere ex vna ſcintilla incendia paſſim,
Forſitan & roſea ſol alte lampade lucens
Poſſideat multum cæcis feruoribus ignem
Circum ſe, nullo qui ſit fulgore notatus,
Aeſtiferum vt tantum radiorum exaugeat ictum.
Nec ratio ſolis ſimplex, nec certa pateſcit,
Quo pacto æſtiuis è partibus Aegocerotis
Brumaleis adeat flexus, atque inde reuertens

Canceris vt vertat metas ſe ad ſolſtitialeis:
Lunaque menſibus id ſpatium videatur obire,
Annua ſol in quo conſumit tempora curſu:
Non, inquam, ſimplex his rebus reddita cauſa'ſt.
Nam fieri vel cum primis id poſſe videtur,
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit:
Quanto quæque magis ſint terram ſidera propter,
Tanto poſſe minus cum cœli turbine ferri.
Euaneſcere enim rapidas illius, & acreis
Imminui ſubter vireis, ideoque relinquit
Paullatim ſolem cum poſterioribu'ſignis,
Inferior multo quod ſit, quam feruida ſigna:
Et magis hoc lunam: & quanto demiſſior eius
Curſus abeſt procul à cœlo, terriſque propinquat,
Tanto poſſe minus cum ſignis tendere curſum.
Flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur
Inferior quam ſol, tanto magis omnia ſigna
Hanc adipiſcuntur, circum præterque feruntur.
Propterea fit, vt hæc ad ſignum quodque reuerti
Mobilius videatur, ad hanc quia ſigna reuiſunt.
Fit quoque vt è mundi tranſuerſis partibus aër
Alternis certo fluere alter tempore poſſit,
Qui queat æſtiuis ſolem detrudere ſignis
Brumaleis vſque ad flexus, gelidumque rigorem:
Et qui reiiciat gelidis à frigoris vmbris
Aeſtiferas vſque in parteis, & feruida ſigna.
Et ratione pari lunam, ſtellaſque putandum'ſt,
Quæ voluunt magnos in magnis orbibus annos,
Aëribus poſſe alternis à partibus ire.
Nonne vides etiam diuerſis nubila ventis
Diuerſas ire in parteis, inferna ſupernis à

Quî minus illa queant per magnos ætheris orbeis
Aestibus inter se diuersis sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut vbi de longo cursu sol extima cœli
Impulit, atque suos efflauit languidus igneis
Concussos itere, & labefactos aëre multo:
Aut quia sub terras cursum conuertere cogit
Vis eadem, supera terras quæ pertulit orbem.
Tempore item certo roseam Matuta per oras
Aetheris auroram defert, & lumina pandit,
Aut quia sol idem sub terras ille reuertens
Anticipat cœlum radiis accendere tentans:
Aut quia conueniunt ignes, & semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt solis noua semper lumina gigni.
Quod genus Idæis fama'st è montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni:
Inde coire globum quasi in vnum, & conficere orbem.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, & solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus.floresçunt tempore certo
Arbusta, & certo dimittunt tempore florem.
Nec minus in certo denteis cadere imperat ætas
Tempore, & impubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem mâlis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
,Namque vbi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque vti res mundi cecidere ab origine prima,

Conſequa natura'ſt iam rerum ex ordine certo.
Creſcere itemque dies licet, & tabeſcere noctes,
Et minui luces, cum ſumant augmina noctes:
Aut quia ſol idem ſub terras, atque ſuperne,
Imparibus currens anfractibus ætheris oras
Partit: & in parteis non æquas diuidit orbem:
Et quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Eius in aduerſa tanto plus parte relatus,
Donicum ad id ſignum cœli peruênit, vbi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus vmbras.
Nam medio curſu flatus Aquilonis, & Auſtri,
Diſtinet æquato cœlum diſcrimine metas,
Propter ſigniferi poſituram totius orbis:
Annua ſol in quo contundit tempora ſerpens,
Obliquo terras, & cœlum lumine luſtrans:
Vt ratio declarat eorum, qui loca cœli
Omnia diſpoſitis ſignis ornata notarunt:
Propterea fit vti videantur dicere verum:
Aut quia craſſior eſt certis in partibus aër,
Sub terris ideo tremulum iubar hæſitat ignis,
Nec penetrare poteſt facile atque emergere ad ortus.
Propterea noctes hiberno tempore longæ
Ceſſant, dum veniat radiatum inſigne diei:
Aut etiam, quia ſic alternis partibus anni
Tardius & citius conſuerunt confluere ignes,
Qui faciant ſolem certa de ſurgere parte.
Luna poteſt ſolis radiis percuſſa nitêre,
Inque dies maius lumen conuertere nobis.
Ad ſpeciem, quantum ſolis ſecedit ab orbe,
Donicum cum contra pleno bene lumine fulſit,
Atque oriens obitus eius ſuper edita vidit:

Inde minutatim retro quaſi condere lumen
Debet item, quanto propius iam ſolis ad ignem
Labitur ex alia ſignorum parte per orbem:
Vt faciunt, lunam qui fingunt eſſe pilaï
Conſimilem, curſusque viam ſub ſole tenere:
Propterea fit, vti videantur dicere verum.
Eſt etiam quoque vti proprio cum lumine poſſit
Voluier, & varias ſplendoris reddere formas.
Corpus enim licet eſſe aliud, quod fertur, & vna
Labitur omnimodis occurſans officiensque,
Nec potis eſt cerni, quia caſſum lumine fertur.
Verſarique poteſt, globus vt, ſi forte, pilaï
Dimidia ex parti cadenti lumine tinctus:
Verſandoque globum varianteis edere formas,
Donicum eam partem, quæcumque eſt ignibus aucta,
Ad ſpeciem vertit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, & aufert
Luciferam partem glomeraminis, atque pilaï:
Vt Babylonica Chaldæam doctrina refutans
Aſtrologorum artem contra conuincere tendit:
Proinde quaſi fieri nequeat, quod pugnat vterque,
Aut minus hoc illo ſit cur amplectier auſis.
Denique, cur nequeat ſemper noua luna creari
Ordine formarum certo, certisque figuris:
Inque dies priuos adoleſcere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque,
Difficile'ſt ratione docere, & vincere verbis:
Ordine cum videas tam certo multa creari.
It ver, & Venus, & Veneris prænuntius ante
Pinnatus graditur Zephyrus veſtigia propter:
Flora quibus mater præſpergens ante viaï

Cuncta

Cuncta coloribus egregiis, & odoribus opplet.
Inde loci ſequitur calor aridus, & comes vna
Puluerulenta Ceres, & Eteſia flabra Aquilonum.
Inde Autumnus adit: graditur ſimul Euius Euan:
Inde aliæ tempeſtates, ventique ſequuntur,
Altitonans Vulturnus, & Auſter fulmine pollens:
Tandem Bruma niueis adfert, pigrumque rigorem
Reddit, hiems ſequitur, crepitans ac dentibus Algus.
Quo minus eſt mirum, ſi certo tempore luna
Gignitur, & certo deletur tempore rurſus:
Cum fieri poſſint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus, lunæque latebras,
Pluribus è cauſis fieri tibi poſſe putandum'ſt.
Nam cur luna queat terram ſecludere ſolis
Lumine, & à terris altum caput obſtruere eii,
Obiiciens cæcum radiis ardentibus orbem:
Tempore eodem aliud facere id non poſſe putetur
Corpus, quod caſſum labatur lumine ſemper?
Solque ſuos etiam dimittere languidus igneis
Tempore cur certo nequeat, recreareque lumen,
Cum loca præteriit flammis infeſta per auras:
Quæ faciunt igneis interſtingui atque perire?
Et cur terra queat lunam ſpoliare viciſſim
Lumine, & oppreſſum ſolem ſuper ipſa tenere,
Menſtrua dum rigidas coni perlabitur vmbras:
Tempore eodem aliud nequeat ſuccurrere lunæ
Corpus, vel ſupera ſolis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenque profuſum?
Et tamen ipſa ſuo ſi fulgit luna nitore,
Cur nequeat certa mundi langueſcere parte,
Dum loca luminibus propriis inimica pererrat?

Menſtrua dum rigidas coni perlabitur vmbras?
Quod ſupereſt, quoniam magni per cærula mundi
Qua fieri quicquid poſſet ratione, reſolui:
Solis vti varios curſus, lunæque meatus
Noſcere poſſemus, quæ vis, & cauſa cieret:
Quove modo ſoleant offecto lumine obire,
Et nec-opinanteis tenebris obducere terras:
Cum quaſi conniuent, & aperto lumine rurſum
Omnia conuiſunt clara loca candida luce.
Nunc redeo ad mundi nouitatem, & mollia terræ
Arua, nouo fœtu quid primum in luminis oras
Tollere, & incertis tentarit credere ventis.
Principio genus herbarum, viridemque nitorem
Terra dedit circum colleis: campoſque per omneis
Florida fulſerunt viridanti prata colore:
Arboribuſque datum'ſt variis exinde per auras
Creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.
Vt pluma atque pili primum ſetæque creantur
Quadrupedũ in membris, & corpore pennipotentum:
Sic noua tum tellus herbas virgultaque primum
Suſtulit: inde loci mortalia fæcla creauit
Multa modis multis varia ratione coorta.
Nam neque de cœlo cecidiſſe animalia poſſunt,
Nec terreſtria de ſalſis exiſſe lacunis.
Linquitur vt merito maternum nomen adepta
Terra ſit, è terra quoniam ſunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam exiſtunt animalia terris,
Imbribus, & calido ſolis concreta vapore.
Quo minus eſt mirum, ſi tum ſunt plura coorta,
Et maiora noua tellure, atque æthere adulto.
Principio genus alituum, variæque volucres

Oua relinquebant excluſæ tempore verno:
Folliculos vt nunc teretes æſtate cicadæ
Linquunt, ſponte ſua victum, vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia ſæcla:
Multus enim calor, atque humor ſuperabat in aruis.
Hinc vbi quæque loci regio opportuna dabatur,
Creſcebant vteri terræ radicibus apti:
Quos vbi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum fugiens humorem, auraſque petiſſens,
Conuertebat ibi natura foramina terræ,
Et ſuccum venis cogebat fundere apertis
Conſimilem lactis: ſicut nunc fæmina quæque
Cum peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Impetus in mammas conuertitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, veſtem vapor, herba cubile
Præbebat multa & molli lanugine abundans.
At nouitas mundi neq; frigora dura ciebat,
Nec nimios æſtus, nec magnis viribus auras.
Omnia enim pariter creſcunt, & robora ſumunt.
Quare etiam atque etiam maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipſa creauit
Humanum, atque animal propè certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibu' paſſim,
Aëriaſque ſimul volucreis variantibu' formis.
Sed quia finem aliquam pariendi debet habere,
Deſtitit, vt mulier ſpatio defeſſa vetuſto.
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius ſtatus excipere omnia debet,
Nec manet vlla ſui ſimilis res: omnia migrant,
Omnia commutat natura, & vertere cogit.
Namque aliud putreſcit, & æuo debile languet:

Porro aliud concreſcit, & è contemtibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius ætas
Mutat, & ex alio terram ſtatus excipit alter,
Quod potuit, nequeat: poſſit quod non tulit ante.
Multaque tum tellus etiam portenta creare
Conata'ſt, mira facie, membriſque coorta.
Androgynũ inter vtrũ, nec vtrũque & vtrinque remotũ.
Orba pedum partim, manuum viduata viciſſim:
Multa ſine ore etiam, fine voltu cæca reperta,
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæſu:
Nec facere vt poſſent quicquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec ſumere quod foret vſus.
Cetera de genere hoc monſtra, ac portenta creabat:
Nequicquam, quoniam natura abſterruit auctum:
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec iungi per Veneris res.
Multa videmus enim rebus concurrere debere,
Vt propagando poſſint procudere ſæcla.
Pabula primum vt ſint, genitalia deinde per artus
Semina quæ poſſint membris manare remiſſis:
Fæminaque vt maribus coniungi poſſit, habendum
Mittua queis nectant inter ſe gaudia, vtriſque.
Multaque tum interiiſſe animantum ſæcla neceſſe'ſt.
Nec potuiſſe propagando procudere prolem.
Nam quæcunque vides veſci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas eſt
Ex ineunte æuo genus id tutata reſeruans.
Multaque ſunt, nobis ex vtilitate ſua quæ
Commendata manent tutelæ tradita noſtræ.
Principio genus acre leonum, ſæuaque ſæcla
Tutata'ſt virtus, vulpeis dolus, & fuga ceruos.

At leuiſomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod eſt veterino ſemine partum,
Lanigeræque ſimul pecudes, & bucera ſæcla,
Omnia ſunt hominum tutelæ tradita, Memmi.
Nam cupide fugere feras, pacemque ſecutæ
Sunt, & larga ſuo ſine pabula parta labore:
Quæ damus vtilitatis eorum præmia cauſa.
At, queis nil horum tribuit natura, nec ipſa
Sponte ſua poſſent vt viuere, nec dare nobis
Vtilitatem aliquam, quare pateremur eorum
Præſidio noſtro paſci genus, eſſeque tutum?
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque iacebant
Indupedita ſuis fatalibus omnia vinclis,
Donicum ād interitum genus id natura redegit.
Sed neque Centauri fuerunt neque tempore in vllo
Eſſe queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta poteſtas,
Hinc illinc par vis vt non ſic eſſe potis ſit.
Id licet hinc quamuis hebeti cognoſcere corde.
Principio circum tribus actis impiger annis
Floret equus, puer haud quaquá: quin ſæpe etiam num
Vbera mammarum in ſomnis lactantia quærit.
Poſt vbi equum validæ vires ætate ſenecta,
Membraque deficiunt fugienti languida vita:
Tum demum pueris æuo florente, iuuentas
Occipit, & molli veſtit lanugine malas:
Ne forte ex homine, & veterino ſemine equorum
Confieri credas Centauros poſſe, nec eſſe:
Aut rapidis canibus ſuccinctas ſemimarinis
Corporibus Scyllas, & cetera de genere horum.
Inter ſe quorum diſcordia membra videmus:

Quæ neque floreſcunt patiter, neque robora ſumunt
Corporibus, neque proijciunt ætate ſenecta:
Nec ſimili Venere ardeſcunt, nec moribus vnis
Conueniunt, nec ſunt eadem iucunda per artus.
Quippe videre licet, pingueſcere ſæpe cicuta
Barbigeras pecudes, homini quæ'ſt acre venenum.
Flamma quidem vero cum corpora fulua leonum
Tam ſoleat torrere, atque vrere, quam genus omne
Viſceris, in terris quodcunque & ſanguinis extet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore vt vnà
Prima leo, poſtrema draco, media ipſa Chimæra
Ore foras acrem efflaret de corpore flammam?
Quare etiam tellure noua, cœloque recenti
Talia qui fingit potuiſſe animalia gigni,
Nixus in hoc vno nouitatis nomine inani,
Multa licet ſimili ratione effutiat ore:
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxiſſe, & gemmis florere arbuſta ſuëſſe:
Aut hominem tanto membrorum eſſe impete natum,
Trans maria alta pedum niſus vt ponere poſſet;
Et manibus totum circum ſe vertere cœlum.
Nam quod multa fuere in terris ſemina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit:
Nil tamen eſt ſigni, miſtas potuiſſe creari
Inter ſe pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea quia quæ de terris nunc quoque abundant
Herbarum genera, ac fruges, arbuſtaque læta,
Non tamen inter ſe poſſunt complexa creari.
Res ſic quæque ſuo ritu procedit: & omnes
Fœdere naturæ certo diſcrimina ſeruant.
Et genus humanum multo fuit illud in aruis

Durius, vt decuit, tellus quod dura creaſſet:
Et maioribus & ſolidis magis oſſibus intus
Fundatum, & validis aptum per viſcera neruis:
Nec facile ex æſtu, nec frigore quod caperetur:
Nec nouitate cibi nec labi corporis vlla.
Multaque per cœlum ſolis voluentia luſtra
Volgiuago vitam tractabant more ferarum.
Nec robuſtus erat curui moderator aratri
Quiſquam: nec ſcibat ferro molirier arua.
Nec noua defodere in terram virgulta, nec altis
Arboribus veteres decidere falcibu ramos.
Quod ſol, atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum:
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerunque, & quæ nunc hiberno tempore cernis
Arbuta Pœniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus etiam maiora ferebat.
Multaque præterea nouitas tum florida mundi
Pabula dia tulit, miſeris mortalibus ampla.
At ſedare ſitim fluuii fonteſque vocabant:
Vt nunc montibus è magnis decurſus aquaï
Claricitat late ſitientia ſæcla ferarum.
Denique noctiuagi ſilueſtria templa tenebant
Nympharum, quibus exibant humore fluenta
Lubrica, proluuie larga lauere humida ſaxa,
Humida ſaxa ſuper viridi ſtillantia muſco:
Et partim plano ſcatere atque erumpere campo.
Necdum res igni ſcibant tractare: nec vti
Pellibus, & ſpoliis corpus veſtire ferarum:
Sed nemora, atque cauos monteis, ſiluaſque colebant.
Et frutices inter condebant ſqualida membra,

Verbera ventorum vitare imbreiſque coacti.
Nec commune bonum poterant ſpectare, nec vllis
Moribus inter ſe ſcibant, nec legibus vti.
Quod cuique obtulerat prædæ fortuna, ferebat,
Sponte ſua, ſibi quiſque valere & viuere doctus.
Et Venus in ſiluis iungebat corpora amantum.
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque impenſa libido:
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira lecta.
Et manuum mira freti virtute, pedumque,
Conſectabantur ſilueſtria ſæcla ferarum
Miſſilibus ſaxis, & magno pondere clauæ.
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris,
Setigeriſque pares ſuibus ſilueſtria membra
Nudabant terræ nocturno tempore capti,
Circum ſe foliis ac frondibus inuoluentes.
Nec plangore diem magno, ſolemque per agros
Quærebant pauidi, palantes noctis in vmbris:
Sed taciti reſpectabant, ſomnoque ſepulti,
Dum roſea face ſol inferret lumina cœlo.
A paruis quod enim conſuerant cernere ſemper
Alterno tenebras, & lucem tempore gigni,
Non erat, vt fieri poſſet, mirarier vnquam,
Nec diffidere, ne terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine ſolis:
Sed magis illud erat curæ, quod ſæcla ferarum
Infeſtam miſeris faciebant ſæpe quietem:
Eiectique domo fugiebant ſaxea tecta
Setigeri ſuis aduentu, validique leonis,
Atque intempeſta cedebant nocte pauentes
Hoſpitibus ſæuis inſtrata cubilia fronde.

Nec

Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia sæcla
Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.
Vnus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viua feris præbebat dentibus hausti:
Et nemora ac monteis gemitu, siluasque replebat,
Viua videns viuo sepeliri viscera busto.
At quos effugium seruarat, corpore adeso,
Posterius tremulas super vlcera tætra tenentes
Palmas, horriferis accibant vocibus Orcum,
Donicum eos vita priuarant vermina sæua,
Experteis opis, ignaros quid volnera vellent.
At non multa virûm sub signis millia ducta
Vna dies dabat exitio: nec turbida ponti
Aequora lædebant naueis ad saxa, virosque.
Sed temere in cassum mare fluctibu'sæpe coortis
Sæuibat, leuiterque minas ponebat inaneis.
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola pellicere in fraudem ridentibus vndis.
Improba nauigii ratio tum cæca iacebat.
Tum pænuria deinde cibi, languentia letho
Membra dabat: contra nunc rerum copia mersat.
Illi imprudentes ipsi sibi sæpe venenum
Vergebant: nunc dant aliis sollertius ipsi.
Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque pararunt,
Et mulier coniuncta viro concessit in vnum:
Castaque priuatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam:
Tum genus humanum primum mollescere cœpit.
Ignis enim curauit, vt alsia corpora frigus
Non ita iam possent cœli sub tegmine ferre:
Et Venus imminuit vireis, puerique parentum

Blanditiis facile ingenium fregêre ſuperbum.
Tunc & amicitiam cœperunt iungere habentes
Finitima inter ſe, nec lædere, nec violare:
Et pueros commendarunt, muliebreque ſæclum
Vocibus, & geſtu, cum balbe ſignificarent,
Imbecillorum eſſe æquum miſererier omnium.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars ſeruabant fœdera caſti:
Aut genus humanum iam tum foret omne peremtum,
Nec potuiſſet adhuc perducere ſæcla propago.
At varios linguæ ſonitus natura ſubegit
Mittere, & vtilitas expreſſit nomina rerum:
Non alia longe ratione, atque ipſa videtur
Protrahere ad geſtum pueros infantia linguæ,
Cum facit, vt digito, quæ ſint præſentia, monſtrent.
Sentit enim vim quiſque ſuam, quam poſſit abuti,
Cornua nata prius vitulo quam frontibus extent,
Illis iratus petit, atque infenſus inurget.
At catuli pantherarum, ſcymnique leonum
Vnguibus, ac pedibus iam tum, morſuque repugnant,
Vixdum cum ipſis ſunt dentes vngueſque creati.
Alituum porro genus alis omne videmus
Fidere, & à pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde putare aliquem tum nomina diſtribuiſſe
Rebus, & inde homines didiciſſe vocabula prima,
Deſipere'ſt. nam cur hic poſſet cuncta notare
Vocibus, & varios ſonitus emittere linguæ,
Tempore eodem alii facere id non quiſſe putentur?
Præterea, ſi non alii quoque vocibus vſi
Inter ſe fuerant: vnde inſita notities eſt
Vtilitatis, & vnde data'ſt huic prima poteſtas,

Quid vellet, facere, vt ſcirent, animoque viderent?
Cogere item plureis vnus, victoſque domare
Non poterat, rerum vt perdiſcere nomina vellent:
Nec ratione docere vlla, ſuadereque ſurdis,
Quid facto eſſet opus, faciles neque enim paterentur,
Nec ratione vlla ſibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos ſonitus obtundere fruſtra.
Poſtremo quid in hac mirabile tantopere eſt re,
Si genus humanum, cui vox, & lingua vigeret,
Pro vario ſenſu varias res voce notaret,
Cum pecudes mutæ, cum denique fæcla ferarum
Diſſimileis ſoleant voces variaſque ciere,
Cum metus, aut dolor eſt, & cum iam gaudia gliſcunt?
Quippe etenim id licet è rebus cognoſcere apertis.
Inritata canum cum primum magna Meloſſum
Mollia ricta fremunt duros nudantia denteis:
Longe alio ſonitu rabie diſtricta minantur:
Et cum iam latrant, & vocibus omnia complent.
At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut vbi eos iactant pedibus, morſuque petentes,
Suſpenſis teneros imitantur dentibus hauſtus:
Longe alio pacto gannitu vocis adulant:
Ac cum deſerti baubantur in ædibus, aut cum
Plorantes fugiunt ſummiſſo corpore plagas.
Denique non hinnitus item differre videtur,
Inter equas, vbi equus florenti ætate iuuencus
Pinnigeri ſæuit calcaribus ictus Amoris,
Et fremitum patulis ſub naribus edit ad arma:
Ac cum ſis alias concuſſis artubus hinnit?
Poſtremo genus alituum, variæque volucres,
Accipitres, atque oſſifragæ, mergique marinis

Fluctibus in ſalſis victum vitamque petentes,
Longe alias alio iaciunt in tempore voces:
Et cum de victu certant, prædaque repugnant:
Et partim mutant cum tempeſtatibus vna
Rauciſonos cantus, cornicum vt ſæcla vetuſta,
Coruorumque greges, vbi aquam dicuntur & imbreis
Poſcere, & interdum ventos auraſque vocare.
Ergo ſi varii ſenſus animalia cogunt,
Muta tamen cum ſint, varias emittere voces:
Quanto mortaleis magis æquum'ſt tum potuiſſe
Diſſimileis alia, atque alia res voce notare?
Illud in his rebus tacitus ne forte requiras:
Fulmen detulit in terras mortalibus ignem
Primitus: inde omnis flammarum diditur ardor.
Multa videmus enim cœleſtibus incita flammis
Fulgere, cum cœli donauit plâga vapores.
Et ramoſa tamen cum ventis pulſa vacillans
Aeſtuat in ramos incumbens arboris arbor,
Exprimitur validis extritus viribus ignis:
Et micat interdum flammai feruidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpeſque teruntur:
Quorum vtrunque dediſſe poteſt mortalibus ignem.
Inde cibum coquere, ac flammæ mollire vapore
Sol docuit, quoniam miteſcere multa videbant
Verberibus radiorum, atque æſtu victa per agros.
Inque dies magis hi victum vitamque priorem
Commutare nouis monſtrabant rebus, & igni,
Ingenio qui præſtabant, & corde vigebant.
Condere cœperunt vrbeis, arcemque locare
Præſidium reges ipſi ſibi, perfugiumque:
Et pecudes, & agros diuiſere, atque dedere

Pro facie cuiuſque, & viribus ingenioque.
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Poſterius res inuenta'ſt, aurumque repertum,
Quod facile & validis, & pulchris demſit honorem.
Diuitioris enim ſectam plerumque ſequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti.
Quod ſiquis vera vitam ratione gubernet:
Diuitiæ grandes homini ſunt, viuere parce
Aequo animo.neque enim'ſt vnquam pænuria parui.
At claros ſe homines voluêre eſſe, atque potenteis,
Vt fundamento ſtabili fortuna maneret,
Et placidam poſſent opulenti degere vitam;
Nequicquam,quoniam ad ſummũ ſuccedere honorem
Certantes, iter infeſtum fecêre viaï.
Et tamen è ſummo quaſi fulmen deiicit ictos
Inuidia interdum contemtim in Tartara tætra:
Vt ſatius multo iam ſit parêre quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.
Proinde ſiue in caſſum defeſſi ſanguine ſudent
Anguſtum per iter luctantes ambitionis:
Inuidia quoniam ceu fulmine ſumma vaporant
Plerunque, & quæ ſunt aliis magis edita cunque:
Quandoquidem ſapiunt alieno ex ore: petuntque
Res ex auditis potius, quam ſenſibus ipſis:
Nec magis id nunc eſt,nec erit mox,quam fuit ante.
Ergo regibus occiſis ſubuerſa iacebat
Priſtina maieſtas ſoliorum & ſceptra ſuperba:
Et capitis ſummi præclarum inſigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem.
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad ſummam fœcem turbaſque redibat,

Imperium ſibi cum, ac ſummatum quiſque petebat.
Inde magiſtratum partim docuere creare:
Iuraque conſtituêre, vt vellent legibus vti.
Nam genus humanum defeſſum vi colere æuum,
Ex inimicitiis languebat: quo magis ipſum
Sponte ſua cecidit ſub leges arctaque iura.
Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat
Vlciſci, quam nunc conceſſum'ſt legibus æquis:
Hanc ob rem'ſt homines pertæſum vi colere æuum:
Vnde metus maculat pœnarum præmia vitæ:
Circumretit enim vis atque iniuria quemque:
Atque, vnde exorta'ſt, ad eum plerunque reuertit:
Nec facil'eſt placidam ac pacatam degere vitam,
Qui violat factis communia fœdera pacis.
Etſi fallit enim diuûm genus humanumque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe vbi ſe multi per ſomnia ſæpe loquentes,
Aut morbo delirantes procraxe ferantur,
Et celata diu in medium peccata dediſſe.
Nunc quæ cauſa Deûm per magnas numina genteis
Peruolgârit, & ararum compleuerit vrbeis,
Suſcipiendaque curârit ſollennia ſacra,
Quæ nunc in magnis florent ſacra rebu',lociſque:
Vnde etiam nunc eſt mortalibus inſitus horror,
Qui delubra Deûm noua toto ſuſcitat orbi
Terrarum, & feſtis cogit celebrare diebus:
Non ita difficile'ſt rationem reddere verbis.
Quippe etenim iam tum diuûm mortalia ſæcla
Egregias animo facies vigilante videbant,
Et magis in ſomnis mirando corporis auctu.
His igitur ſenſum tribuebant propterea, quod

Membra mouere videbantur, voceſque ſuperbas
Mittere pro facie præclara, & viribus amplis:
Aeternamque dabant vitam, quia ſemper eorum
Suppeditabatur facies, & forma manebat,
(Et manet omnino) & quod tantis viribus auctos
Non temere vlla vi conuinci poſſe putabant.
Fortuniſque ideo longe præſtare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum
Et ſimul in ſomnis quia multa, & mira videbant
Efficere, & nullum capere ipſos inde laborem.
Præterea cœli rationes ordine certo,
Et varia annorum cernebant tempora verti:
Nec poterant quibus id fieret cognoſcere cauſis.
Ergo perfugium ſibi habebant omnia diuis
Tradere, & illorum nutu facere omnia flecti.
In cœloque Deûm ſedes, & templa locarunt,
Per cœlum volui quia ſol, & luna videntur:
Luna, dies, & nox, & noctis ſigna ſeuera,
Noctiuagæque faces cœli, flammæque volantes,
Nubila, ros, imbres, nix, venti, fulmina, grando,
Et rapidi fremitus, & murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia diuis
Cum tribuit facta, atque iras adiunxit acerbas;
Quantos tum gemitus ipſi ſibi, quantaque nobis
Volnera; quas lacrymas peperêre minoribu' noſtris?
Nec pietas vlla'ſt velatum ſæpe videri
Vertier ad lapidem, atque omneis accedere ad aras:
Nec procumbere humi proſtratum, & pandere palmas
Ante Deûm delubra, nec aras ſanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota:
Sed mage pacata poſſe omnia mente tueri.

Nam cum ſuſpicimus magni cœleſtia mundi
Templa ſuper, ſtellisque micantibus æthera fixum,
Et venit in mentem ſolis, lunæque viarum,
Tunc aliis oppreſſa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit,
Ecquæ ſorte Deûm nobis immenſa poteſtas
Sit, vario motu quæ candida ſidera verſet.
Tentat enim dubiam mentem rationis egeſtas,
Ecquænam fuerit mundi genitalis origo:
Et ſimul, ecquæ ſit finis, quoad mœnia mundi,
Et tanti motus hunc poſſint ferre laborem:
An diuinitus æterna donata ſalute,
Perpetuo poſſint æui labentia tractu,
Immenſi validas æui contemnere vireis.
Præterea cui non animus formidine diuûm
Contrahitur? cui non conrepunt membra pauore,
Fulminis horribili cum plâga torrida tellus
Contremit, & magnum percurrunt murmura cœlum?
Non populi, genteſque tremunt? regeſque ſuperbi
Conripiunt diuûm perculſi membra timore,
Nequod ob admiſſum fœde, dictumve ſuperbe
Pœnarum graue ſit ſoluendi tempus adactum?
Summa etiam cum vis violenti per mare venti
Induperatorem claſſis ſuper æquora verrit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis;
Non diuûm pacem votis adit? ac prece quæſit
Ventorum pauidus paces, animaſque ſecundas?
Nequicquam, quoniam violento turbine ſæpe
Conreptus nihilo fertur minus ad vada lethi:
Vſqueadeo res humanas vis abdita quædam
Obterit, & pulcros faſceis, ſæuaſque ſecureis

Proculcare

Proculcare ac ludibrio ſibi habere videtur.
Denique ſub pedibus tellus cum tota vacillat,
Concuſſæque cadunt vrbes, dubiæque minantur:
Quid mirum ſi ſe temnunt mortalia ſæcla?
Atque poteſtates magnas, miraſque relinquunt
In rebus vireis diuûm, quæ cuncta gubernent?
Quod ſupereſt, æs atque aurũ, ferrumque repertu'ſt,
Et ſimul argenti pondus, plumbique poteſtas:
Ignis vbi ingenteis ſiluas ardore cremarat
Montibus in magnis, ſeu cœli fulmine miſſo:
Siue quod inter ſe bellum ſilueſtre gerentes,
Hoſtibus intulerant ignem formidinis ergo:
Siue quod inducti terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, & paſcua reddere rura:
Siue feras interficere, & diteſcere præda:
Nam fouea, atque igni, prius eſt venarier ortum,
Quam ſepire plagis ſaltum, canibuſque ciere.
Quicquid id eſt, quacunque è cauſa flammeus ardor
Horribili ſonitu ſiluas exederat altis
Ab radicibus, & terram percoxerat igni,
Manabat venis feruentibus in loca terræ
Concaua conueniens argenti riuus & auri,
Aeris item & plumbi: quæ cum concreta videbant
Poſterius claro in terris ſplendere colore:
Tollebant nitido capti, læuique lepore,
Et ſimili formata videbant eſſe figura,
Atque lacunarum fuerant veſtigia cuique,
Tum penetrabat eos, poſſe hæc liquefacta calore,
Quamlibet in formam, & faciem decurrere rerum,
Et prorſum quamuis in acuta ac tenuia poſſe
Mucronum duci faſtigia procudendo,

Vt ſibi tela parent, ſiluaſque excidere poſſint,
Materiem læuare, dolare, ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris:
Nequicquam, quoniam cedebat victa poteſtas,
Nec poterat pariter durum ſufferre laborem.
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque iacebat
Propter inutilitatem hebeti mucrone retuſum:
Nunc iacet æs, aurum in ſummum ſucceſſit honorem:
Sic voluenda ætas commutat tempora rerum:
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore:
Porro aliud ſuccedit, & è contemtibus exit,
Inque dies magis appetitur, floretque repertum
Laudibus, & miro'ſt mortaleis inter honore.
Nunc tibi quo pacto ferri natura reperta
Sit, facil'eſt ipſum per te cognoſcere, Memmi,
Arma antiqua manus, vngues denteſque fuerunt,
Et lapides, & item ſiluarum fragmina rami,
Et flammæ, atque ignes poſtquã ſunt cognita primum:
Poſterius ferri vis eſt, ærisque reperta:
Et prior æris erat quam ferri cognitus vſus:
Quo facilis magis eſt natura, & copia maior:
Aere ſolum terræ tractabant, æreque belli
Miſcebant fluctus, & volnera vaſta ferebant,
Et pecus, atque agros adimebant; nam facile ollis
Omnia cedebant armatis nuda & inerma.
Inde minutatim proceſſit ferreus enſis,
Verſaque in opprobrium ſpecies eſt falcis ahenæ,
Et ferro cœpere ſolum proſcindere terræ;
Exæquataque ſunt creperi certamina belli.

Et prius eſt reppertum in equi conſcendere coſtas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla.
Et bijugo prius eſt, quam bis coniungere binos,
Et quam falciferos inuentum aſcendere currus.
Inde boues Lucas turrito corpore tætros
Anguimanos belli docuerunt volnera Pœni
Sufferre, & magnas Martis turbare cateruas.
Sic alid ex alio peperit diſcordia triſtis,
Horribile humanis quod gentibus eſſet in armis:
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in mœnere belli:
Expertique ſues ſæuos ſunt mittere in hoſteis:
Et validos Parthi præ ſe miſere leones
Cum ductoribus armatis, ſæuiſque magiſtris:
Qui moderarier hos poſſent, vincliſque tenere:
Nequicquam, quoniam permiſta cæde calentes
Turbabant ſæui nullo diſcrimine turmas:
Terrificas capitum quatientes vndique criſtas.
Nec poterant equites fremitu perterrita equorum
Pectora mulcere, & frenis conuertere in hoſteis.
Inritata leæ iaciebant corpora ſaltu
Vndique, & aduorſum venientibus ora petebant:
Et nec-opinanteis à tergo diripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere vinctos,
Morſibus adfixæ validis, atque vnguibus vncis.
Iactabantque ſues tauri, pedibuſque terebant;
Et latera, ac ventres hauribant ſubter equorum
Cornibus, ad terramque minanti mente ruebant.
At validis ſocios cædebant dentibus apri,
„ Tela infracta ſuo tinguentes ſanguine ſæui:

In ſe fracta ſuo tinguentes ſanguine tela:
Permiſtaſque dabant equitum peditumque ruinas.
Nam tranſuerſa feros exibant dentis adactus
Iumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequicquam, quoniam à neruis ſucciſa videres
Concidere, atque graui terram conſternere caſu.
Sic, quos ante domi domitos ſatis eſſe putabant,
Efferuiſcere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant vllam partem reducere eorum.
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum:
Vt nunc ſæpe boues Lucæ, ferro male mactæ
Diffugiunt, fera facta ſuis cum multa dedêre.
Sic fuit, vt facerent. ſed vix adducor, vt ante
Non quierint animo præſentire, atque videre,
Quam commune malum fuerat, fœdumque futurum.
Et magis id poſſis factum contendere in Omni,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Quam certo, atque vno terrarum quolibet orbi.
Sed facere id non tam vincendi ſpe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hoſtes, ipſique perire,
Qui numero diffidebant, armiſque vacabant.
Nexilis ante fuit veſtis, quam textile tegmen:
Textile poſt ferrum eſt: quia ferro tela parantur:
Nec ratione alia poſſunt tam læuia gigni
Inſilia, ac fuſi, & radii, ſcapique ſonantes.
Et facere ante viros lanam natura coëgit,
Quam muliebre genus, nam longe præſtat in arte,
Et ſollertius eſt multo genus omne virile:
Agricolæ donec vitio vertêre ſeueri,
Vt muliebribus id manibus concedere vellent,

Atque ipſi potius durum ſufferre laborem:
Atque opere in duro durarent membra, manuſque.
At ſpecimen ſationis, & inſitionis origo
Ipſa fuit rerum primum natura creatrix.
Arboribus quoniam baccæ, glandeſque caducæ
Tempeſtiua dabant pullorum examina ſubter.
Vnde etiam libitum'ſt ſtirpeis committere ramis:
Et noua defodere in terram virgulta per agros:
Inde aliam, atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant, fructuſque feros manſueſcere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colendo.
Inque dies magis in montem ſuccedere ſiluas
Cogebant, infraque locum concedere cultis:
Prata, lacus, riuos, ſegetes, vineta que læta
Collibus, & campis vt haberent, atque olearum
Cærula diſtinguens inter plaga currere poſſet
Per tumulos, & conualleis, campoſque profuſa:
Vt nunc eſſe vides vario diſtincta lepôre
Omnia, quæ pomis interſita dulcibus ornant:
Arbuſtiſque tenent felicibus obſita circum.
At liquidas auium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam læuia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent, aureiſque iuuare.
Et Zephyri caua per calamorum ſibila primum
Agreſteis docuere cauas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulſata canentum,
Auia per nemora, ac ſiluas ſaltuſque reperta,
Per loca paſtorum deſerta, atque otia dia.
Sic vnum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.

Hæc animos ollis mulcebant atque iuuabant
Cum ſatiate cibi. nam tum ſunt omnia cordi.
Sæpe itaque inter ſe poſtrati in gramine molli
Propter aquæ riuum, ſub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora habebant:
Præſertim cum tempeſtas ridebat, & anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas,
Tum ioca, tum ſermo, tum dulces eſſe cachinni
Conſuerant. agreſtis enim tum muſa vigebat.
Tum caput, atque humeros plexis redimire coronis,
Floribus, & foliis laſciuia læta monebat:
Atque extra numerum procedere membra mouenteis
Duriter, & duro terram pede pellere matrem:
Vnde oriebantur riſus, dulceſque cachinni,
Omnia quod noua tum magis hæc, & mira vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant ſolatia ſomni,
Ducere multimodis voces, & flectere cantus:
Et ſupera calamos vnco percurrere labro:
Vnde etiam vigiles nunc hæc accepta tuentur:
Et numerûm ſeruare genus didicere: neque hilo
Maiorem interea capiunt dulcedini fructum,
Quam ſilueſtre genus capiebat terrigenarum.
Nam quod adeſt præſto, niſi quid cognouimus ante
Suauius, in primis placet, & pollere videtur,
Poſteriorque fere melior res, illa reperta
Perdit, & immutat ſenſus ad priſtina quæque.
Sic odium cepit glandis: ſic illa relicta
Strata cubilia ſunt herbis, & frondibus aucta.
Pellis item cecidit, veſtis contemta ferina'ſt:
Quam reor inuidia tali tunc eſſe repertam,
Vt lethum inſidiis, qui geſſit primus, obiret:

Et tandem inter eos diſtractum, ſanguine multo
Diſperfiſſe, neque in fructum conuertere quiſſe.
Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant.
Quo magis in nobis (vt opinor) culpa reſidit.
Frigus enim nudos ſine pellibus excruciabat
Terrigenas: at nos nil lædit veſte carere
Purpurea, atque auro, ſigniſque ingentibus apta;
Dum plebeia tamen ſit, quæ defendere poſſit.
Ergo hominum genus in caſſum, fruſtraque laborat:
Semper & in curis conſumit inanibus ævum.
Nimirum, quia non cognouit, quæ ſit habendi
Finis, & omnino quoad creſcat vera voluptas:
Idque minutatim vitam prouexit in altum:
Et belli magnos commouit funditus æſtus.
At vigiles mundi magnum & verſatile templum
Sol & luna ſuo luſtrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti:
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Iam validis ſepti degebant turribus ævum,
Et diuiſa colebatur, diſcretaque tellus.
Tum mare veliuolum florebat nauibu' pandis
Auxilia, & ſocios iam pacto fœdere habebant:
Carminibus cum res geſtas cœpêre poëtæ
Tradere: nec multo prius ſunt elementa reperta.
Propterea, quid ſit prius actum reſpicere ætas
Noſtra nequit, niſi qua ratio veſtigia monſtrat:
Nauigia, atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, veſteis, & cetera de genere horum,
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, picturas, & dædala ſigna polire,

Vſus, & impigræ ſimul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientis.
Sic vnum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clareſcere corde videbant
Artibus, ad ſummum donec venêre cacumen.

T. LVCRETII

LIBER SEXTVS.

PRIMA frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreauerunt vitam, legeſque rogarunt:
Et primæ dederunt ſolatia dulcia vitæ,
Cum genuere virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cuius & extincti propter diuina reperta
Diuolgata, vetus iam ad cœlum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quæ flagitat vſus,
„ Et, per quæ poſſent vitam conſiſtere tutam,
Omnia iam ferme mortalibus eſſe parata:
Diuitiis homines, & honore, & laude potentes
Affluere, atque bona natorum excellere fama:
Nec minus eſſe domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infeſtis cogi ſeruire querelis:
Intellexit, ibi vitium vas efficere ipſum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata foris, & commoda cunque venirent,
Partim quod fluxum, pertuſumque eſſe videbat,
Vt nulla poſſet ratione explerier vmquam:

Partim

Partim quod tætro quaſi conſpurcare ſapore
Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.
Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem ſtatuit cuppedinis atque timoris,
Expoſuitque, bonum ſummum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monſtrauit tramite prono,
Qua poſſemus ad id recto contendere curſu:
Quidve mali foret in rebus mortalibu' paſſim,
Quod flueret naturæ vi, varieque volaret,
Seu caſu, ſeu vi, quod ſic natura paraſſet:
Et quibus è portis occurri cuique deceret:
Et genus humanum fruſtra plerunque probauit
Voluere curarum triſteis in pectore fluctus.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt
Non radii ſolis, nec lucida tela dioi
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Eſſe, & natiuo conſiſtere corpore cœlum:
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, neceſſe
Eſſe ea diſſolui: quæ reſtant percipe porro:
„ Quandoquidem ſemel inſignem conſcendere currum
„ Vincendi ſpes hortata'ſt, atque obuia curſu
„ Quæ fuerant, ſunt placato conuerſa furore.
Cetera, quæ fieri in terris, cœloque tuentur
Mortales, pauidis cum pendent mentibu' ſæpe
Efficiunt animos humileis formidine diuûm,

Sunt tempeſtates, & fulmina clara canenda,
Quid faciant, & qua de cauſa quæque ferantur,
Ne trepides cœli diuiſis partibus amens,
Vnde volans ignis peruenerit, aut in vtram ſe
Verterit hinc partem: quo pacto per loca ſepta
Inſinuarit, & hinc dominatus vt extulerit ſe:
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri diuino numine rentur.
Tu mihi ſupremæ præſcripta ad candida calcis
Currenti, ſpatium præmonſtra callida Muſa,
Calliope, requies hominum, diuûmque voluptas.
Te duce vt inſignem capiam cum laude coronam.
Principio tonitru quatiuntur cærula cœli
Propterea, quia concurrunt ſublime volantes
Aetheriæ nubes contra pugnantibu' ventis:
Nec fit enim ſonitus cœli de parte ſerena,
Verum vbicunque magis denſo ſunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure ſæpe.
Præterea neque tam condenſo corpore nubes
Eſſe queunt, quam ſunt lapides, ac tigna: neque autem
Tam tenues, quam ſunt nebulæ, fumique volantes.
Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſæ,
Vt lapides: aut, vt fumus, conſtare nequirent,
Nec cohibere niueis gelidas, & grandinis imbreis.
Dant etiam ſonitum patuli ſuper æquora mundi,
Carbaſus vt quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter iactata, trabeiſque:
Interdum perſciſſa furit petulantibus Euris,
Et fragileis ſonitus chartarum commeditatur,
Id quoque enim genus in tonitru cognoſcere poſſis,
Aut vbi ſuſpenſam veſtem, chartaſve volanteis

Verberibus venti verſant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdũ, vt non tam concurrere nubes
Frontibus aduerſis poſſint, quam de latere ire
Diuerſo motu radentes corpori' tractum:
Aridus vnde aureis terget ſonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concuſſa videntur
Omnia ſæpe graui tremere, & diuolſa repente
Maxima diſſiluiſſe capacis mœnia mundi,
Cum ſubito validi venti conlecta procella
Nubibus intorſit ſeſe, concluſaque ibidem
Turbine verſanti magis ac magis vndique nubem
Cogit, vti fiat ſpiſſo caua corpore circum.
Poſt vbi commouit vis eius, & impetus acer,
Tum perterricrepo ſonitu dat miſta fragorem.
Nec mirum, cum plena animæ veſicula parua
Sæpe ita dat pariter ſonitum diſploſa repente.
Eſt etiam ratio, cum venti nubila perflant,
Cur ſonitus faciant. etenim ramoſa videmus
Nubila ſæpe modis multis, atque aſpera ferri.
Scilicet vt crebram ſiluam cum flamina Cauri
Perflant, dant ſonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, vt interdum validi vis incita venti
Perſcindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid poſſit ibi flatus, manifeſta docet res.
Hîc, vbi lenior eſt, in terra cum tamen alta
Arbuſta euoluens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quaſi murmur
Dant infringendo grauiter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur æſtu.
Fit quoque, vbi è nube in nubem vis incidit ardens

Fulminis: hæc multo ſi forte humore recepit
Ignem, continuo vt magno clamore trucidet:
Vt calidis candens ferrum è fornacibus olim
Stridit, vbi in gelidum propere demerſimus imbrem.
Aridior porro ſi nubes accipit ignem,
Vritur ingenti ſonitu ſuccenſa repente:
Lauricomos vt ſi per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res vlla magis, quam Phœbi Delphica laurus,
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Denique ſæpe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis ſonitum dat nubibus alte.
Ventus enim cum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine miſti.
Fulgit item nubes ignis cum ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ceu lapidem ſi
Percutiat lapis, aut ferrum, nam tum quoque lumen
Exſilit & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed tonitrum ſit vti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia ſemper ad aureis
Tardius adueniunt, quam viſum quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere, cædere ſiquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante ſit vt cernas ictum, quam plâga per aureis
Det ſonitum: ſic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E ſimili cauſa, & concurſu natus eodem.
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempeſtas impete fulgit.
Ventus vbi inuaſit nubem, & verſatus ibidem
Fecit, vt ante cauam docui ſpiſſeſcere nubem:

Mobilitate ſua feruiſcit, vt omnia motu
Percalefacta vides ardeſcere. plumbea vero
Glans etiam longo curſu voluenda liqueſcit.
Ergo feruidus hic nubem cum perſcidit atram,
Diſſupat ardoris quaſi per vim expreſſa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde ſonus ſequitur, qui tardius adlicit aureis,
Quam quæ perueniunt oculos ad lumina noſtros.
Scilicet hoc denſis fit nubibus, & ſimul alte
Exſtructis aliis alias ſuper impete miro.
Nec tibi ſit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam ſint lata magis, quã ſurſũ exſtructa quid extent.
Contemplator enim cum montibus adſimilata
Nubila portabunt venti tranſuerſa per auras:
Aut vbi per magnos monteis cumulata videbis
Inſuper eſſe aliis alia, atque vrgere ſuperna
In ſtatione locata ſepultis vndique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoſcere eorum,
Speluncaſque velut ſaxis pendentibu' ſtructas
Cernere, quas venti cum tempeſtate coorta
Complerunt, magno indignantur murmure clauſi
Nubibus, in caueiſque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt:
Quærenteſque viam circumuerſantur, & ignis
Semina conuoluunt è nubibus: atque ita cogunt
Multa, rotantque cauis flammam fornacibus intus,
Donec diuolſa fulſerunt nube coruſci.
Hac etiam fit vti de cauſa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubeis ipſas permulta neceſſe'ſt
Ignis habere. etenim cum ſunt humore ſine vllo,

Flammeus eſt plerunque colos & ſplendidus ollis.
Quippe etenim ſolis de lumine multa neceſſ'eſt
Concipere, vt merito rubeant, igneiſque profundant.
Haſce igitur cum ventus agens contruſit in vnum,
Compreſſitque locum cogens: expreſſa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, cum rareſcunt quoque nubila cœli.
Nam cum ventus eas leuiter diducit eunteis,
Diſſoluitque, cadant ingratis illa neceſſe'ſt
Semina, quæ faciunt fulgorem. tum ſine tætro
Terrore, & ſonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod ſupereſt, quali natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notæque graueis halantes ſulfuris auras,
Ignis enim ſunt hæc, non venti ſigna, neque imbris,
Præterea per ſe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.
Hunc tibi ſubtilem cumprimis ignibus ignem
Conſtituit natura minutis, mobilibuſque
Corporibus, cui nil omnino obſiſtere poſſit.
Tranſit enim valide fulmen per ſepta domorum,
Clamor vti, ac voces: tranſit per ſaxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item vt vaſis integris vina repente
Diffugiant: quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vaſis,
Aduenieus calor eius vt inſinuatur in ipſum: &
Mobiliter ſoluens differt primordia vini:
Quod ſolis vapor ætatem non poſſe videtur
Efficere, vſqueadeo pollens feruore coruſco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc eſt.

Nunc ea quo pacto gignantur & impete tanto
Fiant, vt possint ictu discludere turreis,
Disturbare domos, auellere tigna trabeisque,
Et monumenta virûm demoliri, atque ciere,
Exanimare homines, pecudes prosternere passim:
Cetera de genere hoc, qua vi facere omnia possint,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gignier è crassis, alteque putandum'st
Nubibus exstructis. nam cœlo nulla sereno,
Nec leuiter densis mittuntur nubibus vmquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res,
Quod tunc per totum concrescunt aëra nubes
Vndique, vti tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, & magnas cœli complesse cauernas:
Vsqueadeo tætra nimborum nocte coorta
Impendent atræ formidinis ora superne,
Cum commoliri tempestas fulmina cœptat.
Præterea persæpe niger quoque per mare nimbus,
Vt picis è cœlo demissum flumen; in vndas
Sic cadit, & fertur tenebris procul, & trahit atram
Fulminibus grauidam tempestatem, atque procellis,
Ignibus, ac ventis cumprimis ipse repletus:
In terra quoque vt horrescant, ac tecta requirant,
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum'st
Tempestatem altam. neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata superne
Multa forent multis exemto nubila sole:
Nec tanto possent hæc terras opprimere imbri,
Flumina abundare vt facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus æther.
His igitur ventis, atque ignibus omnia plena

Sunt:

Sunt: ideo paſſim fremitus, & fulgura fiunt.
Quippe etenim ſupera docui, permulta vaporis
Semina habere cauas nubeis: & multa neceſſe'ſt
Concipere ex ſolis radiis, ardoreque eorum.
Hic vbi ventus eas idem qui cogit in vnum
Forte locum quemuis, expreſſit multa vaporis
Semina, ſeque ſimul cum eo commiſcuit igni:
Inſinuatus ibi vortex verſatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur; ipſe ſua nam
Mobilitate caleſcit, & è contagibus ignis.
Inde vbi percaluit vis venti, vel grauis ignis
Impetus inceſſit: maturum tum quaſi fulmen
Perſcindit ſubito nubem, ferturque coruſcis
Omnia luminibus luſtrans loca percitus ardor:
Quem grauis inſequitur ſonitus, diſploſa repente
Opprimere vt cœli videantur templa ſuperne.
Inde tremor terras grauiter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum. nam tota fere tum
Tempeſtas concuſſa tremit, fremituſque mouentur:
Quo de concuſſu ſequitur grauis imber, & vber,
Omnis vti videatur in imbrem vertier æther
Atque ita præcipitans ad diluuiem reuocare:
Tantus diſcidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti ſonitus cum prouolat ictu.
Eſt etiam cum vis extrinſecus incita venti
Incidit in validam maturo fulmine nubem:
Quam cum perſcidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Fit quoque vt interdum venti vis miſſa ſine igni,

Vſus, & impigræ ſimul experientia mentis
Paullatim docuit pedetentim progredientis.
Sic vnum quicquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Namque alid ex alio clareſcere corde videbant
Artibus, ad ſummum donec venêre cacumen.

T. LVCRETII

LIBER SEXTVS.

PRIMA frugiferos fœtus mortalibus ægris
Dididerunt quondam præclaro nomine Athenæ:
Et recreauerunt vitam, legeſque rogarunt:
Et primæ dederunt ſolatia dulcia vitæ,
Cum genuere virum tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Cuius & extincti propter diuina reperta
Diuolgata, vetus iam ad cœlum gloria fertur.
Nam cum vidit hic, ad victum quæ flagitat vſus,
Et, per quæ poſſent vitam conſiſtere tutam,
Omnia iam ferme mortalibus eſſe parata:
Diuitiis homines, & honore, & laude potentes
Affluere, atque bona natorum excellere fama:
Nec minus eſſe domi cuiquam tamen anxia corda,
Atque animum infeſtis cogi ſeruire querelis:
Intellexit, ibi vitium vas efficere ipſum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata foris, & commoda cunque venirent,
Partim quod fluxum, pertuſumque eſſe videbat,
Vt nulla poſſet ratione explerier vmquam:

Partim

Partim quod tætro quaſi conſpurcare ſapore
Omnia cernebat, quæcunque receperat intus.
Veridicis igitur purgauit pectora dictis,
Et finem ſtatuit cuppedinis atque timoris,
Expoſuitque, bonum ſummum, quo tendimus omnes,
Quid foret, atque viam monſtrauit tramite prono,
Qua poſſemus ad id recto contendere curſu:
Quidve mali foret in rebus mortalibu' paſſim,
Quod flueret naturæ vi, varieque volaret,
Seu caſu, ſeu vi, quod ſic natura paraſſet:
Et quibus è portis occurri cuique deceret:
Et genus humanum fruſtra plerunque probauit
Voluere curarum triſteis in pectore fluctus.
Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ſic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ ſunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pauitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebraſque neceſſe'ſt
Non radii ſolis, nec lucida tela diei
Diſcutiant, ſed naturæ ſpecies, ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et quoniam docui, mundi mortalia templa
Eſſe, & natiuo conſiſtere corpore cœlum:
Et quæcunque in eo fiunt, fientque, neceſſe
Eſſe ea diſſolui: quæ reſtant percipe porro:
„ Quandoquidem ſemel inſignem conſcendere currum
„ Vincendi ſpes hortata'ſt, atque obuia curſu
„ Quæ fuerant, ſunt placato conuerſa furore.
Cetera, quæ fieri in terris, cœloque tuentur
Mortales, pauidis cum pendent mentibu' ſæpe
Efficiunt animos humileis formidine diuûm,

Sunt tempeſtates, & fulmina clara canenda,
Quid faciant, & qua de cauſa quæque ferantur,
Ne trepides cœli diuiſis partibus amens,
Vnde volans ignis peruenerit, aut in vtram ſe
Verterit hinc partem: quo pacto per loca ſepta
Inſinuarit, & hinc dominatus vt extulerit ſe:
Quorum operum cauſas nulla ratione videre
Poſſunt, ac fieri diuino numine rentur.
Tu mihi ſupremæ præſcripta ad candida calcis
Currenti, ſpatium præmonſtra callida Muſa,
Calliope, requies hominum, diuûmque voluptas.
Te duce vt inſignem capiam cum laude coronam.
Principio tonitru quatiuntur cærula cœli
Propterea, quia concurrunt ſublime volantes
Aetheriæ nubes contra pugnantibu' ventis.
Nec fit enim ſonitus cœli de parte ſerena,
Verum vbicunque magis denſo ſunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure ſæpe.
Præterea neque tam condenſo corpore nubes
Eſſe queunt, quam ſunt lapides, ac tigna: neque autem
Tam tenues, quam ſunt nebulæ, fumique volantes.
Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſæ,
Vt lapides: aut, vt fumus, conſtare nequirent,
Nec cohibere niueis gelidas, & grandinis imbreis.
Dant etiam ſonitum patuli ſuper æquora mundi,
Carbaſus vt quondam magnis intenta theatris
Dat crepitum malos inter iactata, trabeiſque:
Interdum perſciſſa furit petulantibus Euris,
Et fragileis ſonitus chartarum commeditatur,
Id quoque enim genus in tonitru cognoſcere poſſis,
Aut vbi ſuſpenſam veſtem, chartaſve volanteis

Verberibus venti verſant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdũ, vt non tam concurrere nubes
Frontibus aduerſis poſſint, quam de latere ire
Diuerſo motu radentes corpori' tractum:
Aridus vnde aureis terget ſonus ille, diuque
Ducitur, exierit donec regionibus arctis.
Hoc etiam pacto tonitru concuſſa videntur
Omnia ſæpe graui tremere, & diuolſa repente
Maxima diſſiluiſſe capacis mœnia mundi,
Cum ſubito validi venti conlecta procella
Nubibus intorſit ſeſe, concluſaque ibidem
Turbine verſanti magis ac magis vndique nubem
Cogit, vti fiat ſpiſſo caua corpore circum.
Poſt vbi commouit vis eius, & impetus acer,
Tum perterricrepo ſonitu dat miſta fragorem.
Nec mirum, cum plena animæ veſicula parua
Sæpe ita dat pariter ſonitum diſploſa repente.
Eſt etiam ratio, cum venti nubila perflant,
Cur ſonitus faciant. etenim ramoſa videmus
Nubila ſæpe modis multis, atque aſpera ferri.
Scilicet vt crebram ſiluam cum flamina Cauri
Perflant, dant ſonitum frondes, ramique fragorem.
Fit quoque, vt interdum validi vis incita venti
Perſcindat nubem perfringens impete recto.
Nam quid poſſit ibi flatus, manifeſta docet res.
Hîc, vbi lenior eſt, in terra cum tamen alta
Arbuſta euoluens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, qui quaſi murmur
Dant infringendo grauiter: quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, cum frangitur æſtu.
Fit quoque, vbi è nube in nubem vis incidit ardens

Fulminis: hæc multo ſi forte humore recepit
Ignem, continuo vt magno clamore trucidet:
Vt calidis candens ferrum è fornacibus olim
Stridit, vbi in gelidum propere demerſimus imbrem.
Aridior porro ſi nubes accipit ignem,
Vritur ingenti ſonitu ſuccenſa repente:
Lauricomos vt ſi per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum comburens impete magno.
Nec res vlla magis, quam Phœbi Delphica laurus,
Terribili ſonitu flamma crepitante crematur.
Denique ſæpe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis ſonitum dat nubibus alte.
Ventus enim cum confercit, franguntur in arctum
Concreti montes nimborum, & grandine miſti.
Fulgit item nubes ignis cum ſemina multa
Excuſſere ſuo concurſu, ceu lapidem ſi
Percutiat lapis, aut ferrum, nam tum quoque lumen
Exſilit & claras ſcintillas diſſupat ignis.
Sed tonitrum fit vti poſt auribus accipiamus,
Fulgere quam cernant oculi, quia ſemper ad aureis
Tardius aduenium, quam viſum quæ moueant res.
Id licet hinc etiam cognoſcere, cædere ſiquem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit vt cernas ictum, quam plâga per aureis
Det ſonitum: ſic fulgorem quoque cernimus ante
Quam tonitrum accipimus, pariter qui mittitur igni
E ſimili cauſa, & concurſu natus eodem.
Hoc etiam pacto volucri loca lumine tingunt
Nubes, & tremulo tempeſtas impete fulgit.
Ventus vbi inuaſit nubem, & verſatus ibidem
Fecit, vt ante cauam docui ſpiſſeſcere nubem:

Mobilitate ſua feruiſcit, vt omnia motu
Percalefacta vides ardeſcere. plumbea vero
Glans etiam longo curſu voluenda liqueſcit.
Ergo feruidus hic nubem cum perſcidit atram,
Diſſupat ardoris quaſi per vim expreſſa repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde ſonus ſequitur, qui tardius adlicit aureis,
Quam quæ perueniunt oculos ad lumina noſtros.
Scilicet hoc denſis fit nubibus, & ſimul alte
Exſtructis aliis alias ſuper impete miro.
Nec tibi ſit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam ſint lata magis, quã ſurſũ exſtructa quid extent.
Contemplator enim cum montibus adſimilata
Nubila portabunt venti tranſuerſa per auras:
Aut vbi per magnos monteis cumulata videbis
Inſuper eſſe aliis alia, atque vrgere ſuperna
In ſtatione locata ſepultis vndique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoſcere eorum,
Speluncaſque velut ſaxis pendentibu' ſtructas
Cernere, quas venti cum tempeſtate coorta
Complerunt, magno indignantur murmure clauſi
Nubibus, in caueiſque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc fremitus per nubila mittunt:
Quærenteſque viam circumuerſantur, & ignis
Semina conuoluunt è nubibus: atque ita cogunt
Multa, rotantque cauis flammam fornacibus intus,
Donec diuolſa fulſerunt nube coruſci.
Hac etiam fit vti de cauſa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi color aureus ignis,
Semina quod nubeis ipſas permulta neceſſe'ſt
Ignis habere. etenim cum ſunt humore ſine vllo,

Flammeus eſt plerunque colos & ſplendidus ollis.
Quippe etenim ſolis de lumine multa neceſſ'eſt
Concipere, vt merito rubeant, igneiſque profundant.
Haſce igitur cum ventus agens contruſit in vnum,
Compteſſitque locum cogens: expreſſa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, cum rareſcunt quoque nubila cœli.
Nam cum ventus eas leuiter diducit eunteis,
Diſſoluitque, cadant ingratis illa neceſſe'ſt
Semina, quæ faciunt fulgorem. tum ſine tætro
Terrore, & ſonitu fulgit, nulloque tumultu.
Quod ſupereſt, quali natura prædita conſtent
Fulmina, declarant ictus, & inuſta vapore
Signa, notæque graueis halantes ſulfuris auras,
Ignis enim ſunt hæc, non venti ſigna, neque imbris,
Præterea per ſe accendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipſis.
Hunc tibi ſubtilem cumprimis ignibus ignem
Conſtituit natura minutis, mobilibuſque
Corporibus, cui nil omnino obſiſtere poſſit.
Tranſit enim valide fulmen per ſepta domorum,
Clamor vti, ac voces: tranſit per ſaxa, per æra:
Et liquidum puncto facit æs in tempore, & aurum.
Curat item vt vaſis integris vina repente
Diffugiant: quia nimirum facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vaſis,
Aduenieus calor eius vt inſinuatur in ipſum: &
Mobiliter ſoluens differt primordia vini:
Quod ſolis vapor ætatem non poſſe videtur
Efficere, vſqueadeo pollens feruore coruſco:
Tanto mobilior vis, & dominantior hæc eſt.

Sunt: ideo paſſim fremitus, & fulgura fiunt.
Quippe etenim ſupera docui, permulta vaporis
Semina habere cauas nubeis: & multa neceſſe'ſt
Concipere ex ſolis radiis, ardoreque eorum.
Hic vbi ventus eas idem qui cogit in vnum
Forte locum quemuis, expreſſit multa vaporis
Semina, ſeque ſimul cum eo commiſcuit igni:
Inſinuatus ibi vortex verſatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione accenditur; ipſe ſua nam
Mobilitate caleſcit, & è contagibus ignis.
Inde vbi percaluit vis venti, vel grauis ignis
Impetus inceſſit: maturum tum quaſi fulmen
Perſcindit ſubito nubem, ferturque coruſcis
Omnia luminibus luſtrans loca percitus ardor:
Quem grauis inſequitur ſonitus, diſploſa repente
Opprimere vt cœli videantur templa ſuperne.
Inde tremor terras grauiter pertentat, & altum
Murmura percurrunt cœlum. nam tota fere tum
Tempeſtas concuſſa tremit, fremituſque mouentur:
Quo de concuſſu ſequitur grauis imber, & vber,
Omnis vti videatur in imbrem vertier æther
Atque ita præcipitans ad diluuiem reuocare:
Tantus diſcidio nubis, ventique procella,
Mittitur ardenti ſonitus cum prouolat ictu.
Eſt etiam cum vis extrinſecus incita venti
Incidit in validam maturo fulmine nubem:
Quam cum perſcidit, extemplo cadit igneus ille
Vortex, quod patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quocunque tulit vis.
Fit quoque vt interdum venti vis miſſa ſine igni,

Igneſcat tamen in ſpatio, longoque meatu,
Dum venit, amittens in curſu corpora quædam
Grandia: quæ nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipſo conradens aëre portat
Paruula, quæ faciunt ignem commiſta volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea ſæpe
Feruida fit glans in curſu, cum multa rigoris
Corpora dimittens ignem concepit in auris.
Fit quoque, vt ipſius plagæ vis excitet ignem,
Frigida cum venti pepulit vis miſſa ſine igni:
Nimirum quia cum vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipſo poſſunt elementa vaporis:
Et ſimul ex illa, quæ tum res excipit ictum:
Vt lapidem ferro cum cædimus, euolat ignis:
Nec quod frigida vis ſit ferri, hoc ſecius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum:
Sic igitur quoque res accendi fulmine debet,
Opportuna fuit ſi forte, & idonea flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Eſſe poteſt, ex quo tanta vi immiſſa ſuperne'ſt:
Quin prius in curſu ſi non accenditur igni,
At tepefacta tamen veniat commiſta calore.
Mobilitas autem fit fulminis, & grauis ictus,
Et celeri ferme pergunt ſic fulmina lapſu:
Nubibus ipſa quod omnino prius incita ſe vis
Conligit, & magnum conamen ſumit eundi.
Inde, vbi non potuit nubes capere impetis auctum,
Exprimitur vis, atque ideo volat impete miro,
Vt validis quæ de tormentis miſſa feruntur.
Adde quod è paruis, ac læuibus eſt elementis:
Nec facile'ſt tali naturæ obſiſtere quicquam:

Inter enim fugit ac penetrat per rara viarum.
Non igitur multis offenſibus in remorando
Hæſitat. hanc ob rem celeri volat impete labens.
Deinde, quod omnino natura pondera deorſum
Omnia nituntur: cum plâga ſit addita vero,
Mobilitas duplicatur, & impetus ille graueſcit:
Vt vehementius, & citius, quæcunque morantur
Obuia, diſcutiat plâgis, itinerque ſequatur.
Denique, quod longo venit impete, ſumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ creſcit eundo,
Et validas auget vireis, & roborat ictum.
Nam facit, vt, quæ ſint illius ſemina cunque
E regione, locum quaſi in vnum cuncta ferantur,
Omnia coniiciens in eum voluentia curſum.
Forſan & ex ipſo veniens trahat aëre quædam
Corpora, que plagis intendunt mobilitatem.
Incolumeiſque venit per res, atque integra tranſit
Multa, foraminibus liquidis quia trauolat ignis.
Multaque perfringit, cum corpora fulminis ipſa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Diſſoluit porro facile æs, aurumque repente
Conferuefacit: è paruis quia facta minute
Corporibus vis eſt, & læuibus ex elementis,
Quæ facile inſinuantur, & inſinuata repente
Diſſoluunt nodos omneis, & vincla relaxant.
Autumnoque magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus vndique, totaque tellus:
Et cum tempora ſe veris florentia pandunt.
Frigore enim deſunt ignes, ventique calore
Deficiunt, neque ſunt tam denſo corpore nubes.
Inter vtrunque igitur cum cœli tempora conſtant,

Tum variæ cauſæ concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipſe anni permiſcet frigus, & æſtum:
Quorũ vtrunque opus eſt fabricanda ad fulmina nobis.
Vt diſcordia ſit rerum, magnoque tumultu
Ignibus, & ventis furibundus fluctuet aër.
Prima caloris enim pars, & poſtrema rigoris,
Tempus id eſt vernum. quare pugnare neceſſe'ſt
Diſſimiles inter ſe res, turbareque miſtas.
Et calor extremus primo cum frigore miſtus
Voluitur, autumni quod fertur nomine tempus.
Hîc quoque confligunt hiemes æſtatibus acres.
Propterea ſunt hæc bella anni nominitanda,
Nec mirum'ſt in eo ſi tempore plurima fiunt
Fulmina, tempeſtaſque cietur turbida cœlo,
Ancipiti quoniam bello turbatur vtrinque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque miſto.
Hoc eſt igniferi naturam fulminis ipſam
Perſpicere, & qua vi faciat rem quanque videre;
Non Tyrrhena retro voluentem carmina fruſtra
Indicia occultæ diuûm perquirere mentis,
Vnde volans ignis peruenerit, aut in vtram ſe
Verterit hic partem, quo pacto per loca ſepta
Inſinuarit, & hinc dominatus vt extulerit ſe,
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.
Quod ſi Iupiter atque alii fulgentia diui
Terrifico quatiunt ſonitu cœleſtia templa,
Et iaciunt igneis, quo cuique'ſt eumque voluptas,
Cur, quibus incautum ſeelus auerſabile cumque'ſt,
Non faciunt, icti flammas vt fulguris halent
Pectore perfixo documen mortalibus acre?
Et potius nullæ ſibi turpis conſciu'rei

Voluitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus & igni?
Cur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?
An con brachia suefaciunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris cur telum perpetiuntur
Obtundi? cur ipse finit, neque pareit in hosteis?
Denique, cur nunquam cœlo iacit vndique puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusque profundit?
An simul ac nubes succesſere, ipse in eas tum
Descendit, prope vt hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? quid vndas
Arguit & liquidam molem, camposque natantes
Præterea, si vult caueamus fulminis ictum:
Cur dubitat facere, vt possimus cernere missum?
Si nec-opinanteis autem vult opprimere igni,
Cur tonat ex illa parte, vt vitare queamus?
Cur tenebras ante, & fremitus, & murmura concit
Et simul in multas parteis quî credere possis
Mittere? an hoc ausis nunquam contendere factum,
Vt fierent ictus vno sub tempore plures?
At sæpe'st numero factum, fierique necesse'st,
Vt pluere in multis regionibus, & cadere imbreis,
Fulmina sic vno fieri sub tempore multa.
Postremo, cur sancta Deûm delubra, suasque
Discutit infesto præclaras fulmine sedes?
Et bene facta Deûm frangit simulacra? sunsque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque cur plerunque petit loca? plurimaque huius
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?
Quod supereſt, facile'st ex his cognoscere rebus,
Πρηστῆρες Graii quos ab re nominitarunt,

In mare qua miſſi veniant ratione ſuperne.
Nam fit, vt interdum tanquam demiſſa columna
In mare de cœlo deſcendat: quam freta circum
Feruiſcunt grauiter ſpirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum ſunt deprenſa tumultu
Nauigia, in ſummum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, vbi interdum non quit vis incita venti
Rumpere quam cœpit nubem: ſed deprimit, vt ſit
In mare de cœlo tanquam demiſſa columna
Paullatim, quaſi quid pugno, brachiique ſuperne
Conie&tu trudatur, & extendatur in vndas:
Quam cum diſcidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis, & feruorem mirum concinnat in vndis.
Verſabundus enim turbo deſcendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam ſimulac grauidam detruſit ad æquora ponti,
Ille in aquam ſubito totum ſe immittit, & omne
Excitat ingenti ſonitu mare feruere cogens.
Fit quoque, vt inuoluat ventis ſe nubibus ipſe
Vortex conradens ex aëre ſemina nubis,
Et quaſi demiſſum cœlo preſtêra imitetur.
Hic vbi ſe in terras demiſit diſſoluitque:
Turbinis immanem vim prouomit, atque procellæ.
Sed quia fit raro omnino, monteiſque neceſſe'ſt
Officere in terris: appâret crebrius idem
Proſpectu maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concreſcunt, vbi corpora multa volando
Hoc ſuper in cœli ſpatio coïere repente
Aſperiora, modis quæ poſſint indupedita
Exiguis, tamen inter ſe comprenſa teneri.
Hæc faciunt primum paruas conſiſtere nubeis:

Inde ea comprendunt inter ſe, conque gregantur,
Et coniungendo creſcunt, ventiſque feruntur
Vſqueadeo, donec tempeſtas ſæua coorta'ſt.
Fit quoque vti montis vicina cacumina cœlo
Quam ſint quæque magis, tanto magis edita fument
Aſſidue fuluæ nubis caligine craſſa,
Propterea, quia cum conſiſtunt nubila primum,
Ante videre oculi quam poſſint tenuia, venti
Portantes cogunt ad ſumma cacumina montis.
Hîc demum fit, vti turba maiore coorta,
,, Cõdenſa, ac ſtipata ſimul cernantur, & vdo
Vertice de montis videantur ſurgere in æthram.
,, Nam loca declarat ſurſum ventoſa patere
,, Res ipſa & ſenſus, monteis cum aſcendimus altos.
Præterea permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant littore veſtes
Suſpenſæ, cum concipiunt humoris adhæſum.
Quo magis ad nubeis augendas multa videntur
Poſſe quoque è ſalſo conſurgere momine ponti.
,,Nam ratio cum ſanguine abeſt humoribus omnis.
Præterea, fluuiis ex omnibus, & ſimul ipſa
Surgere de terra nebulas, æſtumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita ſurſum expreſſa feruntur,
Suffunduntque ſua cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubeis paullatim conueniundo.
Vrget enim quoque ſigniferi ſuper ætheris æſtus,
Et quaſi denſendo ſubtexit cærula nimbis.
Fit quoque, vt hunc veniant in cœtũ extrinſecus illa
Corpora, quæ faciunt nubeis, nimboſque volanteis.
Innumerabilem enim numerũ, ſummamque profundi
Eſſe infinitam docui: quantaque volarent

Corpora mobilitate, oſtendi, quamque repente
Immemorabile per ſpatium tranſire ſolerent.
Haud igitur mirum'ſt, ſi paruo tempore ſæpe
Tam magnos monteis tempeſtas, atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, impenſa ſuperne.
Vndique quandoquidem per caulas ætheris omneis,
Et quaſi per magni circumſpiracula mundi
Exitus, introituſque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto pluuius concreſcat in altis
Nubibus humor, & in terras demiſſus vt imber
Decidat, expediam. Primum iam ſemina aquaï
Multa ſimul vincam conſurgere nubibus ipſis
Omnibus ex rebus, pariterque ita creſcere vtraſque,
Et nubeis, & aquam, quæcunque in nubibus extat,
Vt pariter nobis corpus cum ſanguine creſcit,
Sudor ité atque humor quicũque eſt denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque ſæpe marinum
Humorem, veluti pendentia vellera lanæ
Cum ſupera magnum venti mare nubila portant.
Conſimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo cum bene ſemina aquarum
Multa modis multis conuenere vndique adaucta:
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter. nam vis venti contrudit, & ipſa
Copia nimborum turba maiore coorta
Vrget, & è ſupero premit, ac facit effluere imbreis.
Præterea cum rareſcunt quoque nubila ventis,
Aut diſſoluuntur ſolis ſuper icta calore:
Mittunt humorem pluuium, ſtillantque quaſi igni
Cera ſuper calido tabeſcens multa liqueſcat.
Sed vehemens imber fit, vbi vehementer vtroque

Nubila

Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluuiæ longumque morari
Conſuerunt, vbi multa fuerunt ſemina aquarum,
Atque aliis aliæ nubes, nimbique rigantes
Iuſuper, atque omni volgo de parte feruntur:
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc vbi ſol radiis tempeſtatem inter opacam
Aduerſa fulſit nimborum aſpergine contra:
Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui.
Cetera, quæ ſurſum creſcunt, ſurſumque creantur:
Et quæ concreſcunt in nubibus omnia, prorſum
Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinæ,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluuios paſſim refrenat euntes:
Perfacile'ſt tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognoris, elementis reddita quæ ſint.
Nunc age, quæ ratio terrai motibus exter,
Percipe: & in primis terram fac vt eſſe rearis
Subter ité, vt ſupera'ſt, ventis, atque vndique plenam
Speluncis, multoſque lacus, multaſque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque ſaxa:
Multaque ſub tergo terrai flumina tecta
Voluere vi fluctus, ſubmerſaque ſaxa putandum'ſt.
Vndique enim ſimilem eſſe ſui, res poſtulat ipſa.
His igitur rebus ſubiunctis, ſuppoſitiſque,
Terra ſuperne tremit magnis concuſſa ruinis
Subter, vbi ingenteis ſpeluncas ſubruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concuſſu late diſſerpunt inde tremores:
Et merito, quoniam plauſtris concuſſa tremiſcunt

Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minus exſultant, vbi currus fortis equûm vis
Ferratos vtrinque rotarum ſuccutit orbeis.
Fit quoque, vbi magnas in aquæ vaſtaſque lacunas
Gleba vetuſtate è terra prouoluitur ingens,
Vt iactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet
Vt vas in terra non quit conſtare, niſi humor
Deſtitit in dubio fluctu iactarier intus.
Præterea ventus cum per loca ſubcaua terræ
Conlectus parti ex vna procumbit, & vrget
Obnixus magnis ſpeluncas viribus altas:
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, ſupera terram quæ ſunt exſtructa domorum,
Ad cœlumque magis quanto ſunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere,
Cum videant tantam terrarum incumbere molem.
Quod niſi reſpirent venti, non vlla refrenet
Res, neque ab exitio poſſit reprendere cunteis:
Nunc quia reſpirant alternis, inque graueſcunt,
Et quaſi conlecti redeunt, ceduntque repulſi,
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quàm facit. inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapſa ſuas ſe in pondere ſedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Eſt hæc eiuſdem quoque magni cauſa tremoris,
Ventus vbi, atque animæ ſubito vis maxima quædam,
Aut extrinſecus, aut ipſa à tellure coorta

In loca ſe caua terrai coniecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu:
Verſabundaque portatur pòſt incita cum vis;
Exagitata foras erumpitur, & ſimul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Aegis
In Peloponneſo, quas exitus hic animai
Diſturbât vrbeis, & terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare peſſum
Subſedere ſuis pariter cum ciuibus vrbes.
Quod niſi prorumpit, tamen impetus ipſe animai
Et fera vis venti per crebra foramina terræ
Diſpertitur, vt horror: & incutit inde tremorem:
Frigus vti noſtros penitus cum vênit in artus,
Concutit inuitos cogens tremere atque moueri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per vrbeis:
Tecta ſuperne timent, metuunt inferne, cauernas
Terrai ne diſſoluat natura repente:
Neu diſtracta ſuum late diſpandat hiatum:
Idque ſuis confuſa velit complere ruinis.
Proinde licet quamuis cœlum terramque reantur
Incorrupta fore æternæ mandata ſaluti:
Attamen interdum præſens vis ipſa pericli
Subditat hunc ſtimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim tellus ſubtracta feratur
In barathrum, rerumque ſequatur prodita ſumma
Funditus, & fiat mundi confuſa ruïna.
Nunc ratio reddunda, augmen cur neſciat æquor.
Principio mare mirantur non reddere maius
Naturam, quo tantu'fuat decurſus aquarum,

Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempeſtateſque volanteis:
Omnia quæ maria, ac terras ſparguntque rigantque.
Adde ſuos fonteis: tamen ad maris omnia ſummam
Guttaï vix inſtar erunt vnius ad augmen:
Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.
Præterea magnam ſol partem detrahit æſtu.
Quippe videmus enim veſteis humore madenteis
Exſiccare ſuis radiis ardentibus ſolem.
At pelage multa, & latè ſubſtrata videmus.
Proinde licet quamuis ex vno quoque loco ſol
Humoris paruam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto ſpatio tamen auferet vndis.
Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris poſſunt verrentes æquora ponti:
Vna nocte vias quoniam perſæpe videmus
Siccari, molliſque luti concreſcere cruſtas.
Præterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et paſſim toto terrarum ſpargere in orbe,
Cum pluit in terris, & venti nubila portant.
Poſtremo, quoniam raro cum corpore tellus
Eſt, & coniunctas oras maris vndique cingit:
Debet, vt in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore ſalſo.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit: inde ſuper terras redit agmine dulci,
Quâ via ſecta ſemel liquido pede detulit vndas.
Nunc ratio quæ ſit, per fauceis montis vt Aetnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,

Expediam. neque enim media de clade coorta
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad ſe conuertit gentibus ora,
Fumida cum cœli ſcintillare omnia templa
Cernentes pauida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum natura nouarum.
Hiſce tibi rebus late'ſt, alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis diſpiciendum,
Vt reminiſcaris, ſummam rerum eſſe profundam,
Et videas, cœlum ſummaï totius vnum
Quam ſit paruula pars, & quam multeſima conſtet:
Et quota pars homo terraï ſit totius vnus.
Quod bene propoſitum ſi plane contueare,
Ac videas plane: mirari multa relinquas.
Numquis enim noſtrûm miratur, ſiquis in artus
Accepit calido febrim feruore coortam,
Aut alium quemuis morbi per membra dolorem?
Obturgeſcit enim ſubito pes, arripit acer
Sæpe dolor denteis, oculos inuadit in ipſos:
Exiſtit ſacer ignis, & vrit corpore ſerpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus;
Nimirum, quia ſunt multarum ſemina rerum:
Et ſatis hæc tellus nobis cœlumque mali fert,
Vnde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræquæ putandum'ſt
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Vnde repente queat tellus concuſſa moueri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Aetnæus, flammeſcere cœlum.
Id quoque enim fit, & ardeſcunt cœleſtia templa:
Vt tempeſtates pluuiæ grauiore coortu

Sunt, vbi forte ita se tetulerunt semina aquarum,
At nimis est ingens incendî turbidus ardor.
Scilicet & fluuius, qui non est, maximus eii'st
Qui non ante aliquem maiorem vidit: & ingens
Arbor, homoque videtur: & omnia de genere omni,
Maxima quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit:
Cum tamen omnia cum cœlo, terraque, marique
Nil sint ad summam summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus irritata repente
Flamma foras vastis Aetnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primum totius subcaua montis
Est natura, fere silicum suffulta cauernis.
Omnibus est porro in speluncis ventus & aër.
Ventus enim fit, vbi est agitando percitus aër.
Hic vbi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, quà contingit, terramque: & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem:
Tollit se, ac rectis ita faucibus eiicit alte,
Funditque ardorem longe, longeque fauillam
Differt, & crassa voluit caligine fumum:
Extruditque simul mirando pondere saxa:
Ne dubites, quin hæc animaï turbida sit vis.
Præterea magna ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, æstumque resorbet.
Ex hoc vsque mari speluncæ montis ad altas
Perueniunt subter fauceis. hac ire fatendum'st,
Et penetrare mari penitus res cogit aperto:
Atque efflare foras, ideoque extollere flammas,
Saxaque subiectare, & arenæ tollere nimbos.
In summo sunt ventigeni Cratêres, vt ipsi
Nominitant, nos quas fauceis perhibemus, & ora.

Sunt aliquot quoq; res, quarũ vnam dicere cauſam
Non ſatis eſt, verum plureis, vnde vna tamen ſit.
Corpus vt exanimum ſi quod procul ipſe iacêre
Conſpicias hominis: ſit vt omneis dicere cauſas
Conueniat lethi, dicatur vt illius vna.
Nam neque eum ferro, neque frigore vincere poſſis
Interiiſſe, neque à morbo, neque forte veneno:
Verum aliquid, genere eſſe ex hoc, quod concio dicat,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æſtati creſcit, campiſque redundat
Vnicus in terris Aegypti totius amnis.
Is rigat Aegyptum medium per ſæpe calorem,
Aut quia ſunt æſtate Aquilones oſtia contra
Anni tempore eo, quo Eteſia flabra feruntur:
Et contra fluuium flantes remorantur, & vndas
Cogentes ſurſus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc aduerſo flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis à ſtellis axis aguntur.
Ille ex æſtifera parti venit amnis ab Auſtro
Inter nigra virûm, percoctaque ſæcla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Eſt quoque vti poſſit magnus congeſtus arenæ
Fluctibus aduerſis oppilare oſtia contra,
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit vti pacto liber minus exitus amni.
Et procluus item fiat minus impetus vndis.
Fit quoque, vti pluuiæ forſan magis ad caput eius
Tempore eo fiant, quo Eteſia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem iecta diei
Cum conuenerunt, ibi ad altos denique monteis

In mare qua miſſi veniant ratione ſuperne.
Nam fit, vt interdum tanquam demiſſa columna
In mare de cœlo deſcendat: quam freta circum
Feruiſcunt grauiter ſpirantibus incita flabris:
Et quæcunque in eo tum ſunt deprenſa tumultu
Nauigia, in ſummum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, vbi interdum non quit vis incita venti
Rumpere quam cœpit nubem: ſed deprimit, vt ſit
In mare de cœlo tanquam demiſſa columna
Paullatim, quaſi quid pugno, brachiique ſuperne
Coniectu trudatur, & extendatur in vndas:
Quam cum diſcidit, hinc prorumpitur in mare venti
Vis, & feruorem mirum concinnat in vndis.
Verſabundus enim turbo deſcendit, & illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem.
Quam ſimulac grauidam detruſit ad æquora ponti,
Ille in aquam ſubito totum ſe immittit, & omne
Excitat ingenti ſonitu mare feruere cogens.
Fit quoque, vt inuoluat ventis ſe nubibus ipſe
Vortex contradens ex aëre ſemina nubis,
Et quaſi demiſſum cœlo preſtêra imitetur.
Hic vbi ſe in terras demiſit diſſoluitque:
Turbinis immanem vim prouomit, atque procellæ.
Sed quia fit raro omnino, monteiſque neceſſe'ſt
Officere in terris: appâret crebrius idem
Proſpectu maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concreſcunt, vbi corpora multa volando
Hoc ſuper in cœli ſpatio coïere repente
Aſperiora, modis quæ poſſint indupedita
Exiguis, tamen inter ſe comprenſa teneri.
Hæc faciunt primum paruas conſiſtere nubeis:

Inde ea comprendunt inter ſe, conque gregantur;
Et coniungendo creſcunt, ventiſque feruntur
Vſqueadeo, donec tempeſtas ſæua coorta'ſt.
Fit quoque vti montis vicina cacumina cœlo
Quam ſint quæque magis, tanto magis edita fument
Aſſidue fuluæ nubis caligine craſſa,
Propterea, quia cum conſiſtunt nubila primum,
Ante videre oculi quam poſſint tenuia, venti
Portantes cogunt ad ſumma cacumina montis.
Hîc demum fit, vti turba maiore coorta,
,, Cõdenſa, ac ſtipata ſimul cernantur, & vdo
Vertice de montis videantur ſurgere in æthram.
,, Nam loca declarat ſurſum ventoſa patere
,, Res ipſa & ſenſus, monteis cum aſcendimus altos.
Præterea permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant littore veſtes
Suſpenſæ, cum concipiunt humoris adhæſum.
Quo magis ad nubeis augendas multa videntur
Poſſe quoque è ſalſo conſurgere momine ponti.
,,Nam ratio cum ſanguine abeſt humoribus omnis.
Præterea, fluuiis ex omnibus, & ſimul ipſa
Surgere de terra nebulas, æſtumque videmus:
Quæ velut halitus, hinc ita ſurſum expreſſa feruntur,
Suffunduntque ſua cœlum caligine, & altas
Sufficiunt nubeis paullatim conueniundo.
Vrget enim quoque ſigniferi ſuper ætheris æſtus,
Et quaſi denſendo ſubtexit cærula nimbis.
Fit quoque, vt hunc veniant in cœtũ extrinſecus illa
Corpora, quæ faciunt nubeis, nimboſque volanteis.
Innumerabilem enim numerũ, ſummamque profundi
Eſſe infinitam docui: quantaque volarent

Corpora mobilitate, oſtendi, quamque repente
Immemorabile per ſpatium tranſire ſolerent.
Haud igitur mirum'ſt, ſi paruo tempore ſæpe
Tam magnos monteis tempeſtas, atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, impenſa ſuperne.
Vndique quandoquidem per caulas ætheris omneis,
Et quaſi per magni circumſpiracula mundi
Exitus, introituſque elementis redditus extat.
Nunc age, quo pacto pluuius concreſcat in altis
Nubibus humor, & in terras demiſſus vt imber
Decidat, expediam. Primum iam ſemina aquaï
Multa ſimul vincam conſurgere nubibus ipſis
Omnibus ex rebus, pariterque ita creſcere vtraſque,
Et nubeis, & aquam, quæcunque in nubibus extat,
Vt pariter nobis corpus cum ſanguine creſcit,
Sudor ité atque humor quicúque eſt denique membris.
Concipiunt etiam multum quoque ſæpe marinum
Humorem, veluti pendentia velleta lanæ
Cum ſupera magnum venti mare nubila portant.
Conſimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo cum bene ſemina aquarum
Multa modis multis conuenere vndique adaucta:
Confertæ nubes vi venti mittere certant
Dupliciter. nam vis venti contrudit, & ipſa
Copia nimborum turba maiore coorta
Vrget, & è ſupero premit, ac facit effluere imbreis.
Præterea cum rareſcunt quoque nubila ventis,
Aut diſſoluuntur ſolis ſuper icta calore:
Mittunt humorem pluuium, ſtillantque quaſi igni
Cera ſuper calido tabeſcens multa liqueſcat.
Sed vehemens imber fit, vbi vehementer vtroque

Nubila

Nubila vi cumulata premuntur, & impete venti.
At retinere diu pluuiæ longumque morari
Conſuerunt, vbi multa fuerunt ſemina aquarum,
Atque aliis aliæ nubes, nimbique rigantes
Iuſuper, atque omni volgo de parte feruntur:
Terraque cum fumans humorem tota rehalat.
Hinc vbi ſol radiis tempeſtatem inter opacam
Aduerſa fulſit nimborum aſpergine contra:
Tum color in nigris exiſtit nubibus arqui.
Cetera, quæ ſurſum creſcunt, ſurſumque creantur:
Et quæ concreſcunt in nubibus omnia, prorſum
Omnia, nix, venti, grando, gelidæque pruinæ,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum:
Et mora, quæ fluuios paſſim refrenat euntes:
Perfacile'ſt tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, quareve creentur,
Cum bene cognoris, elementis reddita quæ ſint.
Nunc age, quæ ratio terraï motibus exter,
Percipe: & in primis terram fac vt eſſe rearis
Subter ité, vt ſupera'ſt, ventis, atque vndique plenam
Speluncis, multoſque lacus, multaſque lacunas
In gremio gerere, & rupeis, deruptaque ſaxa:
Multaque ſub tergo terraï flumina tecta
Voluere vi fluctus, ſubmerſaque ſaxa putandum'ſt.
Vndique enim ſimilem eſſe ſui, res poſtulat ipſa.
His igitur rebus ſubiunctis, ſuppoſitiſque,
Terra ſuperne tremit magnis concuſſa ruinis
Subter, vbi ingenteis ſpeluncas ſubruit ætas.
Quippe cadunt toti montes, magnoque repente
Concuſſu late differpunt inde tremores:
Et merito, quoniam plauſtris concuſſa tremiſcunt

Tecta viam propter non magno pondere tota.
Nec minus exſultant, vbi currus fortis equûm vis
Ferratos vtrinque rotarum ſuccutit orbeis.
Fit quoque, vbi magnas in aquæ vaſtaſque lacunas
Gleba vetuſtate è terra prouoluitur ingens,
Vt iactetur aqua, & fluctu quoque terra vacillet
Vt vas in terra non quit conſtare, niſi humor
Deſtitit in dubio fluctu iactarier intus.
Præterea ventus cum per loca ſubcaua terræ
Conlectus parti ex vna procumbit, & vrget
Obnixus magnis ſpeluncas viribus altas:
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, ſupera terram quæ ſunt exſtructa domorum,
Ad cœlumque magis quanto ſunt edita quæque,
Inclinata minent in eandem prodita partem:
Protractæque trabes impendent ire paratæ:
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus, clademque manere,
Cum videant tantam terrarum incumbere molem.
Quod niſi reſpirent venti, non vlla refrenet
Res, neque ab exitio poſſit reprendere cunteis:
Nunc quia reſpirant alternis, inque graueſcunt,
Et quaſi conlecti redeunt, ceduntque repulſi,
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quàm facit. inclinatur enim, retroque recellit,
Et recipit prolapſa ſuas ſe in pondere ſedeis:
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Eſt hæc eiuſdem quoque magni cauſa tremoris,
Ventus vbi, atque animæ ſubito vis maxima quædam,
Aut extrinſecus, aut ipſa à tellure coorta

In loca ſe caua terraï coniecit, ibique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu:
Verſabundaque portatur pòſt incita cum vis;
Exagitata foras erumpitur, & ſimul artam
Diffindens terram magnum concinnat hiatum:
In Tyria Sidone quod accidit, & fuit Aegis
In Peloponneſo, quas exitus hic animaï
Diſturbât vrbeis, & terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia magnis
Motibus in terris, & multæ per mare peſſum
Subſedere ſuis pariter cum ciuibus vrbes.
Quod niſi prorumpit, tamen impetus ipſe animaï
Et fera vis venti per crebra foramina terræ
Diſpertitur, vt horror: & incutit inde tremorem:
Frigus vti noſtros penitus cum vênit in artus,
Concutit inuitos cogens tremere atque moueri.
Ancipiti trepidant igitur terrore per vrbeis:
Tecta ſuperne timent, metuunt inferne, cauernas
Terraï ne diſſoluat natura repente:
Neu diſtracta ſuum late diſpandat hiatum:
Idque ſuis confuſa velit complere ruinis.
Proinde licet quamuis cœlum terramque reantur
Incorrupta fore æternæ mandata ſaluti:
Attamen interdum præſens vis ipſa pericli
Subditat hunc ſtimulum quadam de parte timoris,
Ne pedibus raptim tellus ſubtracta feratur
In barathrum, rerumque ſequatur prodita ſumma
Funditus, & fiat mundi confuſa ruïna.
Nunc ratio reddunda, augmen cur neſciat æquor.
Principio mare mirantur non reddere maius
Naturam, quo tantu'fuat decurſus aquarum,

Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempeſtateſque volanteis:
Omnia quæ maria, ac terras ſparguntque rigantque.
Adde ſuos fonteis: tamen ad maris omnia ſummam
Guttaï vix inſtar erunt vnius ad augmen:
Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.
Præterea magnam ſol partem detrahit æſtu.
Quippe videmus enim veſteis humore madenteis
Exſiccare ſuis radiis ardentibus ſolem.
At pelage multa, & latè ſubſtrata videmus.
Proinde licet quamuis ex vno quoque loco ſol
Humoris paruam delibet ab æquore partem:
Largiter in tanto ſpatio tamen auferet vndis.
Tum porro venti magnam quoque tollere partem
Humoris poſſunt verrentes æquora ponti:
Vna nocte vias quoniam perſæpe videmus
Siccari, molliſque luti concreſcere cruſtas.
Præterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem magno conceptum ex æquore ponti:
Et paſſim toto terrarum ſpargere in orbe,
Cum pluit in terris, & venti nubila portant.
Poſtremo, quoniam raro cum corpore tellus
Eſt, & coniunctas oras maris vndique cingit:
Debet, vt in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore ſalſo.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit: inde ſuper terras redit agmine dulci,
Quâ via ſecta ſemel liquido pede detulit vndas.
Nunc ratio quæ ſit, per fauceis montis vt Aetnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,

Expediam. neque enim media de clade coorta
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros
Finitimis ad ſe conuertit gentibus ora,
Fumida cum cœli ſcintillare omnia templa
Cernentes pauida complebant pectora cura,
Quid moliretur rerum natura nouarum.
Hiſce tibi rebus late'ſt, alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis diſpiciendum,
Vt reminiſcaris, ſummam rerum eſſe profundam,
Et videas, cœlum ſummaï totius vnum
Quam ſit paruula pars, & quam multeſima conſtet:
Et quota pars homo terraï ſit totius vnus.
Quod bene propoſitum ſi plane contueare,
Ac videas plane: mirari multa relinquas.
Numquis enim noſtrûm miratur, ſiquis in artus
Accepit calido febrim feruore coortam,
Aut alium quemuis morbi per membra dolorem?
Obturgeſcit enim ſubito pes, arripit acer
Sæpe dolor denteis, oculos inuadit in ipſos:
Exiſtit ſacer ignis, & vrit corpore ſerpens
Quamcunque arripuit partem, repitque per artus;
Nimirum, quia ſunt multarum ſemina rerum:
Et ſatis hæc tellus nobis cœlumque mali fert;
Vnde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræquæ putandum'ſt
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Vnde repente queat tellus concuſſa moueri,
Perque mare, & terras rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Aetnæus, flammeſcere cœlum.
Id quoque enim fit, & ardeſcunt cœleſtia templa:
Vt tempeſtates pluuiæ grauiore coortu

Sunt aliquot quoq; res, quarũ vnam dicere cauſam
Non ſatis eſt, verum plureis, vnde vna tamen ſit.
Corpus vt exanimum ſi quod procul ipſe iacêre
Conſpicias hominis: ſit vt omneis dicere cauſas
Conueniat lethi, dicatur vt illius vna.
Nam neque cum ferro, neque frigore vincere poſſis
Interiiſſe, neque à morbo, neque forte veneno:
Verum aliquid, genere eſſe ex hoc, quod concio dicat,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æſtati creſcit, campiſque redundat
Vnicus in terris Aegypti totius amnis.
Is rigat Aegyptum medium per ſæpe calorem,
Aut quia ſunt æſtate Aquilones oſtia contra
Anni tempore eo, quo Eteſia flabra feruntur:
Et contra fluuium flantes remorantur, & vndas
Cogentes ſurſus replent, coguntque manere.
Nam dubio procul hæc aduerſo flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis à ſtellis axis aguntur.
Ille ex æſtifera parti venit amnis ab Auſtro
Inter nigra virûm, percoctaque ſæcla calore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Eſt quoque vti poſſit magnus congeſtus arenæ
Fluctibus aduerſis oppilare oſtia contra,
Cum mare permotum ventis ruit intus arenam.
Quo fit vti pacto liber minus exitus amni,
Et procluus item fiat minus impetus vndis.
Fit quoque, vti pluuiæ forſan magis ad caput eius
Tempore eo fiant, quo Eteſia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem iecta diei
Cum conuenerunt, ibi ad altos denique monteis.

Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
Forsit & Aethiopum penitus de montibus altis
Crescat, vbi in campos albas descendere ningueis
Tabificis subigit radiis sol omnia lustrans.
Nunc age, Auerna tibi quæ sint loca cúque, lacusque,
Expediam, quali natura prædita constent.
Principio, quod Auerna vocantur, nomen id ab re
Impositum'st, quia sunt auibus contraria cunctis,
E regione ea quod loca cum aduenere volantes,
Remigii oblitæ pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt molli ceruice profusæ
In terram, si forte ita fert natura locorum:
Aut in aquam, si forte lacus substratus Auerno'st.
Qualis apud Cumas locus est montemque Vesuum,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.
Est & Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidos almæ,
Quo nunquam pennis appellunt corpora raucæ
Cornices, non cum fumant altaria donis:
Vsqueadeo fugitant non iras Palladis acreis
Peruigilii causa, Graiûm vt cecinere poëtæ:
Sed natura loci hoc opus efficit ipsa sua vi.
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo simulac vestigia primum
Intulerint, grauiter vis cogat concidere ipsa,
Manibus vt si sint diuis mactata repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur,
Et quibus è causis fiant, appâret origo:
Ianua ne his Orci potius regionibus esse
Credatur posita, hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte deos Manеis inferne reamur:

Naribus

Naribus alipedes vt cerui ſæpe putantur
Ducere de latebris ſerpentia ſæcla ferarum.
Quod procul à vera quam ſit ratione repulſum,
Percipe: namque ipſa de re nunc dicere conor.
Principio hoc dico, quod dixi ſæpe quoque ante,
In terra cuiuſque modi rerum eſſe figuras:
Multa, homini quæ ſunt vitalia: multaque morbos
Incutere, & mortem quæ poſſint accelerare:
Et magis eſſe aliis alias animantibus aptas
Res ad vitaï rationem, oſtendimus ante,
Propter diſſimilem naturam, diſſimileiſque
Texturas inter ſeſe, primaſque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipſas
Inſinuant nareis infeſta atque aſpera odore:
Nec ſunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aſpectu fugienda, ſaporeque triſtia quæ ſint.
Deinde videre licet quam multæ ſint homini res
Acriter infeſto ſenſu, ſpurcæque graueſque.
Arboribus primum certis grauis vmbra tributa'ſt,
Vſqueadeo, capitis faciant vt ſæpe dolores,
Siquis eas ſubter iacuit proſtratus in herbis.
Eſt etiam in magnis Heliconis montibus arbos
Floris odore hominem tætro conſueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia ſurgunt
Multa modis multis multarum ſemina rerum,
Quod permiſta gerit tellus, diſcretaque tradit:
Nocturnumque recens extinctum lumen, vbi acri
Nidore offendit nareis conſopit ibidem:
Caſtoreoque graui mulier ſopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit eii,
Tempore eo ſi odorata'ſt, quo menſtrua ſoluit.

Multaque præterea languentia membra per artus
Soluunt, atque animam labefactant ſedibus intus:
Denique ſi in calidis etiam cunctere lauacris,
Plenior & ſolio in fueris feruentis aquaï:
Quam facile in medio ſit vti des ſæpe ruinas?
Carbonumque grauis vis, atque odor inſinuatur
Quam facile in cerebrum, niſi aquam præcepimus ante?
At cum membra hominis percepit feruida febris,
Tum ſit odor vini plagæ mactabilis inſtar.
Nonne vides etiam terra quoque ſulfur in ipſa
Gignier? & tætro concreſcere odore bitumen?
Denique vbi argenti venas, aurique ſequuntur,
Terraï penitus ſcrutantes abdita ferro:
Qualeis exſpirat ſcapteſula ſubter odores?
Quidve mali ſit vt exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies? qualeiſque colores?
Nonne vides, audiſve perire in tempore paruo
Quam ſoleant, & quam vitaï copia deſit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? neceſſe'ſt
Hos igitur tellus omneis exæſtuet æſtus:
Expiretque foras in aperta promptaque cœli.
Sic & Auerna loca alitibus ſummittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ ſurgit in auras,
Vt ſpatium cœli quadam de parte venenet,
Quo ſimul ac primum pennis delata ſit ales,
Impediatur ibi cæco conrepta veneno,
Vt cadat è regione loci, qua dirigit æſtus:
Quo cum conruit, hæc eadem vis illius æſtus,
Relliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
Quippe etenim primo quaſi quendam conciet æſtum:
Poſterius ſit, vti cum iam cecidere veneni

In fonteis ipſos, ibi ſit quoque vita vomenda,
Propterea quod magna mali ſit copia circum.
Fit quoque vt interdum vis hæc, atque æſtus Auerni,
Aëra, qui inter aueis cunque'ſt terramque locatus,
Diſcutiat, prope vti locus hinc linquatur inanis:
Cuius vbi è regione loci venêre volantes,
Claudicat extemplo pennarum niſus inanis:
Et conamen vtrinque alarum proditur omne.
Hîc, vbi nictari nequeunt inſiſtereque alis:
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura, & vacuum prope iam per inane iacentes
Diſpergunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis æſtate fit humor,
Rareſcit quia terra calore, & ſemina ſiqua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras.
Quo magis eſt igitur tellus affecta calore,
Hoc fit frigidior, qui in terra'ſt abditus, humor.
Frigore cum premitur porro omnis terra, coitque,
Et quaſi concreſcit: fit ſcilicet, vt coëundo
Exprimat in puteos, ſiquem gerit ipſa calorem.
Eſt apud Ammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:
Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri
Sole putant ſubter terras feruiſcere raptim,
Nox vbi terribili terras caligine texit:
Quod nimis à vera'ſt longe ratione remotum:
Quippe vbi ſol nudum contrectans corpus aquaï,
Non quierit calidum ſupera de reddere parte,
Cum ſuperum lumen tanto feruore fruatur:
Qui queat hic ſubter tam craſſo corpore terram,
Percoquere humorem, & calido ſociare vapori?

Præſertim cum vix poſſit per ſepta domorum
Inſinuare ſuum radiis ardentibus æſtum?
Quæ ratio eſt igitur? nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc fontem, quam cætera tellus.
Multaque ſunt ignis prope ſemina corpus aquaï.
Hinc vbi roriferis terram nox obruit vmbris:
Extemplo ſubtus frigeſcit terra, coitque.
Hac ratione fit, vt tanquam compreſſa manu ſit;
Exprimat in fontem, quæ ſemina cunque habet ignis,
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque ſaporem.
Inde vbi ſol radiis terram dimouit obortis,
Et rarefecit calido miſcente vapore:
Rurſus in antiquas redeunt primordia ſedeis
Ignis, & in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Præterea ſolis radiis iactatur aquaï
Humor, & in luci tremulo rareſcit ab æſtu:
Propterea fit vti quæ ſemina cunque habet ignis,
Dimittat: quaſi ſæpe gelum, quod continet in ſe,
Mittit, & exoluit glaciem, nodoſque relaxat.
Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſæpe
Stupa iacit flammas concepto protinus igni:
Tedaque conſimili ratione accenſa per vndas
Conlucet, quocunque natans impellitur auris.
Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque neceſſe'ſt funditus ipſa
Ignis corpora per totum conſurgere fontem,
Et ſimul exſpirare foras, exireque in auras,
Non tam viua tamen, calidus queat vt fieri fons.
Præterea diſperſa foras erumpere cogit
Vis per aquam ſubito, ſurſumque ea conciliari:

Quod genus endo mari ſpirat fons dulcis aquaï,
Qui ſcatit, & ſalſas circum ſe dimouet vndas.
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Vtilitatem opportunam ſitientibu' nautis,
Quod dulceis inter ſalſas interuomit vndas.
Sic igitur per eum poſſunt erumpere fontem,
Et ſcatere illa foras in ſtupam ſemina: quo eum
Conueniunt, aut cum tedaï corpori adhærent,
Ardeſcunt facile extemplo: quia multa quoque in ſe
Semina habent ignis ſtupæ tedæque tenentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina lychnum
Nuper vbi extinctum admoueas, accendier ante,
Quam tetigit flammam? tedamque pari ratione?
Multaque præterea, prius ipſo tacta vapore
Eminus ardeſcunt, quam comminus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum'ſt.
Quod ſupereſt, agere incipiam quo fœdere fiat
Naturæ, lapis hic vt ferrum ducere poſſit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graii,
Magnetum quia ſit patriis in finibus ortus.
Hunc homines lapidem mirantur, quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex ſe.
Quinque etenim licet interdum, plureiſque videre
Ordine demiſſos leuibus iactarier auris,
Vnus vbi ex vno dependet ſubter adhærens:
Ex alioque alius lapidis vim, vinclaque noſcit:
Vſqueadeo permananter vis perualet eius.
Hoc genus in rebus firmandū'ſt multa prius, quam
Ipſius rei rationem reddere poſſis:
Et nimium longis ambagibus eſt adeundum:
Quo magis attentas aureis, animumque repoſco.

Principio omnibus à rebus, quaſcunque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti ſpargique neceſſe'ſt
Corpora, quæ feriant oculos, viſumque lacoſſant:
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores,
Frigus vt à fluuiis, calor à ſole, æſtus ab vndis
Aequoris exeſor mœrorum littora propter:
Nec varii ceſſant ſonitus manare per auras.
Denique in os ſalſi venit humor ſæpe ſaporis,
Cum mare verſamur propter; dilutaque contra
Cum tuimur miſceri abſinthia, tangit amaror:
Vſqueadeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, & in cunctas dimittitur vndique parteis:
Nec mora, nec requies inter datur vlla fluendi,
Perpetuo quoniam ſentimus, & omnia ſemper
Cernere, odorari licet, & ſentire ſonorem.

Nunc omnes repetam quam rato corpore ſint res,
Cõmemorare, quod in primo quoq; carmine claret.
Quippe etenim, quãquam multas hoc pertinet ad res
Noſcere, cum primis hanc ad rem protinus ipſam,
Qua de diſſerere aggredior, firmare neceſſe'ſt,
Nil eſſe in promptu, niſi miſtum corpus Inani.
Principio fit, vt in ſpeluncis ſaxa ſuperna
Sudent humore, & guttis manantibu' ſtillent:
Manat item nobis è toto corpore ſudor,
Creſcit barba, pilique per omnia membra, per artus:
Diditus in venas cibus omneis, auget alitque
Corporis extremas quoque parteis, vnguiculoſque.
Frigus item tranſire per æs, calidumque vapórem
Sentimus: ſentimus item tranſire per aurum,
Atque per argentum, cum pocula plena tenemus.
Denique per diſſepta domorum ſaxea voces

Peruolitant, permanat odos, friguſque, vapoſque
Ignis: quin ferri quoque vim penetrare ſuëuit,
Vndique qua circum corpus lorica coërcet:
Morbida vis quæcunque extrinſecus inſinuatur.
Et tempeſtates terra cœloque coortæ
E cœlo emotæ terraque repente faceſſunt,
Quandoquidem nihil eſt, non raro corpore nexum.
Huc accedit, vti non omnia, quæ iaciuntur
Corpora cunque ab rebus, eodem prædita ſenſu,
Atque eodem pacto rebus ſint omnibus apta.
Principio terram ſol excoquit, & facit are:
At glaciem diſſoluit, & altis montibus alte
Exſtructas ningueis radiis tabeſcere cogit,
Denique cera liqueſcit in eius poſita vapore,
Ignis item liquidum facit æs, aurumque reſoluit:
At coria, & carnem trahit, & conducit in vnum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni,
At coria, & carnem mollit durata calore:
Barbigeras oleaſter eo iuuat vſque capellas,
Diffluat ambroſia quaſi vero, & nectare tinctus:
At nihil eſt, homini fronde hac quod amarius extet.
Denique amaracinum fugitat ſus, & timet omne
Vnguentum; nam ſetigeris ſubus acre venenum eſt,
Quod nos interdum tanquam recreare videtur.
At contra nobis cœnum teterrima cum ſit
Spurcities, eadem ſubus hæc res munda videtur,
Inſatiabiliter toti vt voluantur ibidem.
Hoc etiam ſupereſt, ipſa quam dicere de re
Aggredior quod dicendum prius eſſe videtur.
Multa foramina cum variis ſint reddita rebus,
Diſſimili inter ſe natura prædita debent

Iam lapidem, cæciſque in eo compagibus hæſit.
Hoc fit item cunctas in parteis: vnde vacefit
Cunque locus, ſiue ex tranſuerſo, ſiue ſuperne:
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur.
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipſa
Sponte ſua ſurſum poſſunt conſurgere in auras.
Huc accedit item, quare queat id magis eſſe:
Hæc quoque res adiumento, motuque iuuatur:
Quod ſimul à fronte eſt annelli rarior aër
Factus, inanituſque locus magis ac vacuatus:
Continuo fit, vti qui poſt eſt cunque locatus
Aër, à tergo quaſi prouehat atque propellat.
Semper enim circum poſitus res verberat aër.
Sed tali fit vti propellat tempore ferrum,
Parte quod ex vna ſpatium vacat, & capit in ſe.
Hic, vbi, quem memoro, per crebra foramina ferri'ſt
Parvas ad parteis ſubtiliter inſinuatus:
Trudit & impellit quaſi nauim velaque ventus.
Denique res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro ſunt corpore, & aër
Omnibus eſt rebus circumdatus appoſituſque.
Hic igitur, penitus qui in ferro'ſt abditus aër,
Sollicito motu ſemper iactatur, eoque
Verberat annellum dubio procul: & ciet intus
Scilicet: atque eôdem fertur, quo præcipitauit
Iam ſemel, & quamquã in partem conamina ſumſit.
Fit quoque vt à lapide hoc ferri natura recedat
Interdum, fugere, atque ſequi conſueta viciſſim.
Exſultare etiam Samothracia ferrea vidi:
Et ramenta ſimul ferri furere intus ahenis
In ſcaphiis, lapis hic Magnes cum ſubditus eſſet:

Denique res auro argentum concopulat vna,
Ærique æs plumbo ſit vti iungatur ab albo.
Cetera iam quam multa licet reperire? quid ergo?
Nec tibi tam longis opus eſt ambagibus vſquam,
Nec me tam multam hîc operam conſumere par eſt:
Sed breuiter paucis reſtat comprendere multa.
Quorum ita texturæ cecidérunt mutua contra,
Vt caua conueniant plenis hæc illius, illa
Huiuſque: inter ſe iunctura horum optima conſtat.
Eſt etiam, quaſi vt annellis, hamiſque plicata
Inter ſe quædam poſſint coplata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri ferroque videtur.
Nunc, ratio quæ ſi morbis, aut vnde repente
Mortiferam poſſit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque cateruis,
Expediam. Primum multarum ſemina rerum
Eſſe ſupra docui, quæ ſint vitalia nobis:
Et contra, quæ ſint morbo, mortique, neceſſe'ſt
Multa volare; ea cum caſu ſunt forte coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aër.
Atque ea vis omnis morborum, peſtilitaſque,
Aut extrinſecus, vt nubes nebulæque ſuperne
Per cœlum veniunt, aut ipſa ſæpe coorta
De terra ſurgunt, vbi putrorem humida nacta'ſt,
Intempeſtiuis pluuiiſque, & ſolibus icta.
Nonne vides etiam cœli nouitate, & aquarum
Tentari, procul à patria quicunque domoque
Aduenium? ideo quia longe diſcrepat aër.
Nam quid Britannum cœlum differre putamus,
Et quod in Aegypto'ſt, qua mundi claudicat axis?
Quidve quod in Ponto'ſt differre à Gadibus, atque

Vſque ad nigra virûm, percoctaque ſæcla calore?
Quæ cum quattuor inter ſe diuerſa videmus,
Quattuor à ventis, & cœli partibus eſſe,
Tum color & facies hominum diſtare videntur
Largiter, & morbi generatim ſæcla tenere.
Eſt elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Aegypto in media, neque præterea vſquam.
Arthide tentantur greſſus, oculique in Achæis
Finibus, inde aliis alius locus eſt inimicus
Partibus, ac membris: varius concinnat id aër.
Proinde vbi ſe cœlum, quod nobis forte alienum'ſt,
Commouet, atque aër inimicus ſerpere cœpit:
Vt nebula, ac nubes paullatim repit, & omne
Qua graditur, conturbat, & immutare coactat.
Fit quoque, vt in noſtrum cum vênit deniq; cœlum,
Corrumpat, reddatque ſui ſimile, atque alienum.
Hæc igitur ſubito clades noua, peſtilitaſque,
Aut in aquas cadit, aut fruges perſidit in ipſas,
Aut alios hominum paſtus, pecudumque cibatus:
Aut etiam ſuſpenſa manet vis aëre in ipſo:
Et cum ſpiranteis miſtas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter ſorbere neceſſe'ſt.
Conſimili ratione venit bubus quoque ſæpe
Peſtilitas, etiam pecubus balantibus ægror.
Nec refert vtrum nos in loca deueniamus
Nobis aduerſa, & cœli mutemus amictum:
An cœlum nobis vltro natura cruentum
Deferat, aut aliquid, quo non conſueuimus vti:
Quod nos aduentu poſſit tentare recenti.
Hæc ratio quondam morborum, & mortifer æſtus
Finibu' Cecropiis funeſtos reddidit agros,

Vaſtauitque vias, exhauſit ciuibus vrbem.
Nam penitus veniens Aegypti è finibus ortus,
Aëra permenſus multum, campoſque natanteis,
Incubuit tandem populo Pandionis: omnes
Inde cateruatim morbo mortique dabantur.
Principio caput incenſum feruore gerebant:
Et dupliceis oculos ſuffuſa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces intrinſecus atro
Sanguine, & vlceribus vocis via ſepta coïbat:
Atque animi interpres manabat lingua cruore.
Debilitata malis, motu grauis, aſpera tactu.
Inde, vbi per fauceis pectus complerat, & ipſum
Morbida vis in cor mœſtum confluxerat ægris:
Omnia tum vero vitaï clauſtra lababant.
Spiritus ore foras tætrum voluebat odorem,
Rancida quo perolent proiecta cadauera ritu.
Atque animi prorſum vires totius, & omne
Languebat corpus, lethi iam limine in ipſo.
Intolerabilibuſque malis erat anxius anguor
Aſſidue comes, & gemitu commiſta querela.
Singultuſque frequens noctem perſæpe, diemque
Conripere aſſidue neruos & membra coactans,
Diſſoluebat eos, defeſſos ante, fatigans.
Nec nimio cuiquam poſſes ardore tueri
Corporis in ſummo ſummam feruiſcere partem:
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et ſimul vlceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, vt eſt per membra Sacer cum diditur ignis.
Intima pars homini vero flagrabat ad oſſa:
„ Flagrabat ſtomacho flamma, vt fornacibus intus.
Nil adeo poſſet cuiquam leue, tenueque membris

Vertere in vtilitatem ad ventum & frigora ſemper,
In fluuios partim gelidos ardentia morbo
Membra dabant, nudum iacientes corpus in vndas.
Multi præcipites lymphis putealibus alte
Inciderunt ipſo venientes ore patente.
Inſedabiliter ſitis arida corpora merſans
Aequabat multum paruis humoribus imbrem.
Nec requies erat vlla mali, defeſſa iacebant
Corpora, muſſabat tacito medicina timore,
Quippe patentia cum totas ardentia noctes
Lumina verſarent oculorum expertia ſomno:
Multaque præterea mortis tum ſigna dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuque:
Triſte ſupercilium, furioſus voltus, & acer:
Sollicitæ porro plenæque ſonoribus aures:
Creber ſpiritus, aut ingens, raroque coortus:
Sudoriſque madens per collum ſplendidus humos:
Tenuia ſputa, minuta, croci contincta colore,
Salſaque per fauceis raucas vix edita tuſſi.
In manibus vero nerui trahier, tremere artus:
A pedibuſque minutatim ſuccedere frigus
Non dubitabat: item ad ſupremum denique tempus
Compreſſæ nares: naſi primoris acumen
Tenue, cauati oculi, caua tempora, frigida pellis,
Duraque: inhorrebat rictum, frons tenta minebat:
Nec nimio rigida pòſt ſtrati morte iacebant:
Octauoque fere candenti lumine ſolis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum ſiquis (vt eſt) vitarat funera lethi,
Viſceribus tætris, & nigra proluuie alui;
Poſterius tamen hunc tabes lethumque manebat:

Aut etiam multus capitis cum ſæpe dolore
Conruptus ſanguis plenis ex naribus ibat:
Huc hominis totæ vires corpuſque fluebat.
Profluuium porro qui tætri ſanguinis acre
Exierat, tamen in neruos huic morbus & artus
Ibat, & in parteis genitaleis corporis ipſas.
Et grauiter partim metuentes limina lethi
Viuebant ferro priuati parte virili:
Et manibus ſine nonnulli pedibuſque manebant
In vita tamen, & perdebant lumina partim:
Vſqueadeo mortis metus his inceſſerat acer.
Atque etiam quoſdam cepere obliuia rerum
Cunctarum, neque ſe poſſent cognoſcere vt ipſi.
Multaque humi cũ inhumata iacerent corpora ſupra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul abſiliebat, vt acrem exiret odorem:
Aut, vbi guſtârat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis ſolibus vlla
Comparebat auis, nec noctibus ſæcla ferarum
Exibant ſiluis: languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus ægram.
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vaſta:
Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Nam quod alîs dederat vitaleis aëris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri:
Hoc aliis erat exitio, lethumque parabat.
Illud in his rebus miſerandum & magnopere vnum
Aerumnabile erat, quod, vbi ſe quiſque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus vt eſſet,

Deficiens animo mœſto cum corde iacebat
Funera reſpectans, animam & mittebat ibidem:
Idque vel in primis cumulabat funere funus.
Quippe etenim nullo ceſſabant tempore apiſci
Ex aliis alios auidi contagia morbi:
Nam quicunque ſuos fugitabant viſere ad ægros,
Vitaï nimium cupidi, mortiſque timentes,
Pœnibat paullo poſt turpi morte malaque
Deſertos, opiſ experteis, incuria mactans,
Lanigeras tanquam pecudes, & bucera ſæcla.
Qui fuerant autem præſto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque laſſorum vox miſta voce querelæ.
Optimus hoc lethi genus ergo quiſque ſubibat:
Inque aliis alium populum ſepelire ſuorum
Certantes, lacrymis laſſi luctuque redibant.
Inde bonam partem in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quiſquam reperiri, quem neque morbus
Nec mors, nec luctus tentaret tempore tali.
Præterea iam paſtor, & armentarius omnis,
Et robuſtus item curui moderator aratri,
Languebant, penituſque caſis contruſa iacebant
Corpora, paupertate & morbo dedita morti.
Exanimis pueris ſuper exanimata parentum
Corpora nonnunquam poſſes, retroque videre
Matribus, & patribus natos ſuper edere vitam,
Nec minimùm partim ex agris ægroris in vrbem
Confluxit, languens quem contulit agricolarum
Copia, conueniens ex omni morbida parti.
Omnia complebant loca tectaque, quo mage eos tum
Confertos ita aceruatim mors accumulabat.

Multa

Multa ſiti proſtrata viam per, proque voluta
Corpora ſilanos ad aquarum ſtrata iacebant,
Intercluſa anima nimia ab dulcedine aquaï.
Multaque per populi paſſim loca promta, viaſque
Languida ſemianimo tum corpore membra videres,
Horrido pædore, & pannis cooperta perire
Corporis inluuie: pellis ſuper oſſibus vna,
Vlceribus tætris prope iam, ſordique ſepulta.
Omnia denique ſancta Deûm delubra replerat
Corporibus mors exanimis, onerataque paſſim
Cuncta cadaueribus cœleſtum templa manebant:
Hoſpitibus loca quæ complerant ædituentes.
Nec iam relligio diuûm, nec numina magni
Pendebantur: enim præſens dolor exſuperabat.
Nec mos ille ſepulturæ remanebat in vrbe,
Vt prius hic populus ſemper conſuerat humari.
Perturbatus enim totus trepidabat, & vnus-
Quiſque ſuum pro re conſortem mœſtus humabat.
Multaque vis ſubita, & paupertas horrida ſuaſit.
Namque ſuos conſanguineos aliena rogorum,
Inſuper exſtructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faceis, multo cum ſanguine ſæpe
Rixantes potius, quam corpora deſererentur.

FINIS.

Digitized by Google

TANAQVILLI FABRI
EMENDATIONES
ET
CONIECTVRÆ
IN T. LVCRETII LIBROS
DE RERVM NATVRA.

CAPVT I.

PAGINA x. verſ. 4. Atomos videri non poſſe vt probet Lucretius, ait eſſe quædam corpora multis partibus grandiora & ὀγκώδεις quàm atomi ſint, quæ ipſa tamen ſub oculorum ſenſum minime cadant; quo in genere ventos eſſe ſcribit:

Ne qua forte tamen cæptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Accipe præterea *quæ corpora tute neceſſe eſt*
Confiteare eſſe in rebus, nec poſſe videri.
Principio venti vis verberat incita pontum,
Ingenteſque ruit nauis, & nubila differt:
Interdum rapido percurrens turbine campo,
Arboribus magnis ſternit, montesque ſuprémos
Siluifragis vexat flabris; ita perfurit acri
Cum fremitu, ſeuitque minaci murmure pontus.

Primum omnium legendum videri poſſit *propterea*, non *præterea*; ſed hoc perpauxillulum quiddam eſt præ vt quod

cortus fecere *portus*; quod hodieque in multis editionibus apparet; Qua in re bis peccarunt; nam in eo versu *portus* esse non potest; vt nec τὸ *côrtus*; Dein, vti videtur, illam vocem nihili esse existimarunt, quæ tamen & Latinissima, & huic descriptioni maxime apta est, si modo in suam sedem, vti à me factum est, reducta fuerit, legendo scilicet;

ita perfurit acri
Cum fremitu, sæuitque minaci murmure côrtus.

Ex ignoratione autem huius vocis factum item est, vt locus quidam in III. & alius in IV. quem, cum eò ventum fuerit, indicabimus, nondum ab vllo Interprete explicari potuerit. Quemadmodum vero non viderunt quid esset *cortus*, ita quoque quid esset *cîptus* haud sane animaduertere potuerunt. Inde adeo nata illa est ἀπορία καὶ ἀμηχανία, vti suo aperietur loco, quæ Interpretes inuasit. Existimabant enim *cîptus* esse *comptus*; qua in re haud sane leuiter lapsi sunt.

Pag x. ✱. 15. Illustris vero venti comparatio cum fluuio est: Ita, inquit, fluunt venti, quemadmodum & fluuios ferri videmus:

Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Quam cum mollis aquæ fertur natura, repente
Flumine abundanti, quod largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquai,
Fragmina conijciens siluarum, arbustaque tota.
Nec validi possunt pontes venientis aquai
Vim subitam tolerare. ita magno turbidus imbri
Molibus incurrens validis cum viribus amnis
Dat sonitu magno stragem, volvitque sub undis
Grandia saxa, ruit quà quidquid fluctibus obstat.
Sic igitur debent venti queque flamina ferri.

Sunt hæc plane admirabilia, fateor; iisque & Virgilius & ceteri post Lucretium poetæ satis commode vsi sunt: Sed quid hoc?

volvitque sub undis
Grandia saxa, ruit quà quidquid fluctibus obstat.

Sane istud *quà* nihil esse aliud possit, nisi *quâ parte*, *per quem locum*, aut *in quantum*, ἐφ' ὅσον, *quatenus*, &c. vnde tamen quando erit vt sensus aliquis satis aptus emergat? nam τὸ *quà* iungi nequit cum voce *saxa*. Præterea quod aiunt hoc loco *quidquid* positum esse pro *quidque*, id vero est quod

haud facile probari posse scimus. neque vero, si probatum fuerit, res tamen in tuto fuerit. Legendum itaque semper existimaui,

Grandia saxa, ruunt quæ *quidquid fluctibus obstat:*

sensu tam plano quam necessario: *Fluuius saxa volvit, quæ saxa ruunt* (id est *euertunt, euellunt, eruunt*) *quidquid fluctibus obstat.* Esse autem actiuæ significationis τὸ *ruere* si probandum erit, non longe abeundum. Sequitur enim,

Quamlibet in partem res trudunt antè, ruuntque.

Ita alibi, *tauri cornibus ruunt equos ad terram*, & *mare ruit arenam*, &, *ventus ruit nauem*. Ita, *ceteros agerem, ruerem, prosternerem*. Terent. & alia apud alios sexcenta.

Pag. xi. ℣. 15. Paulo inferius legitur:

Quin etiam multis solis redeuntibus annis
Annulus in digito subtertenuatur habendo.

Mihi autem maxime placeat, si legatur,

Quin etiam multis olim *redeuntibus annis.*

Idque, vt venustius & concinnius est, ita & elegantiores homines probaturos satis confido. Error natus est ex geminatione ſS, in *multis*, more imperitorum librariorum.

Pag. xv. ℣. 10. Quidquid est, inquit Lucretius, id vel corpus est vel Inane;

Praterea nihil est quod possis dicere ab omni
Corpore sejunctum, secretumque esse ab Inani,
Quod quasi tertia sit numero natura reperta.

In versu tertio MSS. Codd. quidam habent *quo*, non *quod*. Sed non est tanti. debuerat enim expungi hic versus, quippe qui ex conclusione seu orationis clausula petitus & huc translatus sit: mox enim legitur:

Ergo prater Inane & corpora, tertia per se
Nulla pòtest rerum in numero natura relinqui.

Deinde & Latinitas vitiosa est: *Nihil est* quod possis *dicere sejunctum*, &c. quod sit quasi *tertia natura reperta.*

Pag. xviii. ℣. 23.

Et quàm queque magis cohibet res intus Inane,
Tam magis his rebus, penitus tentata, labascit.

Videtur legendum,

Tam magis ictibus hæc *penitus tentata labascit.*

Scio quidem esse qui per ista verba [*his rebus*] ignem, humorem, &c. intelligant; sed hoc loco agitur de *plagis* in vniuersum.

Pag. xix. ℣. 13. ..... *quapropter longa diei*
Infinita ætas anteacti temporis omnis
Quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
Nunquam relliquo reparari tempore posset.

Rem vero admirabilem, scilicet! *Ætas longa diei infinita anteacti temporis!* quid hoc? Si seriò loquendum, & libere, dicam: Nugæ, & meræ ἀφροδίσια. Legendum enim,

quapropter longa dies, &
Infinita *ætas anteacti temporis omnis, &c.*

Notum illud:

Longa dies homini docuit parere leones.

Et hoc Lucretij in IV.

..... hæc puncto cernuntur lapsa diei,

id est *temporis*. Neque vnquam aliter scripsere, qui pure & Romano ore locuti sunt.

Pag. xxiii. ℣. 22.

Dicere porro ignem res omnes esse, neque vllam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem, &c.

In secundo versu lego, non *rem veram*, sed *naturam*:

... neque vllam
Naturam *in numero rerum constare, &c.*

Quippe concoqui istud non potest, *Nulla* res vera *in numero rerum constat*. Non enim hîc de iis agitur quæ sint & existant vere & ὄντως; quod fusius explicare non est necesse. Ceterum apud Lucretium τὸ *natura* passim ponitur pro re creata, id est producta, genita, vt αἱ φύσεις in lib. *de Mundo*.

Pag. xxvii. ℣. 9.

Sic alias alijs rebus mutarier omnes.

Aliquid vlceris hîc latere necesse est: Latini enim sermonis consuetudo postulabat, vt scriberetur, *Sic alias alijs rebus res mutarier omnes*. At, inquies, error in metro fuerit: scilicet; glossema enim in veræ & germanæ lectionis locum inuasit. Neque dubitandum putem quin pro *mutarier* olim scripserit Poeta *vertier*:

Sic alias alijs rebus res vertier omnes.

Frequenter enim vlurpat τὸ *vertere* in ea significatione, ita in hoc ipso libro:

..... & in rerum naturas vertier omnes.

Lib. II. *Naturam rerum mutare & vertere motus.*
Iterum. *Præterea cunctas itidem res vertere se se,*

.....in ignes omnia verſat.
.....in pullos animales vertier ouæ.

Sic, *Et cuiuſquemodi formarum vertere in ora.*

Omitto cetera exempla quæ legenti occurrent. Illud autem *rebus res*, vt *rerum res*, *rem res*, præterquam quod neceſſarium eſt hoc loco, niſi Lucretium, lectiſſimæ & terſiſſimæ dictionis ſcriptorem, βαρβαρίζειν dicemus, tam crebro vſurpatum ab eo eſt, id vt a maſſe videatur. Exempla fidem faciunt.

Multarum rerum in rebus primordia miſta.
Res putet immiſtas rebus latitare .....
Scire licet non eſſe in rebus res ita miſtas.
Multarum rerum in rebus communia debent.
Poſtremo ante oculos rem res finire videtur.

Sed hoc ſatis: neque alia exempla huc congeſſiſſe attinet.

Pag. xxix. ℣. 28.

Cum lapidi lapidem terimus, manare cruorem.

Primus ego, ni fallor, moneo, verſum hunc adulterinum eſſe, atque adeo hinc eijciendum Nihil enim aliud in eo eſt quam quod in verſu ſuperiori lectum fuit:

Robore cum ſaxi franguntur, mittere ſignum
Sanguinis .....

Illud autem *manare cruorem*, nonne idem eſt cum ℣ *mittere ſignum ſanguinis*? Sed vnde natum putem, ſi roges, dicam. ex gloſſemate ſcilicet, aut aliquo conſimili loco qui ad oram libri adſcriptus à ſtudioſo lectore fuerat ad illa verba [*Robore cum ſaxi franguntur;*] Poterat quidem hanc Virgilij imitationem ſignificaſſe,

Et terrere parant flammis & FRANGERE SAXO,

qui locus haud dubie ex hoc Lucretiano expreſſus eſt: ſed maluit addere illum Plauti ex Aſinaria:

Num me illuc ducis VBI LAPIS LAPIDEM TERIT?

id eſt *in piſtrinum*.

Pag. xxxii. ℣. 10. *Debebat habere*] Lego, *debebit habere*, id eſt habeat neceſſe eſt. Mox lego quoque & *videatur*, pro *vt videatur*.

Pag. xxxiv. ℣. 16.

Tandem deueniunt in tales diſpoſituras,
Qualibus hæc rebus conſiſtit ſumma creata.

Quamvis ita ſcriptum ſit in optimis & luculentiſſimis editionibus, conſtat tamen hîc errorem eſſe: neque enim dubium

dubium est quin legendum sit, idque plane necessario.

Qualibus hæc rerum *consistit summa creata,*

vt & alicubi legi scio. Sensus autem est : *deueniant in tales disposituras, qualibus summa rerum creata est.* Illud enim *qualibus* ad disposituras refertur; quod facile viderit qui vel leuissime sapiat. *rerum* autem *summa* est τὸ πᾶν, vt alibi,

Nec summam rerum *commutare vlla potest vis.* Et,

Debeat ad nihilum iam rerum summa reuerti.

Sed neque aliter in toto opere locutus est Lucretius. Itaque exemplorum satis est. Nunc ad secundum librum veniamus; ibi enim occurret, opinor, aliquid quod manu medicâ opus habeat.

CAPVT II.

PAGINA XXXVIII. V. 12.

His tibi tum rebus timefacta religiones
Effugiunt animo pauidæ, mortisque timores?

Non possum ab animo meo impetrare, isthuc vt adprobet, *religiones timefactæ pauidæ*; cum τὸ *pauidus*, & τὸ *timefactus* idem sint, nunc quidem. quamobrem lubens legerim,

His tibi tum rebus panefactæ religiones
Effugiunt animo, pauidi *mortisque timores?*

Solet enim noster *conjunctiones* aut transponere, aut longius paulo trahere, idque more veterum poetarum. Quin & Ouidium ipsum, qui tamen arti obsequitur maxime, idem factitasse satis ei constat, cui notior ille paulo est. Quod autem *pauidos timores* dixi legi velle, nihil me noui feciisse arbitror. Ita enim optimus quisque veterum loquitur. sic Ouidius *pauidos metus* alicubi vocauit, in Fastis opinor. alibi *pauidam formidinem*, in Metamorph. vt & *pauidum timorem*, nescio quo loco; nam hæc à memoria sunt. Quiotio abundabunt, plura his addent.

Pag. XXXIX. V. 26.

Et quasi cursores vitai lampada tradunt.

Debet hic versus aliò migrare; neque enim sedem suam occupat. sic igitur eum cum superioribus connectes, si me audieris:

Nec remoratur ibi : sic rerum summa nouatur
Semper, & inter se mortales mutua viuunt :
Et, quasi cursores, vitai lampada tradunt.

Qui non indiligenter legerit, is ita fieri debere satis ipse per se se iudicauerit.

Pag. XLII. ✝. II.

At, quæ sunt solidâ primordia simplicitate,
Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Vlla foris, atque ipsa suis è partibus vnum,
Vnum, in quem cœpere locum connixa ferantur;
Debent nimirum præcellere mobilitate, &c.

Hic locus vulgò male explicatur, qui scilicet male legatur. Sic enim emendari oportuit,

At, quæ sunt solidâ primordia simplicitate,
Cum per Inane meant vacuum, nec res remoratur
Vlla foris, QVIN *ipsa suis è partibus vnum,*
Vnum, in quem cœpere locum connixa FERANTVR.

Natus autem error est ἐκ τῆς παλαιογραφίας scriptoris librarij, qui ante oculos habebat versum illum, *At quæ* ..... Docti videzint, Docti, inquam.

Pag. XLVIII. ✝. II.

Præterea genus humanum, mutaque nantes
Squamigerûm pecudes, & læta arbusta, feraque,
Et varia volucres, lætantia *quæ loca aquarum*
Concelebrant, &c.

Ferri non potest istud *lætantia*; Quanquam enim probe scio vsitatum fuisse apud veteris Latij scriptores τὸ *lætare aliquem*, pro *lætitia perfundere, hilariorem reddere*; (nam ecce prodit Liuius Andronicus, teque rogatum venit, Lector,

Iamne oculos specie lætauisti *optabili?*)

tamen minus aptum huic loco id verbum est; quod, vt videtur, è versu superiori in hunc per incuriam deductũ est;

Squamigerûm pecudes & læta arbusta, &c.

Legendum itaque putauerim *liquentia*. *Loca* autem *liquentia* erunt lacus, paludes, fluuij, maria. Vnde Virgilius, qui Lucretium fere plerumque exprimit, (quem enim ante oculos potius haberet; quàm Lucretiũ?) in VI. Æneid. dixit,

Principio cœlum ac terras, camposque liquentes
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, &c.

Ita Græci, ὑγρὰ κέλευθα, *liquidas vias* pro mari, fluuio, *&c.* Primam autem in *liquentia* vel breuem esse vel longam, si mauis, vsus & consuetudo poetarum satis ostendunt. Locus porro Liuij, de quo modò agebam, apud Nonium Marcellum legitur.

Pag. XLIX. ℣. 21.

Quam noster fluat, &c.

Videri alicui possit legendum esse *fuat*, pro *sit*; sed nil mutandum; est enim illustris translatio; *sed quæ continuò tenebris obducta periret*; deinde illius exempla innumera sunt apud Lucretium.

Pagina LII. vers. 8.

Sed quod amara vides eadem, quæ fluuida constant,
Sudor vti maris *est*; *minime id mirabile habendum.*

Hic verò, sicubi aliàs, mirificos ludos præbent Interpretes. *Sudor maris*, inquiunt, *est aqua maris*. Bene sane. Sed quid ita tandem? Quia scilicet testimonio Aristotelis probari potest ex veteribus Physicis nonnullos ita fuisse locutos. Sed ego vtrumque falsum esse omnibus suffragiis facile vincam; id quod mox apparebit. Locus ille Aristotelis legitur in secundo Meteorologicorum pag. 555. edit. Parisiensis: en tibi hominis verba, ex cap. II. in quo de maris salsugine ex professo agit: Ὁμοίως δὲ γελοῖον, καὶ εἴ τις εἰπὼν ἱδρῶτα τῆς γῆς εἶναι τὴν θάλατταν, οἴεταί τι σοφὲς εἰρηκέναι, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς· πρὸς ποίησιν γὰρ, &c. id est, *Neque minus ridicule dixerit quispiam, vti ab Empedocle factum videmus, qui mare sudorem esse telluris dixerit*, &c. Hoc quidem loco Aristoteles solens more suo facit, vt meliores carpat; quasi scilicet agatur de genio τῆς διδακτικῆς: sed id aliàs videbitur; ad rem veniendum. Empedocles, διὰ μεταφορᾶς scribens, dixit, mare esse *sudorem terræ*; At Lucretius *sudorem maris* nominat, ô bone: An igitur Lucretium inter & Empedoclem quidquam erit quod vtrique conuenire possit? An vero, quod, si quid vnquam aliud, ridiculum est, mare ipsum *sudor maris* fuerit? non, vt opinor. Deinde negamus hoc quoque, Lucretium hîc de salsugine, seu, vt veteres loquebantur, de *amarore* maris egisse: Hoc enim sex septem demum versibus inferius faciet:

Et quo mixta putes magis aspera lauibus esse
Principijs, vnde est Neptuni corpus acerbum,

Eſt ratio ſeorſumdi, &c.

Vbi *Neptuni corpus* mare eſt. Quamob em ſatis confido fore neminem, cui de noſtra conjectura, niſi ſi certa potius emendatio vocanda eſt, dubitandum videatur. Agitur enim tantum de ſudore, qui, vt & lacrymæ, ſalſus & amarus eſſe, vel ſenſûs iudicio, vel auctoritate Ariſtotelis & Plutarchi, comprobatur. Legendum itaque:

Sudor amarus *vt eſt*, &c.

His addo & aliud: Quod de Empedoclis ſententia legerãt Interpretes, ſi in locum conueniẽtem conferre volebãt, debuiſſe ea, quæ hic ſcripſerut, ad hos libri V, verſus retuliſſe, vbi diſputat Lucretius, qua ratione factum fuerit, vt mare è terra expreſſum ſit. Ibi enim diſerte *ſudorem terræ* vocauit:

Inque dies quanto circùm magis atheris æſtus,
Et radij ſolis cogebant undique terram
Verberibus crebris, extrema ad limina apertam,
In medio vt propulſa ſuo condenſa coïret;
Tam magis expreſſus ſalſus de corpore ſudor
Augebat mare manando, campoſque natantes.

Quid vero quod in MSS. Codd. ad oram horum verſuum, de quibus ſuperius actum eſt, adſcriptum legitur, DE SVDORE SALSO? non igitur aliter olim legebatur hic locus, quam vt à me reſtitutus fuit. Poterant fortaſſe hæc fuſius tradi; ſed doctioribus ſcribimus, quibus hæc ſat erunt. Nam *ſalſum & amarum*, ἁλμυρὸν & πικρὸν, alterum pro altero ſumi non eſt, opinor, cur probem, cum ea res notior ſit, quam vt hinc illinc petitis ex vtraque lingua teſtimoniis egere videatur.

Pag. LVII. ✝. 31. *Dinam pradicere*] Malim *prodicere*; eſt enim ſignificantius & plenius.

Pag. LXVI. ✝. 2.

Illud in hoc igitur fœdus meminiſſe decebit;

Lectio vulgata fuerat,

Illud in his igitur rebus meminiſſe decebit:

Sed illam vterque Interpres mutauit; legendo non *rebus*, ſed *fœdus*. At nihil neceſſe fuit; ſic enim loqui amat Lucretius: id quod vberrima exemplorum ſeges probabit.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi.
Illud in his quoque te rebus cognoſcere auemus.
Illud in his rebus non eſt mirabile.....

Illud in his obſignatum quoque rebus habere.
Illud in his rebus videor [ſic legēdum] *firmare poteſſe.*
Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis.
Illud in his rebus non addunt, Nec tibi earum.
Illud in his rebus minime eſt mirabile habendum.
Illud in his rebus vitium vehementer....
Illud in his rebus ne me arripuiſſe rearis.

Ibidem pag. LXVI. ✝. 5.

Sed magni referre ea primum quantula conſtent
Senſile quæ faciunt, & quâ ſint prædita formâ,
Motibus, ordinibus, poſituris denique quæ *ſint.*

Liquido iurare poſſim, legendum, *queis ſint*; id eſt *quibus poſituris*, &c. vt verſu ſuperiori *quâ prædita formâ*, quod & arbitror lectum in aliquo exemplari fuiſſe. Sic in V.

.... in tales venere meatus
Qualibus hæc rerum genitur nunc ſumma nouando.

Cui loco concinit quod in II. eſt.

Propterea magni quod refert, ſemina quaque
Cum quibus & quali poſitura contineantur.

Pagina LXX. verſ. 22.

Quid magis his rebus poterat mirabile dici,
Aut, minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nil, vt opinor: ita hæc ſpecies miranda fuiſſet,
Quam *tibi* iam nemo feſſus ſatiate videndi.
Suſpicere in cœli dignatur lucida templa.

Locus deprauatus: neque enim vllius hominis eſſe poteſt, qui Latine ſciat, ad hunc modum loqui: *nemo ſuſpicit hanc ſpeciem in cœlum.* Legendum itaque

Quom [id eſt cum] *tibi iam nemo feſſus ſatiate vidēdi*
Suſpicere in cœli dignatur lucida templa.

Quaſi diceret, *Et tamen, (ita aſſueti oculi ſunt hunc ſpectaculo,) nemo hodie dignatur ſuſpicere in cœlum.* Illud autem *Tibi* eſt. παρέλκον more Attico; quod apud meliores ſcriptores pervulgatum eſt & tritum.

Pag. LXXI. ✝. 18. *conjecta repente*

Magnarum rerum fierent exordia ſemper,
Terrai, maris, & cœli, generiſque animantum.

Peſſime: neque enim SEMPER cum REPENTE conuenire poteſt. Errorem autem vt viderent Interpretes, certe ſcripturæ varietas ſatis efficere debuerat: Hic enim verſus in

V. repetitus fuit, ſed nouo etiam mendo deformatus. Sic enim ibi legitur:

Tandem conueniant ea, quæ conjuncta, repente
Magnarum rerum fiant exordia ſæpe.

Sed & hic & illic ſcribendum eſt, non *ſemper*, non *ſæpe*, ſed *nempe*.

Magnarum rerum fierent exordia, nempe
Terrai, maris, & cœli, generiſque animantum.

Vitium autem ex compendiaria ſcribendi ratione natum eſt. nam pro *nempe* ſcribebant n̄pe, vnde procuderunt illud *ſæpe*, quemadmodum ex *ſæpe* τὸ *ſemper* procreauere.

Pag. LXXIII. ℣. 16.

Nam quacunque vides hilaro grandeſcere adauctu,
Paullatimque gradus ætatis ſcandere adultæ;
Plura ſibi adſumunt, quam de ſe corpora mittunt,
Dum facile in venas cibus omnis diditur; & dum
Non ita ſunt latè diſperſa, vt multa remittant,
Et plus diſpendi faciant, quam veſcitur ætas.

Verſus ſunt illuſtres, & ex penitiſſima corporum animatorum conſideratione petiti; ſed in illo,

Et plus diſpendi faciant, quam veſcitur ætas,

plane aliquid eſt quod contra Poetæ mentem faciat. Conſtat quippe hæc verba, *quàm veſcitur*, oppoſita illis eſſe, *plus diſpendi faciant*; Itaque τὸ *veſci* ſignificaret *acquirere*, *parare*, &c. cui rei Linguæ Latinæ vſus reclamat. Quamobrem hunc locum ita ſemper legendum exiſtimaui:

Et plus diſpendi faciant quam nancitur *ætas.*

Nancitur autem [id eſt, *acquirit*] cùm verbum prorſus vſûs non ſit, deprauaſſe illi videntur, qui memoria patrum mercede conducti libros deſcribebant, proque eo intruſiſſe, *naſcitur*, quod nihilo melius eſt; vnde alij ſuum *veſcitur* effinxerunt, quod ego vitioſum eſſe arbitror. *Nancitur* autem fit à *nancior*; id à *nancio* eſt, quod olim vſurpauit Gracchus, vt ex Priſciano nouimus; Ex *nancio* autem noua proles orta eſt *nanciſcor*, quam recentior vſus retinuit. *Nancior* autem ſignificat *occupo*, *prehendo*, *capio*. In XII. tab. SI QVID PIGNERIS NANCITOR, SIBI HABETO (vbi *nancitor* veteris orthographiæ eſt pro *nancitur*) inde *renancitur* apud Paulum Diaconum Feſti Epitomiſten, pro *reprehendit*, ſeu *iterum prehendit*. Cum autem videam vocem an-

tiquam, quæ in foro noſtro & tabulariis etiamnum obtinet, *des nanti*, pro pignoribus ſumi, vnde & *nantir* & *nantiſe*, & *νανίζω* in Græco-Barbaro, facile adducor vt credam è veteri iure Romano eam eſſe petitam, cùm, vt dixi, in XII. Tabulis legatur, *Si quid pigneris nancitor, ſibi habeto.*

Ibid. pag. LXXXII. ℣. 31.

Nec ſatis eſt proquam *largos exaſtuat* artus,
Vnde queat tantum ſuboriri & ſuppeditare,
Quantum opus eſt, & quod ſatis eſt, natura nouare.

Monuit Lambinus tertium illum verſum, *Quantum opus eſt*, &c. in MSS. Codd non reperiri; quem ipſe genuinum Lucretianum arbitratur, contrà autem, hunc, *Nec ſatis eſt*, &c. ſpurium eſſe contendit; Cur ita? nimirum non diſpiciebat, qua ratione emendandus foret. Sic autem legendus videtur:

Nec ſatis eſt, præquam *largos exaſtuat* auctus,
Vnde, &c.

Cuius hic erit ſenſus: *Vbi corpus ad creſcendi cacumen venit, tunc deſtuere & minui debet, quia nihil ſatis eſt vnde tantum ſuboriri poſſit, præquam exaſtuat largos auctus*; id eſt, *ſubſtantiam prius acquiſitam amittit. Auctum* enim vocat eam ſubſtantiam quâ illud aut illud corpus auctum eſt, vt & alibi.

CAPVT III.

PAgina LXXVI. verſ. 19.

Nam quod ſepe homines morbos magis eſſe timendos,
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara lethi,
Et ſe ſcire animi naturam ſanguinis eſſe,
Nec prorſum quidquam noſtræ rationis egere:

Ex iſtis quatuor verſibus poſteriores duos arbitror deleri oportere. Primum nihil opus illis eſt; dein, quænam iſthæc Latinitas, *Natura animi eſt ſanguinis?* Video quid velit; ſed Barbarus ſit & plane ἄμουσος qui ita loquatur. Ille autem verſus,

Nec prorſum quidquam noſtræ rationis egere,

quid boni tandem habet? Hinc diſcimus rem profecto mirabilem, bellam, & elegantiæ Lucretianæ, ſcilicet! animum noſtrum non egere noſtra ratione. Qui hæc amant, faciat Deus vt ne vnquam noſtra ament.

Ibidem ℣. 14. *Si fert ita forte voluntas*] In MSS. quibuſdam *fera voluntas*; in aliis, *fera voluptas*. Sed quia τὸ *fera* priorem ſyllabam breuem habet, exiſtimo eſſe gloſſema vocis alicuius, quæ hinc exciderit. Ea autem eſſe nulla alia poteſt quam *dira*; *Dirus* enim non eſt, quod vulgo putant, *deorum ira immiſſus*, cum è Græco δεινὸς natum ſit. Ira Lucretius lib. 4. de impetu ſæuientis & imporentis amoris dixit,

Inritata tument loca ſemine, fitque voluntas
Eijcere id, quò ſe contendit dira lubido.

& expreſſe magis poſt paulo ſcripſit,

Vnaque res hæc eſt, cujus quam plura habemus,
Tam magis ardeſcit dira cuppedine *pectus*

Quod & Virgilius in ſe ſe tranſtulit:

An ſua cuique Deus fit dira cupido.

Sic alicubi in Æneid. de Capitolio loquens,

Iam tum relligio pauidos terrebat agreſtes
Dira loci .....

Ad hunc modum *diritas morum*, in Tiberio Suetonij, δεινότης erat & aſperitas; quod ex Cicerone firmari poteſt, qui *Fratres* illos *Terentianos* comparans, ait, in altero eſſe *diritatem*,

tatem, in altero *comitatem*. Ita denique, (nam alia proferre haud lubet) *dirus hydrops*, apud Horatium ſumi debet.

Pag. LXXIX. ℣. 15. ..... *qui nobis moribundos deſerit artus.*

Fieri non poteſt quin legendum ſit,

..... *qui*, *nobis* moribundis, *deſerit artus.*

Alioqui contra ſenſum locutus fuerit Lucretius.

Ibidem pag. LXXIX. ℣. 16.

Quapropter, quoniam eſt animi natura reperta,
Atque animæ, quaſi pars hominis, redde harmoniai
Nomen ab organico ſaltu delatum Heliconis,
Sive aliunde ipſi porro traxere, & in illam
Tranſtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat.

Scio de harmonia quid dictum, fictum, ſcriptum fuerit; neque Ariſtoxenus ille Ariſtotelis diſcipulus eam opinionem primus induxit, cum iam ante Ariſtotelem ipſum, in Phædone, vbi de animorum immortalitate agitur maxime, tale aliquid ſcriptum à Platone fuerit. Sed cur *harmoniæ nomen ab Helicenis organico ſaltu delatum* dicat Lucretius, id vero vnum eſt quod mihi nunquam placere potuit, quippe qui *montem organicum* ſeu *muſicum*, (nam Organici, haud dubie Muſici dicuntur, vt ex ipſomet Lucretio alibi conſtat) montem, inquam, Muſicum, non magis quam Grammaticum aut Dialecticum dici poſſe putem. Inde adeo factum eſt vt ſemper legerim, neque adhuc ſcripſiſſe Lucretium aliter arbitrer:

Nomen ab organico cantu ductum citharai;

Sed cum ex *citharai*, id eſt citharæ, vt *terrai*, *harmoniai*, *aulai*, & alia id genus, librarij τὸ *Citharaeis* feciſſent, facile fuit doctis, qui vitium in metro animaduerterent, eam vocem mutare in τὸ *Heliconis*, vt laboranti verſui ſubueniretur. Cetera autem, vti & corrupti carminis ratio poſtulabat, pro captu cuiuſque mutata, verſa, interpolata fuere. De hac noſtra coniectura iudicabunt qui & naſum habent & poeticæ facultatis expertes non ſunt. Quod autem addit Lucretius,

Sive aliunde *ipſi porro traxere* ....

Non temere factum, cum *harmonia* ſumatur etiam pro iunctura ſeu compage ligni vel ſolidioris alicuius materiæ. Inde apud Ariſtophanem ἁρμονίαν διαχανεῖν. Inde & Heſychius in quodam loco veteris ſcriptoris, quem ipſe qui-

dem non nominat, ſed nos Herodotum eſſe ſcimus, ἁρμονίαν interpretatur σύζευξιν, ſeu coniunctionem.

Pagina LXXX. verſ. 25.

Si minus offendit vitam vis horrida lethi
Oſſibus ac nervis diſcluſis intus adacta,
Attamen inſequitur langnor, terraque petitus
Suauis, & in terra mentis qui gignitur æſtus,
Interdumque quaſi exurgendi incerta voluntas.

Inſigni errore, inquit Gifanius, hos quinque verſus nothos eſſe putat Lambinus. Sed nec vere, neque ſine impudentia hæc loquitur Gifanius: nam Lambinus ſatis habuit dicere, vereri ſe, ne illi τῶν πονηρῶν non ſint. Et ſane non aliter iudicare potuit, qui videret vnum ex illis aut obſcuriſſimum eſſe, aut corruptiſſimum. Sed Pyrgopolinices noſter cur poſtremum illum non explicauit?

..... & in terra mentis qui gignitur æſtus?

Si corruptus eſt, danda ſaltem opera fuit, vt emendaretur. Sed homo malignus, inuiduſque vim πραγματείας nullam habuit; neque vllo vnquam in his literis iudicio valuit, quod ipſius editio plus mille ducentis locis facile probare poſſit. Ego autem cum rem ipſam, qua de loquitur poeta, attentius conſideraſſem, pro his verbis,

& IN TERRA MENTIS QVI gignitur æſtus,

quæ nihil ſani habent, legendum putaui,

& INTERDVM MORIENDI gignitur æſtus,
Interdumque quaſi, &c.

Hoc quid ſit, norunt optime qui lipothymiam ex animi anxietate aliquando paſſi ſunt; tunc enim non ſine aliquo iucunditatis & ſuauitatis ſenſu *terram ſuccidui petimus*, & interdum *mori lubet*, interdumque voluntas incerta fluctuat inter viuendi moriendive conſilium. Tale aliquid deſcripſit Virgilius in Didone moriente, cum iam ſibi pugionem adegiſſet. Verſus ſunt plane admirabiles:

Illa graues oculos conata attollere, rurſus
Deficit: infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſe ſe attollens, cubitoque innixa, leuauit,
Ter revoluta toro eſt; oculiſque errantibus alto
Quæſiuit cœlo lucem, ingemuitque repertâ.

Sed legenda illa in primis ſunt, quæ à Michaele Montano ſcriptore Gallo, quæ de ſeipſo, cum ex equo vi ſubita de-

turbatus eſſet, memoriæ mandauit. Quod enim hic Lucretius ſcribit, ſi emendatio noſtra vera eſt, omnium optime interpretabitur Vir Clariſſim. Ceterum *moriendi eſtus* erit moriendi impetus, conſilium certum, &c. Qui paulo triſtiores ſunt, vel à natura, vel ab ærumnis, hæc, opinor, probabunt; neque fortaſſe alij improbabunt. Nam plurimis agere ea vt confirmem, nec vacat, neque adeo lubet.

Pag. LXXXII. ℣. 30.

Iam triplex animi eſt igitur natura reperta:
Nec tamen hæc ſat ſunt ad ſenſum cuncta creandum;
Nil horum quoniam recipit mens *poſſe creare*
Senſiferos motus, quædam qui mente volutent.

Poſtremus verſus ita in quibuſdam editionibus legitur,

.....*poſſe creare*
Senſiferos motus quedam, qua mente volutet;

& ita habet editio Gifanij; ſed ea lectione nihil nequius, aut ridiculum magis. Prior autem illa ſtare non poteſt, quid enim ſani habet id, quod iamlecturus es? *Mens nihil horum recipit poſſe creare motus qui mente quadam volutent.* Itaque pro his verbis,

quædam qui mente volutent;

ſic legendum exiſtimo,

queis omnia mobilitantur.

Certe ita poſtulat ratio, cui auſcultandum eſt inuitis centum millibus MSS Codicum. nam de *mobilitantur*, quod dicam nihil eſt, cum duobus tribuſve locis id verbum apud Lucretium reperiatur:

inde omnia mobilitantur.

& alibi in III. quoque

queis mobilitata feruntur.

Pag. LXXXIII. ℣. 20.

Nunc ea quo pacto inter ſe ſe miſta, quibuſque
Compta *modis vigeant, rationem dicere auentem*
Abſtrahit inuitum patrij ſermonis egeſtas.

Hoc vnum quoque ex illis vocabulis eſt, quæ nunquam ab Interpretibus intellecta fuere. Fateor quidem *comptum* aliquando ſignificare ornatum, aliqua præſtantia inſignem, præditum, &c. Sed ei ſignificationi quid cum hoc loco Lucretij eſſe poteſt? Nihil quidquam. Deinde ratio vociferatur, eo vocabulo opuseſſe cui conuenire poſſit cum

inter se se mista, quod videlicet colligationem, nexum, & vinculum aliquod notet. Quare ne dubita quin legendum sit *coapta*, seu melius *côpta*; quod etsi auribus nostrorum hominum nouum esse scio, non ideo tamen minus certa, minusque necessaria erit emendatio. *Coaptus* autem seu *côptus* idem est quod alibi dixit *vniter aptus*.

quibus è summus vniter apti.

Vides, *Ex illis apti sumus*; quod hîc vnica voce expressit, *coaptum* dicens. Item alibi:

qui cœtu coniugioque
Corporis atque animæ consistimus vniter apti.

Adde quod in IV. locus est, qui facile & πάνυ ἐναργῶς probet τὸ *comptus* vitiosum esse. Quis enim Latine sine vitio dixerit *anima compta est cum corpore?* quod tamen iam visurus es:

Atque animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus è rebus cum corpore compta vigeret.

Ibi itaque restituendum,

cum corpore côpta vigeret.

id est, *vniter apta, coapta, connexa, συναρθῖον.*

Pag. LXXXIV. ℣. 19.

Est etiam calor ille animæ, quem sumit in ira,
Cum fervescit, &c.

Legendum, *Est etenim.* quippe eorum rationem affert quæ in ℣. 17. scripserat,

Ne calor ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aeris, &c.

Probat, inquam, esse in animo calorem, auram frigidam, & aerem temperatum: quasi diceret, Neque vero temere assero calorem esse in animo: *est etenim calor ille animæ quem sumit in ira*, &c. imo reliquas duas qualitates resumit & astruit in versibus qui mox sequuntur, auram, inquam, frigidam, & aerem temperatum:

Est & frigida multa comæ formidinis aura,
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Est etiam quoque pacati flatus aeris ille,
Pectore tranquillo qui fit, volumque serenat.

Itaq; hæc satis plana puto, iis vt æquus Lector acquiescat.

Pag. LXXXV. ℣. 19.

Illud in his rebus videor *firmare* posse.

Quarumdam editionum lectionem removi. necessario enim legendum est, *videor*, non *videt*.

Pagina LXXXVI. vers. 19.

Quod ſupereſt, ſi quis corpus ſentire renuitat, &c.
Vel manifeſtas res contra, veraſque repugnat.
Quid ſit enim corpus ſentire quis afferet [*al.* afferet] *vnquam.*

Poſtremus verſus corruptus eſt. ſic autem legi debet:

Quid ſit enim corpus ſentire quod aſſerat *vnquam.*

Sententia plana & vera. *Quid ſit enim* quod adſerat [id eſt, probe] *corpus noſtrum ſenſu præditum eſſe, & vere ſentire, niſi illud quod res ipſa docet?* Explicat autem quod dixerat,

Vel manifeſtas res contra veraſque repugnat.

Neque enim petit poeta *Quid ſit ſenſus?* (quod faceret tamen, ſi recepta lectio ſequenda foret;) ſed ait hominem quemque ſentire ſe ſenſu præditum eſſe; itaque tanta mole argumentorum nihil eſſe opus. Præterea hoc addam quoque, neminem, qui quidem ſani capitis fuerit, ſic vnquam locuturum: *Quis homo id aſſerat niſi experientia?* ridiculum eſt ac delirum; & tamen ita loqueretur Lucretius niſi mendum vidiſſemus: *quis id aſſerat*, niſi quod res, &c.

Pag. LXXXVII. ℣. 7.

Illud in his rebus nequaquam ſumere poſſis
Democriti quod ſancta viri ſententia ponit.

Hic verſus in V. repetitus fuit; & quemadmodum verſum illum *Magnarum rerum fierent exordia ſemper*, quem in quinto repetitum etiam conſtat fuiſſe; mendoſum vtrobique eſſe ſupra oſtendi, idem de hoc quoque ſentio; quippe qui non putem, dici commode & eleganter poſſe, *ſancta ſententia viri Democriti*, pro Democrito ipſo. Scio quidem apud Homerum *Vim Herculis*, *Vim Priami*, vt & alia id genus apud Pindarum & Tragicos reperiri; pro Hercule, Priamo, &c. neque oblitus ſum dici quoque *Cor Enni*, pro Ennio ipſo; Quin & *mitis ſapientia Lælij*, apud Horatium, Lælius ipſe eſt εὐηθικώτατος; & nos olim congeſtis exemplis ex libris quà Græcis, quà Latinis, id oſtendimus, quia tunc otio abundabamus: ſed illa exemplorum ſeges nihil ad hunc Lucretij locum. Aliquo enim opus teſtimonio foret, vbi *cor viri Lælij*, *ſapientia viri Catonis* reperiretur. Quamobrem, mi Lector, centies ſcribatur hic verſus, centies repetatur, totics ego exclamauero, *Corruptus eſt.* Sed, dices, Quæ tua eſt ſententia? Primum, ſi

velim, licebit mihi dicere, ἀπροσδιορίστως circa emendationem; dein aliquid, ſpero, dubitabundus afferre poſſim; Si minus id licebit; æqui Lectores hunc meum conatum ita forſtaſſe interpretabuntur, quaſi ſi obſeruationem aliquam circa vim & genium proprietatis Latinæ ſcripſerim. Itaque pro

Democriti quod ſancta viri ſententia ponit,

legi poſſe arbitror,

Democriti quod ſancta ſibi ſententia ſumit.

Neque vero id ſine exemplo: ſic enim in l. ſcriptum alicubi eſt:

Id quod Anaxagoras ſibi ſumit.

Fortaſſe & alia alibi; & ita eſſe ſcio. *Sumere* autem vox eſt quam ſibi Dialecticorum natio quaſi propriam vindicauit, vt & *arripere*, quod ex Lucretio conſtat.

Pag. xciii. ℣. 22.

Corpus enim atque animans erit aer, ſi cohibere
Se ſe anima, atque in eos poterit concludere motus,
Quos ante in neruis, & in ipſo corpore agebat.

Et ratio & ſeries verſuum proxime ſuperiorum probant locum hunc in optimis quibuſque editionibus eſſe depranatum; legique debere, non *in eos*, ſed *in eo*: quæ vox referri debet ad *aerem* [..... *animans erit aer, ſi in* eo *motus ſuos edit.* Senſus eſt planiſſimus: *Si anima poterit non diſſipari ſed in aere, ſique in* eo *motus illos concludet, quos prius in venis agebat, tum vero rem ridiculam inferre licebit, aerem, ſcilicet, eſſe animantem; quod falſum. Ergo*, &c.

Pag. xcvii. ℣. 18. Probare conatur dentes ſenſu participari; idque ex eo oſtendi ait, quod nonnunquam morbo tententur, doloremque ex nimio aquæ frigore ſentiant; Tum porro id quoque firmari experientia quotidiana ait, cum *lapidoſum* panem, vt vocat Horatius, mandimus:

Namq; ita cõnexa eſt [anima] *pervenas, viſcera, neruos,*
Oſſaque, vti dentes quoque ſenſu participentur:
Morbus vt indicat, & gelidas ſtringor aquai,
Et lapis oppreſſus ſubitis e frugibus aſper.

Poſtremum verſum quamuis ita legi in MSS. Codd. teſtentur Interpretes, *& recte* quidem, inquit Gifanius homo acutus, ſcilicet: tamen cum eſſe corruptum quovis pignore contenderim. *Diſſoluamus* enim, quæſo, *membra poetæ*, ex ſaluberrimo illo Horatij præcepto, videamuſque

quid ibi reperiatur. nil aliud certè quàm quod ante oculos habes: *Dentes ſenſu participantur, vt indicat lapis aſper oppreſſus è frugibus ſubitis.* Iſtud ſcilicet, *ſubitis frugibus*, res bella eſt. quidni enim? Sed tamen quæ illæ *ſubitæ fruges*? Nemo explicabit, ſcio; Dices, panem intelligi, id quod ego quoque ſine monſtore, ſine præmonſtratore videre haud difficulter poteram. Sed cur *ſubitus panis* dicetur? an quia *repente* in os, quaſi offa, obiectus eſt? an fortaſſe quia *ſubito* veluti fungus in fimeto, ita repente panis in ore ortus ſit? Sed nugarum, & ineptiarum ſatis. Verſum illum

Et lapis oppreſſus ſubitis è frugibus *aſper*,

ita legere ſolco,

Et lapis oppreſſus ſubitis effractibus *aſper*.

Qua voce, *effractus*, nulla vnquam ſignificantior, nulla magis Latina, magis propria, magiſque ex ingenio rei & poetæ reperietur, ſcio.

Ibid. pag. xcvii. ℣. 25.

Quod ſi forte putas extrinſecus inſinuatam
Permanare animam nobis per membra ſolere;
Tanto quæque *magis cum corpore fuſa peribit.*

Quid? *quaque* anima? ridiculum. lege, vti formula refutandi eſt,

Tanto nempe *magis cum corpore fuſa peribit.*

Rem fuſius explicare, otio abuti foret; & miror tot doctos viros non animaduerriſſe τὸ δεινὸν huius lectionis.

Pagina xcviii. ℣. 13.

Sin ita ſinceris *membris ablata profugit*.

Error eſt: non enim id agitur nunc, *Vtrum, cùm anima abit, integra remaneant membra*; (quis enim ea de re vnquam dubitet?) ſed, *Vtrum anima, cum abit, deminuta ſui parte, & libata recedat.* Vin' tu quæſtionem, vti ab ipſomet Lucretio formata & concepta eſt, audire? En tibi:

Semina praterea linquuntur, necne, animai
Corpore in exanimo?

Cetera tute ipſe legere poteris me quieſcente, me tacente. Quamobrem inuitis & reclamantibus omnibus legendum eſt: *Sin ita* ſincera ex *membris ablata profugit*.

Sincera eſt integra, & illibata; (quod verſus ſequens oſtenderit, *Vt nullas partes in corpore liquerit ex ſe*)

Addere poterunt ἐξήγησιν & locum illum qui ante occurrit:

Scinditur atqui animæ quoniam natura, nec vno
Tempore sincera *existit, mortalis habenda est.*

Pag. xcix. ✱. 1.

Sed tamen his esto quamvis facere vtile corpus,
Quom subeant .....

In posteriori versu legendum, *Quod subeant*; vti ingeniosè & vere coniecit *** amicus meus, qui se præ modestia appellari noluit.

Quandoquidem negligentia & oscitantia operarum effectum est, vt numeri, qui paginis inscribuntur, plane decrarint ad vsque 100., *necesse est, donec eò peruentum fuerit, vti* signaturis *typographicis, quibus infimæ paginarum partes notantur; id, inquam, necesse est, vt tutò loci illi quæri possint, in quos aliquid scripserimus.*

Signaturâ N ij, pag. 2. ✱. 25.

Hoc si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis partibus esse
Posset, & innasci quavis in parte soleret:
Tãdẽ in eodem *homine* atq; *in* eodem *vase maneret.*

Postremus illorum versuum infra repetitur: sed & hic & illic mendosum esse arbitror, vti illos, qui tamen duobus in locis reperiebantur, ostendi superius mendosos esse. Facile autem confido fore, vt qui diligenter attenderit, fateatur ille legendum esse,

Tandem in toto *homine* aqua *vt in* toto *vase maneret*

Est quidem in illo versu anapæstus: sed eius libertatis tot exempla sunt apud Lucretium, Virg. ceteroſque poetas, præsertim vetustiores, iis vt proferendis supersedendum existimem. Ratio autem ita legendum suadet, cogit: Nam ex falsa suppositione, *Anima primum in capite, aut humeris, aut imis calcibus esset; tandem in toto homine, vti aqua in toto vase maneret.* Quemadmodum aqua quæ infunditur, primo partem infimam vasis, mox mediam, denique totum

vas

vas & vniuersum κώτος implet.

Signaturâ ☉ pag. 1. ✝. 6. & 7.

Ex animo vt dicant, Breuis hic est fructus homullis;
Iam fuerit, neque post vnquam reuocare licebit.

Homullus, an, vt potius reor, *homillus* dici debeat, non est fortasse tanti, vt studiose quæratur; id enim alij ante nos fecerunt: Sed nemo, quod quidem sciam, antehac monuit, esse in hoc loco grauissimum peccatum à librarij manu. Legendum enim est, ... *Breuis hic est fructus homilli.* Primum quia figura ingeniosior sit & magis morata, ἠθικωτέρα, si numerum singularem vsurpes; (notum illud ..... *quàm totus homuncio nil est!*) Dein quia, nisi vera nostra emendatio est, tum solœcismus in oculos inuolabit. [*Iam fuerit.*] alioqui scribendum erat [*Iam fuerint*] homilli, scilicet. Totius enim loci hæc sententia est: Bene nobis & volupe faciamus; Genium memorem breuis æui nunc placandi tempus est, seu corollas ille, seu vina, sermones ve suaues, & molliculas escas, aut, si quid etiam est iucundius, malit. Si nescis, hæc vera vitæ gaudia sunt; sed, eheu! quam cito præteruolant! Manum itaque inijce: *breuis hic est fructus homilli*; horæ momento *fuerit* [id est *perierit*, vt, *Fuit Ilium*] *neque post vnquam reuocare licebit:*

Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Hæc erant quæ in III. priores Lucretij libros notata habebam; Si erit tibi vt placere possint, Doctissime atque Humanissime Menagi, tum & ipsa mihi placebunt, meque bellum atque elegantem hominem putabo. Salmur. VI. *Kal. Maij.* M. DC. LXII.

CAPVT. IV.

SIgnatura P pag. 1. ℣. 7. & sequentibus. Agit hoc loco Lucretius de speciebus, quæ vulgo *Intentionales* ideo dicuntur; quod Barbari, qui has literas tractabant, *Intentionem*, pro intellectione vsurpabant; quia scilicet in re Physica non est vt quidquam sine illis intelligas. Ait autem Poeta, *summis in rebus multa minuta corpora esse, quæ iaci possint*, &c. Et reuera longe plurima esse ea debent; alioqui vnde tandem perenne illud specierum effluuium foret? Quare fieri nulla ratione potest, quin in his versibus error sit:

Et multo citius, quanto minus endopediri
Pauca *queunt, vt sunt in prima fronte locata.*

Vides eam esse Lucretij sententiam, corpora *multa* minuta esse in summis rebus, quæ quanquam sint *multa*, tamen tanto citius iaciuntur, quanto minus impediri possunt *pauca*. Id autem dicere non modo inconstantis hominis est, sed eius etiam qui rei Physicæ imperitissimus sit. Quid enim? *Modo ait, modo negat*, vt ille Comici seruulus. Itaque non, *pauca* legi, sed *parua*, necesse est. Pergit enim; & *multa* profundi ex rebus corpora vt probet, hos versus scribit:

Nam certe iaci atque emergi multa *videmus*
Non solum ex alto, penitusque, vt diximus antè,
Verum de summis, &c.

Signatura P pag. v. ℣. 9.

Quapropter simulacra pari ratione necesse sit
Immemorabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primùm, quod paruola *causa*
Est, procul à tergo quæ pronehat, atque propellat;
Deinde, quod vsque adeo textura, &c.

At ego priorem illam rationem [*quod paruola causa est,*] si veritati minus esse consentaneam dixero, id omnes, qui in hoc genere studiorum aliquid vident, mihi assensuros esse confido. Quis enim vnquam fando accepit? quis somniauit, eo citius moueri aliquid, quo infirmior causa sit, & principium motûs imbecillius, & languidius? Contra cerse faciunt quæ modò de luce solis scripserat:

In quo iam genere est solis lux, & vaper eius;
Propterea quia sunt è Primis facta minutis;
Quæ quasi truduntur, perque aeris interuallum
Non dubitant transire, sequenti concita plagâ;
Suppeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.

Hinc igitur ablegandum est istud *paruola*, & vera ac ingenua lectio in suam sedem iure postliminij reuocanda:

.....primum quod plurima *causa*
Est, procul à tergo, &c.

Videbit Lector ipse, (quid enim pluribus opus est?) quanta hic absurditas antea lateret: *monstrum horrendum, ingens*, &c. Et tamen hoc illud est quod omnes legebant, quod omnes probabant. Nos, nisi fallimur, sanius.

Signatura P pag. VII. ℣. 4.

Isque ita per nostras acies perlabitur omnes.

In plurimis editionibus legitur, vt & in hac quoque scriptum est, *omnes*; sed legendum *omnis*. Neque enim intelligit *totam* aciem penetrari, (quod tamen fieri posset secundum Epicurum, neque video quî id negari possit.) Itaque sic alibi loquitur:

Et facit vt prius hunc omnem *sentire queamus.*

Item, *Qualia sunt vitri, species quæ transvolat* omnis.

Cui loco opus esse aliquo temperamento videtur. Fortasse in Notis dicetur, si notas faciemus.

Signatura P. pag. VII. ℣. 28.

Ianua prospectum cum per se præbet apertum.

Cauendum est ne nobis arrideat doctorum quorumdam coniectura, qui legunt, *aperta*. Neque enim, quantumuis vera videatur, necessaria est: Quippe *apertus*, significat *liberum*, *patentem*, &c. Virgilius expresse:

.....Iouis ales aperto
Turbabat cœlo .....

Alibi: *.....campis exercitus ibat apertis.*

Pagina CIV. vers. 16.

At conlectus aquæ digitum non altior vnum,
Qui lapides inter sistit per stratu viarum,
Despectum præbet sub terras impete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus:
Nubila despicere & cœlum vt videare videre, &

Corpora mirando ſub terras abdita cœlo.

Prolixiori ſermone opus non fit, mihi ſi probandum fuerit, poſtremum illorum verſuum eſſe corruptum. *In lacunula, quæ aquâ plena ſit, videmus*, ait Lucretius, *& cœlum, & alia corpora, abdita cœlo* mirando *ſub terras*. Qui hæc intelligent, næ ego illorum ἀξύνεσιν & ſolertiam dilaudabo; ſed iudicium tamen haud equidem ſcio an æque celebrari debeat. Nam qua ratione *corpora ſub terras abdita videantur in collecta aquæ*, res notiſſima eſt vel pueris, qui vagi per vias & ludibundi laſciuiunt; Sed, ſi quis dicat, *corpora ſub terras abdita ſunt mirando cœlo*, id vero eſt quod nec adulti, nec ſenes ipſi, opinor, intellexerint; Error itaque ibi ſit neceſſe eſt; cuius ſedem, cauſamque ſi quæres, en tibi, in proximo eſt. Quippe in verſu ſuperiori legitur,

Nubila deſpicere & cœlum vt videare videre,

Atque ibi cum forte ſcriptori librario oſcitanti, vt fit, aut properanti, occurriſſet illud *cœlum*, effectum ex eo eſt, vt in verſu quoque ſequenti *ni cœlo* ſcripſerit, cum tamen, vti legendum arbitror, ſcribere debuiſſet,

Corpora mirando ſub terras abdita pacto.

id eſt, *mira ratione, miris modis.*

Pagina CVIII. verſ. 27.

Vallibus & cygni gelidis orti ex Heliconis.

Mitifica vero, ſicubi alias, citra locum hunc variantium lectionum multitudo eſt; nam in quibuſdam libb. legitur,

Vallibus & validis ne tortis ex Heliconis;

Quod qui intelliget, eum ego OEdipum, eum Tireſiam eſſe putabo: Sed in aliis ita eſt,

Vallibus & cygni nece deterti ex Heliconis;

Tenebræ, ἀσαφία, nihil. In aliis,

Et gelida cygni nece torti ex antro Heliconis.

Nihilo ſanius, vt vides. Ad eum locum Interpres, ille, inquam, Interpres, cui prope vni ſalutem & nitorem ſuum debet Lucretius, de lectione, quæ in hac noſtra editione eſt, ſic inter cetera ſcribit: *Hanc eſſe putaui veram & veſtam ſcripturam, aut certe veræ proximam, non pugnaturus, ſi quis vel ingenioſior coniecturam affaras meliorem, vel, emendatiores codices nactus, ſcripturam ueriorem.* Hæc ad ſe ſe pertinere ratus Gifanius, ſic locum hunc legendum eſſe monuit:

Vallibus & cygni nece torti ex Heliconis.

In quo vel puerili deridiculo eſſe poteſt; vt in III. editione annotauit Lambinus. Idque niſi ipſe demonſtraſſet, nos leui brachio facere potueramus. Quapropter cum Giſanius hîc ſe turpiſſime dederit, nec Lambinus ſuæ coniecturæ confidat ſatis; videndum an quis Giſanio ſagacior eſſe poſſit aut felicior; Quod fiet, vbi rationem expoſuerimus quamobrem Lambinus, coniecturam ſuam, quæ ipſa tamen certa videri poteſt, non tamen vſquequaque probarit. Vno verbo dicam, Latine dici non poteſt, vt ij probe norunt, qui ſtudioſe ſermonis Latini proprietatem conſectantur, dici, inquam, non poteſt; *Cycni orti ſunt ex vallibus Heliconis*; alioqui ſignificaret originem duxiſſe ex vallibus, inde ortos eſſe, &c. quod nugatorium eſt. Sed enim vt iam in I. indicaueram, dicendum fuerat, ne dubita, *cycni ex vallibus Heliconis coorti*; atque adeo ſic legendus eſt hic locus:

Vallibus & gelidis cycni cõrti ex Heliconis.

Fundamentum coniecturæ noſtræ eſt in vſu Latini ſermonis; tum præterea in veſtigiis MSS. codicum, in quibus conſtanter legas vel *torti*, vel *ne tortis*, vel *ne torti*, &c.

Pagina CIX ✱. 20. De echone, ſeu *vocis imagine*, vti plus ſemel vocauit Horatius, verba faciens Lucretius hæc ſcribit:

Sex etiam aut ſeptem loca vidi reddere voces,
Vnam cum iaceres: ita colles collibus ipſis
Verba repulſantes iterabant *dicta referre.*

Sed ego iſtud *iterabant referre*, vitioſiſſimum eſſe ſemper arbitrabor. Tam enim eum patienter feram qui dixerit, *iterabant iterare*, quam qui dixerit, *iterabant referre*. Scripſerit itaque Poeta neceſſe eſt, non, vt vulgo legitur,

..... iterabant dicta referre,

ſed,

..... tradebant dicta referre.

Ingenioſa ſcilicet & admirabili metaphora, ab iis ducta qui exceptum aliquid aliis perferendum mandant. quò etiam ducit τὸ *repulſantes*. Vim autem huius vocis in verſu quodam huiuſce libri notabis:

Fit quoque de ſpeculo in ſpeculum vt tradatur imago;

Quod video huic loco geminum germanum eſſe. Itaque finem facio. Erroris origo videtur eſſe ἐκ τῆ ἀκροτελευτίῳ verſûs ſuperioris, quod incogitans exſcriptor reſpexit; in eo enim elementorum ſimilitudo hominem in fraudem con-

iecit. *ita celles.* Sed vnde vnde ſit, mendum eſt, & quidem eiuſcemodi vt à nemine adhuc animaduerſum fuerit.

Pagina cx. verſ. 13.

Quod ſupereſt, non eſt mirandum, quâ ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere aperta,
Hæc loca per voces veniant, aureſque laceſſant.
Conloquimur clauſis foribus: quod ſæpe videmus:

Clariſſimus Interpres, verſum poſtremum eſſe plane ineptum, atque adeo eijciendum, exiſtimauit. At Gifanius ita ex veter. libb. reſtituendum credidit:

Conloquium clauſis foribus quoque ſæpe tenemus.

Quid ibi fecerit, ſcire vis? nugas magnas. Neque enim illuſtrius oſtendere potuit, quàm inops, quamque imparatus à iudicandi facultate eſſet; quam denique miſerabilis grammaticus (noſti illud ex Seneca patre, *miſerabilis orator*) Nam ex editionibus aliis totus hic locus ſic potius legendus, ſic diſtinguendus erat:

..... aureſque laceſſant,
Cum loquimur clauſis foribus, quod ſæpe videmus;

Senſum ſaltem commodiorem hæc lectio haberet; id enim probaret Lucretius, cà peruenire & penetrare voces, & ſonos, quà ſpecies viſibiles trameare nequeant. Exemplum autem familiare eſt; cum videlicet aſtans aliquis ad occluſam ianuam, cum eo, qui intus eſt, colloquitur. Tunc enim ſpecies viſibilis tranſire nequit; at ſpecies *audibilis*, ea vero poteſt. Solet autem Lucretius, vbi quid probandum eſt, exemplum *ἰσόμοιρος* aut *ἀμοιόμοιρος* illico ſubdere, quo res diluceſcat magis, vti diligenti Lectori conſtat. Hæc noſtra, niſi multum fallimur, Gifanianis haud paulo meliora ſunt, & rationi magis conſentanea. Sed tamen, ſi, quod res eſt, dicam, in iis me non magnopere amo; nam de plano affirmare poſſum, id quod in Notis fortaſſe demonſtrabitur, verſum hunc ſubditiuum eſſe.

Pagina cxi ℣. 2.

Hæc, queis ſentimus ſuccum, lingua atque palatum,
Pluſculum habent in ſe rationis, pluſque operai.

Ita quidem in editionibus Lambini, & ſimiolæ Gifanij legitur; ſed mendoſe, ſi quid vnquam mendoſe editum eſt. quod vt demonſtrem, exemplis vtar ex Lucretio ipſo petitis; vnde apparebit ſolere ipſum, poſitis principiis,

eorumque proprietatibus & qualitatibus explicatis, cetera omnia facilia eſſe & aperta, dicere, neque vllam quæſtionem proponi poſſe, cuius expedinndæ ratio in promptu non ſit. Exempla igitur congerentur; nam abſque iis ſit, id oſtendi, quod neceſſe eſt, haud queat. Illa nos pleno modo admetiemur. Sic enim paſſim loquitur.

Illud in his rebus minime eſt mirabile, quare, &c.
Nunc facile ex his eſt rebus cognoſcere quaque.
Sed quod amara vides, minime id mirabile cuiquam.
Nunc alij &c. haudquaquã ratio ſorupoſa relicta eſt.
Illud in his rebus minime mirabile habendum eſt.
Illud item non eſt mirandum, corporis, &c.
Nec tamen illud in his rebus mirabile conſtat,
Tantula quod.....
Non ita difficile eſt rationem reddere verbis.
Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Eſſe, quod, &c.
Perfacile eſt tamen hæc reperire, animoque videre.
Poſtremo quid in hac mirabile tantopere eſt re?
Illud item non eſt mirandum, qua ratione, &c.
Non, inquam, ſimplex his rebus reddita cauſa eſt.
Nunc facile ex his eſt rebus cognoſcere, &c.
Quare etiam atque etiam minime mirarier eſt par.
Quod ſupereſt, nihil eſt mirum ſimulacra moueri.
Vt non ſit mirum, ſi in tales diſpoſituras, &c.
Nec mirum, cum plena animæ veſcula, &c.
Nec mirum eſt in eo ſi tempore talia fiant.
Perfacile eſt animi rationem exſoluere nobis.
Quo minus eſt mirum, mare non augeſcere magnum.
Quo minus eſt mirum paullo quod diximus ante.

Hæc, niſi fallimur, ſatis multa ſunt, vt ne plura addere ſit neceſſe. Nam locum quemdam in V. qui turpiter & ridicule corruptus eſt. non attingam; id tunc fiet cum illò deuentum fuerit, nunc autem quod in manibus eſt, id agamus. Quæſtionem igitur proxime ſuperiorem ſic exorſus erat Lucretius:

Quod ſupereſt non eſt mirandum, qua ratione
Quæ loca per nequeunt oculi res cernere apertas, &c.

Dein vbi rem ipſam per ſe ſe facillimam eſſe ad intelligendum demonſtrauit, nunc poſt allatam ſolutionem, de ſuc-

eo & guſtatu agere incipit; Antea dixerat mirandum non eſſe cur quâ viſus trameare non ſoleat, eâ vocem trameare animaduertamus: nunc addit, vt legendum contendo,

Nec, quis ſentimus ſuccum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in ſe rationis, pluſque operai.

Quam lectionem in quibuſdam libris reperiri certum eſt, eamque à Lambino damnari aut certe in ſuſpicionem vocari miror. Quod autem turbare videtur iſtud *pluſculum*; non debet. hoc enim loco eandem vim habet ac *plus*, vti & ὑπερπλέον oſtendit [*pluſque operai.*] At vero illud [*rationis*] non eſt quod quis fortaſſe exiſtimet. *Ratio* enim hoc loco ſignificat *tractationis difficultatem*, τὸ φιλοσοφεῖν, *argumentationes operoſas*, &c. quod explicari debuerat. Hæc prolixius præter inſtitutum noſtrum; ſed tamen locum hunc Lucretij ita deterſum dedimus & elucidatum, eius vt operæ me haud pœniteat.

Pagina cxii. ℣. 1.

Porro omnes, quacumque cibum capiunt animantes,
Vt ſunt diſſimiles extrinſecus, & generatim
Extima membrorum circumcæſura coercet,
Proinde & ſeminibus diſtant, variantque figurâ.

In ſecundo verſu mendum ſit neceſſe eſt: Debuit enim Lucretius dicere, *Omnia animalia, vt ſunt inter ſe ſe diſſimilia, & varia illorum circumcæſura eſt, ita & ſeminibus diſtant, & variant figurâ.* Caue itaque legas *generatim*; id eſt ſecundum vnumquodque genus, ſeu ſpeciem, vt nunc loquimur; ſcribi enim debet *variatim.* Primo ſic omnino legendum eſſe probat verſus poſterior, qui à *paritate* eductus eſt: *Proinde & ſeminibus diſtant*, variantque *figurâ*; Argumentatio enim ex principiis bene procedit: *Diſſimiles ſunt inter ſe ſe*, ait, *& extima circumcæſura* varia *eſt, ergo & ſeminibus differunt, & varias figurationes habent.* Addam & aliud quo res extra dubitandi aleam ponatur: Non agitur nunc de differentiis ſecundum vnum quodque *genus* animalium, quatenus ſcilicet ſpecies à ſpecie differt; Nam in ſpecie humana, quot ſunt ſingularia ſeu indiuidua, tot varij guſtatus, &c. ergo. Vix enim duos homines reperias, neque fortaſſe vnquam reperti ſunt, in quibus omnia omnino ſimilia ſeu paria fuerint, ſi ad numerum primorum corporum, ad eorum ſitum, & collocationem, ad raritatem,

tem, & densitatem, figuras meatuum, &c. veniendum sit; (notum illud Horatij, *Tres mihi conuiuæ multum*, &c.) Addit itaque infra, & recte quidem,

Namque figurarum vt ratio motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ,
Et variare viæ proinde ac textura coercet.

Alia etiam ad eundem scopum tendunt, quæ huc transferre nihil necesse est.

Pagina cxiii. ℣. 13.

Hic odor ipse igitur, uares quicumque lacessit,
Est alio *vt possit permitti longius* alter.

Quod lecturus es, ad Latinitatis rationem pertinet; videlicet dici non posse arbitror, vbi de duobus agitur, *Alter est maior alio*; scribendum enim, *alter altero maior est*; atque adeo, donec exemplum aliquod prolatum fuerit ex melioris æui scriptore, legendum putabo,

Est illo *vt possit permitti longius* ille.

Quibus verbis, *illo* & *ille*, addita fuere glossemata, quæ in contextum operis recepta fuerunt, vt fit. Puritatis Latinæ amatores quid velim norunt; alij enim hæc & alia eiusmodi lineâ albâ signare solent. Sed nihil mihi cum illis est, neque esse velim.

Pagina cxiv. ℣. 25.

.....cientque
Tenuem animi naturam intus, sensumque *lacessunt.*

Tenuis animi natura, mens est; itaque legendum,

..... mentemque lacessunt.

Quod si probem, mora mera sit. Et ita esse vt dico, Lector cate, videbis. alij, numerus erunt &c. lege modò versum xi. pag. cxv.

Tenuis enim mens est, & mire mobilis ipsa.

Item vers. 21.

Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt.

Ergo simulacra *lacessunt mentem*, vt legendum aio. Adde, nec enim mora longa est, & ℣. 16. & 17. pag. cxiv.

Nunc age, quæ moueant animum res, accipe, & vnde,
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.

Pagina cxv. ℣. 20. & seqq.

Nec ratione aliâ, cum somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi quod simulacra lacessunt.

Hæc eadem nostros animos, quæ, quom vigilamus;
Vsque adeo certe vt videantur cernere eum, quem
Reddita vitai iam mors, *& terra potita est.*

Conueniant licet harioli, haruspices, & quidquid vbique diuinatriculæ artis est; nihil certi, nil boni hinc elicient. Quid enim est, *Mors vitæ reddita?* sed nihil vrgeo: aduocandi tempus dabitur. quid tandem? mussant. nihil enim est quod respondeant. Lege itaque, nam istud *Mors* glossema est, lege, inquam, fidenter,

Reddita vitai iam pausa *& terra potita est.*

Pausa vitæ mors est; Ita in III.

Frigida quem semel est vitai pausa *secuta.*

Et antea in eodem libro,

Inter enim iecta est vitai pausa.....

Bene autem *pausa vitæ reddita*; mortui enim eadem fruuntur quiete, qua fruuntur qui nunquam nati sunt. Sic enim locus hic intelligi possit.

Pagina cxvii. ℣. 21.

Istud in his rebus vitium vehementer, & istum
Effugere errorem, vitareque præmeditator,
Lumina ne facias, &c.

Tanta in MSS. Codd. varietas est, vti monuit Lambinus, vix vt certi quidquam constituere possis: alij enim habent,

Illud in his rebus vitium vehementer inesse,
Effugere errore, multareque præmetuentor.

Alij autem:

Effugere errores multasque præmetuentur.

Quidam etiam:

Effugere errore, vitareque præmetuenter.

Sed Gifanius rem εἰς ἄκρον prouexit. sic enim legit.

Illud in his rebus vitium vehementer inesto.

Admirabilem vero Latinitatem & dignam eiusmodi auribus. Ego autem, si quid in tanta verborum confusione tutò licebit tentasse, legam,

Illud in his rebus vitium vitare memento,
Effugere illorumque errorem præmetuenter,

Id est, caute, sedulo, considerate. Sed hoc hariolari est; tamen aduocato iudicio hariolamur.

Pagina cxviii. vers. 27.

Quippe etenim fluere atque recedere corpora rebus

Multa modis multis docui: ſed plurima *debent*
Ex animalibus iis, quæ ſunt exercita motu:

Tollendum ex oratione vitium eſt, legendumque..... *ſed pluria.* Sic enim ſentit Poeta, *multa* ex rebus inanimatis corpora recedere, ſed longe *pluria* ex animalibus quæ motu exercita ſunt. res plana eſt. Ita etiam olim peccatum infra fuerat,

Vnaque res hæc eſt, cuius quam pluria habemus, &c.

quem locum reſtituit diligentiſſimus Interpres.

Pagina cxx. verſ. 1.

..... hinc igitur rebus ſit vtrimque duabus, &c.

Mihi ne operoſo & magno molimine probandum ſit, legi debere, ... his *igitur rebus ſit vtrimque duabus?*

Quid enim loci habeant ~~*hinc*~~ *vtrimque* cum *rebus duabus?*

Pagina cxxv. verſ. 13.

Nec retinere ſemel conuerſum vnius amore.

Reuocandam eſſe arbitror, quorumdam codicum lectionem, quæ talis eſt:

Nec retinere ſemel conceptum vnius amorem.

Id verius quam ſi tripode ex Phœbi, *&c.*

Pag. cxxvi. *V.* 10. Miſera vero, ſi qua alia, res amor eſt, nugæ, ſomnia, nihil, aut pæne nihil, ſi ex pulchellis corporibus tenuia tantum ſimulacra decerpere licet. Quid igitur illud attinet, color verus, corpus ſolidum & ſucci plenũ? quid, Flos ipſe, *&c?* quid? quando omnia præteruolant,

Quando in amore Venus ſimulacris ludit amantes,
Et fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis volucrique ſimillima ſomno.

Hoc ipſum eſt quod apud Lucretium legis, hominem illius mercimonij haud imperitum:

Ex hominis vero facie pulcroque colore, inquit,
Nil datur in corpus præter ſimulacra fruendum
Tenuia, quæ vento ſpes raptat ſæpe miſella.

Sed tertius ille verſus, Lector, placetne? Lambino certe diſplicebat. neque id iniuria; illum itaque vt Lucretio patre indignum verſo ſtylo confixit. At Gifanius ita ſcribendum exiſtimat:

Tenuia, quæ vento ſpes captat ſæpe miſella.

Ibique ad oram editionis ſuæ hæc adſcribit: *In libris quidem*, raptat; *ſed* captat *ego ſcripſi.* vento, *fortaſſe pro fruſtra,*

id est, quæ non tam sibi quam vento, vt ea ille differat, captat: ita mox [frustraque laborat] Dij boni! Cur hæc non legerat Lambinus? quam belle, quam festiue hominem adhibuisset! Quid enim, quæ so, obscurius vel Sphinx ipsa diceret? quis, nisi plane Latinitatis expers, scribat, *spes misella captat vento simulacra?* Deinde homo ingeniosus non vidit illud *sæpe* vitiosum esse; quod enim hoc loco asserit Lucretius, nos in amore simulacris tantum frui,

Nec manibus quidquam teneris abradere membris,

id perpetuo verum est; si *sæpe* fieret, aliquando quoque non fieret. Itaque vbi primum per ætatem Lucretium legere paulo attentius cœpi, ea vna vox mendi suspicionem commouit; Ibique dubitabundus, hærens, defixus, steti aliquandiu, (nam sex septem dies locum hunc animo versaui, ὑδὲν ὑπερβολικῶς dico:) tum denique, sic Dij voluistis, ad veram lectionem peruenimus,

simulacra fruendum

Tenuia, quæ venti sueuit raptare procella.

De hac emendatione eorum erit iudicium, qui poetæ sunt, aut qui poetas legerunt. Eam enim exemplis hinc illinc collatis firmare nihil necesse; quippe cuilibet obuia sunt.

Pagina CXXVII. ℣. 10.

Vnguenta & pulcra in pedibus Sicyonia rident.

Neminē ne adhuc animaduertisse, falsam esse, atque adeo ridiculam, in hoc loco scripturam? & tamen ita res constat, vt ne dubitare quidem vel tantillulum possis. Quomodo enim rident vnguenta in pedibus? Deinde ea vox, si sensum rationi consentaneum haberet, hinc tamen eijcienda esset; legitur enim paulo inferius, & quidem loco apto & suo:

Pocula crebra, vnguenta, corona, serta parantur.

Eadem corrumpendi loci huius causa fuit quæ ceterorum qui iam tales esse animaduersi sunt; vicinia scilicet vocis alicuius quæ ad hanc [*vnguenta*] proxime accedat: ea vero est τὸ [*languent*] in versu proxime superiori. Sed quid *vnguentorum* loco substituendum sit, id vero est quod affirmare nequaquam ausim, cum hic error neque contra Latinitatem sit, neque contra materiam physicam, neque alia, quæ certa haberi queant: est enim ἀθροισμὸς rerum, in quas impensæ & sumptus fiant. Fortasse scriptum fuerit,

vnioque, & pulchra in pedibus &c: Nam & calceis additos vniones & margaritas fuiſſe notum eſt; fortaſſe etiam, *fibulaque*; nam & fibulis gemmeis nonnunquam vtebantur luxurioſi nepotes. Sed & multa alia poſſent ſubſtitui; Ad ſummam, Deo aliquo opus ſit, vt de veritate lectionis conſtet. Locum indicaui; ſi quid opis in MSS. codicibus, alij iam admoniti eam rem curabunt.

Pag. cxxix. ℣. 3. De inconſtantia amatoris. Modo excluſus lacrymis limen & poſtes durioris amiculæ rigabat, modo vnguentis illinebat, aut aſperſis floribus ningebat; Deos atque aſtra incuſabat; nihil denique ſe miſerius quidquam deplorabat; tandem tandem reſerata ianua eſt, ibi tum homo noſter conſilium ſuum damnat; Vix ſatis ingreſſus eſt, cum iam egreditur, *&c*

Quem ſi iam admiſſum venientem offenderit aura
Vna modo, cauſas abeundi quærat honeſtas.

Ita vulgo legitur; Sed quomodo tandem ſtare poſſit *venientem* cum *admiſſum*? Itaque tolerabilior aliorum codicum lectio eſt, *veniens aura*, niſi ſi coniectura noſtra probari poteſt,

Quem ſi iam admiſſum vel venti *offenderit aura.*

Id eſt vel leuiſſima res, feſtuca, pluma, muſca, *&c.*

Pag. cxxxi. ℣. 4.

Clunibus ipſa viri Venerem ſi læta retractet.

Turpicula res eſt, atque adeo paucis attingenda; ſed attingenda tamen; quod ita faciemus vt Stoicorum dogmati, qui τὰ αἰσχρὰ ὀνόματι & ſimpliciter loqui volunt, non pareamus. Dico igitur deprauatum eſſe hunc verſum,

Clunibus ipſa viri Venerem ſi læta retractat;

legendumque,

Criſſans *ipſa viri Venerem ſi læta retractet.*

Miram vero Criticæ audaciam, inquies; fateor; ſed clementer & placide, niſi moleſtum eſt; Donatum audi ad Eunuchum Terentij Act. III. Sc. 1. in ea verba, FORTE HABVI SCORTVM. vbi inter cetera hoc ſcribit: *A parte ergo ſui meretrices* ſcorta *dicuntur, vel ἀπὸ τῦ σκαίρειν, quod Græce* palpitare *intelligitur, quod illa faciunt ſaltando aſſidue, vel potius* CRISSANDO, *vt Lucretius ait lib. IV. ob eam cauſſam vt concinniorem Venerem exhibeant viris, aut ſibi abigant conceptum*, &c. Planiſſime ergo ſcripſerat Poeta

non *Clunibus*, ſed *Criſſans*: Dubitari enim non poteſt, quin hunc Lucretij locum ante oculos haberet Donatus, cum ceteras, quæ profert, hic legantur;

Nam mulier prohibet ſe concipere, atque repugnat,

Cui loco hæc Donati verba reſpondent [*aut ſibi abigant conceptum.*] Illa autem [*ob eam cauſam vt concinniorem Venerem exhibeant viris*] quò tendunt tandem, niſi ad Lucretiana quæ legis?

Et ſimul ipſa viris Venus vt concinnior eſſet.

Quare non eſt vt alium locum reſpexerit Terentij Interpres, quam qui nunc nobis in manibus eſt. Sed quid iſtud monſtri eſt, *Criſſans*, vnde terrarum aduectum fuit? Illæ ipſæ docebunt, ô bone, de queis agitur; Tu mihi ad illas pergito. Martialem tamen legiſſe poteras; vel fortaſſe leges. Saltem auctor obſcenæ carminis, ſi memini ſatis, olim ſcripſerat,

Criſſabit tibi fluctuante lumbo.

Scin' quid ſit *fluctuante*? illud ipſum eſt quod dixerat Lucretius, *Aeque exoſſato ciet omni pectore fluctus.*

Nihilo, inquis, doctior abeo. Quid, illud Satyrici autem? *Romule ceuus?* Non intelligo, dices; Ipſe autem non interpretor; quanquam de admiſſura veterini pecoris, & ceterorum animantium loqui & ius & fas ſinebant; ſed de homine, graue piaculum eſt, ſcilicet.

Pag. cxxxii. ℣. 7. *feminis iſtum.*

Lego, *femini' iactum.* Primum nunquam dictum eſt, icere ſemen, ſed iacere; deinde metaphora ab agro colendo & ſerendo ducta eſt, vti probat, tum illud *ſulci*, tum *vomerem*; & alibi, *muliebria conſerat arua.* & Gr. ἐν ἀρότῳ παίδων. & alia ſexcenta.

Ibid. ℣. 8. *Idque ſua cauſa*, &c. *ne complerentur*, &c.] Lego, *hacque ipſa cauſa.* ita enim ratio poſtulat. & ſane ita alibi locutus Lucretius eſt in v.

Illa ipſa *interualla* nihil de corpore libant.

Adde quod in MSS. Codd. legitur,

Ipſa ſua cauſa conſuerunt ſcorta mouere.

CAPVT V.

PAgina cxxxiii. ℣. 3:

Quiſve valet verbis tantum, qui fundere *laudes,*
Pro meritis, eius poſſit, qui talia nobis, &c.

MSᶜ. Codices conſtanter habent vel *fingere*, vel *fundere*; Gifanius autem legendum coniecit, *pingere*. In eum locum hæc, quæ ad rem faciant, ſcribit Interpres, dum illud *fingere* impugnat: *Deinde hoc totum*, quis fingere laudes, *&c. non ſincerum ſonat. ſignificat enim, veras laudes non futuras. At nonne ridiculum eſt profiteri ſe aliquem falſis laudibus ornare velle?* ſed ibi Vir doctus & memorioſus oblitus fuiſſet. *fingere* enim, vt ex infinitis locis M. Tullij conſtat, idem eſt ac πλάσσειν Græcorum, *figurare*, ſcilicet, *formare*, &c. vnde & *fictores* qui Græcis ſemper, & Latinis nonnunquam, plaſtæ dicuntur. Egregia itaque metaphora vſus eſt Lucretius, quæ ſcilicet à *fictorum arte* ſeu *plaſtica* ducta ſit: ita Cicero in libb de Orat. dixit, *volucres fingere atque conſtruere nidos*: alibi, *vis quæ finxit hominem*. in Acad. Iterum in cl. orator. *Peripateticorum inſtitutis commode fingitur oratio*, id eſt πλάττεται, συντίθεται. Sed Horatius, nonne in IV. dixit,

operoſa parvus
Carmina fingo.?

Quare hic locus Lucretij ſic legi, & tutò quidem, poteſt.

Quiſve valet verbis tantum, quis (id eſt *queis*) *fingere laudes.*
Pro meritis, &c.

Pag. cxxxvii. ℣. 10.

Sicut in æthere non arbor, &c. vſque ad decimum ℣.
Tandem in eodem homine, &c.

Probare ſuſcepit Lucretius, ſidera, cœlum, animata non eſſe; ſed cum hi quatuor verſus,

Hoc ſi poſſet enim, multo prius ipſa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus eſſe
Poſſet, & innaſci quavis in parte ſoleret,
Tandem, &c.

Cum, inquam, hi quatuor verſus ad materiem, qua de

agitur, nil faciant, huc illos temere ex III. cum ceteris tranſlatos fuiſſe arbitror. Lector iudicabit.

Pag. CCXLIII. ℣. 7.

Denique non monumenta virûm dilapſa videmus?

Hunc verſum Lucretij non eſſe deierare poſſim; probare autem, *hic labor eſt*: ſed qui ſenſum aliquem veteris Muſæ habent, ii pedibus in ſententiam noſtram ibunt. Certe minus in clauſula orationis dicit quã in principio dixerat.

Ibid. pag. CCXLIII. ℣. 8.

Cedere proporro ſubitoque ſeneſcere caſu?

Ita conſtanter habent veteres libri, niſi quod in quibuſdam legitur,

Omnique *proporro ſubitoque ſeneſcere caſu?*

Sed vide quam in hoc genere literarum nil quidquam *neglectui ſit.* Iſtud *omnique* vitioſum eſt, neque erit vnquam, id vt vel διαιρέσις vel metri ratio pati poſſit; & tamen eius vnius voculæ ope veſtigia veræ lectionis deprehendimus. Sed largiori ſermone opus eſt; cuius veniam, petimus. Dixerat antea: Nonne lapides & ſtructuræ ædificiorum ruunt, & turres ac ſaxa ab æuo vincuntur? nonne ipſa templa, ſedentibus, atque etiam inuitis diis, ſenio defeſſa labuntur? Omniaque vt porro, cuius illa cumque generis ſint, ſeneſcere, abire, obire, perire vt credas, nonne & ſilices ipſos, rupeſque, ſolidiſſima terræ corpora, ſeneſcere ante oculos vides? Nunc locum integrum exponam, & ita exponam, vti diſtingui & legi debere videtur:

Denique non lapides quoque vinci cernis ab æuo?
Non altas turres ruere & putreſcere ſaxa?
Non delubra Deûm, ſimulacraque feſſa fatiſci?
Nec ſanctum numen fati prætollere fines
Poſſe? neque aduerſus naturæ fœdera niti?
*** hinc verſum ſuſtuli.
Omniaque vt porro *ſubitoque ſeneſcere credas,*
Non ruere auulſos ſilices à montibus altis?

Repetendum autem *ἀπὸ κοινοῦ cernis* ex ℣. 1. vnde ceteræ interrogationes pendent. De vſu huius particulæ *cumque* dicerem quod fortaſſe non pœnitendum eſſet; ſed ſatis in præſens fuerit, vnicum Horatij locum, qui doctos torſit, afferre,

..... mihi cumque ſalue
Rite vocanti.

Addam

Addam tantum, in versu illo,

Non delubra Deûm, simulacraque fessa fatiscit?

Videri posse, quamquam nil affirmo, legendum,

simulacraque fixa fatiscit?

Nam & huc respexisse Horatium arbitror,

..... seu rubra canicula findet
Infantes statuas, &c.

Dein cum *fessus* & *defessus* fiant à *fatisci* & *defetisci*, valde mihi credibile sit scripsisse hoc loco Lucretium, *fessa fatiscit*? Scimus tamen ædificiis, templis, muris, ætatem, senium, &c. tribui, atque adeo stare posse τὰ *fessa*; & qui id probabit, nihil fecerit; nam id, ad me quidem, nihil est; coniecturam enim affero, non emendationem.

Pag. CCXLVII. ℣. 2.

Magnarum rerum fiant exordia sæpe.

Iam antea monui, qua ratione emendandus hic locus videretur; itaque nihil addam. Vide quæ ad Pag. LXXI. ℣. 18.

Pag. CCXLVIII. ℣. 12. Vbi luculentissimis versibus exposuit Lucretius, qua ratione effectum sit, vt à terra paulatim sese extulerit æther, tum hoc adscribit:

Hunc exordia sunt solis lunæque secuta;

Dein versum quemdam addit, qui rota, qui saxum & crux gentis Grammaticæ vocari possit, nisi commode emendetur. En tibi:

Inter vtrosque *globi quorum vertuntur in auris.*

Ad eum locum sic scribit Interpres: [*Hic versus delendus vt spurius, minimeque Lucretianus.*] & recte quidem Lambinus, qui correctionis viam non videbat, ita existimauit. At Gifanius se se hinc ingeniose expediuit, *ô iecur Cretis! Includendus*, inquit, *hic versus est notâ parentheseos.*] Nihil, ita me Deus iuuerit, commodius quam isthæc *parentheseos machina*; ad illam ne comparanda quidem est *helepolis* Demetrij; nil certe eiusmodi reperisset Archimedes. Atque vtinam explicasset quod Lambinus videre non potuerat; Nouum feciisset: Gifanius enim, (semel dictum esto) quem tanto plausu, tamque faustis acclamationibus excepere Lambini obtrectatores, & qui cum illo simultates exercebant, quem vulgus esse credit hunc, is non erat, vti pro certo constabit, si quando Lucretium κατὰ πόδα exponemus. Sed, ne te diutius teneam, pro corruptis illis,

Hunc exordia sunt solis lunaque secuta:
Inter vtrosque globi quorum vertuntur in auris,

sic legendum est, sic distinguendum:

Hunc exordia sunt solis lunaque secuta,
ASTRORVMQVE, *globi quorum vertuntur in auris.*

Nempe cum solis lunæque ortu, astrorum quoque ceterorum ortum coniunxerit, necesse est; hincque adeo factum, vt cum de motibus astrorum infra aget, de ortu tamen illorum nihil quidquam scripturus sit. Sed ea est, spero, huius nostræ emendationis perspicuitas & necessitas, vt plura his addenda non sint.

Pagina CCXLIX. ℣. 24.

Quò voluenda micant æterni *sidera mundi.*

Contra Epicuri doctrinam est isthæc *cœli æternitas* (nam *mundus*, vt sæpe alibi, hoc loco cœlum est.) Tum, si quatuor aut quinque illos versus leges, qui supra, qui infra occurrunt, cum de motu astrorum, deque motûs ratione agatur, illos, inquam, si pensiculate & attente leges, non, vt opinor, invitus mecum legeris,

Quò voluenda micant alterni *sidera mundi.*

Vocat autem *mundum*, seu cœlum, *alternum*, quòd alternis dierum noctiumque vicibus modo sol modo stellæ prodeant, & cœlum vertatur.

Pag. CCLI. ℣. 7. Aëre terram sustineri, nil mirum est, inquit; cum enim terræ congenitus sit, eam itidem sustinere potest, ac anima, quæ tenuissima est hominis pars, totum corporis humani pondus non modo sustinet, sed & nonnunquam saltu in altum tollit.

Denique iam saltu pernici tollere corpus
Quis *potis est, nisi vis anima?* .....

Scripserat Lucretius, Quid *potis est nisi vis anima?* ..... Sed dubitauere scioli an dici Latine posset, *Nullum animal potis est efficere*, &c. alioqui dicendum esse putabant, *pote est*, δυνατόν ἐστι, &c. idque eo accidit, quod veteres, Ennium, Plautum, Lucilium, Terentium, alios, non legerant; Quin nec Lucretij Latinitatem vnquam obseruarant. Ita enim alicubi locutus est, vt in I.

Conjunctum est id, quod nunquam sine perniciali
Discidio potis est sejungi, seque gregari.

In IV. *Tenue locis quia non potis est adfigere adhæsum.*

Et in V. ..... corpus

Non potis est cerni.

Pagina CCLIV. ℣. 28. & seqq.

Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.

Hæc scribit Interpres, *Sane vt ita legatur ratio postulat; nisi quis dicat, legendum item vt supra, diuisa voce*, in certis, *& retinendam vulgatam scripturam*, minus.] Bis errat; nam si ita legeretur, grauissimum in versu mendum esset; sic quippe haberet:

Non minus in certis fiunt partibus anni.

Vna syllaba, vt vides, breuior est quam oporteat. Sed hæc quidem incogitantia est hominis aliò properantis. Quod autem ait lectionem illam, quam ipse in suo contextu, vt nos in nostro, exhibuit, eam esse quam ratio postulet, id quoque eiusmodi est, vt vix cuiquam credibile sit, qui cum cura legerit. Scribendum enim esse ostendam,

Non minus hæc *certis fiunt in partibus anni.*

Antea dixerat Lucretius, [Miraris quod tam certo tempore ignes confluere possint; cur id facias nulla equidem causa est, cum tot res alias certo itidem tempore fieri cernas, *&c.* postremò nimbi, fulmina, grandines, venti, *&c.* illa omnia non minus in certis partibus anni fiunt; quæ tu tamen tantopere mirabilia nunquam duxisti.

Nec tamen illud in his rebus mirabile debet
Esse, quod hæc ignis tam certo *tempore possint*
Semina confluere, & solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo *quæ tempore fiunt*
Omnibus in rebus. (exempl.) *florescunt tempore* certo
Arbusta, & certo *demittunt tempore florem.*
Nec minus in certo *dentes cadere imperat ætas*
Tempore, &c.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, venti,
Non minus hæc certis *fiunt in partibus anni.*

Idque vt planissime & ἀναμφισβητήτως probet, addit, quod ad confirmationem emendationis nostræ facit maxime,

Consequa natura est iam rerum ex ordine certo.

Vides, vt opinor, hanc lectionem illâ aliquanto esse meliorem, quæ ab Interprete Lucretij, quasi longe optima esset, probata fuerit.

Ibid. Pag. ccxiv. ℣. 30. Ecce autem de integro; occurrit aliud in hoc ipso loco quod festinanti moram obijciat:

Namque vbi sic fuerunt causarum exordia prima,
Atque vti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura est iam rerum ex ordine certo.

Duorum posteriorum versuum alterutrum ἀθετίζει Lambinus, neque de illo, *Atque vti*, &c. dissentit Gifanius. Ego priorem prorsus delendum arbitror, hac primum causa, quod istud *Sic* stare non possit cum *Atque vti*, quod iis qui Latine sciunt, notissimum est; Dein, prioris versus,

..... vbi sic fuerunt causarum exordia prima

eadem plane sententia est quæ secundi; sed versus

Atque vti res mundi cecidere ab origine prima,

Is vero Lucretio parente longe dignior est quam ille alter proiectitius; nam τὸ *cecidere* sortem, temeritatem, & casum notat, sumpta ab aleæ ludo metaphora, *Si illud quod opus est iactu non cadit.* Terent. vnde, quod multi non obseruarunt, natum & illud, quod vulgo Latine dicimus, *Belle cecidit*, &c. Sed cum hoc loco rationem afferre assertionis suæ debuerit Poeta, particula *etiologica* opus est; itaque, expuncto illo priori, sic legere soleo,

Namque vti res mundi cecidere ab origine prima,
Consequa natura est iam rerum ex ordine certo.

Hæc ad emendationem; cetera in Notis.

Pagina ccxvi. ℣. 27.

Difficile *est ratione docere & vincere verbis.*

At ego verbis vincam, & iis verbis quæ rationem ducem habeant; vitiosam esse scripturam, sicque, sensu plane contrario, legi hunc versum debere:

ID FACILE *est ratione docere & vincere verbis.*

Quod ita esse vti dico vel illi versus qui infra leguntur, abunde probaturi sint, cum in iis pro certo ponatur, rem in se nihil habere difficultatis:

Quo minus est mirum *si* certo *tempore luna*
Gignitur, & certo *deletur tempore rursus,*
Cum fieri possint tam certo *tempore* multa.

Sed & his addendum aliud; debere videlicet *interrogatine* pronuntiari versus illos,

Denique cur nequeat semper noua luna creari
Ordine formarum certo, certisque *figuris*,

Inque dies primos aboleſcere quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte locoque?

Tum ipſe ſibimet reſpondens,

Id facile *eſt* (inquit) *ratione docere,*

Pag. CCLXI. ✱ 15. Nec fuiſſe vnquam Centauros, homines equo mixtos ſcilicet, neque vllum animal, quod ex duabus naturis adeo diuerſis conſtaret viuere & per ſubolem propagari poſſe:

Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in vllo
Eſſe queant duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta poteſtas,
Hinc illinc par vis vt non ſic eſſe potis ſit.

Magna vero in poſtremo illorum verſuum difficultas eſt, tanta in MSS. Codd. tamque inconſtans & multiplex variantia eſt. In quibuſdam enim legitur,

Hinc illinc par vis vt non ſint pars eſſe potis ſit.

I nunc, & mortuos excita, tempus eſt. In aliis,

Hinc illinc par vis vt non ſit pars eſſe potiſſit.

Portenta verſuum, vt vides; & tamen Gifanius hanc poſteriorem, quæ omnibus vitiis ſcatet, recipere ſe & probare profeſſus eſt; quo nihil vnquam deterius poterat. Sed quo tandem pacto rem adeo intricatam, tamque à recto ſenſu & à Latinitatis vſu remotam, explicare auſus non eſt? In ea re vna, Lector, viſus mihi magnopere eſt ſapere; Non poterat; quæ vehementiſſima cauſa eſt. In quibuſdam etiam legitur,

Hinc illinc par vis non ſit par eſſe potis ſit.

In aliis denique alia, quæ non ſunt tanti vt huc tranſcribantur. Lambinus quidem legi poſſe putabat,

Hinc illinc par vis vt non pari eſſe potis ſit.

Adrianus denique Turnebus,

Hinc illinc par vis vt non ſic eſſe potis ſit.

At ego ſecutus veſtigia libri MS. quo vſus olim eſt Faernus, quique verſum hunc ita exaratum exhibet,

Hinc illinc paribus vt non ſit pars eſſe potis ſit,

tandem ad *intactas frondæ quietes*, & veritatis latibulum deueni,

Hinc illinc par vis vt partibus *eſſe potis ſit,*

ſenſu tam neceſſario, vt aliter ſcribere potuiſſe Lucretium, nemo ſuſpicari poſſit. Rem tribus verbis exponam: *Nul-*

lum animal ita ex duplici & diuersa natura constare potest (exempl. g. equi & hominis) *vt hinc & illinc* (à natura hominis & equi) *par vis esse partibus possit*, id est, Duæ illæ partes *componentes* numquam parem vim haberent; cum species animantũ aliæ aliis citius crescant, citius minuantur; Quæ ea ipsa ratio est quam affert Lucretius in iis versibus, qui hunc sequuntur. Sed illos sine omni mea opera tutemet legere poteris.

Pag. CCLXIV. Primi illi homines, quos Horatius mutum & turpe pecus, (quippe Epicuri rationem sequebatur, cum id scribebat;) genus hercule mirificissimum erant, quippe qui in soporem dati, in somnum, inquam, νήδυμον dati, aliter longe oculis suis vtebantur ac nos hodie vtimur. Nos enim, vbi semel cœpimus obdormire, nil oculis præter somnum & insomnia videmus; illi, somno grauati & oppressi, perpetuo *respectabant*, reflexo capite scilicet, solem orientem. Lucretium in eam rem tibi testem dabo:

Sed taciti respectabant *somnoque sepulti,*
Dum rosea face sol inferret lumina cœlo.

Sum verus? sic soleo; meum est; Sed iocularia omittamus, vt ad rem, (quamquam non temere scriptum est, quidquid huius scriptum est, veniatur,) locum illum in VI. Æneidos qui in multis Codd. sic legitur,

Venisti tandem, tuaque exspectata *parenti*
Vicit iter durum pietas, &c.

Eruditi sciunt ita scribi debere,

..... tuaque spectata *parenti*
Vicit iter durum pietas;

Idque ita esse constat, non quod Scaliger id primus coniecerit, vt vulgo creditur; sed quia non aliter legisse Seruium, excerpta ex commentariis ipsius meridie ipso clarius ostendunt. Verum homines imperiti ita existimabant, grauiter in eo versu contra metri rationem esse peccatum; vnde pro *spectata* παραδιώρθωσαν *exspectata*. Qui autem erroris fons in illo Virgilij versu fuit, idem propemodum in hoc Lucretij est. Homines enim ἄμουσοι cum rationem carminis non sentirent, locum hunc deprauarunt, qui ita corrigendus,

Sed taciti exspectabant *somnoque sepulti.*

Id quod ni ratio probaret satis, saltem castæ Latinitatis

conſuetudo ſatis illos admonere debuerat; dicimus enim, *exſpecto dum ſol oriatur*; at, *reſpecto dum ſol oriatur*, nemo niſi barbarus dixerit, non magis, quam, Video dum ille aut ille veniat.

Pag. CCLXVII. ℣. 20.

Aut vbi eos iactant pedibus, morſuque petentes
Suſpenſis teneros *imitantur dentibus hauſtus.*

Poſteriorem illum verſum iam abhinc ſex ſeptem annis emendaui ex occaſione quam mihi obtulerat locus quidam Phædri putiſſimi ſuauiſſimique ſcriptoris, cuius editionem notulis meis illuſtratam ſuſceperat Salmurienſis bibliopola. Locum itaque integrum transferam, neque enim in eo quidquam mutari neceſſe eſt. *Suſpenſo pede*] Nil facilius: ſed quia ad hunc locum verſus quoſdam Lucretij attulit Schoppius, in quibus grauiſſimum errorem eſſe contendo, mihi quoque illos afferre lubet, &, occaſione admonente, emendationem addere. Loquitur autem ibi de canibus & eorum catulis in hunc modum:

At catulos blande cum lingua lambere tentant,
Aut vbi eos iactant pedibus, morſuque petentes,
Suſpenſis teneros imitantur dentibus hauſtus;

Errorem in tertio verſu eſſe aio. Cum enim id, quod à Lucretio deſcribitur, catulis ſuis faciunt canes, dic, quæſo, lector, quid tandem imitantur? nõne *veros* hauſtus? id eſt, nonne *reuera* catulos ſuos diducto rictu iam iam hauſturæ videntur? quod ipſum & feles factitare videmus, vbi cum paruulo grege ſe ſe oblectare volunt. Legendum itaque eſt,

Suſpenſis veros *imitantur dentibus hauſtus.*

Pag. CCLXIX. ℣. 2.

Nam facies multum valuit, viresque vigebant.

Lego, *Nam facies multum valuit, viresque* vigentes. Et facies, (id eſt dignitas oris, & corporis proceritas,) facies, inquam, & vires vigentes multum illa tempeſtate valuerunt. notus eſt Ariſtotelis locus in eam rem.

Pag. CCLXX. ℣. 23.

Qua nunc in magnis florent ſacra rebus locisque.

Hic verſus vel ſpurius eſt, vt alij viderunt, præter Gifanium, vel extra omnem medendi ſpem jacet. Senſus autem illius eſſe debuerat, *Quæ nunc in cunctis fumant ariſque focisque.*

Pag. CCLXXII. ℣. 1. Verſus plane admirabiles, & plauſu clamoribuſque Muſarum digni illi ſunt, quos iam lecturus es:

Nam cum ſuſpicimus magni cœleſtia mundi
Templa ſuper, ſtelliſque micantibus æthera ſixum,
Et venit in mentem ſolis, lunæque viarum,
Tunc aliis oppreſſa malis in pectore cura
Illa quoque expergefactum caput erigere inſit,
Ecquæ forte Deûm nobis immenſa poteſtas
Sit, vario motu quæ candida ſidera verſet.

Sed hoc quid erit; *Tunc excitatur cura & dubitatio num aliqua* nobis *ſit deorum poteſtas, quæ cœlum verſet, & importuna prouidentia, rerumque noſtrarum curioſitate vitam turbare poſſit;* Ea enim verſuum illorum ſententia eſt; Itaque valde veriſimile fit ſcripſiſſe olim poetam, non *nobis* (nam hic aliquod nomen eſſe debuit, aut aduerbium ſaltem, quod locum, ſeu cœlum, deorum ſedem notaret) non *nobis*, inquam, ſed *endo polis*, id eſt in cœlo, (vt *endo ſtatu* & centum alia paſſim) ſed cum ſupra τὸ *endo* additum eſſet gloſſema IN, ſicque remanſiſſet verſus ἀπλοῦς & plane vitioſus, [*Ecquæ forte deûm* in *polis*] abiecto gloſſemate, & metrô, non ſententiæ, conſulentes, ſcripſere *nobis*, quod per παρέλκον Atticum tutari locum ſuum non poteſt; nam, vt iam dixi, vel nomine opus vel aduerbio eſt, quod διαφορὰν ſuam ad cœlum habeat; alioqui, *&c.* Cæterum etſi emendationem vocare non auſim, tamen ita fore arbitror, vt homines lectionis Lucretianæ ſtudioſi, non modo coniecturam non improbent, ſed & libenter ſint amplexuri.

Ibid. pag. CCLXXII. ℣. 8.

Tentat enim dubiam mentem rationis egeſtas,
Ecquenam fuerit mundi genitalis origo,
Et ſimul ecquæ ſit finis, quoad mœnia mundi,
Et *tanti motûs hunc poſſint* ferre *laborem.*

In poſtremo verſu ſeu *tanti* leges, ſeu *taciti*, vti in aliis codicibus ſcriptum eſt, ei nihilo melius fuerit. nam aliunde hæret ſententia & ſuſpenſa eſt. En tibi illius ſeriem: [*Animus dubitat an aliqua mundi origo fuerit, & quis ſit finis quoad mundi mœnia* (id eſt, cœlum) *poſſit* ferre ET *laborem tanti motûs*] Lege modo; id enim ſi facies, nullus dubitabis quin hic locus fœde corruptus ſit; illud enim ET, quod ex ſuperiori verſu in hunc tranſlatum eſt, ſententiam plane turbat;

curbat. Ego autem ſic legendum arbitror,

Hunc *tanti motûs poſſint* ſufferre *laborem.*

Ita mox in hoc ipſo libro,

Nec poterat pariter durum ſufferre *laborem.*

& ſub finem,

Atque ipſi potius durum ſufferre *laborem.*

& Terent. tale aliquid,

An pro eius vt ſtultitiæ ſupplicium ſufferam.

fortaſſe etiam ita in I.

..... *quemvis* ſufferre *laborem.*

Vbi hodie alij *perferre* legunt, alij *efferre.*

Pagina CCLXXV. ℣. 1.

Et prius eſt reppertum in equi conſcendere coſtas,

Quam moderarier hunc frenis, dextraque vigere.

Suſpicatur Gifanius legendum eſſe, *dextraque regere*; ô verſum plane admirabilem, & tali poeta dignum! Dein, quod merito ridebat Lambinus, *Equites dextrâ equos non regunt*, ſed læua; qua enim tandem manu pugnaretur? Itaque non eſt vt hæc mihi probari poſſint. Idem Lucretij editor ſcripſit quoque, legi poſſe, *dextraque vegere*; quod haud magis ſtabit. Nam *vegere*, impellere eſt, *agitare*, ἐλαύνειν, &c. Quid autem fuerit, *Equites impellunt equos dextrâ?* At ipſe Lambinus legebat, *dextraque vigere*, id eſt, vti ipſe interpretatur, *dextrâ pugnare*; quod nihil ad rem. Quare his omiſſis ad veterem lectionem redeundum eſt, cuius meminerat I. Baptiſta Pius, qui olim in Plautum & Lucretium ſcripſit; ait enim in MS. cod. legi, *viere*; quæ germana Lucretij lectio eſt; vnde enim id verbum aduectum fuiſſet? *Viere* autem eſt *flectere*, vnde *vimen*, *vietor* & *vietus*; itaque *viere equum* eſt *flectere equum*. Virgil. *Flectere Iadas equos*.... & alibi paſſim. Sed cum τὸ *dextra* locum retinere ſuum non poſſit, vti demonſtratum eſt ſuperius, & vſus virgæ in moderando equo longe antiquior eſſe debuerit, quam vſus frenorum, legendum eſſe videtur,

Quam moderarier hunc frenis, virgave viere.

Quin & adulto iam orbe, & excultis artibus, ſatis conſtat Numidas infrenis equis vſos fuiſſe. Virgil.

Et Numidæ infreni cingunt.....

Sic enim intelligi debet ille locus; de quo ſi qui dubitabunt, legant modo Arrianı politiſſimum *de Venatione* li-

bellum, quem, me curante, & Luca Holstenio mittente non ita pridem edidit Sebastianus Cramosius typographorum nostrorum clarissimus. Quanquam id ex Strabone etiam constat, & notum illud Martialis est,

Et Massylaum virga *gubernet equum.*

cui & addas licet illud Silij,

Et doctus virgæ *sonipes.....*

Sed me notarum aceruos scribere nolim.

Ibid. pag. CCLXXV. ℣. 4.

Et bijugo prius est quam bis coniungere binos.

Error manifestissimus. in superiori versu legebatur:

Quam bijugo *curru belli tentare pericla;*

Vnde incogitans exscriptor, qui illa respexerat, effinxit nobis hoc portentum Latinitatis; quo enim alio nomine hoc vocarim? [*Antiquius est coniungere bis binos equos quam bijugo.*] Lege itaque, sed incunctanter,

Et bijugos *prius est quam bis coniungere binos.*

Id est, *Inuenta sunt biga ante quadrigas.* Sed res plana est, neque aduersaturum quemquam arbitror.

Pag. CCLXXX. ℣. 5.

Namque alid ex alio clarescere corde videbant.

Legendum plane est,

Namque alid ex alio clarescere corde videmus.

Est enim illius versûs confirmatio;

Sic vnum quidquid paulatim protrahit ætas
In medium, &c.

Adde quod ad priores illos *terrigenas* pertinere non potest quod sequitur,

..... *ad summum donec* venere *cacumen.*

Ad nos itaque, atque adeo ad posteros à nobis longissimis interuallis dissitos pertinet. itaque *videmus*, non *videbant.* Præterea propositio est generalis, καὶ τῶν καθ' ὅλα illud *protrahit*; dicendum alioqui fuerat, *protraxit.* Deinde, quis affirmet τὰ πάντα in artibus esse iam ad summum perfectionis cacumen perducta? nil certe tale Epicurus, nil Lucretius, qui pusillus Epicurus est. Restat tamen tantillulum quiddam scrupuli circa *corde*, inquies. At ego te pro auctoritate absoluo; vt enim dicimus, (saltem ita plerumque loqui Lucretium nosti,) *animo videre, ratione videre*, &c. vt apud Salustium ac Ciceronem reperiri potest; *spes animi*,

iudicium animi, *motus animi*, & alia bene multa: ita *corde*, quod pro *animo* positum est, bene & ex veteris Latij palato positum est. Sed hæc emendationum non sunt: ad τὸ ἐξηγητικὸν, non ad τὸ κριτικὸν pertinent.

CAPVT VI.

PAgina CCLXXX. ℣. 27.

Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ conlata *foris & commoda cumque venirent.*

Socratici versus & βιωφελεῖς, si qui alij vnquam scripti fuere: vtinam modo in animis omnium hominum scripti illi forent. Sed in illo, *Quæ conlata*..... vitium est à nemine vnquam animaduersum, nedum emendatum vt fuerit. Corruptum esse facile ad probãdum est. Quæ enim ista hæc oratio? [*Quæcumque conlata foris & commoda venirent*?] nemo non videat opus esse voce aliqua, cui cum τὰ *commoda* conuenire possit: sententia enim huius loci, prout hactenus legitur, nulla esse omnino potest, nisi hæc, quam verborum series postulat: Vas corrumpit quæcumque conlata & commoda veniunt.] Sed *commodum* & *conlatum*, quid simile, aut affine inter se se habent? Itaque legi debet:

Quæ con grata *foris & commoda cumque venirent.*

Id est, *Quæcumque grata & commoda hinc illinc conuenirent*, &c. Amat autem *tmesin* Lucretius, vti infinita in omni genere exempla fidem abunde facere possunt; quamobrem ea tantum proferam, quæ circa præpositionem hanc memoria suppeditabit: alij alia congerent: In VI.

An con *brachia* suefaciunt, *firmantque lacertos?*

Ibidem paulo post:

Vnde ea comprendunt inter se, con*que* gregantur.

In II. autem:

Sed complexa meant inter se, con*que* globata.

In III. denique:

Sed penitus pereunt inter se, con*que* putrescunt.

Pag. CCLXXXI. ℣. 8. 9. & 10.

Quidve mali foret in rebus mortalibus passim,

Quod fineret natura vi, varieque volaret;
Seu casu seu vi, quòd sic natura parasset.

MS. habebant *naturali*, vnde nulla omnino sententia èduci poterat; itaque legendum putauit Lambinus, *natura vi*; id quod sensum certe aliquem habere potest; quanquam, vt mox videbimus, aliud quærendum fuerat. Gifanius autem plane admirabilis est, & lemniscatis corollis dignissimus. En tibi hominis ingeniosi & acuti verba: [*Ita hunc locum restitui: ex* naturali, *quod in veter. lib. est, fecit* naturai, &c. *alij locum hunc violarunt*] Quid tandem, Lector, tibi ne apertior & dilucidior videtur? Mihi certe non item. Quin & lectionem illam qui intellexerit, is plane imperitissimus sit, vel amens necesse est. Et tamen quasi res in vado constituta fuerit, exultat Gifanius, *alij hunc locum violarunt*, inquit. Papæ! Magnam vero pugnam pugnauit; *ex naturali*, quod antea nequibat intelligi, fecit *naturai*, quod intelligi itidem nequeat. Facinus hercle fecit omnium Gifanianorum testulis dignum. Sed ad Lucretij mentem aditum tentemus; ratio fortasse conatum nostrum adiutabit: Sic igitur proponit & partitur Poeta: *Quidquid mali est in rebus mortalibus, id omne vel à casu est vel à natura profluit; & quantacumque malorum, cladium, calamitatumque agmina percenseas, ea nusquam referenda fuerint, quam ad illa duo capita. Nam præter casum & naturam, quò confugies alio? quid erit tertium?* Deus, inquies; sed nihil ad Epicurum: Epicuri deus, vt ingeniose bis terve à Tertulliano dictum fuit, *pene nemo est*. Hinc itaque iam intelligis clarissimi Lambini emendationem stare haudquaquam posse. Dein, quod perquam foret vitiosum, in hoc ipso versu diceret Lucretius, quod in sequenti tantum dici debuit,

Seu casu, seu vi, quòd sic natura parasset.

Sed cur ea mala, quæ naturalia sint, vi fieri dicit? Nimirum lex naturæ, necessitas naturæ, fœdera naturæ, vis est, quam eluctari, quamque eludere non possis; itaque scribit, *vi, quòd sic natura parasset*; quia nempe ita res nostræ à natura comparatæ fuerunt, vt multa humani generis conditioni annexa incommoda sint, &c. Quamobrem nec *naturali*, nec *natura vi*, nec Gifanianum *naturai*, locum habere vllum in priori versu potest. Legendum autem arbitror, coniectura neque socordi, neque aliena à mente & scri-

bendi ratione Lucretiana,

Quod fineret permananter, *varieque volaret*,

quale illud in VI. eſt huic dicendi generi plane ſimile,

Vſque adeo permananter *vis* peruolat *eius*.

Vides, *peruolat permananter*, hic autem, *finit permananter*, & *varie volat*. Niſi autem mihi ſatis placeret hæc emendatio, aliam quoque Lucretiano ſtylo conformatam facile proponerem; ſed haud neceſſe eſt; niſi tamen me illius non pœnitet:

Et fineret permutatim, *varieque volaret*.

Sic Horatius de Fortuna,

Permutat *incertos honores*

Nunc mihi nunc alii benigna.

Permutatim certe non minus de natura dici poſſet quam de caſu: Nam permutatim & varie morbi, dolores, obitus, &c modo ad hunc, modo ad illum adeunt, vti exilia, repulſas & clades ſolet caſus modo in alios, modo in alios immittere.

Pagina CCLXXXIII. ℣. 12.

Nam aut cadere abrupto deberent pondere preſſa
Vt lapides .....

Ita in veteribus noſtris, inquit Giſanius; *vulgati*, Nam cadere aut bruto deberent pondere preſſa, *perperam*] bis redarguendus: nam, primum, eam emendationem à Lambino habebat, quod, pro ſuo illo candore ſolenni ſcilicet, diſſimulauit: Tum, quod alterum eſt, peſſime iudicauit; ſed hoc ei cum Lambino commune nunc quidem fuerit. Vterque igitur in eo lapſi ſunt, quod dici poſſe *pondus abruptum* exiſtimauere; & tamen non poteſt. Nam exempla quidem quæ proferri poſſint, vt, *abrupti nubibus ignes*, Virgil. &c. ita aliena ſunt, nil vt ad confirmationem illius lectionis facere poſſint. Deinde nec ratio quoque vnquam patiatur, vt dicamus, *nubes preſſæ abrupto pondere*; ſi enim abruptum eſſet pondus (quando nos ad eum modum loqui iubent) tum nubes non premerentur Inſuper non conuenit τὸ *abruptum* cum allato lapidis exemplo, qui hoc loco proponitur cadens ſuopte motu, ſine omni vi externa, ſine impulſu, εἰσβολῇ, κατακολῇ, &c. quamobrem legendum, vt in libb. quoque MSS. legitur,

Nam cadere aut bruto *deberent pondere preſſa*

Vt lapides ; aut, vt fumus, conſtare nequirent.

Bruto autem *grani* eſt. Feſtus: *brutum antiqui granem vocabant.* Vnde & Horatius

Quo bruta *tellus, & vaga flumina.*

Quin & in excerptis ex Donato etiamnum ad Andriã Terentij in hæc verba AMOTO METV] legitur: *Sic dixit, quaſi metus ſit* CORPVS BRVTVM, *quod cum molimine moueatur.*

Pag. CCLXXVIV. ℣. 4.

Diuerſo motu radentes corporis tractum.

In quibuſdam, *corpore tractum.* male. Giſanius autem legit, *corporis tactum*; additque, *Tactus corporis, pro corpore, tactus animi, pro animo.* Nugæ, vt in Notis apparebit. ſi quid mutatum velim, legam,

Diuerſo motu radantes corpora tractim:

Sed nihil neceſſe eſt.

Pag. CCLXXXVIII. ℣. 18.

Præterea perſæpe niger quoque per mare nimbus,
Vt picis è cœlo demiſſum flumen, in undas
Sic cadit & fertur tenebris *procul*, &c.

Fateor, neque me illius pudet, non intelligo quid hoc ſit negotij, *Nimbus fertur tenebris procul*; ſed hoc me beat, Lector, quod nec tu fortaſſe, imo, certa res eſt, non intelligis. Quid autem, donec plus ingenij, & tu & ego habeamus, vel certe meliorem magiſtrum nacti fuerimus, quid, ſi legeretur, *& fertur terris procul*? Non ita, vt opinor, male; cum ſcilicet antea occurrerit, *perſæpe niger quoque* per mare *nimbus*: Nautæ vero quanto *à terris* abſunt longius, tanto & iis à tempeſtate grauius periculum eſt, quippe qui in tutum ſe vix ſatis tempori recipere poſſint.

Pag. CCLXXXIX. ℣. 21. & ſeqq.

Quo de concuſſu ſequitur grauis imber & vber,
Omnis vti videatur in imbrem vertier æther,
Atque ita præcipitans *ad diluuiem reuocare.*

Monet Interpres, horum verſuum poſtremum à Priſciano in V. grammatices productum fuiſſe: quod fortaſſe tanti non eſt, vt anxie quæratur: de primo quidem affirmare poſſum: de tertio autem, non auſim. Sed, vt vt ſit, quomodocunque olim tertius ille lectus fuerit, mendum in eo eſſe arbitror; nec tu, aliorſum ibis ſi mecum otioſe & placide ſeriem verborum ipſorum attenderis: [*Aer videtur in*

imbrem verti, & reuocare ad diluuiem.] Nihil ſentis? poteras tamen. Quid enim? ille aer, quos, quas reuocare videtur? Ecquid dubitas quin vox aliqua exciderit, quæ in quarto caſu eſſet? Deinde ad quam diluuiem? Ogygiamne, an Deucalioneam? Quamobrem à me non eſt vt impetretur, quin pro

Atque ita præcipitans *ad diluuiem reuocare,*

legi oporteat,

Atque ita Pyrrhæ nos *ad diluuiem reuocare;*

Horat. in I. *terruit Vrbem,*

Terruit gentes graue ne rediret
Sæculum Pyrrhæ, *noua monſtra queſtæ:*

Pag. ccxci. ν. 26. Quæſtionem ſolennem de crebrioribus fulminibus hac potius quam illa tempeſtate ſic exponit:

Auctumnoque magis ſtellis *ardentibus alta*
Concutitur cœli domus vndique, totaque tellus:

Error manifeſtiſſimus: ſed quam ille manifeſtiſſimus eſt, tam certiſſima emendatio eſt, quæ olim Notis Phædri noſtri inſerta fuit: Ita igitur ibi ſcribebam. [Faciet autem hoc mendum in Phædro animaduerſum & ſublatum, faciet, inquam, vt inſignem Lucretij locum in VI. quem vitiatum eſſe primi animaduertimus, purgare aggrediamur. Cui enim potius quam tanto poetæ, quique omnium elegantiorum hominum ſtudio ac cura digniſſimus ſit, operam, nauatam oporteat? Verſus, queis de agitur, hi ſunt,

Auctumnoque magis ſtellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus vndique, totaque tellus.

Sed, Lector humaniſſime, hoc, niſi moleſtum eſt, ex te quæſitum velim, quid hoc ſit, *domus cœli & tellus concutitur ſtellis fulgentibus?* Nugæ, meræ nugæ; nam præter ſonum & granditatem ſublimitatemque verborum, nil quidquam frugis eſt. Cum autem ibi à poeta doctiſſimo poſita ſit quæſtio hæc, *Cur auctumno & verno tempore frequentius tonare videamus:* quis neget legendum eſſe,

Auctumnoque magis telis *fulgentibus alta*
Concutitur cœli domus vndique, totaque tellus:

Tela autem *fulgentia*, fulmina ſunt, Virgilij, Horatij, Ouidij, atque adeo omnium poetarum testimonio: neque me in proferendis γνησίοις longatum φίλτρον laſciuire, & otio abuti iuuat. Quin & Herodotus alicubi (certus diuc) tui-

men vocauit τὸ βέλος *telum Dei*. Error autem adeo fœdus, *magis ſtellis*, ortus eſt, quemadmodum ſubindicaui modo, ex ὑφενώσει ſeu coniunctione harum vocum, *magistelis*, vnde poſtea diuiſim ſcriptis, & geminato S, concinnarunt ineptam hanc & ridiculam lectionem, quæ porro omnes editiones inuaſit.]

Pag. ccxcix. ℣. 1.

In loca ſe cauæ terræ coniecit, ibique
Speluncas inter magnas *fremit ante tumultu.*

Legendum neceſſario, ſeu MSS. annuant, ſiue abnuant.

..... magno *fremit ante tumultu.*

Pag. ccc. ℣. 30,

Nunc ratio quæ ſit per fauces montis vt Ætnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam; neque enim media de clade *coorta*
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros,
Finitimis ad ſe conuertit gentibus ora.

Hunc quoque locum corruptum eſſe olim ad Phædrum oſtendimus. Hæc ipſa verba fuerant. [Verum quando ita factum eſt, vt iam ſolennem notulis modum egreſſi ſimus, locum quoque alium Lucretij (lib. VI.) emendabimus. nam ab eadem origine, qua ſuperiores, corruptus eſt. Verſus incomparabilis poetæ ſunt,

Nunc ratio quæ ſit, per fauces montis vt Ætnæ
Exſpirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam; neque enim Media de clade coorta
Flammæ tempeſtas Siculûm dominata per agros,
Finitimis ad ſe conuertit gentibus ora.

Quid eſt *media clades*, lector? Neminem ſane vſque adhuc videre contigit, qui expoſuerit; neque adeo mirum; locus enim eſt plane deperditus. Et tamen debuerant Interpretes errorem animaduertiſſe. Sed, vti dicebam modo, corruptus locus eſt ab eadem cauſa, quæ à me ſuperius memorata eſt; nempe propter reduplicationem literæ M, ex νῦ Enim; vnde per ſocordiam exſcriptoris factum eſt *enim media*, & mox (quippe iſtis pulmoneis hominibus hæc mirifica videbantur) *enim media*, quod nullum ſenſum habet; namque ſcripſerat aliter Lucretius,

..... *neque enim* diâ *de clade*, &c.

Dia tempeſtas (explicatione enim digniſſimum locum iudico) eſt

co) est tempestas θεόπεμπτος, vt loquitur Diodorus, seu θεήλατος; quasi diceret Lucretius, Quæramus nunc quid causæ sit quamobrem olim flammarum tempestas totam Siciliam peruastarit; neque enim putandum est Deos tantam vim incendij in insulam importasse.] Quippe nemini, qui veterum philosophorum sectas perspectas habeat, ignotum est, existimasse Lucretium & ceteros Epicuri sectatores, non oriri isthæc ἐκ θεομηνείας, & vltrice Deorum prouidentia, quam impugnabant, sed ea omnia causis naturalibus niti. Vnde & ille alter συνθιασώτης τοῦ αὐτοῦ λήρου scripsit alicubi, ...*credat Iudæus Apella,*

Non ego; namque Deos didici securum agere aeuum;
Nec, si quid miri faciat natura, Deos id
Ex alto cœli tristes demittere tecto.]

Hæc olim. queis addas licet apud Xenophontem in libello περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων πολιτείας, illiusmodi calamitates dici, ἐκ Διὸς ἔθ. pag. DC. XCIX. edit. Aubrianæ.

Pagina CCCIV. ℣. 14.

Qualis apud Cumas locus est montemque Vesuum,
Oppleti calidis vbi fumant fontibus auctus.

Hic vero locus est, qui, si quis alius, viros doctissimos misere & anxie torsit; videamus & nos quoque, etsi longe infra illos positi sumus, an aliquid afferre possimus, quod tolerabilius videri queat, quam quod ab iis vsque adhuc ad illorum versuum emendationem allatum est. Variantiæ lectionum multæ sunt; quas inter vna est quæ ad verum ducere videtur, sed nil tale præstare potest: Aliæ autem, quæ prorsus alienæ possunt & ridiculæ haberi, illæ ipsæ sunt tamen, quarum ope ad veritatem penetrabitur. Sic igitur se se habent:

Is locus est Cumas aput & visui per montes.
Is locus est Cumas aput ecris vi per montis.
Is locus est Cumas aput eius sub pede montis.
Is locus est Cumas aput etruscos sub montes.
Is locus est Cumas aput etrisui per montis.

Lambinus sic legendum putauit,

Qualis apud Cumas locus est montemque Vesuum.

Ibique hæc scribit. *Cum perspicuum sit autem, Lucretium instituisse disputationem non de vno certo auerno, sed de omnibus & de genere ipso auernorum: in hac sententia sum, à qua deduci*

non poſſum, neque hunc verſum, neque eum, qui deinceps ſequitur, eſſe Lucretianos, ſed ab aliquo inepto inculcatos, & fortaſſe ex aliqua annotatiuncula ad oram libri adſcripta natos. Quid enim ineptius, atque adeo abſurdius, quam, poſteaquam de toto genere auernorum mentionem fecit, vt dixi, hos verſus ſubiungere, *Is locus eſt Cumas, &c. *quibus oſtendat, ſe de vno auerno locuturum eſſe? Vel igitur non ſunt Lucretiani, (quod verius eſſe puto) vel principium verſus ita eſt emendandum, quemadmodum excudendum curaui:*

Qualis apud Cumas locus eſt, montéq; Veſeuum,

vt intelligamus, Lucretium, auernorum genere explicato, ſingularis auerni, eiuſque noti exemplum proponere voluiſſe. Hunc auernum autem non longe abeſſe à Veſeuo, ſeu Veſunio monte, & Cumis, conſtat ſi quis tamen malet legi, montemque Miſenum, *non pugnabo. Cum hac aliquot annis ante quam Adr. Turnebus Aduerſariorum libros ediderit, ſcripſiſſem & diuulgaſſem: is ex antiqua ſcriptura, quam reperiri dixi in cod. Memmiano, coniecit legendum eſſe,*

Is locus eſt Cumas apud ocris vipera montis

Nunc igitur hanc Turnebi coniecturam paullùm immutatam ſequor, vt proxime ad ſcripturæ veteris ſententiam accedentem. Propter eam rationem autem, quam initio expoſui, ſic eam immuto,

Qualis apud Cumas eſt oeris, *&c. non enim loquitur de vno certo auerno, ſed de genere auernorum. ocrem, vt docet Feſtus, montem confragoſum vocabant. Viperam porro montis Ætnæ dicit auernum, quaſi peſtilentem, & exitioſum, vt interpretatur Turnebus. Omnino hi duo verſus, quantumuis licet ita immutati, & ſi ita vis, ſic emendati, mihi ſuſpecti ſunt. Iam, Pompeij, oppidum, non longe abeſt à monte Veſunio & Cumis*]

De illius ſententia poſterius videbitur quid ſit ſentiendum: Turnebus autem legebat,

Qualis apud Cumas eſt veris vipera montis.

Sic rationem coniecturæ ſuæ exponit in Aduerſar. lib. xxii. cap. 18. [*Verſus eſt libro ſexto Lucretij inſigniter maculoſus, cum de Auerno diſputat:*

Is locus eſt Cumas apud Etruſcos & montes,
Pompeij calidis vbi fumant fontibus aucti.

Quis enim in Etruria putet eſſe Auernum, quem in Campania vno ore omnes eſſe fatentur, neque eſt quiſquam qui ignoret; niſi qui nondum are lauantur. In libris eni veteris reperio ſcriptum,

quæ Sibylla egere videatur, eriſui per montes: *quam cum ego omnem in partem verterem, ſuccurrit ſcriptum fuiſſe videri mutatis aliquot apicibus*, & Veſui per montes; *ſed ne hoc quidem ſatis placuit, quod immutatio ad Ouidianam pene metamorphoſin referri poſſit: ſecunda nauigatione, vt in prouerbio eſt, placuit tentare pelagus, & aliud quiddam probabilius periclitari, quod eodem modo ac voces veteris codicis in auribus ſonaret. puto igitur Lucretium ſcripſiſſe*, ocris vipera montis *Ocrem enim Pompeius, quæ vox Græca eſt, aſperum interpretatur, & montis epithetum perſpicue fatetur: neque explicandam eam vocem ſuſcepiſſet, ſi à nullo Latino auctore vſurpata fuiſſet. Credo autem Auernum viperam dici, ob loci peſtilentem naturam & venenatam diritatem, non minus noxiam & exitioſam, quam aſperrimi ſit montis vipera. Nam etſi vipera ſunt omnes uno nomine lethiferæ, tamen locorum conditione virus earum importunius eſt & tetrius.*] De hoc & infra agetur. At vero Gifanius hæc habet, quæ ordine ſuo infra à nobis examinabuntur, quando hoc opus pertexendũ eſt ſedulo & diligenter. Vtinã modo id ne irrito conatu aggreſſi fuerimus. [*Ita v. l.* is, *id eſt, eius generis.* montis, *id eſt, montes. vt inf* 128. 31. montes Heliconis. *vulg. hæc per ſcioles deprauata ſunt. f.* prope *leg. pro* per. *certe* lacus *poſui pro* locus. *vt apud Feſt.* Curtij. *Lamb. hos* 3. *verſus* ὀβελίζει.] Sed his omnibus addendum quoque illud eſt, quod me nuper amicus quidam meus à Salmaſio ſcriptum eſſe monuit, in Epiſtola quadam ad V. Ill. I. Fredericum Gronouium clariſſimum Academiæ Leydenſis ornamentum. [*Pro corollario & mantiſſa addam ex eodem libro verſum deſperatiſſimum, in quo Viri eruditi fruſtra diu deſudarunt, feliciter ex veſtigiis antiquæ ſcripturæ à nobis, præſcine dixerim, reſtitutum:*

Qualis apud Cumas eſt ocris vipera montis,
Pompeij calidis vbi fumant fontibus auctus.

Ita noſter Lambinus edidit à coniectura Turnebi, cum ipſius libri haberent, vt tuus ille quem vidiſti:

Is locus eſt Cumas apue acri ſui per montes
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.

Vide ſis an diuinus ſit, qui conijciat legendum:

Is locus eſt Cumas apud, acri ſulpore montes
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.

Scis in illo codice, vt & antiquiſſimis quibuſque, L pro I & contra

ſæpe occurrere. Cum igitur ſcriptum eſſet acriſui pore *pro* acriſulpore, *ex eo factum*, acris vi per montes. *Non commendabo tibi pluribus hanc coniecturam. Per ſe bonitas eius patet. Sed nec verbum amplius addam.*] Nunc in tot tamque diſtractis ſententiis, quid arguendum, quid probandum, ſingillatim videamus. Primum optime iudicauit Lambinus. τὸ IS eſſe corruptum, neque vlla ratione locum in eo verſu habere poſſe; vti ex iis apparet, quæ contra Giſanium dicuntur. Sed in eo grauiter lapſus eſt vir doctus, quòd Veſuuium montem iuxta Cumas ſtatuerit, qui XIX. aut XX. plus minus millibus paſſuum ab illa vrbe, quæ nunc modicum caſtellum eſt, diſtet. Dein, quòd Turnebi ſententiam poſſe defendi exiſtimauit, qui legeret,

Is locus eſt Cumas apud ecris vipera montis,

id quoque ex iis eſt quæ reprehendi debeant. Nam quod ibidem *Ætnæ* montis, &c. meminit, aliud in animo habebat, cum vel pueri ac mulierculæ ſciant Ætnam in Sicilia, non in Campania eſſe; videlicet de Veſuuio cogitabat, qui vt Ætna, *igniuomus* eſſet: vnde & animi ſpecies impulſæ & mixtim confuſæ. Sed eſt tamen & aliud quod in eo virgula cenſoria notari debuit; qui dicat ſcilicet, vrbem *Pompeios* non longule à Cumis abeſſe: fallitur; remotior enim illa eſt quam ipſemet Veſuuius.

De Turnebi vero ſententia, non eſt quod quidquam dicendum arbitrer, ita ab omni veriſimilitudine abhorret. Quis enim vnquam putet, vti ab illo ſcriptum eſt, Auernum lacum vocari poſſe *viperam montis*? Idque venire in mentem tam docto tamque eleganti homini potuiſſe, nequeo ſatis mirari. Eſt etiam præterea, in quo peccat, nec vero leuiter; qui ſcilicet crediderit τὸ *ecris* epithetum eſſe montis: id quod à nemine vnquam probari poſſe ſatis confido; cum videam huic voci *ecris* adiunctum epithetum fuiſſe ab eo ipſo auctore cuius teſtimonio ſe ſe tegere poſſit: quod non ſieret, ſi *ecris aſperum* ſignificaret. Exempla ipſa Liui Andronici fidem dictis fecerint:

Sed quei ſont iſtei quei arſcendunt altom ecrin?

& alibi: *Celſoſque ecris.*

Addit præterea Turnebus [*Feſtus Pompeius montis epithetum eſſe perſpicue fatetur*] non ſine errore id quoque: nam cum

legiſſet apud Paulum (non autem Feſtum, vti mox conſtabit) *ocrem montem confragoſum dicebant antiqui*, exiſtimauit diſtinctiunculam ſtatuendam eſſe poſt τὸ *montem*, cum contra ſic ſcribendus ille locus ſit : OCREM, deinde ἐξηγητικῶς, *montem confragoſum vocabant antiqui*. Nam Feſtus quidem ipſe, quem hauddubie ob oculos non habebat cum ea ſcriberet Turnebus, rem, qua de agitur, extra omnem dubitandi locum ſtatuit : ſic enim ſcribit : OCREM *antiqui, vt Ateius Philologus in libro gloſſematorum refert, montem confragoſum vocabant*. Itaque cum *ocris* montem ſignificet, mirabilis vero Turnebi lectio videbitur : nam *ocris vipera montis*, nihil eſſe aliud poterit, quam *montis vipera montis*; indignum tanto viro. Verum quid fiat ? homines ſumus. Sed in verſu ſequenti, de quo in Notis,

Pompeij calidis vbi fumant fontibus aufti;

itidem circa *Pompeios* errauit atque Lambinus : vti ex alio quodam Aduerſariorum loco oſtendam alibi. Et hæc quidem aduerſus viri clariſſimi ſententiam.

Nunc ad Gitanium ; *Certe*, inquit ille, lacus *poſui pro* locus. Id quod verum eſt ; ſed ſi rem paulo conſideraſſet diligentius, aliquantulo plus iudicij eo die habere viſus eſſet quam fortaſſe pridie habuerat ; verſus enim proxime ſuperior eam emendationem reſpuit, vt probat quod mox de altero illo aorno ſcribitur. neque enim *lacus* erat in arce vrbis Athenienſis. Dein lacum, de quo agitur, ad Veſuuij radices ſine incili traduxit, ſine hauſtris tranſvexit, quæ res hodie haud facile fiat. Quod autem addit, legi poſſe etiam *Veſuui prope montes* ; nihil agit tamen ; ea enim coniectura hominem minime extricabit.

Poſtremus omnium eſt Salmaſius. Illius emendatio eo minus placet, quod cum tot tamque diſſimiles ſcripturæ varietates ſint, vnam tantum agnoſcit. Dein τὸ ἄορνον in monte Cumano ponit, quod verum non eſt ; nam ἄορνον erat in lacu, aut certe in ſpelunca quæ lacu cingebatur. Quod ille cogitare debuit ; ego autem ex Geographis veteribus & Virgilio ipſo probare poſſem.

His ita examinatis, ſententiam meam, certe vt habeant quod in me ſcribere poſſint, quibus id, ſi forte, cordi fuerit, aperiam. Memini me in exordiundo hoc negotio dicere, omnium illarum lectionum, quas ibi expoſui, eam

esse maximo vsui posse, quæ maxime ridicula, maximeque falsa videretur: Contra autem, quæ manifestiora veri indicia præ se ferret, ex ea nil nisi falsum posse protrahi. Quis enim, nisi postea diffidere cœpret, ex illa deprauatissima scriptura [*ecuisui per montes*] non continuo exclamet, commode effici posse [*Vesuui per montes*?] vnde postea effingatur, *montemque Vesuum*? quod antea tamen satis refellere visi fuimus. Contra autem, illa, [*etruscos per montes*] vnde ceteræ manarunt, planissime falsa est, cum Etrusci in Campania & circa Cumas non sint, non magis quam Armorici in Turonibus; & tamen monstrum illud lectionis ad stabiliendam coniecturam vel maximo erit adimento. Eam iam apponemus, pedetentim progrediundo. Primum totius antiquitatis testimonio constat, Cumas in Campania coloniam Euboicam esse; quod Liuius, Strabo, Dionysius, Paterculus, vt ne alios appellem, probabunt: Quæ vna res emendationis, seu coniecturæ mauis, fundamentum substruet. Nam, quod vsque adhuc inuitus feci, ne te morer amplius, pro

Is locus est Cumas apud Etruscos per montes

(quam ego lectionem corruptam quidem ipsam arbitror, sed ceteras omnes ex se se progenuisse;) facile putarim esse legendum,

Vt *locus est Cumas apud* Euboico sub monte.

Eamque si minus vnicam putes lectionem esse & veram; tutam certe esse, & ab omnibus obiectionibus, quæ contra cunctos doctorum hominum conatus afferri possunt, securam asserere posse videor. Videlicet homines imperitissimi, quibus hunc tantum scriptorem debemus, cum Euboeam in Græcia esse inaudissent, & tamen de *monte Euboico*, quasi si in Italia situs esset, mentionem à Lucretio fieri viderent, ingenioſiores quam par erat fuerunt, & pro *Euboico*, scripserunt *Etrusco*, (quidni enim? Etrusci in Italia sunt, scilicet) cuius audaciæ, prudentiæ, solertiæ, facinora apud omnes fere scriptores pæne innumera vbique reperias. Ceterū qui à Lucretio *Mons Euboicus* dicitur, is à Virgilio, qui perpetuo Lucretij vestigia pressit, *Euboica rupes* dicitur; (nam versus in VI Æneidos notissimi sunt,) vt Claudiano *Cumana rupes*; collis videlicet, cui olim impositæ Cumæ fuerunt. Hæc erant, Lector, quæ ad hunc

locum ſcribenda exiſtimaui ; quæ, ſi nihil aliud, iis certe meliora & tutiora ſunt, quam quæ à Turnebo & aliis allata fuere. Nam quod Interpres exiſtimauit debere hos tres verſus ἐβελίζεσθαι ; non poteſt, cum id, quod mox de aorno Attico addit Lucretius, planiſſime probet, iam antea exemplum aliquod præmiſſum fuiſſe ; Id enim ni eſſet, quî tandem potuiſſet dicere, *Eſt* QVOQVE *in arce Attica*, &c.

Eſt ET *Atheneis in montibus, arcis in* &c.

Addam vnum quiddam in verſu ſequenti, vbi de fontibus, &c. non intelligi Stabias, vt à nonnullis ſcribi memini, ſed Baias ; Stabiæ enim à Cumis remotiores etiam erant, quam *Pompeij*, de quibus antea dictum.

Pagina cccIV. ℣. 23.

In Syria quoque fertur item locus eſſe *videri*
Quadrupedæ quoque quo *ſimul* ac *veſtigia primum*
Intulerint, graniter vis cogat concidere ipſa,
Manibus vt ſi ſint diuis mactata repente.

Omnino locus eſt perplexus & impeditus, ait Interpres : addo etiam ego, verſum illum ſecundum corruptum eſſe ; in eo enim τὸ *quoque* nihil loci habere poteſt ; tertium autem ſolœciſmo inquinatum eſſe aio : nam quod ad *mutationem generis*, vnde iſti figuram fecere, vulgo confugitur, id ab hoc loco abhorret : neque, quod non obſeruant, eiuſmodi licentiam omnia exempla admittunt, vt aliquando demonſtrabitur. In primo autem quid eſt, *fertur eſſe videri*? Sed coniecturam meam aperire ſatius ſit, quam longùm loqui. Hos tres verſus ab vna eademque origine deprauatos eſſe arbitror, ex gloſſemate ſcilicet τὸ *videri* ; quod cum hoc loco non pro δοκεῖν, vt fere ſemper, ſed pro *eſſe* poſitum ſit, ideo τὸ *eſſe* ad illam vocem appoſuere ; quod mox in ipſummet verſum irrupit, vt vbique factum eſſe exempla probant. Hinc autem cum longior æquo verſus euaſiſſet, cetera pro ingenio librariorum torta, detorta fuere ; vt mox apparebit. In ſecundum autem cum illud *quoque* (id negari haud poteſt) migraſſet, cetera item tanta labe contacta fuerunt, vt in tertio ſolœciſmus repente enatus ſit. Lego itaque,

In Syria quoque fertur item ſpelunca *videri*
Quadrupedum quo ſæcla *ſimul veſtigia* prima.
Intulerint, graniter vis cogat concidere ipſa,

Manibus vt ſi ſint diuis mactata repente.

Elegantiores homines, ſi rem diligenter ſeduloque inſpexerint, hanc noſtram, ſpero, emendationem non plane contemnendam eſſe arbitrabuntur.

Pag. cccv. ℣. 27.

Noctiurnumque recens extinctum lumen vbi acri
Nidore offendit nares, conſopit ibidem,
Concidere vt primos qui morbus mittere ſuenit.

Me imprudente factum eſt, vt tertius in hac noſtra editione verſus omiſſus fuerit, cum ex eo exemplari, quo vti typographum iuſſeram, ex auctoritate Lambini ſublatus fuiſſet. Lambinus enim eum minime Lucretianum eſſe exiſtimauit: Turnebus contra. Eos itaque audire non abs re fuerit; idque vbi erit factum, tum quid de hoc verſu ſentiam, quaque arte ſanandus videatur, oſtendam. Primæ in hoc operoſo dramate partes Lambini erunt; ſua enim diligentia effecit, vt dignus videatur, qui tecum primus agat. [*Huius verſus ita varia & multiplex ſcriptura eſt, ita abſurda, atque adeo obſcura ſententia, vt veriſimile ſit, non eſſe Lucretianum. proponam igitur lectori ſcripturæ varietatem: hoc primum: deinde quid de hoc loco ſentiam, dicam. Sic igitur habent quidam libri manuſcripti; in his Tertianus:*

Concidere & fumos qui morbo mittere ſuevit:

Vaticanus ſic:

Concidere & primos qui monſtro mittere ſuevit:

Memmianus ſic:

Concidere vt pronos qui morbos mittere ſuevit:

cum quo conſentiunt quidam vulgati. Lugdunenſes & Florentini ſic: Concidere vt pronos, qui morbus mittere ſuevit:

Pariſienſes ſic:

Concidere & primos qui morbos mittere ſuevit:

Aldini antiqui ſic:

Concidere & primos, qui morbo mittere ſuevit:

Baſilienſes ſic:

Concidere vt pronos qui morbus mittere ſuevit:

Ionian. Pontanus ſic legebat:

Concidere vt primos qui morbo mittere ſuevit:

Ad eram codicis Memmiani ſic emendatum eſt:

Concidere vt ſpumas qui morbos mittere ſuevit:

Quidam amicus meus ſic:

Conſopit

Conſopit ſpinus, qui morbos mittere ſueuit.

Spinus autem lapidis genus eſt apud Theophr. Vides lector, nihil eſſe certi, in quo inſiſtere queas. Nunc, quid ſentiam de hoc loco, ex pectas vt dicam. Delendum. nam neque Lucretianum eſſe arbitror, & auſim affirmare ex aliqua annotatiuncula adſcripta natum. Sed ſi quæras, quam potiſſimum harum ſcripturam probem: nulla mihi probatur. eſt tamen aliqua ſpecies in hac,

Concidere, vt ſpumas qui morbo mittere ſueuit.

quamquam agere ſpumas *dicimus, non* mittere.] Hæc ille. Nunc procedit Turnebus ex Aduerſar. lib. xxvi. cap. 13. [*Lego etiam*, ...conſopit ibidem

Concidere vt fumos qui morbos mittere ſueuit.

antiqua antigrapha pumos *habent, vnde* fumos *facio. Conſopit autem concidere, eſt ita conſopit vt concidere faciat*] Quanquam apud me ſemper, vti debet, magna Viri Clariſſimi auctoritas fuit, tamen non poſſum facere, vt ei concedam, cum aſſerit, dici belle poſſe *conſopit concidere*; Deinde, indigna tanto viro ſententia in verſu fuerit; nam *fumus qui morbos mittere ſueuit*, aut, (eſt enim ἀμφιβολία in illa lectione) *morbus qui fumos mittere ſueuit*, non ſatis expreſſe, nec διαρρήδην enunciatum fuerit; opus enim eſt exemplo quod familiare & obuium in hac materia ſit. Sed alius quidam in ſcenam venit, qui omnia, ſi fides homini eſt, & plana & deterſa dabit. Audire eſt operæ pretium; σίγα πᾶς:

Ecce φίναξ, ἐμπαξ, prodit κλυπὸς Αὐτολύκου,
Autolyco proles non infitianda parenti;
Οὐ γὰρ κλεπτοσύνῃ πάις πατρὸς ἦν χερείων,
Νύκτωρ ἢ ἦμαρ κλέπτων χερσίν τι ποσσίν τε.

Ex ſignis hominem noſcitas; Gifanium,
Lauernæ pullum, dico; nunc itaque caue;
Sique potes, manibus pallium tribus tene.

Is, vt ſemper admirabilis fuit, ſic, in editione ſua, legendum contendit:

Deijcere vt primos qui morbus ſæpe ſueuit.

Et quaſi negotium hoc intricatiſſimum, ἄλυτον καὶ ἄλυτον, confragoſum & deſperatiſſimum, duobus verbulis tranſigi queat, *Ita*, inquit, *ex veteribus libris* OPTIME A NOBIS RESTITVTVS EST LOCVS; *vide* (hominis verba ſunt) *infra* pag. 226. ✝. 19. Bene hercle, dicebam olim,

εὖ, νὴ τὸν Δία, καὶ ὑπόφευ, quod nos monitos voluit, locum hunc *optime à se restitutum* fuisse. Ni enim affirmasset ipse, haud ita facile crederem, qui sim duriusculus καὶ ἄθεγκτος; sed est *alius* quidam, καθ' Ἡράκλειτον dico, qui mihi nunc æque carus est atque egomet sum mihi, à quo metuo male vt hoc Gifanij iudicium reprehendatur. iure ne an secus, iudex sedebis, Lector. Primum, (inquit ille noster, aut pænissime ego,) miror quo exemplo sibi tantum licere postulet Gifanius, vt ex *concidere*, quod nihili est, immo *minus nihilo*, effingat illud suum *dejcere* seu *deijcere*: neque enim illa Latinitas tãtopere bella est, *morbus Titium dejecit*. Deinde cum pro *mittere*, vti in omnibus libris legitur, scripsit τὸ *sæpe*, rem audaciæ palmariæ fecisse videtur. Præterea ex certo quodam morbo, non enim ex omnibus, sumptum à Lucretio exemplum vt fuerit necesse est; omnes enim omnino morbi, qui paulo acriores sunt, *hominem deijcere* solent (Gifanij Latinitas est) & in lectum transdere; sed omnibus morbis grauis ille sopor, vnde emergi non potest, comes non fit. Postremo vndénam ostendet, vel si vniuersum Latium à Numa ad Ciceronem vsque otiose perlustrarit, (neminem enim citra Ciceronem veræ & germanæ Latinitatis auctorem agnosco) vocem hanc *priuos*, *priuas*, &c. sine aliquo nomine adiecto reperiri? (quasi si dicas priuos homines, priuas feras, priua vestigia, &c.) vbi tandem id reperiet? nam illud ipsum exemplum, quod in animo habebat, quodque ab illo designatum est, illi haud fauet. ibi enim legitur, *priuas ad* partes *subtiliter insinuatus*, &c. sed aliud probandum fuerat, quam quod probare institit; nam quod in illo Indice suo, qui ex Lambinianis lucubrationibus creuit, tanto conatu ostendit quid sit *priuus*, operæ potuit parcere; cum nec obscura nec difficilis res sit; nec ab interpretibus Horatij negligenter tractata. His itaque omissis ad emendationem nostram aditum moliamur. Ea autem hoc nititur fundamento maxime, (id enim ratio monet) quod ex nulla alia re similitudinem ducere potuerit poeta, nisi (quod haud probandum) ex lethargo, de quo in III. dixerat,

Interdumque graui lethargo fertur in altum
Æternumque soporem, *&c.*

& inferius paulo,

Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.

Cumque ita iudicium poſtulet, vti ſuperius innuebam, maiorem iam & potiorem huius verſus partem videri poſſumus hinc conſtituiſſe; legendo ſcilicet ex veſtigiis variantis lectionis,

..... vt ſomnos qui morbus mittere ſueuit.

Ille autem morbus eſſe alius non poteſt, κατ' ἐξοχὴν dico, quam lethargus. Sed enim illo *concidere* quid fiet? Id videndum ſcilicet; ſique res erit prolixior paulo, ne te, quæſo, eius tædeat. Sic igitur exiſtimo; eſſe hic debere palillogiam, qua figura & Catullus, & hic noſter & Ouidius delectantur maxime; ſed Lucretius vſu ſuam fecerat, vt exempla probabunt. In III.

Omnia nos itidem depaſcimur aurea *dicta*,
Aurea, *perpetuâ ſemper dignaſſima vitâ.*

In V. *Suppeditare nouum lumen, tremere omnibus* inſtant,
Inſtant, *nec loca*, &c.

Ibid. *.....prolunie lauere* humida *ſaxa*,
Humida, *&c.*

In VI. *Et quæ concreſcunt in nubibus* omnia, *prorſum*
Omnia, *nix, venti, grando*, &c.

In I. *Vlla foris, atque ipſa ſuis è partibus* vnum,
Vnum, *in quem cœpere locum*, &c.

In II. *Reliquiæ motus vitalis* vincere *ſæpe*,
Vincere, *& ingentis plagæ ſedare tumultus.*

Multa alia proferri poſſunt; ſed, vt finem aliquando faciam, hos tres verſus ſic eſſe ſcribendos conijcio:

Nocturnumque recens extinctum lumen vbi acri
Nidore offendit naru, conſopit ibidem
Nidore, *vt* ſomnos *qui morbus mittere ſueuit.*

Videlicet ex *pronos* ſeu [gnos, vti patrum noſtrorum memoria vulgo ſcribebant, feci *ſomnos*. quæ vox ita plerumque exarabatur [ſm̃nos] cum lineola tranſuerſa ſuper r̃ *n*, aut etiam, vt hodieque fit, *sõnos*. Itaque vel minima licentia locus hic aut reſtitutus eſt, aut certe non ſine iudicio tentatus. Qui ingenioſiores erunt, ij me plauſorem habebunt.

Pagina cccvi. ℵ. 4.

Vt cadas à regione loci, quà dirigit *æſtus*,

non poſſum, neque hunc verſum, neque eum, qui deinceps ſequitur, eſſe Lucretianos, ſed ab aliquo inepto inculcatos, & fortaſſe ex aliqua annotatiuncula ad oram libri adſcripta natos. Quid enim ineptius, atque adeo abſurdius, quam, poſteaquam de toto genere auernorum mentionem fecit, vt dixi, hos verſus ſubiungere, *Is locus eſt Cumas, *&c. quibus oſtendat, ſe de vno auerno locuturum eſſe? Vel igitur non ſunt Lucretiani, (quod verius eſſe puto) vel principium verſus ita eſt emendandum, quemadmodum excudendum curaui:*

Qualis apud Cumas locus eſt, montéq; Veſeuum,

vt intelligamus, Lucretium, auernorum genere explicato, ſingularis auerni, eiuſque noti exemplum proponere voluiſſe. Hunc auernum autem non longe abeſſe à Veſeuo, ſeu Veſunio monte, & Cumis, conſtat ſi quis tamen malet legi, montemque Miſenum, *non pugnabo. Cum hæc aliquot annis ante quam Adr. Turnebus Aduerſariorum libros ediderit, ſcripſiſſem & diuulgaſſem: is ex antiqua ſcriptura, quam reperiri dixi in cod. Memmiano, coniecit legendum eſſe,*

Is locus eſt Cumas apud ocris vipera montis

Nunc igitur hanc Turnebi coniecturam paullùm immutatam ſequor, vt proxime ad ſcripturæ veteris ſententiam accedentem. Propter eam rationem autem, quam initio expoſui, ſic eam immuto,

Qualis apud Cumas eſt ocris, *&c. non enim loquitur de vno certo auerno, ſed de genere auernorum. ocrem, vt docet Feſtus, montem confragoſum vocabant. Viperam porro montis Ætnæ dicit auernum, quaſi peſtilentem, & exitioſum, vt interpretatur Turnebus. Omnino hi duo verſus, quantumvis licet ita immutati, &, ſi ita vis, ſic emendati, mihi ſuſpecti ſunt. Iam, Pompeij, oppidum, non longe abeſt à monte Veſunio & Cumis*] De illius ſententia poſterius videbitur quid ſit ſentiendum: Turnebus autem legebat,

Qualis apud Cumas eſt ocris vipera montis.

Sic rationem coniecturæ ſuæ exponit in Aduerſar. lib. xxii. cap. 18. [*Verſus eſt libro ſexto Lucretij inſigniter maculoſus, cum de Auerno diſputat:*

Is locus eſt Cumas apud Etruſcos & montes,
Pompeij calidis vbi fumant fontibus aucti.

Quis enim in Etruria putet eſſe Auernum, quem in Campania vno ore omnes eſſe fatentur, neque eſt quiſquam qui ignoret; niſi qui nondum are lauantur. In libris ani veteris reperio ſcripturam,

quæ Sibylla egere videatur, eriſui per montes: *quam cum ego omnem in partem verterem, ſuccurrit ſcriptum fuiſſe videri mutatis aliquot apicibus*, & Veſui per montes; *ſed ne hoc quidem ſatis placuit, quod immutatio ad Ouidianam pene metamorphoſin referri poſſit: ſecunda nauigatione, vt in prouerbio eſt, placuit tentare pelagus, & aliud quiddam probabilius periclitari, quod eodem modo ac voces veteris codicis in auribus ſonaret. puta igitur Lucretium ſcripſiſſe*, ocris vipera montis *Ocrem enim Pompeius, quæ vox Græca eſt, aſperum interpretatur, & montis epithetum perſpicue fatetur: neque explicandam eam vocem ſuſcepiſſet, ſi à nullo Latino auctore vſurpata fuiſſet. Credo autem Auernum viperam dici, ob loci peſtilentem naturam & venenatam diritatem, non minus noxiam & exitioſam, quam aſperrimi ſit montis vipera. Nam etſi viperæ ſunt omnes vno nomine lethiferæ, tamen locorum conditione virus earum importunius eſt & tetrius.*] De hoc & infra agetur. At vero Gifanius hæc habet, quæ ordine ſuo infra à nobis examinabuntur. quando hoc opus pertexendũ eſt ſedulo & diligenter. Vtinã modo id ne irrito conatu aggreſſi fuerimus. [*Ita v. l.* is, *id eſt, eius generis.* montis, *id eſt, montes. vt inf* 128. 31. montes Heliconis. *vulg. hæc per ſcioles deprauata ſunt. f.* prope *leg. pro* per. *certe* lacus *poſui pro* locus. *vt apud Feſt.* Curtij. *Lamb. hos* 3. *verſus* ὀβελίζει.] Sed his omnibus addendum quoque illud eſt, quod me nuper amicus quidam meus à Salmaſio ſcriptum eſſe monuit, in Epiſtola quadam ad V. Ill. I. Fredericum Gronouium clariſſimum Academiæ Leydenſis ornamentum. [*Pro corollario & mantiſſa addam ex eodem libro verſum deſperatiſſimum, in quo Viri eruditi fruſtra diu deſudarunt, feliciter ex veſtigiis antiquæ ſcripturæ à nobis, præſiſcine dixerim, reſtitutum:*

Qualis apud Cumas eſt ocris vipera montis,
Pompeij calidis vbi fumant fontibus auctus.

Ita noſter Lambinus edidit à coniectura Turnebi, cum ipſius libri haberent, vt tuus ille quem vidiſti:

Is locus eſt Cumas aput acri ſui per montes
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.

Vide ſis an diuinus ſit, qui conjiciat legendum:

Is locus eſt Cumas apud, acri ſulpore montes
Oppleti calidis vbi fumant fontibus aucti.

Scis in illo codice, vt & antiquiſſimis quibuſque, L pro I & contra

ſæpe occurrere. Cum igitur ſcriptum eſſet acriſui pore *pro* acriſulpore, *ex eo factum*, acris vi per montes. *Non commendabo tibi pluribus hanc coniecturam. Per ſe bonitas eius patet. Sed nec verbum amplius addam.*] Nunc in tot tamque diſtractis ſententiis, quid arguendum, quid probandum, ſingillatim videamus. Primum optime iudicauit Lambinus. τὸ IS eſſe corruptum, neque vlla ratione locum in eo verſu habere poſſe; vti ex iis apparet, quæ contra Gifanium dicuntur. Sed in eo grauiter lapſus eſt vir doctus, quòd Veſuuium montem iuxta Cumas ſtatuerit, qui XIX. aut XX. plus minus millibus paſſuum ab illa vrbe, quæ nunc modicum caſtellum eſt, diſtet. Dein, quòd Turnebi ſententiam poſſe defendi exiſtimauit, qui legeret,

Is locus eſt Cumas apud ecris vipera montis,

id quoque ex iis eſt quæ reprehendi debeant. Nam quod ibidem *Ætnæ* montis, &c. meminit, aliud in animo habebat, cum vel pueri ac mulierculæ ſciant Ætnam in Sicilia, non in Campania eſſe; videlicet de Veſuuio cogitabat, qui vt Ætna, *igniuomus* eſſet: vnde & animi ſpecies impulſæ & mixtim confuſæ. Sed eſt tamen & aliud quod in eo virgula cenſoria notari debuit; qui dicat ſcilicet, vrbem *Pompeios* non longule à Cumis abeſſe: fallitur; remotior enim illa eſt quam ipſemet Veſuuius.

De Turnebi vero ſententia, non eſt quod quidquam dicendum arbitrer, ita ab omni veriſimilitudine abhorret. Quis enim vnquam putet, vti ab illo ſcriptum eſt, Auernum lacum vocari poſſe *viperam montis*? Idque venire in mentem tam docto tamque eleganti homini potuiſſe, nequeo ſatis mirari. Eſt etiam præterea, in quo peccat, nec vero leuiter; qui ſcilicet crediderit τὸ *ecris* epithetum eſſe montis: id quod à nemine vnquam probari poſſe ſatis confido; cum videam huic voci *ecris* adiunctum epithetum fuiſſe ab eo ipſo auctore cuius teſtimonio ſe ſe tegere poſſit: quod non fieret, ſi *ecris aſperum* ſignificaret. Exempla ipſa Liuij Andronici fidem dictis fecerint:

Sed quei ſont iſtei qnei arſcendunt altom ecrin?

& alibi: *Celſoſque ecris.*

Addit præterea Turnebus [*Feſtus Pompeius montis epithetum eſſe perſpicue fatetur*] non ſine errore id quoque: nam cum

legiſſet apud Paulum (non autem Feſtum, vti mox conſtabit) *ocrem montem confragoſum dicebant antiqui*, exiſtimauit diſtinctiunculam ſtatuendam eſſe poſt τὸ *montem*, cum contra ſic ſcribendus ille locus ſit : OCREM, deinde ἐξηγητικῶς, *montem confragoſum vocabant antiqui*. Nam Feſtus quidem ipſe, quem hauddubie ob oculos non habebat cum ea ſcriberet Turnebus, rem, qua de agitur, extra omnem dubitandi locum ſtatuit : ſic enim ſcribit : OCREM *antiqui, vt Ateius Philologus in libro gloſſematorum refert, montem confragoſum vocabant*. Itaque cum *ocris* montem ſignificet, mirabilis vero Turnebi lectio videbitur : nam *ocris vipera montis*, nihil eſſe aliud poterit, quam *montis vipera montis*; indignum tanto viro. Verum quid fiat? homines ſumus. Sed in verſu ſequenti, de quo in Notis,

Pompeij calidis vbi fumant fontibus aulli;

itidem circa *Pompeios* errauit atque Lambinus : vti ex alio quodam Aduerſariorum loco oſtendam alibi. Et hæc quidem aduerſus viri clariſſimi ſententiam.

Nunc ad Gifanium ; *Certe*, inquit ille, lacus *poſui pro* locus. Id quod verum eſt ; ſed ſi rem paulo conſideraſſet diligentius, aliquantulo plus iudicij eo die habere viſus eſſet quam fortaſſe pridie habuerat ; verſus enim proxime ſuperior eam emendationem reſpuit, vt probat quod mox de altero illo aorno ſcribitur. neque enim *lacus* erat in arce vrbis Athenienſis. Dein lacum, de quo agitur, ad Veſuuij radices ſine incili traduxit, ſine hauſtris tranſvexit, quæres hodie haud facile fiat. Quod autem addit, legi poſſe etiam *Veſuui prope montes* ; nihil agit tamen ; ea enim coniectura hominem minime extricabit.

Poſtremus omnium eſt Salmaſius. Illius emendatio eo minus placet, quod cum tot tamque diſſimiles ſcripturæ varietates ſint, vnam tantum agnoſcit. Dein τὸ ἄορνον in monte Cumano ponit, quod verum non eſt ; nam ἄορνος erat in lacu, aut certe in ſpelunca quæ lacu cingebatur. Quod ille cogitare debuit ; ego autem ex Geographis veteribus & Virgilio ipſo probare poſſem.

His ita examinatis, ſententiam meam, certe vt habeant quod in me ſcribere poſſint, quibus id, ſi forte, cordi fuerit, aperiam. Memini me in exordiundo hoc negotio dicere, omnium illarum lectionum, quas ibi expoſui, eam

locum scribenda existimaui; quæ, si nihil aliud, iis certe meliora & tutiora sunt, quam quæ à Turnebo & aliis allata fuere. Nam quod Interpres existimauit debere hos tres versus ὀβελίζεσθαι; non potest, cum id, quod mox de aorno Attico addit Lucretius, planissime probet, iam antea exemplum aliquod præmissum fuisse; Id enim ni esset, quî tandem potuisset dicere, *Est* QVOQVE *in arce Attica*, &c.

Est ET *Athenæis in montibus, arcis in* &c.

Addam vnum quiddam; in versu sequenti, vbi de fontibus, *&c.* non intelligi Stabias, vt à nonnullis scribi memini, sed Baias; Stabiæ enim à Cumis remotiores etiam erant, quam *Pompeij*, de quibus antea dictum.

Pagina CCCIV. ℣. 23.

In Syria quoque fertur item locus esse *videri*
Quadrupedes quoque quo *simul* ac *vestigia primùm*
Intulerint, grauiter vis cogat concidere ipsa,
Manibus vt si sint diuis mactata repente.

Omnino locus est perplexus & impeditus, ait Interpres: addo etiam ego, versum illum secundum corruptum esse; in eo enim τὸ *quoque* nihil loci habere potest; tertium autem solœcismo inquinatum esse aio: nam quod ad *mutationem generis*, vnde isti figuram fecere, vulgo confugitur, id ab hoc loco abhorret: neque, quod non obseruant, eiusmodi licentiam omnia exempla admittunt, vt aliquando demonstrabitur. In primo autem quid est, *fertur esse videri*? Sed coniecturam meam aperire satius sit, quam longùm loqui. Hos tres versus ab vna eademque origine deprauatos esse arbitror, ex glossemate scilicet τοῦ *videri*; quod cum hoc loco non pro δοκεῖν, vt fere semper, sed pro *esse* positum sit, ideo τὸ *esse* ad illam vocem apposuere; quod mox in ipsummet versum irrupit, vt vbique factum esse exempla probant. Hinc autem cum longior æquo versus euasisset, cetera pro ingenio librariorum torta, detorta fuere; vt mox apparebit. In secundum autem cum illud *quoque* (id negari haud potest) migrasset, cetera item tanta labe contacta fuerunt, vt in tertio solœcismus repente enatus sit. Lego itaque,

In Syria quoque fertur item spelunca *videri*
Quadrupedum quo sæcla *simul vestigia* prima.
Intulerint, grauiter vis cogat concidere ipsa,

Manibus vt ſi ſint diuis mactata repente.

Elegantiores homines, ſi rem diligenter ſeduloque inſpexerint, hanc noſtram, ſpero, emendationem non plane contemnendam eſſe arbitrabuntur.

Pag. cccv. ℣. 27.

Noctiurnumque recens extinctum lumen vbi acri
Nidore offendit nares, conſopit ibidem,
Concidere vt primos qui morbus mittere ſuevit.

Me imprudente factum eſt, vt tertius in hac noſtra editione verſus omiſſus fuerit, cum ex eo exemplari, quo vti typographum iuſſeram, ex auctoritate Lambini ſublatus fuiſſet. Lambinus enim eum minime Lucretianum eſſe exiſtimauit: Turnebus contra. Eos itaque audire non abnuerit; idque vbi erit factum, tum quid de hoc verſu ſentiam, quaque arte ſanandus videatur, oſtendam. Primæ in hoc operoſo dramate partes Lambini erunt; ſua enim diligentia effecit, vt dignus videatur, qui tecum primus agat. [*Huius verſus ita varia & multiplex ſcriptura eſt, ita abſurda, atque adeo obſcura ſententia, vt veriſimile ſit, non eſſe Lucretianum. proponam igitur lectori ſcripturæ varietatem: hoc primum: deinde quid de hoc loco ſentiam, dicam. Sic igitur habent quidam libri manuſcripti: in his Tetrianus:*

Concidere & fumos qui morbo mittere ſuevit:

Vaticanus ſic:

Concidere & primos qui monſtro mittere ſuevit:

Memmianus ſic:

Concidere vt pronos qui morbos mittere ſuevit:

cum quo conſentiunt quidam vulgati. Lugdunenſes & Florentini ſic: Concidere vt pronos, qui morbus mittere ſuevit:

Pariſienſes ſic:

Concidere & primos qui morbos mittere ſuevit:

Aldini antiqui ſic:

Concidere & primos, qui morbo mittere ſuevit:

Baſilienſes ſic:

Concidere vt pronos qui morbus mittere ſuevit:

Ionian. Pontanus ſic legebat:

Concidere vt primos qui morbo mittere ſuevit:

Ad oram codicis Memmiani ſic emendatum eſt:

Concidere vt ſpumas qui morbos mittere ſuevit:

Quidam amicus meus ſic:

Conſopit

Conſopit ſpinus, qui morbos mittere ſueuit.

Spinus autem lapidis genus eſt apud Theophr. Vides, lector, nihil eſſe certi, in quo inſiſtere queas. Nunc, quid ſentiam de hoc loco, expectas vt dicam. Delendum. nam neque Lucretianum eſſe arbitror, & auſim affirmare ex aliqua annotatiuncula adſcripta natum. Sed ſi quæras, quam potiſſimum harum ſcripturam probem: nulla mihi probatur. eſt tamen aliqua ſpecies in hac,

Concidere, vt ſpumas qui morbo mittere ſueuit.

quamquam agere ſpumas *dicimus, non* mittere.] Hæc ille. Nunc procedit Turnebus ex Aduerſar. lib. XXVI. cap. 13. [*Lego etiam,* ....conſopit ibidem

Concidere vt fumos qui morbos mittere ſueuit.

antiqua antigrapha pumos *habent, vnde* fumos *facio. Conſopit autem concidere, eſt ita conſopit vt concidere faciat*] Quanquam apud me ſemper, vti debet, magna Viri Clariſſimi auctoritas fuit, tamen non poſſum facere, vt ei concedam, cum aſſerit, dici belle poſſe *conſopit concidere*; Deinde, indigna tanto viro ſententia in verſu fuerit; nam *fumus qui morbos mittere ſueuit*, aut, (eſt enim ἀμφιβολία in illa lectione) *morbus qui fumos mittere ſueuit*, non ſatis expreſſe, nec διαρρήδην enunciatum fuerit; opus enim eſt exemplo quod familiare & obuium in hac materia ſit. Sed alius quidam in ſcenam venit, qui omnia, ſi fides homini eſt, & plana & deterſa dabit. Audire eſt operæ pretium; σίγα πᾶς:

Ecce φίναξ, ἅπαξ, prodit κλυτὸς Αὐτόβουλαξ,
Autolyco proles non infitianda parenti;
Οὐ γὰρ κλεπτοσύνῃ πάις πατρὸς ἦν χερείων,
Νύκτωρ ἢ ἦμαρ κλέπτων χερσίν τι ποσσίν τι.

Ex ſignis hominem noſcitas; Gifanium,
Lauernæ pullum, dico; nunc itaque caue;
Sique potes, manibus pallium tribus tene.

Is, vt ſemper admirabilis fuit, ſic, in editione ſua, legendum contendit:

Deiecere vt primos qui morbus ſæpe ſueuit.

Et quaſi negotium hoc intricatiſſimum, ἄλυτον καὶ ἄλυσιν, confragoſum & deſperatiſſimum, duobus verbulis tranſigi queat, *Ita*, inquit, *ex veteribus libris* OPTIME A NOBIS RESTITVTVS EST LOCVS; *vide* (hominis verba ſunt) *infra* pag. 226. ℣. 19. Bene hercle, dicebam olim,

& inferius paulo,

* *Adde quod in nigras lethargi mergitur undas.*

Cumque ita iudicium poſtulet, vti ſuperius innuebam, maiorem iam & potiorem huius verſus partem videri poſſumus hinc conſtituiſſe; legendo ſcilicet ex veſtigiis variantis lectionis,

..... vt ſomnos qui morbus mittere ſuevit.

Ille autem morbus eſſe alius non poteſt, κατ' ἐξοχὴν dico, quam lethargus. Sed enim illo *concidere* quid fiet? Id videndum ſcilicet; ſique res erit prolixior paulo, ne te, quæſo, eius tædeat. Sic igitur exiſtimo; eſſe hic debere palilogiam, qua figura & Catullus, & hic noſter & Ouidius delectantur maxime; ſed Lucretius vſu ſuam fecerat, vt exempla probabunt. In III.

Omnia nos itidem depaſcimur aurea *dicta*,
Aurea, *perpetuâ ſemper dignaſſima vitâ.*

In V. *Suppeditare nouum lumen, tremere omnibus* inſtant,
Inſtant, *nec loca*, &c.

Ibid. *..... proluuie lauere* humida *ſaxa*,
Humida, *&c.*

In VI. *Et quæ concreſcunt in nubibus* omnia, *prorſum*
Omnia, *nix, venti, grando*, &c.

In I. *Vlla foris, atque ipſa ſuis è partibus* vnum,
Vnum, *in quem cœpere locum*, &c.

In II. *Relliquiæ motus vitalis* vincere *ſæpe*,
Vincere, *& ingentis plagæ ſedare tumultus.*

Multa alia proferri poſſunt; ſed, vt finem aliquando faciam, hos tres verſus ſic eſſe ſcribendos conijcio:

Nocturnumque recens extinctum lumen vbi aeri
Nidore offendit nares, conſopit ibidem
Nidore, *vt* ſomnos *qui morbus mittere ſuevit.*

Videlicet ex *pronos* ſeu [ꝓnos, vti patrum noſtrorum memoria vulgo ſcribebant, feci *ſomnos*. quæ vox ita plerumque exarabatur [ſm̃nos] cum lineola tranſuerſa ſuper vò *m*, aut etiam, vt hodieque fit, *ſõnos*. Itaque vel minima licentia locus hic aut reſtitutus eſt, aut certe non ſine iudicio tentatus. Qui ingenioſiores erunt, ij me plauſorem habebunt.

Pagina CCCVI. N. 4.

Vt cadas à regione loci, quâ dirigit *æſtus*,

Cum nullum in toto Latio exemplum ſit huius ſignificationis vt τὸ *dirigere* neutrale ſit, & id, quod ex Feſto deſignauit Gifanius, huic ſignificationi non faueat, vt ex Notula I. Scaligeri conſtare poteſt, aliud eſt quod neceſſariò quærendum ſit. Præterea, ſi *derigere*, vti vult Gifanius, eandem ſignificationem habet ac τὸ *deorſum tendere*, nullam cauſam dicere poteſt quin imperitiſſime fecerit, qui huic loco illam conuenire poſſe exiſtimarit. Nam de Virgilio quod ait, vbi tandem? (nos certe aliquando Virgilium non indiligenter legimus;) an in illo XI. Æneidos?

Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu?

An in X.? *Vulnera dirigere & calamos armare veneno?*

An, vt plus vno loco legitur:

Huc dirige curſum?

Neminem certe videre me, aut legere, memini, qui in iis locis τὸ *dirigere* acciperet pro *deorſum tendere*. Dein non mediocris oſcitantiæ eſt ita locum hunc Lucretij explicare, cum res ipſa per ſeſe clariſſime oſtendat, agi de motu ab inferioribus ad ſuperna, non contra, vt ille plane ridicule exiſtimauit: Sed mihi credi nolim, Lucretius ipſe paucis ante verſibus idem quod dico, dixerat:

Sic & aterna loca alitibus ſummittere *debent*
Mortiferam vim, de terra qua ſurgit in auras.

Vides *ſummittere*, quod *in altum tollere* eſt: tum illa mortifera vis *ſurgit in auras*: mirum itaque, ſi, vt voluit Gifanius, *deorſum tenderet*, quæ ſurgat ſcilicet. Quamobrem cum in M. Cod. legatur *derigit*, quæ lectio corrupta eſt, cum venia, opinor, ſcribam *ſe erigit*, vel, vt etiam vulgo olim ſcribebant, *s'erigit æſtus*.

Pagina CCCIX. ℣. 1.

Quod genus endo mari ſpirat fons dulcis aquai;
Qui ſcatit, &c.

Mala diſtinctio eſt, quæ ita reſtituenda:

Quod genus endo mari ſpirat fons; dulcis aquai
Qui ſcatit.....

vt alibi, *Terra ſcatit ferarum*.

Pag. CCCXI. ℣. 2. 3. 4. 5. & 6.

..... quin ferri quoque vim penetrare ſuenit:
Vndique quà circum cœli lorica coercet,
Morbida vis, quacunque extrinſecus inſinuatur.

Et tempeſtates terra cæloque coortæ
In cælum terraſque remotæ iure faceſſunt.

Quanto ego hos verſus attentius conſidero, tanto illos magis inquinatos iudico, & fere deperditos. Quid enim dicam aliud? Videlicet eorum ſententia eſſe nulla alia poteſt, quam hæc: [*Quin etiam morbida vis* vulgo *penetrat ferrum; & tempeſtatu cælo terrave coorta, in cælum & terram faceſſunt repente.*] Orationem vero mire μεγιστῲ ſcilicet! Turnebus quidem ſecundum verſum ita exponit, vt *per loricam cæli*, ambitum cœli, cœli tegmen, & cœli amictum, vt alibi locutus eſt Lucretius, interpretetur; quam expoſitionem Salmaſius, immemor ſcilicet, quaſi ſuam attulit. Itaque ex ſententia virorum doctiſſimorum, *quà circum cæli lorica coercet*, nil aliud ſignificabit, quam *vbique*, ſeu *per vniuerſum mundum*; De qua interpretatione aliorum iudicium erit. Ipſe autem coniecturam meam aperiam, quæ ab ingenio quidem eſt, ſed & veſtigiis librorum Florentinorum nititur.

..... quin ferri quoque vim penetrare ſuenit,
Vndique quam *circum* cori *lorica coercet,*
Morbida vis, quacumque extrinſecus inſinuatur;
(NAM *tempeſtatem cælo terravе coortam*
Vel ferri natura timet, circumque fatiſcit.)

Senſus erit, vi tempeſtatis ferrum ipſum diſcuti & diffringi, non itaque debere tantopere mirum videri, ſi per poros & meatus loricæ corio munitæ morbida vis, ſeu peſtilens, acrior & noxius aer quandoque inſinuetur. Librorum autem Florentinorum lectio, cuius ductu hæc ſcribo, talis eſt:

Nam tempeſtatem terra cæloque coortam
In cælum terraſque timet, circumque fatiſcit.

In coniectura noſtra, *vel ferri natura*, &c. eſt, *vel ferrum ipſum*; neque aliter Lucretius. Cetera in Notis; ſeu quæ ad variantes lectiones, ſeu quæ ad interpretationem, pertinebunt.

Pagina cccxv. ℣. 1.

Denique ret auro argentum copulat vna.

Ex codice Memmiano, in quo hic verſus ita ſcriptus eſt,

Denique non auro ERVM *copulat vna.*

Legendum arbitror,

Denique non auro res aurum *copulat una?*

Agit enim planiſſime de Chryſocolla, quæ ferrumen eſt, ſi ita loqui licebit, ſeu gluten auri. cumque in verſu proxime ſequenti dicat æs æri iungi ſolere, ſi *plumbo albo* vtaris; ſic in hoc ſcribit Chryſocollæ ope aurum cum auro coniungi.

Ibid. pag. cccxv. ℣. 29.

Nam quid Britannum *cœlum differre putamus*
Et quod in Ægypto eſt?

Hæc coniectura eſt Paſchaſij viri clariſſimi, vt monuit Lambinus, qui aliud exemplum ad illius confirmationem proferre poterat quam quod protulit: Ita enim Britannum cœlum dixerit Lucretius, vt Horatius *Italum cœlum. Dijs patrijs, Italoque cœlo.* Gifanius autem legit,

Nam quid Britanis cœlum differre putamus
Et quod in Ægypto eſt?

Scio quidem perinde eſſe ſi Britanis legas, ſeu Britannis, qui norim in fine carminis hexametri Dionyſium Periegeten ita vſum fuiſſe. Primam quoque ſyllabam produci poſſe, mihi ignotum non eſt; itaque nil in Gifanio circa eam rem reprehendi poſtulem. Sed quod addit, verſum hunc à Paſchaſio male emendatum fuiſſe; id metuo vt probet; quid enim mali ea emendatio habeat? Fortaſſe vera non eſt, ſed non continuò pro mala haberi debeat. At lectio Gifanij, ea vero peſſima eſt; quo enim alio nomine vocetur, cum eius ſententia tantopere inepta ſit? [*Cœlum Ægypti differt Britannis*] Quæ Latinitas? quæ ratio id probet? Quamobrem cum in MS. legatur, & quidem conſtanter,

Nam quid Britannis cœlum,

Scribendum putem,

Nam quid Brittanidis *cœlum* ....

Græci enim illas omnes inſulas Βριτανίδας vocabant, vt ex Dione, & excerptis ἐθνικῶν Stephani conſtat. Ita autem Brittanidem pro Britannia dixerit Lucretius, vt in hoc ipſo libro Atthidem pro Attica.

Pagina cccxviii. ℣. 6.

Inſedabiliter ſitis arida corpora merſans,

Legendum videtur,

Inſedabiliter ſitis arida corpora vexans.

Ita certe ratio ſuadet, & illud *inſedabiliter*, quod cum *merſans* non belle concinit.

Pag. cccxix. ℣. 3.

Hinc hominis tota virus corpuſque fluebat.

Legendum neceſſario,

Hâc *hominis tota virus*, &c.

hâc, id eſt eâ parte, per nares ſcilicet, fluebat humani corporis ſubſtantia. Quod cum perſpicuum ſit & τυμόπεσγ ἢ ἀνὸ δάφνης, deſinam.

Pag. cccxx. ℣. 15.

Inque alijs alium populum ſepelire ſuorum
Certantes, &c

Legendum omnino eſt,

Inque alijs alius *populum ſepelire*, &c.

Verborum enim conſecutio hæc eſſe debuit: *alius in alijs, alius porro in alijs populum*, ſeu *ingentem multitudinem, ſuorum neceſſariorum, familiarium, ſepelire certantes, lacrymis laſſi luctuque redibant.*

V. ILL.

HIPPOLYTO IVLIO

MENARDERIO,

SACRI CVBICVLI LECTORI

TAN. FABER.

PRO *versibus Latinis, quos mihi ab Vrbe miseras, emendationes & conjecturas aliquot in III. posteriores Lucretij libros habebis, Elegantissime Menarderi. Aliquid fortasse aliud velles, & ego non nollem; sed res, sed tempus, non sinunt: quæ enim vobis beatulis licent, eadem misellis non licent. Vtinam modò quàm illa mihi carmina placuerunt, tam & tibi hoc genus scriptorum probaretur. ô rem bellam & amabilem! sed modus vororum esse debet. Vale multum, Vir-Doctissime, & nos ama. Salmur.* VI. *Id. Jun.* M. DC. LXII.

TANA-

TANAQVILLI FABRI
NOTVLÆ PERPETVÆ
IN T. LVCRETIVM.

CAPVT I.

I. *Plautus emendatus.* II. *Heſychius emendatus, contra ſententiam Turnebi.* III. *Locus Ciceronis tentatus contra Lambinum.* IV. Conari, *quid ſit.* V. *Cicero emendatus.* VI. *Tertia præteritorum in prima inflexione olim in* ât. VII. *Unde orta Iphigeniæ mactatæ fabula videatur.* VIII. Caſtus, *pius.* IX. *Conjectura in Lucretio.* X. *Varro emendatus.* XI. *Ut & Ennius.*

Eneadum genetrix] Huc reſpiciebat Ouidius in II. Triſtium.

Sumpſerit ÆNEADVM GENETRIX *vbi prima, requiret,*
ÆNEADVM GENETRIX *unde ſit* ALMA VENVS.

Æneadæ autem Romani ſunt; neque hic ad familiam Cæſarum reſpicit.

Genetrix] In marmoribus & nummis, VENERI GENETRICI. & GENETOR apud Ennium.

O pater, ô genetor, ô ſanguen DIs oriundum.

Venus] Ridiculum fortaſſe videatur, deos ab homine Epi-

cureo inuocatos fuiſſe: Sed hîc poetæ partes agit Lucretius, non philoſophi. Ceterum locum hunc ex Ennio adumbratum arbitror.

Te nunc ſancta precor Venus, & genetrix patri' noſtrei,
Vt me de cœlo viſas cognata parumper.

Concelebras] *Reples varia animantum fœtura*, Celebres efficis, id eſt, frequentas. Ita fere alicubi apud Comicum *plateam tibia concelebrare*; Et apud Ouidium III. Faſtorum, *celebrare ſe mero*, quod obſeruandum homini Latinitatis ſtudioſo. Sententia poetæ eſt, Quæ frequentas & fœtura reples omnia *quæ ſub cœlo ſunt*. Neque enim mihi interpretatio Dionyſij placet. *Celebris* autem & *deſertus* oppoſita. Scriptor ad Herennium lib. 2. *locus quæritur, celebris an deſertus.*

Per te quoniam] Hyperbatum vſque ad verſ. 4. pag. 11. *Quæ quoniam.*

Dedala] Δαίδαλα *varius*, ita tellus variis diſtincta coloribus & omnigeno frugum prouentu *dedala* dicitur.

Summittit] Gifanij verba ſunt [SVMMITTERE, *efferre, producere, procreare; quod certe annotatione fuit dignum*] Ita quidem eſt, vt ſcribit; ſed addi & his aliquid poterat; SVMMITTERE eſſe *de ſub mittere* (vt dicebant *de ſub altari*, poſtante, inante, exante. Varr.) ita Virgil. alicubi

& corpora ſaltu
Subijciunt in equos.

id eſt, tollunt in equos. ita *Manibus ſubuoluere ſaxa*, de ſub, atque adeo in altum. Ita apud Plautum emendaui, *de ſub ara erepere*, vbi legitur *ſub ara*. Ita tenella arbor *ſub ingenti matris ſe ſubijcit umbra.* id eſt ſe ſe attollit. Ita alius ſcriptor dixit, *ſubiecto in mentum gladio.* vbi *ſubiecto* nil aliud quam *erecto*. apud Virgil. *ſubrigit aures*, eſt ἀνορθοῖ. & apud Varronem *pedes ſurrecti*, in altum ſublati. Ita Lucil. apud Feſtum *ſubijcit haſtas*, in altum tollit. ita denique *ſubiectare vallis triticum*, aut quid tale apud Varr. in lib. de R. R. ſed τάτων ἄμις.

Verna] Ver enim Veneri ſacrum. Quid alij.

Genitabilis] al. *genitalis*. ſed non eſt tanti. hoc ſemel meminiſſe operæ pretium fuerit, huius formæ nomina vtriuſque ſignificationis eſſe, actiuæ, dico, & paſſiuæ. ita *placabilis* qui placat & placatur *penetrabilis* qui penetrat, & penetratur. Quod minime mirum videri debet cum à verbo neutro *manare* procuderit *manabile* Lucretius, & *volatile* Virgilius; ſed huic quidem aures aſſueuere. ita cura *vigilabilis* apud Varronem

quæ inſomniam affert; & *ſpongia deletilis*, quæ delet, apud eundem. vt & *alibile*, quod alit. & *diſſociabilis* apud Horat. & *flebile cepe*, quod lacrymas ciet. Lucil. Apud Plautum denique in Epidico, *dies impetrabilis*.

Initum] Alij *Initium*, quod doctis placebit magis. eſt autem in modulo vocis ἐπίζευξις, res trita apud Græcos, Latinos, & quos non?

Incutiens] Obſeruandum in re blanda, ſuaui, iucunda, vſurpari τὸ *incutere*. tamen & ita Horat. in Ep.

.....fornix tibi & uncta popina
Incutiunt urbis deſiderium .....

Ita & in II. Lucret.

Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem.

Generatim] κατὰ τὸ ἴδιον ἑκάστου γένος, ſecundum genera.

Sæcla] Vox Lucretiana, qua & alij, vt Manilius in II. vſi ſunt. Græci poetæ φῦλα vocant. Horat. *genus. piſcium genus.* od. II. lib. I. Id autem ſignificat quod vulgus vocat ſpecies animalium: vulgus, inquam, nam certe non ita veteres Latini; quod oſtendit Muretus. De ea voce ſic ſcribit Adrianus Turnebus lib. XXVI. cap. 13. [Sæcla ferarum *cum apud Lucretium legerem, ſubiit quærere vnde ſumpta eſſet iſta ſæculi ſignificatio in veteri ſcriptore tam noua tamque inſolita nec alijs auctoribus Latinis vſurpata. Igitur Lucretium exiſtimaui non tam notionem hominibus Latinis receptam ſequutum eſſe in hac vſurpatione, quam vocabuli originem & natales, ad quos redegit ſignificationem vimque vocabuli. Nam Sæculum ab ἡλικίᾳ deduci videtur: cum aſpiratio millies in ſibilum deſciſcat, vt notum eſt: λ. autem & κ. tranſponantur inuicem ſedibus mutatis. cum autem ἡλικία Græcis, ſæpenumero ætatem ſignificet, tamen etiam genus declarat, vt in Lucretio Sæclum, vt cum Græci dicunt, ζόρκῳ eſſe ἡλικίαν ἐλάφου ἢ δορκὰς, id eſt, hinnulum eſſe genus & fœtulam cerui. aut ſi cui hoc nimis repetitum videtur, vt cum quis dixit, Væ ætati tuæ, pro væ tibi: ſic licet exiſtimare* Sæcula bucetæ *eadem ratione dici & pro bubus poni. quod & verius puto. Eiuſdem illud & nouæ ſignificationis eſt,*] Fallitur: legendum enim ζὸρξ, ἃ θήλεια ἐλάφου ἢ δορκάς. vnde & δόρκων pro leone. nam ζὸρξ & δὸρξ eadem. Id autem notauerat Heſychius quaſi rem non vulgarem; vt & reipſa talis eſt. II.

Neque amabile] Nam à Venere *Venuſtus*, &c. Monet Interpres locum Ciceronis VII. Ep. in ea quæ prior eſt ad Volumnium, corruptum eſſe, ac pro ἄκως legendum eſſe ἀκώκυτος. III.

at ego scio qui probare possint legendum esse potius ἄχεϊκον. nam ἀκώδηες haud facile, opinor, reperiatur; dein Cicero plus vno loco *agrestem*, seu *rusticum* (id est ἄχεϊκον) opposuit τῷ *venustus*, τῷ *lepidus*. Si quid mutandum sit, posset & legi ἀκώλιον; id est, ἀκωλίωτον, ex Hesychio. origo vocis notissima est. sed ea loci huius non sunt; & raptim scribimus.

IV. *Conor*] Conari hoc loco *cogitare* est, *sibi aliquid proponere, decernere*, &c. σκοπεῖσθαι. ita in hocce lib. *cum dare conantur*. vt & in VI. *namque ipsa de re jam dicere conor*. Sic Varro in præfatione lib. I. *quo brevius de ea re conor tribus libris exponere*. Non aliter Terentij ille locus accipiendus: *Conabar tibi obviam, Dave*. id est de te conueniundo cogitabam. neque porro alia ratione accipiendum est quod alibi dixit: *isthuccine conari queam*? Ibi certe *conari*, *velle* est, vel *cogitare*. Ita Plautus alicubi, *Neque conari id facere audebatis prius*. Quid quod Græci vtuntur verbo πειρᾶσθαι in eadem notione? rarum esse fateor; neque tamen dubium est, sic enim Menander dixit in vtili illa sententia, & nemini vnquam satis audita,

..... μὴ πᾶσι πειρῶ πρᾶγμ' ἀεί.

Vbi illud μὴ πειρῶ significat *noli*; ad verbum autem significat *ne conaris*. Liuius item in I. sic vsurpauit hanc vocem vt Plautus, Terentius & Lucretius; *Antea civitate magnitudine urbis, formatis omnibus domi ad belli & ad pacis usus, ne semper opes armis aquirerentur, consilio augere imperium conatus est*. id est *sibi*
V. *proposuit*. Atque adeo locum quemdam Ciceronis ex Epist. 4. lib. v. emendandum puto. En tibi illius verba: *Nunc mihi Quintus frater meus, mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus, ad te scribere sum coactus*. Ibi nemo, qui saltem admonitus fuerit, dubitabit quin legendum sit, *conatus*, non *coactus*; quam vocem & sententia, & τὸ *inductus* satis respuunt.

Memmiada nostro] Caius Memmius Gemellus dicebatur; ille ipse de quo Catullus, qui ei subiratus erat, scripsit, *O Memmi bene me*, &c. quæ quia turpicula sunt, huc non transferentur. De illo sæpe apud Ciceronem.

Effice] al. *& face*. melius; ita enim vinculum erit in hoc versu cum superioribus.

Manera [*Munera*. *mœnia*, munia. *pœna*, punio. *Pœnus*, Punicus. *coirantes*, curantes. Ennius plus semel. De conuersione οι in υ dixit eruditus Interpres Columnæ Duillianæ. adde &

ſuperioribus οἶνος vnus, vt in illo ſaxo legitur de quo in vita Peyreskij mentio fit; cuius exemplar à Sirmondo V. Doctiſſ. editum eſt & notis illuſtratum.

Reijcit] Gifan. *reficit*. male. neque enim dicimus *reficere ſe in gremium*.

Deinctus volnere] Metaphora paulo durior. tamen dicebant *præpeditus dolore*, & κωλυθεὶς ἀΐειν. Callimachus.

E que tuo pendet reſupini ſpiritus ore] Inclinat animus vt credam Lucretium reſpexiſſe tabulam aliquam, in qua Mars gremio Veneris molliter inſidens exhiberetur. Qui autem in gremio amiculæ per ludum & iocum ſedent, eos auerſos eſſe neceſſe eſt, neque deſiderato aſpectu frui poſſe; quare addit poeta *cervice repoſta*, &, *reſupini*, &, *ſuſpiciens*; qua voce oſtenditur Martem, amore & admiratione defixum paſcere auidos oculos inhiantem in Venerem ceruice reflexa. Et hæc quidem, vt opinor, in tabula; ſed quæ mox ſequuntur, *Hunc tu, diua, tuo*, &c. &, *circumfuſa ſuper*, non amplius ad tabulam pertinent; Vera res agitur; & μεγάλα μυθεῖται πλεῖστα. Ex his, vti ſpero, lucis aliquid huic loco accedet.

Incluta] Non ſæpe apud Latinos Scriptores reperias deos *inclytos* vocari; ſed ita fere ſemper vocat Homerus: κλυτὸς ἐπιστοπάων; ita de Vulcano, &c. ſic quoque Ennius apud Nonium.

Olim de cœlo lauum dedit incluta ſignum.

Memmiada] Gifan. *Memmius*. quaſi iam antea non appellarit Memmiadam; ſed ſolenne facit Gifan. vt venena colligat.

Veram ad rationem] Ita Epicurus de ſuis opinionibus ſentiebat. Notum & ille Celſi ἀληθὴς λόγος, de quo Origenes.

Agere hoc] *Scribere*, de ratione philoſophica cogitare. Notum quid ſit *Hoc age*; eo reſpicere Lucretium credibile eſt.

Tempore iniquo] Tunc enim & Clodius & Catilina Rempublicam vexabant.

De cœli ratione] De natura cœli ac deorum, vel de doctrina quæ περὶ τῶν μετεώρων haberi poteſt, de meteorologia, &c. Non temere alibi reperias in hac notione.

Vnde] Ex quibus primordiis, ſeu principiis. Poſt *pandam* vel minima diſtinctio ſatis fuerit.

Eadem peremta] Eas ipſas res peremtas. Mutauit autem orationem, vt alibi. cum enim *genus humanum* ſcripſiſſet, mox addit *eos*, intelligens non genus humanum, ſed homines; quod fieri licet, vbi nomina ſunt συμπτωτικὰ, non aliter.

Quove] Quemadmodum illud *vnde*, quod supra obseruabam, non interrogat, ita nec istud *Quove* interrogare potest. Non bene itaque interpretes qui existimant istud *Quo* significare *in quas res*. Neque enim res plane resoluuntur in res concretas per degenerationem, sed in principia. Dices Lucretium ipsum ita tamen existimasse, qui scilicet sic infra scripserit:

Denique quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissoluuntur;

Fatebor. sed ibi ex falsa suppositione in eos agit, qui ignem, aquam, terram, aëra, principia esse dicebant. Itaque istud *Quo* significabit *in qua principia*; atque adeo, nequis dubitet, addit poeta versu proxime sequenti,

Quæ nos materiam & genitalia corpora rebus
Reddunda in ratione vocare & semina rerum
Appellare suêmus, & hæc eadem vsurpare
Corpora prima, quod ex illis sint omnia primis.

Et merito. Nisi enim res ad principia redirent, vt ex iis noui aliquid efflorescerent, iamdudum omnia desiissent.

Genitalia rebus] Notanda Latinitas, *rebus* pro *rerum*. Sed alibi tale quid reperies, vt & apud Plautum plus semel.

Vsurpare.] Vocare.

Omnis enim per se] Hi sex versus, vt docti monuere, à quibusdam veterum librorum absunt. Et sane abesse possunt; infra autem loco magis apto legentur. tamen & hic non abs re locum habeant, per *occupationem*, vt vocant magistri; quasi dicat Lucretius, *Ex primis corporibus omnia fiunt; nam Dij quidem, contra quam vulgus Philosophorum sentit, rerum naturam nec fecere, nec curant.*

Priuata dolore] Nequis sibi ingeniosus videatur, atque adeo reprehendat τὸ *priuari dolore*; quasi verbum illud sit eorum quæ necessariam anaphoram habeant ad quid χρηστὸν καὶ ἡδὺ, quo careas, meminerit τὸ *priuari* & *carere* esse synonyma; & tam ad mala referri quam ad bona & commoda. Itaque dicebant *carere febri, priuari iniuria, priuari dolore.* quæ omnia apud Ciceronem occurrunt.

Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira] Contra hunc locum fuse egit Lactantius, & alij. quamquam nil opus fuit. Interpretanda tantum Epicuri mens fuerat.

Religione] Qui nequitiæ suæ auctorem quærunt, *insanientis dum sapientiæ consulti aberrant*, hoc Lucretij loco contra sen-

rentiam Scriptoris abuti solent. Existimant enim religionem hoc loco positam pro Deorum cultu seu pietate in Deos; vt infra, loco illo decantatissimo,

Tantum religio potuit suadere malorum;

Sed vtrobique falluntur. Religio enim superstitio est. Epicurus certe Deos propter præstantiam naturæ suæ colendos non negabat; quod & Cicero, non semper homini æquus, ostenderit; nec non Lactius, vt & Lucretius infra, qui librum Epicuri περὶ τῆς ἀσεβείας satis innuit. Poeta autem si extra omnem ἀμφιβολίαν loqui voluisset, scribere potuerat *Religiones*, non *religionem*. quod alibi fecit, vt & Varro in admirandis istis versibus:

Non sit thesauris, non auro pectus solutum,
Non animis demunt curas ac religiones
Persarum mentes, non diuitis atria Crassi.

In quorũ versuum postremo noui qui velint legi *horrea Crassi*. Et ita fere Cicero ad Atticum I. Ep. IV. *quod si assequor, supero Crassum diuitijs, atque omnium vicos & prata contemno.*

Graui] Exitiali, molesta, importuna, &c. vt pote quæ præsentissimum diuini cultus venenum sit.

A cœli regionibus] ἀπὸ τῆς δυσεβείας τῶν ἀέρων.

Graius homo] Epicurus Athenienſis, ex oppido seu populo, vt vocabant, Gargetto; vnde passim Gargettius.

Inrîsit] Contractio est pro *inritauit*; quare & postrema pro- VI.
ducta est: nam in tertia olim person: contractionem admittebat prima verborum inflexio. ita Terent.

Ex qua filiam
Suscepit & eam clam educât.... Id est educauit.

Ita alibi Lucret. *disturbât vrbes*, disturbauit; id quod & metrum & ratio suadent, ibi enim de re olim facta agitur. Virg. quoque,

.....ceciditque superbum
Ilium & omnis humo fumât Neptunia Troia.

Quod ignorantes veteres magistri, vt & Probus & Charisius satis ostendunt, in eo versu solœcismum esse contra tempus existimauere. Sic quoque Ennius.

Tum timido manât ex toto corpore sudor.

Gifanius Terentij locum in Indice suo, eumque plane solitarium, produxit, vt id probaret quod modo ostendi; sed in quo plane puer est, & Lambini conuicio dignus, si animaduertisset Lambinus. Addo exemplis superius allatis hanc quo-

que obſeruationem; Solitos olim contractiones admittere in prima numeri pluratiui. Terent.

omnem rem modò ſeni
Quo pacto haberet enarrâmus ordine.

Id eſt enarrauimus; addit enim *modò*. Sic denique Plautus in Sticho, *ibi feſtinâmus omnes*,
Lectis ſternundis ſtuduimus.... Vbi *feſtinâmus* poſitum planiſſime eſt pro *feſtinauimus*; nam ſequitur mox *ſtuduimus*. Neque vero *feſtinâmus* pro *feſtinauimus* magis mirum videri debeat quam *ſuêmus* pro *ſueuimus*, & alia id genus: ſed illis aurium conſuetudo fauit.

Cupiret] pro *superet*, vt alia paſſim; quod ſcilicet & tertia & quarta olim non ita à ſe inuicem ſeiunctæ erant & ſecretæ, quin vtrique eſſent multa communia.

Flammantia mœnia mundi] Propter ſtellas & ignes æthereos vnde *ſtellantis regia cœli*. Virg. Manil. autem *ſtellantia cœli tecta* & in V. *.....mœnia mundi.*

Omne immenſum] Omne, vt alibi paſſim, τὸ πᾶν, rerum vniuerſitas, quidquid eſt in rerum natura; Non autem hic mundus, qui πρὸς παντὸς reſpectu fere nihil eſt; quod immenſa fere cœli noſtri ſpatia & ſiderum inexplicabilis altitudo facile ſuadent; Sed id infra docebit Lucretius.

Mente animoque] Id eſt *mente animi*, vt *poculis & auro* Virg. pro *poculis aureis*. *molemque & montes*. Id. pro *molem montium*. mens autem animi quid ſit in III. oſtendet.

Hæreat] συνέζηται, vt paſſim apud Virgil. Horat. *&c.* alij tamen *herens*. Si autem *finita cuique*, &c. inde fiet vt miraculis, quæ à Deorum prouidentia, nulla fides; nil illi præter naturæ fœdera moliri queant, &c. huc ſcilicet rendit Lucretius; neque enim phyſiologiæ vllam rationem habuiſſet Epicurus, niſi quod ex rerum naturalium contemplatione effectum iri credebat vt animi hominum ſuperſtitionis terriculamentis ſeſe exoluerent.

Viciſſim] εἰς ἀντιπαρίβλω, ἔκβασις, vt quæ olim homines abiecciſſet, ea tandem abiecta iaceret.

Impia rationis elementa] Pro *elementa impiæ rationis*, Figura huic noſtro & Virgilio familiaris. *Ratio* autem θεωρία eſt, philoſophandi ſtudium, *&c.* poſſet & pro ſecta ſumi, vti à Lucretio alibi ea vox vſurpata eſt.

Endogredi] Ingredi. *endo* ἔνδον, in, intus. *endoiacito*, *endopedito*, *endoternitur*,

endotuetur, Enn. *endoitium* apud Feſt. pro injicito, impedita, intuetur, initium. Neque minus dicebant *endo* & *indo*, ex quibus nata illa ſunt *induperator*, *induſtrius*, &c. Id quod contra Gifanij iudicium dictum velim.

Quod contra] Non ex vulgi palato eſt hæc Latinitas; neque Gifanius animaduertit iſtam voculam *quod* eſſe quarti caſus. Lambinus ex Cicerone exemplum vnum attulit; ego item alterum ex oratione pro Quintio: *Reliquum eſt vt eum nemo iudicio defenderit, quod contra copioſiſſime defenſum eſſe oſtendi.* Aliquoties ita locutus eſt & alibi, vt & Rhetor ad Herennium.

Aulide] Bœotiæ portus eſt ad Euripum. Trivia virgo, Dia- VII.
na, Iphianaſſa, Agamemnonis filia, quæ aliis Iphigenia. omnia notiſſima & decantatiſſima. Tragœdia ſeu fabula orta ex hiſtoria Iephtæ, vt & illa altera Idomenei, qui filium ſub voti ſpecie, &c. Facinus enim illud Iephtæ, de quo in lib. Suffetum Hebræorum agitur, non ita multis annis ante obſidionem vrbis Troianæ euenerat.

Delecti] Seu *dilecti*, vt Lambinus, legas, ſeu *delecti*, non eſt cur pugnetur.

Prima virorum] Ita Ouid. Amor. lib. 1. Eleg. IX. *ſumma ducum Atrides*; plane ex hoc Lucretiano expreſſum. Eſt autem inſitatio Græci ſermonis. Herodotus ſæpe Ex multis locis en tibi vnum lib. VI. ſectione 100. Αἰσχίνης ὁ Νόθωνος, ἐὼν τῶν Ἐρετριέων τὸ μέγιστον. *Aeſchines Nothonis filius Eretrienſium primarius.* Ita apud Lucianum, τὸ μέγιστον τῶν Ἀθηναίων ἔσῃ. *Athenienſium primarius vir eris.* Eſt & alius in eodem libro (Timon eſt) ſed quem protulit Lambinus.

Simul] Statim atque, ſimul atque.

Infula] Qua hoſtiæ velabantur. res notiſſima; erat fere ad eundem modum, quo *ſtolas*, vt vulgus vocat, Sacrificulorum eſſe videmus.

Virgineos circumdata comptus] Cingens, ſeu ambiens comas comptas.

Ex vtraque pari parte] Notanda Latinitas, *ex vtraque pari.*

Hanc propter) Prope hunc. τὸ *propter* natum eſt ex *propiter*, vt *humaniter* ex *humane*, & alia pæne infinita.

Ferrum celare] al. *celerare*, id eſt expedire, promere, exercere. quod magis placeret.

Summiſſa] Succidua, hoc loco.

Quod patrio principi, &c.] *Principi*, eſt prima. Senſus eſt,

Iphigeniam fuisse ἀγχότοκον inter Agamemnonis liberos.

Sublata virum manibus] Metaphora à ritu nuptiarum. Vide Interpretes ad illud Catulli ; *teneram rapis ad virum Virginem*, In auteolo poemate de nuptiis Manliæ.

Comitari] Deduci. Est autem significationis passiuæ, vt alibi. Fortasse etiam sumpserit pro coniungi. Ita Græce συνέλθειν in eadem notione.

VIII. *Sed casta inceste*] *Inceste* est impure, vt volunt ; at ego hic aliter accipio : nam *castus* quandoque pium significat. Virgil.

Hac casti maneant in religione nepotes.

Itaque *inceste* fuerit impie. Sic Iulius apud Festum :.... *caste qui parant sacra*, id est pie. Ita etiam apud Varronem olim in formula templorum dedicandorum : EGO CASTE NVNCVPAVERO. Et Virgil. iterum in VII. *castis adolet dum altaria tedis*. Sic enim intellexisse Seruium ex illius excerptis satis constat.

Exitus vt classi] Eleganter Callimachus hymno εἰς Ἄρτεμιν dixit μείλιον ἀπλοίης.

Tutemet] Neque mirum id feciisse Agamemnonem regem illum regum, ex genere *bellipotentum* non *sapientipotentum*, vt dixit Ennius : quin & fortasse metuendum sit, ne tu ipse, qui præclaris artibus excultus es, superstitioni capistratum os subdideris.

Vatum terriloquis dictis] Quæ de cruciatibus inferorum dicunt ; de rota Ixionis, saxo Sisyphi, flagellis Eumenidum ; Cerberi latratu, aut *cum pice torrentes atraque voragine ripas* confingunt ; quæ omnia olim in frequenti senatu Ciceronem ipsum deriisisse scimus.

Pœnas in morte timendum] Id ex se se non dicit Lucretius, sed ex scriptis vatum, qui rem eo deduxerant, vt mors ipsa doloribus finem non imponeret ; cum contra ex opinione Epicuri nil mortuis timendum ; qui enim bona fide mortui sunt, ij neque mordent, neque mordentur. ἀλλ' οὐκ ἐμὸς λόγος. Nam illud Catonis facio meum : *Diuersos itinere malos à bonis loca tetra, inculta, fœda, atque formidolosa habere*. Salust. in Catil. Istud autem *timendum pœnas* è veteri & bono Latio est : neque temere aliter loquitur Lucretius, vt nec Varro. sic in lib de R.R. *videndum hæc quatuor*. alibi, *vasa vinaria faciundum*. alibi, *præfectos alacriores faciundum præmijs*. Item, *ponendum quadrimos*. &, *emendum veteranos bonos*. Sed infinita ad eam rem

exempla congeri nihil neceſſe eſt. Nam nec Virgilius quoque abſtinuit: *pacem à rege petendum eſt.*

Iam fingere poſſum] Gifan. è veteribus libris, ſed corruptis, legit, *me fingere poſſum.* nil deterius. Sed fortaſſe non male legeris *iam fingere poſſunt*; Vates ſcilicet ſomnia & inania rerũ fingere poterant, quibus, *&c.* IX.

Nata ſit, &c.] Vna cum corpore, vt Stoici & Peripatetici.

Inſinuetur.] Ita vt ab æterno creata ſit, ex Platonis dogmate.

Pecudes inſinuet ſe] Ex Pythagoræ placitis.

Ennius] Qui Pythagoricus fuit, vt fere omnes illius ætatis ſcriptores. Notum quid de maiori Græcia dictum à Cicerone fuerit in Tuſcul.

Gentes Italas hominum] Pro. *gentes Italorum hominum.* Tale aliquid apud Virgil. plus vno loco. Quidam libri, *omnium* pro, *hominum.* Itaque eſſet *corona clara omnium*, id eſt, inter omnes: quod genus multa Græce reperias, vt δῖα θεάων, &c. id eſt, vt Callimach. hymno εἰς Δῆλον dixit, πολὺ φέριστον θεάων. Ita apud Ennium citante Probo: *pulcra dearum.*

Clueret] Eſſet. *clueo*, *cluo*, ſum, celebror, dicor, videor, κλύω. dicebant item *cluueo.* Ennius de ſe ipſo, 40

Nam Latij populi res atque poemata noſtra
Cluuebunt ..... Ita tum prima longa eſt.

Etſi praterea] Quaſi diceret. Tanta tamen veritatis vis eſt, vt ille idem Ennius alibi dicat, *&c.*

Acheruſia templa] Acherontis ſeu Inferorum loca vaſta, ſpatioſa, &c. *Templa* enim id ſignificabant. Ita *templa cæli.* Terent. alibi apud Lucretium, *templa ætheris*, *tonitralia templa.* Vox petita ab auſpiciorum diſciplina. Primo *tuemplum* dicebant, à tuendo (videndo) deinde *templum*, extrito V. vt ex *duellum* bellum, *duonus* bonus, in illo antiquo ſaxo, cuius in vita Peyreſkij mentio eſt. Sic Ennius, *coirola coeles templa.* Varro autem, X.

Tunc repente cœlitum altum tonitribus templum toneſcit.

vbi legendum *tonit*, ex ratione verſus. *tonere*, vt *ſonere.* Lucretius. Iterum Ennius in Hecuba. XI.

O magna templa cœlitum
Commiſta ſtellis ſplendidis.

Lego, *Confixta ſtellis ſplendidis*, id eſt, confixa. vt *ſtellis ardentibus aptum.* Sin minus, legendum, *Commiſſa*, id eſt vincta, compaginata.

Permânent] Permanare soleant.

Sed quadam simulacra] Notum illud Homeri, in quo Herculis εἴδωλον ad Orcum esse dicitur; ipse autem, seu ipsius anima apud Iouem. Nam corpus quidem in Oeta monte crematum fuerat ô rem bellam & ingeniosam!

Vnde sibi exortam] Locus ille Ennij apud Ciceronem est; *Visus Homerus adesse poeta.*

Semper-florentis] Grammatici vocant ὑφὲν, seu subvnionem. Ita apud Terent. *semper lenitas.* & ἀεὶ-καταφρόνησις apud Herodianum, quod imprimis notandum.

Lacrymas & fundere] al. *effundere*, non male.

Superis de rebus] De cœlo, deque vniuersa meteorologia; ex cuius ignoratione terrores animis offunduntur, *&c.* ibique tum in deos omnia conferuntur.

Genantur] Ita olim loquebantur. γείνω. *gerantur*, non placet.

Vnde anima atque animi natura] Non temere. Anima enim & animus differunt & facultatibus & sede, quod in III. maxime apparebit. Ceterum hoc loco animi natura, animus ipse est; neque fere aliter loqui amat Lucretius. Sic *natura animantum*, animantes ipsæ, *aqua natura*, *Inanis natura*, *natura corporis*, *ardoris natura*, *loci natura*, *sensûs natura*, &c. pro aqua, Inani, corpore, ardore, igni, loco, sensu ipso, *&c.* Ita auctor libri de Mundo, homo Stoicus, non Aristoteles, φύσεις χρωμάτων alicubi posuit, *naturas colorum* pro coloribus ipsis; & in cap. 11. φύσεων pro rebus concretis, *&c.* Iterum circa medium ζώων φύσεις pro ζῶα.

Quæ res] Intelligit species rerum, quas vulgo intentionales vocant. εἴδωλα, τύπους, ὑμένας, membranulas effluuia ex superficie corporea; quæ cum ex omnibus omnino rebus perpetuo emanent, & animos impellant, *&c.* Sed res inferius notescet.

Perferre] Al. *efferre*, fort. etiam, *sufferre*, vt in Emendationibus innuimus.

Hunc terrorem] Quem tandem? illum ipsum scilicet de quo pag. 5. vers. 1.

Æternas quoniam pœnas in morte timendum.

Tela dies] Radij solis. Ita Græci βέλη ἠελίοιο.

Species] Contemplatio, meditatio, *&c.* sæpe alibi.

Principium hinc cuius, &c.] Quam ab hac consideratione exordimur, Nullam scilicet rem è nihilo gigni posse, nec si Dij ipsi tale aliquid moliantur. Quod etsi modulo ratiocinationis

noſtræ verum eſt, ἀηὲ κατά γε τὸν λόγον, plane falſum eſt. Nam etſi ex ratione τῆς ἀναλύσεως doctrina de corporibus inſectilibus ſtare poſſit; tamen corruat neceſſe eſt, niſi creatam à Deo atomon ponas, eique à cauſa æterna motum impreſſum & ingenitum exiſtimaueris. Cauſam autem æternam intelligo, quæ γνώμη τ πειῇ, vt loquitur Xenophon. Ceterum hoc axiomate quaſi aliqua multiplici machina vtebatur Epicurus. Sed res per ſe ipſa inferius pateſcet; Neque longius abibis. Nam verſus ſequens, &c. Deinde probabit incurioſos eſſe rerum noſtrarum, phyſicarum inquam rerum, incurioſos eſſe deos. Itaque diuino numine nil tale fieri.

CAPVT II.

I. Primum, αὐτίκα, ἤδη, *exemplis ſeruiunt.* II. *Lucretius emendatus.* III. *Laſciuus.* IV. *Pacuuius emendatus.* V. *Feſtus reprehenſus.* VI. DE *pro* poſt. VII. Coniuncta, *cur* συμβεβηκότα *dicantur*, Euenta *autem* συμπτώματα.

E *Mare primum homines*] *Primum* hoc loco vim eamdem habet ac, *exempli gratia.* Sic & alibi vſus eſt πρῶτ *iam.* Græci autem τὸ ἤδη in eadem notione vſurpant, vt & τὸ αὐτίκα. idque eapropter annotare viſum eſt, quod vulgo non obſeruetur. I

Quippe vbi] Cum videlicet, ἔστι δὲ ὅτε ὅτοτε, &c.

Genitalia cuique] Iam ſuperius obſeruatum, cum dandi caſu.

Inde enaſcitur] Refer ad id quod in verſu ſequenti eſt, *Vbi materies*, &c.

Hac re] διὰ τοῦτο.

Certis in rebus] Libentius hoc loco legerim *cunctis* quam *certis*, quò verſus ſuperiores inducunt, & ille præter ceteros; II.

Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni.

Id quamobrem, Lector? *Quod cunctis*, &c. Innuit enim facultatem ſecretam, diſtinctam, ſeu ſpecificam in vna quauis re eſſe; vnde è caulibus iuglans, ex homine leo, &c. non enaſcatur, &c.

Praterea cur vere] Si omnia de nihilo, tum tempestatibus statis sui fructus, sua munera non essent, *&c.*

Autumno fudante] Propter vindemiam & humectum vaporem illi tempestati proprium. alij tamen, *suadente*, habent; quod fortasse melius certe placeret magis.

Tempestates] Tempora commoda gignundis rebus. Veteres autem tempestates bonas, tempestates malas, tempestates pluuias potius, quam tempestatem dicebant: exempla ex Catone Censorio peti possunt, vt ex Varrone.

Teneras aras] Malim *auras*. sic infra *aeris in teneras auras*. Sic Græci μαλακὰς αὔρας. alioqui τὰ *teneras* cum *res* iungi possit. Locus Virgil. in Georg. notissimus est.

Alienis] Minus conuenientibus, minus idoneis ad progignundum quid.

Genitali concilio] Vox Lucretiana in hoc significatu. congressum, conuentum, coitionem grimigeniorum corporum, mox denique, *feminis coitum* vocat.

Tempore inique] Propter incommodas tempestates.

Huc accedit vti] Cum augescant terræ fœtus ex imbre opportuno, non igitur ex nihilo.

Summittere] Iam supra occurrit.

Secreta cibo] Priuata, remota.

Vt verbis elementa] Vt credibilius sit res ex multis diuersisque ac pugnantibus etiam principiis constare, quemadmodum vocabula ex diuersis literis cõstant, quam è nihilo exoriri.

Cur non potuit?] Quod tamen esset, si è nihilo forent. sed cum rerum genera modum suum habeant, vltraquem non liceat egredi, ideo fit vt sibi constent.

Pontum per vada] Pontum vado transire; intelligit autem tanta tamque immani corporis proceritate futuros, vt quod aliis esset ἀπέραντον, iis traiectu facile foret: quippe queis maris altitudo quantalibet pro vado esset. Noli itaque locum hunc ita interpretari, quasi si dixisset *per ponti vada*. Quod enim Salmasius hunc versum deprauatum esse iudicauit, non ideo facilius crediderim. Intelligit autem Lucretius Titanas, Gigantas, Cyclopas, *&c.* quæ genera pro figmentis poetarum habet.

Reddita] Data, tributa, assignata. Ita sæpe Virgil. semper Lucretius.

Esse videlicet] Sic sæpe Enn. Plaut. & Ter. *Scilicet fallimur.*

Videre licet in terra reperiri, &c. neque enim, quod aliquando putauit Interpres, repeti debet ἀπὸ κοινοῦ, *fatendum est.*

Meliora] haud dubie meliora : quandoquidem non modo non prodesset labor, sed maxime obesset.

Huc accedit vti natura] Nam si res è nihilo fierent, necessario ad nihilum redigerentur : Id non fit ; ergo, *&c.*

In sua corpora] Primordialia scilicet, in corpora materiæ.

Repente periret] Horæ momento concreta perirent, vti horæ momento enata essent.

Nulla vi foret vsus enim] *Vsus* pro *opus*. qui legunt *ei* pro *enim*, sine iudicio viuunt.

Nexus exsoluere] Compagem & coagmentationem dissoluere, seu interimere, καταλύειν.

Quod nunc] Id est, *nunc autem*. notandum. Debet hic versus iungi cum illo altero, *Nullius exitium*, &c.

Constant semine quæque] Gitan. *constat*. non bene.

Obijt] Occurrit, incurrit. vnde *obitus* apud Ter. pro *occursus*.

Intus] Notandum, cum motu. quod vulgo non obseruatur.

Ingenui] Quos natura, non ars, *&c.* ita *ingenuus color*, pro natiuo, qui nulla arte, nullo pigmento euocatur. Propert. *ingenuus color & multis decus artibus*, &c.

Æther pascit sidera] Non modo id ἐκ τῶν ἐνδεχομένων Epicuri est, sed & Stoicorum sententia, V. Plutarch in *de placitis Philosophorum*. & Interpretes Virgil. Certe ante Zenonis ætatem vestigia illius opinionis reperias.

Ætas infinita diesque] Hoc firmabit emendationem nostram circa locum illum in quo antea legebatur, *longa diei infinita ætas anteacti temporis.*

Fuere] Subaudiendum, *illa*, vt iungatur cum *E quibus*, &c. intelligit prima corpora insectilia.

Rerum summa] Τὸ πᾶν. rerum vniuersitas ; cuius vix millesima pars est hic mundus; Quod Dei maiestate dignius.

Volgo] καθόλου. & recte quidem, expositis ; cum enim principia infirmitatis vltimæ essent, vel leuissima causa satis esset ad dissolutionem, & ad resolutionem ad τὸ μηδὲ ὄν.

Tactus satis esset causa lethi] Non temere alibi reperias tale Latinitatis exemplum ; sensus est : Vel leuissimus tactus satis foret, quia nihil fundamenti in re concreta esset.

Quippe vbi] Iam supra, sed hic paulo aliter, *Cum*, &c.

Quæque] Vel leuissima, ἡ τυχοῦσα.

At nunc] *Nunc*, Latine, & νῦν, Græce, pro *autem*.

Diſſimilis, & æterna] Nam æternitas per ſe nil valeret, niſi eò accederet quoque diſſimilitudo; ſine qua nil connecti poteſt. Quippe æterna quidem eſſent corpora prima; ſed nõ ideo vel per horæ momentum concreta manerent.

Dum] Interea dum, donec.

Obrat] Bene, *obeat*, hoc loco; non ſupra.

Diſcidio] πρόλυσις, ſeu διάλυσις eſt.

Ad corpora materiai] Ad vltimam reſolutionem, quæ tum talis eſt, dum ad corpora materiæ, &c. qui terminus vltimus eſt meditationis phyſicæ.

Poſtremo] Vox eſt obiectioni ſeruiens. Dicet aliquis, pereunt imbres; imo non pereunt; nã ex illis lætæ fruges, pueri, puellæ, roſæ, lilia, leones, pantheræ, omnia.

Pater] Verſus Virgilij in Georg. huc referendi. *Æther pater, tellus mater*; à ſitu & virtute.

Nitida] Lætæ, vberes, πίονα. *nitentia*.

Ipſa] Sine cultu humano; ſed non ſine vi primigenia. Virg. ſæpe in Georg. & Lucretius non minus ſæpe.

Hinc] Iunge cum *pingues*. hinc pingues factæ, &c.

Feſſæ] al. *fœtæ*. non placet.

Artubus] al. *artibus* quod idem eſt. tamen malim *artubus*. vnde *artutus, a, um*, bonos & ſolidos artus habens, &c.

Laſcina] Ludibunda (*enjouée*;) vnde *laſciua capella*. Virgil. *laſcini pueri*, Horat. (ſine omni obſcenitate) & apud Varr. de R. R. cap. 14. lib. 1. vbi de ſepimento naturali loquitur, *prætereuntis laſcini non metuet facem ardentem*. Pacuuius de piſcibus:

..... *piſcium laſciuiam*,
Intuerentur, nec tuendi ſatiat capere poſſiet?

apud Ciceronem de Diuinat. & lib. 3. de Oratore. Salluſt. in Iugurth. *Quod ie* (dies) *feſtus celebratuſque per omnem Africam, ludum & laſciuiam magis, quam formidinem, oſtentabat*. Iterum Varro de R. R. c. 3. *quod capra laſciua, & qua diſpergunt ſe*. Vides quid ſit.

Mentes nouellas] Verſus plane admirabilis, ſeu phyſico, ſeu ethico homini; ἐπαλλαὶ ὄψεις, μεταναῦς, &c.

Alid] Id eſt *aliud*; dicebant *alis* pro *alius*. adi Muret. ad Catullum, vt & Scaligerum. Item Manut. ad Saluſt.

Agoſis] *Sis*, ſi vis. *faxis, dixis, veniſis* & alia id genus. In plurali dicebant *ſultis*, id eſt *ſi vultis*. Ceterum in al. melius legitur,

legitur, *Nunc, age, res queniam.*

Cœptes diffidere] Diffidas. V. Muret. ad Catull.

Incita] Miror fuisse qui legi voluerint, *insita*: certe hinc Virgilius sumpsit quod in XII. legas,

apicem tamen incita summum
Hasta tulit ..... & paulo post,
Crebro super vngula pulsu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.

Eos locos afferre poterat Gifanius.

Montes supremos] Τὰ ἄκρα τῶν ὀρῶν.

Cæca] Quæ oculis non subiaceant; Virg. & Lucret. centies.

Sanitque minaci murmure pontus] De hoc loco in Emendat.

Mollis aquæ natura] Id est *aqua*, iam supra. & *natura serpentũ* Sallust. serpentes ipsi.

Ruit qua quidquid fluctibus, &c.] In Emendationibus.

Rotanti turbine] Sunt qui legant, *rotantia*. perinde est.

Moribus] Ita legendum, non *motibus*. Id vterque Interpres probare poterat auctoritate Virgilij; est enim in Georg.

Ventos & varium cœli prædiscere morem
Cura sit .....

Aperto corpore qui sunt] Qui sub oculos cadunt.

Tum porro] Sentimus odorem, calorem, frigus & sonum; quæ omnia naturæ corporeæ sunt, neque tamen sub oculos cadunt. nil igitur mirum si prima corpora, quæ tantæ tenuitatis sunt, videre nequimus.

Tuimur.] Intuemur.

Fluctifrago] Id proprie Græci vocant κυματωγὴν, id est αἰγιαλὸν ὑπαγωγήν.

Dispansæ] Virg. in VI. *alia panduntur ad ventos.*

Serescunt] Ξηραίνονται, in veteri onomastico Vulcanij. à *sereo*, vnde *serenus*. Origo enim vocis Latinæ à Græca ξηρὸς seu ξηρός.

Persederit] Penetrarit, seu inhæserit, imbuerit.

Quin etiam] Vide Emendationes.

Habendo] Dum fertur, dum geritur; passiuæ significationis. Virgil. 3. Georg. *alitur vitium, viuitque tegendo.* id est dum tegitur. Ita Lucret. *inueterascit alendo*; dum alitur.

Signa manus dextras] Intelligit deorum tutelarium signa, quorum manum dextram qui exirent ex vrbe, & qui ingrederentur, osculari solebant, idque boni ominis causa. neque tamen vllus, quod sciam, veteris scriptoris locus ad id de-

monſtrandum affertur; ſed ita res deſcribitur, vt minime dubia videri debeat. Cur autem dextram potius oſcularentur, quam læuam, habes Varronem qui doceat in excerptis ex Seruio in I. Æneid.

Innida] Quæ nobis hanc ſui cognitionem inuidit.

Contenta] Quantumuis intenta.

IV. *Æuo macieque ſeneſcunt*] Hunc locum Lucretius ex Pacuuij Peribœa imitatus videri poteſt. *Corpus meum tabe, mœrore, errore, macore ſenet.* Sed ibi pro *errore* legendum eſt *agrore*, qua voce in VI. & alibi, vſus Lucretius.

V. *Impendent mare*] Ita legendum, pro *impendent mari*. Terent. *tanta te impendent mala.* Ita Plautus & Lucilius. Quamobrem erraſſe Feſtum arbitror in ME, cum hæc ſcribit: ME *pro* mihi *dicebant antiqui, vt Ennius, cum ait lib.* II. Si quid me fuerit humanitus, vt teneatis. *& Lucilius:* Nunc ad te redeo, vt quæ res me impendet agatur] Male.; nam prius illud exemplum nil probat, cum Latini omnes non minus recentiores quam veteſtiores dicant, *ſi quid illo homine fuerit, Quid me fiat*, &c. quod Interpres Ter. explicabit. Poſterius autem, nihilo etiam amplius; cum in hoc Lucretij loco legamus, *ſaxa impendent mare.* Præterea, quod plane eiuſdem modi eſt, dicebant, *exitium inſtat illos.* En tibi auctorem locupletem in Pœnulo. *Dij immortales meum herum ſeruatum volunt, & hunc diſperditum lenonem; tantum eum inſtat exitij.* An ibi dixerit Feſtus *eum* eſſe in dandi caſu?

Veſco ſale] Qui arrodit, exedit, *&c.* V. Gell. qui hunc locum reſpexit, lib. XVI. cap. 5.

Nec tamen] Supra probauit eſſe corpora prima, eaque miræ cuiuſdam exiguitatis, quæ ſola ſunt rerum principia; Nunc probat eſſe *Inane.* Ceterum quod tamen multi exiſtimant, Inane non eſt principium, non magis quam priuatio.

Quapropter] Definit quid ſit; Inane, inquit, eſt locus intactus & vacans, ſine quo nil gignit natura; nam abſque meatulis & exiguis τῶ κενῶ porulis ſeu ſpatiolis, à quibus aliena non eſt natura, haud facile quid crearetur.

Sublima] *Sublimus, a, um*, qua voce olim vſus & Saluſtius, vt ſublimis, *hilarus*, hilaris, *gracilus* (Terent.) gracilis, *ſterilus*, ſterilis.

Non tam] Sententia eſt: Non modo carerent motu, ſed potius nata omnino non eſſent.

Materies quiesset] Nam sine motu nulla dari nec fingi generatio potest; at sine Inani nullus motus.

Quamuis solidæ.] Quantum voles solidæ, quamlibet. Virg. *quamuis auido.* & in VII. Varr. de R. R. *Lucienus homo quamuis humanus & iocosus.* cap. 5.

Vsque vel ab radicibus] Vim ὀπιτατικωτάτην habet τὸ *vsque.* Terent. *vsque ex Æthiopia. Cum repeteret vsque à Corace nescio quo & Tysia*, &c. Cicero. de Orat. lib. 1. & ad Attic. I. Ep. 13. *eos vsque isthinc exauditos putem.* Græci dicerent ἔτι. Callim. ἐξ ἔτι κείνου, &c. ab eo vsque. κεῖθεν. alibi.

Contra autem] Series verborum, Natura τοῦ Inanis manet (est) sine pondere.

Dedicat] Asserit, probat. *de* enim affirmat, vt *demagis* apud Lucil. *demiror.* al. legunt, *deliquat*, id est liquido declarat, διαῤῥήδην ἀποφάνεται, ἀποδείκνυται. alij etiam *delicat*, vt Plaut. in Milite.

Ita vero, vt tu ipse me dixisse delicas.

Præcurrere] Illud ipsum est, quod vulgo dicunt, præuenire obiectionem; cum videlicet difficultati obuiam imus. *&c.* alibi dixit, *illuc prauertor*, &c.

Pisces ire nequibunt] Si Inane adimas scilicet.

Initium mouendi] Passiue, τοῦ κινεῖσθαι. ita *erudiendi*, pro παιδεύεσθαι, ex Trogo. Sic Cicero, Plautus & meliores Sed Varronis in II. de R. R. locus obseruandus: *Siue enim aliquod sit principium generandi animalium, vt putauit Thales.* Neque aliter illud Virgil. in VII accipiendum: *panuria adegit edendi.* Ceterum pro *initium* legit Lambinus *initum*, quod probum esse potest, ita enim *initus* pro principio, vt *exitus* pro fine sumitur: sed locus ille Ouidij quem attulit ad versum XIII. huius libri, aliud significat, nempe μίξιν ἀφροδισίαν. Quod autem *initium* trisyllabon est, nihil frequentius eiusmodi synizesi.

Postremo duo de concursu] De, quod pauci obseruant, significat *post.* Plaut. *non bonus est somnus de prandio.* in Mostellaria. Virgilius autem non aliter interpretandus: *Iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus.* itaq; *de concursu* est post concursum.

Nec si iam] Notandum pro, *Nec si etiam.*

Conducere] Συναθροίζειν, συνάγειν, cogere.

Causando] Multas προφάσεις afferens.

Quietes] Haud scio an vllibi reperias τὸ *Quietes* in hoc significatu. Κυνηγετικὰ Græcorum κοίτας vocant, vt Callim. hymn. in Dianam, vnde & vox Latina orta est ex κοιτὶς, *quietis*, (quod VI.

nunc *quiæ*,) vt ex *áxis*, *aciæ*, &c.

Inſtiterunt] Semel dictum eſto, pænultimam in omnibus huiuſmodi præteritis, communem olim fuiſſe.

Quod ſi pigraris, &c.] Si vero te pigeat hanc veritatem admittere; Aut, ſi vero vel tantillulum modo te pigeat, hunc laborem veri inueſtigandi capere. Quod autem hic dicit Lucretius *(paullumve abſceſſeris abs re)* habet locum plane germanæ ſignificationis paulo inferius: (*retroque vulgus abhorret ab hac*) Interpres putauit τὸ *pigraris* ſignificare, tardiorem fieri. mihi longe aliter videtur. In libb. quibuſdam legitur, *quod niſi pigraris*, quam lectionem amplexus eſt Giſanius. quo iudicio, ipſe viderit.

Hoc] Quidnam illud? Id ſcilicet quod modo legiſti, Fore vt poſſis cæcas latebras rerum phyſicarum conuiſere, *&c.*

De plano] *De plano pronuntiare* quid ſit in Iure, ex Briſſonio, Hotomanno & Budæo notum. Nam τὸ *de plano* oppoſitum eſt τῷ *de tribunali*, vel *pro tribunali*. Sed fortaſſe nil opus iſtis. *De plano* enim fuerit pro plane, vt *de facili*, pro facile, ῥᾳδίως, *de nihilo*, ob rem nullam. Forte etiam vt apud Plautum, *plane, non obnoxie*. Quid ſit docebunt Interpretes.

De quauis vna re] Pro, qualibet. Poterit notari.

Diuerſa] Alia ſurſum, alia ſeorſum, dextrorſum alia, *&c.* hanc enim vim habet τὸ *diuerſus*. Virg. *hanc ex diuerſo ſedem veniemus in vnam*. Saluſt. *diuerſi abeunt*.

Communis ſenſus] Non intelligit eam animorum noſtrorum facultatem, quæ vulgo *ſenſus communis* dicitur, ſed ſenſum omnium omnino hominum. Corpus eſt per ſe, inquit, id enim ita eſſe omnes homines ſentiunt, certiſſimum veritatis criterium.

Quo niſi] Senſus enim ſi falſi fuerint, quid certum exiſtimare queas? quodnam nobis à natura datum inſtrumentum eſt? *&c.* neque enim vltra iudicia ſenſuum datur progredi, niſi per additionem, applicationem, *&c.* quæ ſæpe fallaces, aut certe nihil ad ſenſum.

Supera] Supra, vt *infera* pro infra. Sunt autem formata ἀπὸ λόγου; at illa altera decurtata ſunt.

Quod quaſi tertia ſit rerum.] Vide Emendationes. al. habent, *tertia ſit numero*. Sed nihilo melius.

Tactus] Intelligo tactilitatem, in notione paſſiua ſcilicet.

Fungi] Vox Lucretiana pro *pati*.

Ratione animi] Διανοίᾳ, cogitatione, intelligentia.

Apiſci] Apprehendere. Gr. ἁπτεσθαι.

Cluent] Sunt. Iam antea.

Coniuncta, Euenta] Gr. συμβεβηκότα, καὶ συμπτώματα. Intellige autem accidentia. Ex illis vero quæ ſunt inſeparabilia (ἀχώριστα Stoicis,) ea *coniuncta* dicuntur Lucretio, alij *propria* vocant; ſed quæ *euenta* dicuntur huic noſtro, ea vulgo *accidentia communia* vocitantur. Coniunctum, vt τὸ συμβεβηκὸς, notat aliquid connaturale; euentum autem, aliquid extraneum, & à caſu, σύμπτωμα. Quod notio verbi attentius conſiderata ſuadet. VII.

Sine perniciali] Intellige inſeparabilia, vt pondus à ſaxo ſeparari nequit, *&c.* ſed euenta poſſunt. Mox fuſius explicabit; & res nota eſt.

Potis eſt] Neutraliter. De quo in Emendationibus ad alium quemdam locum.

Tactus, intactus] Tactilitas & intactilitas. Ita enim intelligi debet vt ſupra.

Tempus item per ſe non eſt] Dixeris, eſſe aliud quid in rerum natura, quod nec agit, nec patitur; nec locum præbet gignundis rebus; Ergo minus vere aiebas modò, *&c.* Falleris, inquit Lucretius; nam tempus cum nec agat nec patiatur, nihil eſſe poteſt; ergo, *&c.* nam ſine moto & mouente non eſt.

Senſus] Cogitatio: nam per memoriam amplectimur præterita, de futuris autem ratiocinamur. Item memoria ſublata tempus præteritum nihil eſt; futurum nondum eſt; præſens quoque, niſi de eo cogites, non magis eſt quam vtrumque.

Conſequitur] συλλογίζεται, *colligit.*

Nec per ſe, &c.] Senſus eſt: Tolle motum, tolle quietem, nulla temporis notio eſt. Iſtud autem *per ſe* iungi debet non cum *quemquam*, ſed cum *tempus.*

Tyndaridem] Helenam Tyndari filiam. Ceterum tam alio exemplo vti poterat, vt Philippi, Epaminondæ, Xerxis, *&c.* quam Helenæ; ſed hoc illuſtrius viſum eſt, καὶ ποιητικώτερον.

Cum dicunt eſſe] Haud ſcio an facile explicare poſſim, quid ſentiam, ſed ego, vt potero, dicam. Hæc obiectio Latine fieri poſſe videtur, Græce non ita. Nam ſermonis Latini inopia cogit, vt vtamur verbo *ſum, es, eſt*, in re temporis præteriti, vbi quid factum dicere volumus. Itaque ſi quis dixerit, *Victum eſt Ilium*, extemplo argutator aliquis reſponderit, *Victum eſt*? ergo eſt, quod falſum. At Græce hic luſus ſophiſma.

ticus in nebulam abiret; nam diceremus ἐκκύσθω, καπνολέχθω, neque opus haberemus verbo ὅτι ad enunciationem illam formandam. Hunc locum sic necessario intelligendum arbitror. Si fallor, hoc habeo solatij, me aliorum opinionem non ignorare. Certe quæ addit Lucretius, huic explicationi maxime fauere videntur.

Quando & secla] Quasi dicat, Quî tandem hæc sint, cum illi homines non sint amplius, quorum euenta fuerunt illæ seu historiæ, seu fabulæ? At euentorum natura nota est; ergo.

Quando & secla] Hi duo versus intra parenthesin includẽdi.

Alexandri] Paridis, qui cur ita dictus sit, docebit Eustath. & Apollod. in III.

Phrygio sub pectore] Sub pectore Paridis, qui Phryx fuit. Ita. *Tyrrhenam hastam vibrabat*, Virg. id est, ipse Tyrrhenus & hastam vibrabat, &c. hac figura delectabatur Virgilius.

CAPVT III.

I. *Error insignis Gifanij.* II. ESCIT *pro* erit *aliter scribendum videri.* III. Quodde *&* quode. *& vnde orta.* IV. Quàm totus super ignis; *ab Interpretibus dissensum.* V. *Pub. Ouidij locus in Amor. tentatus.* VI. *Locus Virg. male intellectus.*

Liscens] Crescens, coalescens, sed non id quod Gallice significat, labi, insinuare se, influere: alioqui graue in oratione vitium sit; & tamen hunc errorem errauit Vir omni admiratione maior in Physiologia, cum scripsit: *Videtur Epicurus existimasse corpora illa minora, rotunda, lenia, gliscentia, fuisse*, &c. item, pag. 672. *Horizontem quoque deflexum haberent, ac supra enim magis magisque gliscerent, donec consistere omnino non possent.*

Durateus] Ligneus. δόρος, δόρεος, δόρυ, δοῦρυ, lignum. *Durus, Durius*, &c. δόριος. Euripid. in Troad. rem explicat.

Partu] Virg. *grauis attulit aluo.* & alibi.

Corpora] Corporum alia sunt simplicia, alia concreta.

Transit enim] Parēthesis est, quæ nouem versus amplectitur.

Fero, ferventi,] Duplex Epithetum est, quod nec clarissimi poetæ refugerunt. alij tamen lib. *ferentia* habent.

Rigor auri] Aurum solidum, durum; *glacies aris*, eadem metaphora. πλάξ. fort & aliter, aurum frigidum, æs frigidum. prius malo.

Vtrumque] Frigus & calorem.

Lympharum rore] Ros pro quauis aqua; res nota est. Sed I. vtinam per otium ridere possem; Gifanius enim ad eam rem choragus foret. *Horat.* inquit, *maris rorem dixit pro aqua marina*. Verum vbi ille *ros maris* apud Horat. pro aqua marina? docebit Pareus ὑποφήτης Gifanij, homo ligneus. lib. 3. inquit, od. 23. ℣. 16. Videamus itaque. En tibi ipsissima poetæ verba.

Paruos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.

Bene! aqua marina coronantur dij. ô me hominem nihilí, qui olim putabam *rorem marinum* esse fruticem illum seu arbusculam notissimam, quæ Gall. *romarin*, Ital. autem *osmarino*, dicitur. Græc. λιβανωτὸς. Sed tamen in hoc Ouid. ex 3. Artis. aquam etiam marinam esse dicens? dignum factis suis facerēt.

Sylua nemus non alta facit; tegit arbutus herbam,
Rosmaris & laurus, nigraque myrtus olent.

Dissimilis rerum longe] Longe dissimilis.

Esse vtramque sibi per se puramque necesse est] Obseruanda Latinitas, *Vtraque sibi per se est*: arbitror autem istud *Sibi* iungendum esse cum *Se*; vti dicebant *meus mihi, tuus tibi, suus sibi*, &c. pro eo qui maxime proprius καὶ ἰδιαίτατος esset. Exempla è Plauto, Terentioque peti possunt.

Quacumque vacat spatium; &, *eò vacuum*, &c.] Hoc ipso refelles quod asserit Gifanius in illo suo Indice ad locum quemdam Ouidij in voce *vt*. Testimonia multa collegit Ciofanus ad Eleg. I. lib. I. Ponticorum.

Genitis in rebus Inane est] Alioqui nunquam dissolucrentur: Imo nunquam creatæ fuissent.

Inane queat rerum] Hic vero nauiter ridiculus est Gifanius. Sed iam à Lambino vapulauit.

Materies] Corpora prima.

Esse aterna potest] Μείωσις. vult enim dicere, *debet*. Exempla alibi.

Alternis] Corpus Inani distinguitur, Inane autem corpore.

miſcentur, temperantur, alternatim coaleſcunt, ſi ita licebit loqui.

Nec plenum nauiter] Nil eſt quod ſit plenum nauiter, neque quidquam eſt quod ſit plane vacuum ſine omni pleni mixtione. Loquitur autem de rebus genitis ſeu concretis, non autem de principiis rerum. Quamquam principia dici non poſſunt plena; ſed ſolida.

Neque extrinſecus] Quia plagæ nil poſſunt ſine Inani, quà ſcilicet penetrent.

Nec penitus] Quia, cum ſint ſolida, nullus locus plagis internis eſſe poteſt.

Retexi] Diſſolui, ita vt textura pereat. Notum eſt τὸ *Re* habere aliquando vim ἀναπαλιν, vt *refixit, reuelare*, &c.

Nec ratione alia] Nulla enim eſſe poteſt, niſi ex vtraque ſuperius poſita conſtaret.

His rebus] Æſtu, humore, frigore, *&c.* Tamen vide Emendationes.

De nihilo quoque nata] Quod neceſſario ſequitur. al. *de nihiloque renata.*

Nec ratione queunt] Lego *queant*, poſſint, poſſent.

Denique ſi nullum finem] Nobilis quæſtio. Senſus eſt: Niſi finem certum frangendis ſeu diſſoluendis rebus natura ſtatuiſſet, ita iam deminuta corpora primordialia eſſent, nihil vt ex iis poſſet matureſcere; at nunc, vti ſe ſe res habere videmus, finis aliquis rebus frangendis eſt, vltra quem nullus progreſſus datur. Itaque ſolidum aliquid & ἄθραυστον in Natura ſit neceſſe eſt, vnde omnia reuireſcant.

Longa diei] Vide Emendationes.

Adhuc] Εἰς τὸ νῦν, in hunc vſque diem.

Generatim] Itaque genera ſeu ſpecies non minuuntur, οὐδ' ἀλλοιοῦνται.

Huc accedit] Alij *Hoc.* quod idem eſt. *hoc*, pro hùc, *iſthoc*, pro iſthuc; titiuillitia grammaticæ. ſententia eſt: Sed cum ſolida ſint prima corpora, vnde mollities, ὑγρόν, & liquidum concretum, *&c.*? Ex admiſtione Inanis.

Cum conſtant] Pro, cum conſtent. Ita ſcilicet loqui mos erat. Iſtud enim cvm eandem vim habet ac τὸ *quamvis*; ſed *Quamuis* apud Horatium, Ouidium, Saluſtium, cum primo modo iunctum videas. exempla ex ijs peti poſſunt.

Aer, aqua, terra, vapores] Vapor, ignis eſt. Dices, Ergo elementa

menta non ſunt prima corpora; non ſunt, neque adeo poſſunt. quid ita? quia concreta, quia σύνθετα, &c. Elementa enim ſunt principia ſecundaria, vt vulgus loquitur.

Quo pacto ..... & qua vi cumque genantur] Iſthuc *cumque* iungi cum *pacto* debet, vt & cum *vi*. *Genantur* autem, optime Lambinus. At Gifanius qui male iſtud ab illo introductum queritur, nimius nugator eſt. Deinde quid diſcriminis inter τὸ *genere* & *gerere*, non viderat.

Quin conſtant] Imo conſtant. in al. *quando*. male.

In ordine] Ex ordine, vel ordine, ἐφεξῆς, vel ἑξῆς, vna ſerie, perpetuò. Plaut. Terent. Virgil.

Materie] Primordiorum.

Secla] Pro ſingularibus cuiuſque generis.

Tum porro] Nunc aget de MINIMO, (Epic. ἐλάχιστον vocabat) vltra quod nulla detur fractio, contra Peripateticos. Inde probabit atomos ſuas. Cacumen autem vocat Lucretius. punctum illud corporis, ad quod vbi deuentum eſt, nulla ſectio detur.

Nunquam per ſe] Sed ἐν & δυνάμει tantum.

Agmine condenſo] Alij leg. *augmine*, melius. Intelligit autem moleculas, quas alibi *glomeramina* vocauit.

Naturam corporis explent] Tandem corpus conſtituunt.

Minimis partibus] Quod tamen falſum. vnde mox addit *non ex vllorum conciliatu, ſed magis eterna pollentia ſimplicitate*, Itaque eſt *correctio* ſeu *emollitio* audacioris dicti. *Magis* autem ſignificat *potius*; idque ni foret, ſenſus abſurdus eſſet. Catull. *Id, Manli, non eſt turpe, magis miſerum eſt.*

Reſeruans ſemina rebus.] Nam ſi daretur fractio ad infinitum, neceſſario ſpecies deminuerentur.

Ex partibus infinitis] Quod abſurdum; nam vbi ad ἐλάχιστον deuenero, tum licebit Peripateticis porro pergere; vnde fiet vt bis milleſima pars in totidem partes æque diuidi poſſit, ac vniuerſa corporis moles.

Quippe vbi] Quandoquidem.

Eſcit] Erit, è veteri Latio. Huius loci emendatio Lambino, nõ Gifanio, debetur. Arbitror autem corruptos eſſe veteres codices, & Feſtum ipſum; neque enim temporis futuri terminatio eſt SCIT, ſed SCET, vt à *lego, leget, condo, condet*, &c. Inde eſt quod apud Feſtum alibi legas, OBSCET, oberit. Fit autem à Græco ἔω *ſum*, vnde ἔσω, & ἔσετ toties apud poetas pro *erat*. II.

Ita ex *eo*, *esco*, vt à *floreo*, *floresco*, &c. Pro *erit* autem dicendum fuit more veterum *esit*, *εσει*: vnde in XII. Tab. *nec esit* pro *non erit*. Fest. in *Nec*. At in futuro modi subiunctiui dici oportuit, *esso*, *is*, *it*, vt à *prohibeo prohibesso* (id est *prohibuero*) ab *expugnē*, *expugnasso* (id est *expugnauero*.)

Non erit vt distent,] Οὐχ οἷόν τε ἔσται ὥστε διαφέρειν, &c.

Multis] Optime à Lambino restitutus hic locus est, inuitis omnibus MSS.

Non possunt ea] Subaud. *habere*. non possunt habere, quia concreta sunt, determinata, affecta, *&c.* Itidem vt metalla se habent ad lapidem chymicum, vt vocant; sunt enim mortua.

Si nulla est finis] Vt isti volunt, non Epicurus.

Tamen] Pro *tandem*. Plaut. Terent.

Clueant] Sint.

Et quoniam] Falsa suppositio ex assertione Peripatetica.

Obscuram linguam] Notissimum illius cognomentum, σκοτεινὸς, & αἰνικτὴς, de quo Laertius.

III. *Quamde graues inter*] *Quamde*, quàm, vt alij probauere. Addo ego & olim dictum fuisse, *quodde*, à Græco ὅτι δὲ, (nam *quod* Latinorum natum est ex ὅτι.) Versum itaque Lucilij apud Nonium lego, *Quodde tuas laudes culpas, nil proficis hilum*. Dicebant etiam *quode* pro *quò* mouendi aduerbio. Plaut. Most. *quod' ego eam an scis?*

Inuersis verbis] Notus Terentij locus. ex eo probat Turneb. *inuersa verba* esse inflexa & tropo mutata. quod verum est.

Ex vero] Lamb. *vno*, id est solo.

Nil prodesset enim] Quasi diceret, Quod enim ait Heraclitus, vt suo dogmati consulat, ignem, dum densatur, humescere, *&c.* nil agit; quanto enim impensius densabitur ignis, tanto & ignis amplius fuerit; quin rarefactio nil efficiet; nam, ignis quantumuis rarefactus, ignis tamen est.

IV. *Quam totus habet super ignis*] Lambinus de igni supero seu æthereo intelligit; (nam & *infer* & *super* olim dicebant; vti ex Catone Censorio cap. CXLIX. constat.) Eadem Gifanij mens est. Sed istud *Totus* ne quid tale putem efficit. Quare existimo hoc loco SVPER esse aduerbialis formæ, ita vt *totus super ignis*, sit *reliquus ignis*, seu alij ignes. Exemplum cuperes. En tibi, nec longe abeo. Virgil. *ô mihi sola mei super Astyanactis imago*; imago quæ reliqua es.

Conductis] Condensatis. συναθροισθέντων.

Disque supatis] Et dissipatis. *Supare*, iacere est. vnde *insipare* pro inijcere, *obsipare* pro obijcere, (vt *obsipa pullis escam*, obijce Varr.) id est παράβαλε, Aristophani. Exempla autem huius diuisionis, sectionis, tmeseos in verbis & nominibus afferam. apud Lucil. est, *deque petigo*, pro depetigoque; Noni. *deque totondit agros*. Enn. at vero apud eundem plane mirabile est, *Cere comminuit brum*, pro Cerebrum comminuit: apud Varr. R. R. lib. 2. cap. 9. *consue quoque faciunt*. at lib. 1. cap. 9. *perferue ita fit*, pro ita perferuefit. lib. 3. cap. 4. *Excande me fecerunt cupiditate*. Ita in quibusdam precationibus, *ob vos sacro*, pro obsecro vos, & *sub vos placo*, pro supplico. Fest. Ita Enn.

Annibal audaci dum pectore de me hortatur,

pro dehortatur me, Ex Calpurnio. Exempla bene multa apud Lucretium reperies, quibus emolliendis hæc erunt.

Talibus in causis] Si tales causas ponas, quales & Heraclitus & alij, induxerant. Notanda Latinitas.

Facient] Ponent, supponent; *fac ita esse*. τίθει. &c.

Sed quia multa sibi cernunt contraria, mussant] Ita omnino legendum; sed παγγελοίως fecit Gifanius, qui legerit, *sed quia multa sibi cernunt contraria esse*. ô versum admirabilem! Verum metrum omitto. Nonne videre oportuit loco τοῦ *esse*, debuisse ibi verbum aliquod fuisse, cum id orationis vinculum probet; ET *fugitant*; ergo *mussant*, & *fugitant*, &c.

Vaporem] Calorem, iam antea. Varro. ....*vt citonia*

Quarum bipennis fulminis plumas vapos

Perussit alte ..... Ita *vapore flammeo*, Pacuu. apud eundem in de R. R. lib. 1. cap. 2. Ita *vapore solis*, apud Curtium, vbi de Cydno & Ciliciæ terræ ingenio. Ouidij locum in I. Amor. Eleg. II. videor emendare posse. Ibi Cupidinem alloquens, scribit, V.

Non possunt, licet ipse velis, cessare sagittæ;

Feruida vicino flammæ vapore nocet.

Legendum, *natiuo*, non *vicino*; nam propter illud (*licet ipse velis*) debuit dicere, *natiuum est flammæ, vt semper vrat*; hoc ei naturale est.

Quod si forte] Altera pars: *Si vero ignis ita stinguatur* (al. male *stringatur*) &c.

In cœtu] Congressione, coitione, &c.

Scilicet ex vlla facere id si parte reparcent] Al. *reporcent*. male. *Reparco* autem eandem habet vim propter illud suum *Re*, quam

multa alia verba, vt *relino, refigo*. nam *relino* non eſt iterum *lino*, ſed id quod litum erat detergo, picem ſeu ceramentum abtrado, *&c.* Ita *repercutere nummum*, Tertullian. At Latine *parco id dicere*, ſignificat, *nolo dicere*, cauco ne dicam *parce pias ſcelerare manus*. Virgil. Itaque *reparco facere*, ſignificabit *libenter facio*, aut quid tale. Ceterum τὸ *facere* in hoc verſu pro πάσχειν, accipio; vt cum dicimus, *fac ita eſſe; pone illum eſſe victum*, &c.

Hoc] In quod mutatum eſt ſcilicet.

Superare] Semper reſtare, ſupereſſe.

VI. *Ollis*] Illis. Virg ſæpe. ſed ille locus (*olli ſubrideus hominum ſator atque deorum Oſcula libauit gnatæ*) improſpere à Dionyſio allatus eſt; *Olli* enim ſignificat *Tunc, illi*, pro *illis* apud Terent. & Plaut. alioqui nunquam dixiſſet Virg *illi gnatæ ſuæ*.

Corpora] Primordialia.

Vlla rei] Ita dicebant, *tota, illa, ipſa, altera*, &c in dandi caſu.

Adiectu] βιοβολῇ, iactu, vt dicimus, telum adijcere.

Rem veram] Vide Emendationes.

Hic idem] Heraclitus.

Noſtros tangere tactus] Bene. Nam omnis ſenſus neceſſario tactus eſt.

Perdelirum] Qui pro *delirum* ſcribi volunt, *delerum* quaſi à λήθης, falluntur. Nam *delirum* vox eſt terræ Italiæ, Varr.

Nam contra ſenſus ab ſenſibus ipſe repugnat.] Sic locum hunc explicandum puto. Pugnare, ſeu ſtare ab aliquo, eſt pugnare pro aliquo, partes alicuius tueri, *&c.* Heraclitus autem qui ſenſus eſſe certos dicebat, planiſſime contra ſenſus agebat, cum diceret omnia eſſe ignem; Nam id ſi verum foret, ſenſus noſtri ignem ſentirent, quem tamen in pomo, in aqua, in marmore, ligno, *&c.* non ſentiunt.

Vnde] Ex quibus ſenſibus.

Cetera non credit] Senſus noſtros cognoſcere, aera, aquam.

Referemus] Iam ſupra.

Quam neget eſſe ignem] Satius enim fuerit, cetera ponere & ignem tollere, quam contra; Maior enim, ſi nihil aliud, Naturæ amplitudo ſit; quamquam ex illorum poſitionibus nil tale ſtare poſſit; nam manca foret natura.

Et qui principium] Anaximenem Mileſium præter ceteros intelligit. Videndus omnino libellus Plutarchi de placitis Philoſophorum; in quo hæc & plura.

Aut humorem] Vti à Thalete factum eſt.

Terramve] Quod mirandum : eſt enim tellus elementum iners & brutum, quodque alienam opem, vnde excitetur, expectat. Neque vllum omnino nominatim reperio qui id de terra dixerit ; nam quod Pherecyden aiunt eius opinionis auctorem fuiſſe, haud ſcio an de vno Pherecyde intelligi debeat, cum & alij multi, qui Theogonias ſcripſerunt, à terra originem rerum repetierint. Locum Ariſtotelis alij notauere ; itaque deſcribendo parcam

Conduplicant] Quales fuerunt, Xenophanes, qui terram & aquam ſtatuit ; Parmenides, Ignem & terram ; Oenopides Chius, Ignem & aerem ; Hippo Rheginus, ignem & aquam. Quæ omnes opiniones ſtare poſſunt ; niſi argutari libeat. Sed non ſemper veteribus æqui ſumus.

Imbri] Poſt hoc verbum octodecim verſuum hyperbaton eſt, vſque ad, *His tamen*, &c.

Empedocles] Vixit Olympiad. LXXX. Epicharmo æqualis. Laert. Gyraldus, & nos in poetis Græcis, qui mox Gallico ſermone prodibunt.

Acragantinus] Acragas, in meridiana Siciliæ parte, hodie *Grigenti*, *Gergenti*, &c.

Inſula quem] Notandum genus dicendi, *Quem inſula geſſit in oris triquetris terrarum*. pro, inſula triquetra geſſit, *&c.* Sicilia autem triquetra dicitur quaſi τριχάρα ; eſt enim ad figuram Δ accedens, & tria ἄκρα habet, Pelorum ad Septentrionem, Pachynum Orientem verſus, Lilybæum, ad Meridiem & Occidentem.

Ionium] Maiorem enim Siciliæ partem mare Ionium alluit. *aſpergit* autem poſitum pro *adfundit*.

Virus] Humor eſt, fluentum, latex, liquor. alij lib. *littus* habent. minus recte.

Fretus] *Freto*. Ita hunc locum legerunt veteres magiſtri ; quos inter Priſcianus quin & eadem flexione vſus Cicero eſt

Rapidum mare] Fretum Siculum, Italiam ab Inſula diſpeſcés.

Italia terras] *Terra Italia*, *terra Gallia*, *terra Cimbria*, *terra Græcia*, *terra Apulia* ; ſic fere ſemper veteres. Exempla paſſim apud Plautum & Varronem, Lucretio σύγχρονον.

Eius] Siciliæ nempe, quæ circa tempora loſuæ, vti in Epiſtolis nuper oſtendimus, vi Superi maris à reliquo Italiæ corpore diuulſa fuit.

Hic eſt vaſta Charybdis] In freto Siculo ad oram Siculam ;

nam errauit Ouidius qui ad oram Italicam ſtatuit; in eum errorem à Virgilio inductus eſt, quem non ſatis attente legerat, immemor deſcribi à Marone nauigationem à Græcia in Italiam; tunc enim Charybdis ad latus ſiniſtrum iacet.

Rurſum] Propter tot exempla antiquarum cladium, quas Ætnæ incendium importauerat.

Eruptos] Notandum, inquit Interpres, *eruptos* ab abſoluto verbo. Tamen exempla alibi ſunt, quæ vel vnus Virgilius multa dabit. *Erupti nubibus ignes. Proruptus corpore ſudor.* Deinde, quod nec Lamb. nec Gifan cogitarunt, erumpo & prorumpo, ab origine prima non minus actiua fuerunt, quam abrumpo & corrumpo.

Fulgura] Sæpe alibi pro fulgores.

Cum videtur, cum fertur] Ita loquebantur pro, *cum feratur, videatur*, &c. ſæpe alibi Lucretius.

Clarumque] Al. *carum*. id erit Græc. πῖμον. ſed malim *clarum*.

Vociferantur] Oſtendunt, probant. Ita Ariſtoph. αὐτὸ χρῆμα βοᾷ; quod alij imitati ſunt.

Reperta] Εὑρήματα. *Inuenta*, ſeu *inuentiones*.

Egregie multis] Valde, impenſe, *&c.* Rhetor ad Herennium lib. III. *Nec egregie magnam eſſe vtilitatem audacter pronuntianerunt.* Paulo poſt: *At ſi quid videmus aut audimus egregie turpe aut honeſtum.* Itaque *egregie turpe* idem ferme fuerit, quod paulo poſt *vnicam turpitudinem* vocauit. Notanda hæc fuerant ab Interpretibus.

Fecere ruinas] Κατεφθάρησαν. corruerunt, ceciderunt.

Ibi] Circa illam quæſtionem, illud argumentum.

Faciant] Supponant, conſtituant.

Neque panſam ſtare fragori] Itaque, fractionem dari ad infinitum; quam non admittebat Epicurus. Ceterum *(non eſt finis ſecandis corporibus,)* &c, *(pauſa fragori non ſtat)* idem ſignificant. Fragor autem à *frago*, vnde *frageſco* apud Accium duobus locis, pro *frangor*, vt à *tago, tagax, attigo*, &c.

Extremam] Extremum illud eſſe τὸ ἐλάχιστον, de quo antea, & in rebus ἄτομα conſiſtere.

Mollia] Ignem, aquam, terram, aera.

Natiua] Ergo pereunt; quare principia eſſe nequeunt.

Habebas] Didiciſti. vt apud Plaut. Ter. *habui*, didiciſti. *Do* pro *doceo*. *Accepi*, pro didici.

Ipſa inter ſe ſe ſunt venena] Alia aliis aduerſa. Varro lib. I.

R. R. *Eius enim saliuam fructus esse venenum.* Paulo autem superius, plane vt Lucretius: *Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ ac veneno.* Alibi item c. 45. *venenum enim gelum radicibus tenellis.* vt alibi nescio quo loco, *talparum venenum.* Sed *venena formosarum mulierum* in admirandis illis Afranij versibus, longe aliud dicas.

CAPVT IV.

I. Tabes nimborum *quid sit, non intellexisse Gifanium.* II. *Ouidius emendatus.* III. *Vt & Ennius.* IV. *In Manilio conjectura.* V. Flos *flammæ.* VI. *Locus Virgilij emendatus.* VII. *Lectio vulgata contra Gifanium & Lambinum asserta.* VIII. *Locus Ouidij emendatus.*

Tempestate coorta] Male Gifanius, cui placeat legi *coacta*, male, inquam, nam etsi dixerit Virgilius, *in nubem cogitur aer*; non continuo dicemus *tempestas coacta.*

Retroque putari] Ita vt principia dici queant.

Mutantque colorem] Ita sæpe *filum* pro qualitatibus legas. (est autem vox pictoriæ artis *filum*) ita & χροιὰν vsurpant Græci.

Concilio] Congressu, cœtu, mixtione. pæne peculiaris Lucretio vox est in ea notione.

Quominus proprie] Ita vt illud concretum non sit aqua, ignis, &c. sed proprietatem suam specificam habeat.

Repetunt à cælo] Agit de circulatione seu permutatione elementorum seu principiorum; quamquam Peripatetici recte distingunt elementa & principia.

Mundi] Cœli, iam alibi. ita Virgil. Manil. sæpissime.

Superare] Perpetuo remanere, superesse.

In commutatum veniunt] In cõmutationem, &c. id est commutantur. Huiusmodi verbalia in vs amabant veteres. Virg. *ô nunquam frustrata vocatus, hasta, meos.* Varro alicubi dixit, *agitatus*, Cato, *factus*, (*in singulos factus, à chaque façon*, vel

pour chaque façon.) c. 67. *factoribus det in singulos factus olei sextarios.* Ita *occasus* pro occasione. Enn. *occasu' innat res.* Ita *conciliatus* in hoc ce libro. Et sane multo melius quam posteriores Latini; aliud enim est *commutatus*, aliud *commutatio*: Illud passionem significare debet, hoc vero vel actionem, vel agendi modum.

Ex alijs ea, quæ, &c.] Id est, necessario tellus, aer, ignis, aqua, debent ex aliis quibusdam constare, quæ tandem conuerti nequeant.

Quin potius] Ἀλλὰ μᾶλλον, sed potius.

Sic alias alijs rebus] Vide Emendationes.

At manifesta, &c.] Obiectio est: Omnia è terra crescunt: quod nemo neget; Sed tamen nisi benignus aeris tepor, lux solis & opportuni imbres accedant, nihil quidquam terra ex se se progignet; ergo fatendum est, aquam, ignem, *&c.* esse principia. Ad eam obiectionem respondet, ea non magis esse principia quam vinum, triticum & alia, queis vitam sustentamus.

1. *Tabe nimborum*] Hic vero turpissime, si vnquam alias, se dedit Gifanius; quod à Lambino animaduersum non fuisse miror. *Tabes nimborum*, inquit in Indice, *id est nimbi noxij & pestiferi, elegante metaphora. Tabes veteribus nihil aliud quam pestis valet seu pernicies. Vide Festum*, inquit. Eum certe χ^ν κωμικὸν elephanti corio circumtectum esse oporteat, qui talia scribat. Lucretius ex sensu illius qui contra ipsius principia aliquid obijciebat, dicit, ni tempestas fausto tempore & imbribus indulgeat, ni arbor quandoque vberrimis pluuiis ita recreata sit, vt folia grauentur, ni sol foueat; ni calorem tribuat, *&c.* fruges, arbusta, animantes crescere nequibunt. Ibi, vt vides, omnia fausta, commoda, opportuna adscribit Lucretius: ibi autem homo noster de pestilentibus & noxiis imbribus narratum aduenit. Deinde falsum illud est quod apud Festum legitur, Tabem nil aliud quam pestem apud veteres valere: sed ex pluribus significationibus cum vnam modo annotasset Festus, existimauit Gifanius nullam aliam præterea esse; cum tamen hic Lucretij locus (si vel tantillulum modo eum intellexisset,) satis ostendere potuerit aliud omnino cogitandum fuisse. Tabes enim humorem, fluorem, seu liquefactionem significat; vnde in VI. *tabificis radijs sol omnia lustrans*; & *tabida vis* apud Liuium, quæ iam μαραίνουσα, & τηκεδὼν apud Diodorum lib. I.

vbi de

vbi de Nili incremento agit, idem est, pag. 36. edit. Rodomannianæ. Τὸ δὲ πλῆθος τῆς σεσωρευμένης χόνος ἐν τοῖς Βορείοις μέρεσι περὶ μὲν τὰς τροπὰς μένειν πεπηγὸς, ἐν δὲ τῷ θέρει διαλυομένων ὑπὸ τῆς θερμασίας τῶν πάγων, πολλὴν τηκεδόνα γίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο, &c. Ibi πολλὴν τηκεδόνα χόνος, significat, multam tabem niuis. Inde itaque factum vt *tabere* & *tabescere* pro diffluere, minui *&c.* vsurpent veteres. Vnde & μεταφορικῶς in Andromacha Ennii, *Quid fit? seditio tabetne, an numeros augificat suos?*

Scilicet] Respondet ad obiectionem. Vide Notam paulo superiorem.

Amisso corpore] Quemadmodum dicebant *facere corpus*, vti apud Phædrum optimum & purissimũ scriptorem, ita & illum corpus amittere dicebant, cui succus corporis defluit, φθίνεται, τήκεται. Contrariũ est σωματοποιεῖν. de quo aliquid olim dixi.

Elementa] Literas, characteres, quæ & Gr. στοιχεῖα.

Sonitu sonanti] Ita *cauas cauernas* Virg. Ennius autem, *cupienter cupit*; & alia id genus.

Vnde] Ex quibus. Sensus est: Primordialia corpora debent suppeditare plura, ex quibus, *&c.*

Homoiomeriam] Quænam dicantur ὁμοιομερῆ mox explicabit; Ea autem sunt, quorum vel minimæ partes nomen totius sui habent, vt lapis, vt aurum, vt sanguis, *&c.* Latine *similaritatem* dicere possemus.

Viscus] Vir industrius, sed quem, propter ordinem florentissimum, non appellabo, in eo libro, quem homini Germano surripuerat, negat viscus vnquam pro omni carne sumi quæ sub cute sit: atque in eo ceteros imperitissimos esse & nugacissimos dicit; vellem probasset: Id certe, qui illi fauennt, si probare volent, Lucretium, Virgilium, Ouidium, atque adeo omnes bonos scriptores aduersatores, faxo, habebunt.

Sanguen] Ita omnino primi Latini loquebantur. Nam *sanguis* natu iunius est; itaque à sanguinis sanguen, vt à flumen fluminis, *&c.*

Auri micis] Granis, particulis, *&c.* vt mica thuris, χόνδρος. vt mica salis. auri micas Hispani *pipitas* vocant, id est grana, ψήγματα χρύσου, Lat. *ramenta auri*, quasi *rasimenta*.

Putatque] Hoc loco positũ pro λογίζεται, vnde *rationes putare*.

Imbecilla] Quæ tamen solida esse deberent.

Si] Correctio, ἐπανόρθωσις, Si tamen vocare principia debemus, *&c.*

Simili atque] Itaque esse principia non possunt. Alioqui principium crearet aliud principium, quod ridiculum.

Neque res vlla refrenat] Subaudi, Illa principia.

Lethi dentibus] Mors omnia absumit, τρώγει, deuorat, Catull. inde & Caneros & fauces Orci legas; ita hic dentes lethi.

Ex oculis nostris perire.] Φρῦδα οἴχεσθαι, ἀφανῆ γίνεσθαι.

Testor res] Ad fidem & probationem argumenti satis ea fuerint, quæ ante allata sunt.

Præterea] Venæ, sanguis & ossa variis cibis aluntur; at illi cibi eiusdem generis esse non possunt: Ergo neque sanguis, neque venæ, *&c.* similaria sunt. Itaque Anaxagoræ homoiomeria carere possumus.

Siue] Nota, vt apud Plautum & Terentium, pro, *Si autem*, vel, *Sique*: quod ob sententiam notandum fuit.

Si sunt in terris] Id est, Si in terra latebant priusquam crescerent, ergo terra ipsa ex alienigenis constabit, *quæ* (alienigena) *è terris exoriuntur.*

Necesse est] Ea enim omnia, si cum ligno comparentur, alienigena omnino sunt.

Fugæ copia] Id quod sequitur, vt omnibus rebus res omnes immixtæ sint.

Sibi sumit] Supponit, nec satis probat.

Vnum] Series verborum, Cuius mixta sint plura, οὗτινος κρά-
II. ματα πλείω τυγχάνῃ. *vnum*, pro *vnicum*. Emenda locum Ouidij lib. 2. Tristium,

Corruit hæc igitur Musis accepta sub vno,
Sed non exiguo, crimine lapsa domus.

Legendum est, *Si non exiguo.* Sensus enim hic esse debet: Si graue peccatum meum est, quo familia nostra Musis accepta corruit, illud saltem vnicum est; si quid grauiter deliqui, id semel feci, non pluries.

Atque aliûm] Ceterarum rerum quæ, *&c.* locum hunc optime restituit Lambinus.

Cum lapidi lapidem] Vide Emendationes.

Vbera lactis] Ouis lac ipsum. Nam τὸ *vber* copiam significat, *diuitis vber agri*, &, *vbere glebæ.* Virgil. Notum est, οὖθαρ
III. κρέκρυς. Ita Ennius, *Dolciferæ fici* lactantes *vbere toto.* vbi legendum est, *lactentes.* Varro etiam, vti apud Nonium legitur, dixit *mammam lactis. Ac mammam lactis sugentem pascere pupum,* vbi in quibusdam codicibus male legitur *surgentem.*

Minute] Repete ἀπὸ κοινῆ, *decebat.*

Cum prafracta forent] Leuiter & in ſummo cortice fracta, ſtricta.

Minutos] Decebat ſcilicet, quod ſexto ſuperiori verſu occurrit.

Verum ſemina multimodis debent.] Duos hoſce verſus aliunde huc tranſlatos arbitror, (nam alibi plus ſemel leguntur) atque adeo tollendos. Alioqui dicendum fuerat non *debent*, ſed *debere*:

At ſæpe in magnis ſit montibus] Obiectio eſt: At ſæpe fit vt ex crebro attritu cacumina arborum ſubito incendio conflagrent; ergo ignis in ligno eſt. Petitum ex Thucydide exemplum notiſſimum eſt, cui addam & illos verſus qui apud Manilium leguntur, lib. I. quamquam ab opinione Epicuri diuerſus abit: IV.

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
Qui grauidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Ætnamque imitantur Olympo.
Et calidas reddunt ipſis in fontibus undas,
Ac ſilice in dura, viridique in cortice ſedem
Inuenient, cum ſilua ſibi colliſa crematur.

Sed in tertio legi mallem, *Ætnaque imitantur Olympum*; quod ex Virgilio adumbratum ſcimus.

Flammai flore] Ἄνθος πυρὸς, vt aiunt, Homericum eſt, proferturque à multis hic verſus ex principe poeta: V.

Αὐτὰρ ἐπὴ πυρὸς ἄνθος ἀπέπτατο, παύσατο δὲ φλὸξ,
Sed poſtquam ignis flos auolauit, ceſſauit autem flamma.

Verum id legere me apud Homerum haud ſane memini; quin & illam vocem, ἀπέπτατο, Homericam eſſe non puto. Acroteleutium autem illud, παύσατο δὲ φλὸξ occurrit Iliad. Υ. ν. 225. Tamen huius metaphoræ ſemen eſt in alio Homeri loco, vt notare poteramus, ni occupaſſet Interpres; idque in voce ἐμαράνθη; qui locus legitur, non Il. Υ. vt aiunt, ſed Il. I. ν. 212.

Αὐτὰρ ἐπὴ κῆρ πῦρ ἐκάη, τὴ φλὸξ ἐμαράνθη.

Cui & locum alium addere poſſum, Iliad. Φ. ν. 218.

Τόφρα πυρὸς ἀΐδηλα ἐμαραίνετο, παύσατο δὲ φλόξ.

Itaque qui magis memorioſi erunt, verſum illum, vbi ἄνθος πυρὸς viſitur, quæritabunt; Aliorum enim ſcrinia compilare meum non eſt; hoc addam tantum, Scio ego illuſtrem eſſe & luculentam metaphoram, πυρὸς ἄνθος, *flammai flos*, & c. re-

men meminiſſe non abs re fuerat in vulgatis codicibus legi,

Donec fulſerunt flamma fulgore coorta.

Addo amplius, αὖος quandoque nil eſſe aliud præter *colorem viridiuſculum*; Solon apud Diogenem Laertium, Φασί δέ τινες ὅτι κοσμήσας ἑαυτὸν ὁ Κροῖσος παιδαπῶς, καὶ καθίσας εἰς ὑψηλὸν θρόνον, ἤρετο αὐτὸν εἴ τι θέαμα κάλλιον πεθέατο. ὁ δὲ ἀμειψάμενος εἶπε, φασιανοὺς, καὶ ταὼς· φυσικῷ γὰρ αὖθι κεκόσμηνται, καὶ μυείῳ κάλλει. *Aiunt quidam, Cræſum, quum ſe exquiſitiſſimo omnium ornamentorum genere compoſuiſſet, ſublimique in ſolio ſederet, interrogaſſe eum, an pulchrius unquam ſpectaculum vidiſſet: illumque dixiſſe, gallos gallinaceos, phaſianos atque pauones; Naturali enim eos nitore & incredibili ſpecioſitate veſtiri.* Tale aliquid apud Platonem & Plutarchum legiſſe videor.

Scilicet] Reſponſio eſt ad obiectionem.

Mutata] Non reſpicit ſubſtantiam ipſam, ſed ordinem, ſitum, *&c.*

Verba quoque ipſa] Argumentatur à pari. Mutatio aut diuerſa poſitio literarum res plane diuerſas efficiunt iiſdem literis manentibus, vt AMOR, MORA, ROMA. vel demptis aut additis, AXOS, dolor, AKOΣ, remedium, KOINOΣ, communis, KAINOΣ, nouus, KENOΣ, inanis, KEINOΣ, ille, ΧHNOΣ anſeris, & alia ſexcenta.

Conſimili natura] Reſpicit Anaxagoræ homoiomeriam.

Fiet vti riſu] Reductio ad abſurdum. Nihil eſt in rebus creatis, ex Anaxagoræ effato, quod ex conſimili natura non ſit; itaque cum homines rideant, illud à principiis ridentibus habeant neceſſe eſt. Id autem ridiculum: Ergo.

Genaſque] Genæ oculi ſunt, aut ſaltem ea pars vultus quæ ſub oculis eſt. Ennius: *Pandite ſulci genas & corde relinquite ſomnum.* Ouid. lib. II. Artis amatoriæ: *Nec patrie lacrymas continuere genæ.*

Thyrſo] Veluti furore quodam; notum quid thyrſus, Βυρσοφόροι, Βυρσοπλῆγες, queis omnia plena.

Solo] Planta pedis. Varr. de R. R. lib. I. c. 47. *Solum enim hominis exitium herba, & ſemita fundamentum*, id eſt veſtigium impreſſum.

Integros] Hinc Horatius ad Muſam. *ô qua fontibus integris gaudes*, &c.

Inde] Iunge cum verſu ſequenti, *vnde prius*. Ex eo loco ſcilicet, vnde nemo poetarum flores decerpſerit.

Exſoluere pergo] In quibuſdam MSS. *porgo*; quo vſus eſt & Ennius, vt ex Seruij excerptis in I. Æneid. conſtat.

Non abs nulla ratione] Non temere.

Sed veluti pueris] Hos verſus ita conuertit admirabilis poeta Torquatus Tatius,

Così à l'egro fanciul porgiamo aſperſi
Di ſoaui liquor gli orli del vaſo;
Succhi amari, ingannato, intanto ci bene,
E da l'inganno ſuo vita riceue.

Medentes] Ἀκεσόμενοι, medici.

Conantur] Cogitant, ſibi proponunt. Iam antea.

Contingunt] Varro R. R. *Leui tectorio contactus paries.* Non potuit melius.

Puerorum ætas] Pro pueris ipſis. Ita, *væ ætati tuæ*, id eſt tibi. Plaut. Terent.

Decepta non capiatur] Ὀξύμωρον. Tale illud Terentij: *At enim cauere, priuſquam acceperis, amittas.* Ita ingenioſe ab Ennio de Pergamis Troiæ,

Quæ neque Dardanijs campis potuere perire,
Nec, cum capta, capi, nec, cum combuſta, cremari.

Quod in Æneidem ſuam tranſtulit, more ſuo, Virgilius.

Tali facto] Al. *tactu*. minus placeat.

Hæc ratio] Hæc philoſophia; Ita ſæpe Cicero & noſter alibi paſſim.

Dum perſpicis omnem naturam quâ figura ſit compta] Helleniſmus Plauto & Terentio, Lucilioque familiaris; *neſcio illum qui ſit*, pro neſcio quis ille ſit. Sed hoc exemplum in Pœnulo arbitror eſſe ſingulare; certe exuperat cetera: Act. V. Sc. II.

Patrem atque matrem viuerent vellem tibi.

pro, pater atque mater viuerent. *Compta* autem, prædita, ornata, culta, &c.

Nunc age] Quæſtionem ponit; an ſumma primordialium corporum infinita ſit an finita; Dein, vtrum Inane ſit immenſum & interminatum, an contra.

Repertum eſt] Antea probauimus.

Omne quod eſt igitur] Hæc eſt & ſeries & ſententia loci huius: Quod eſt omne, ſeu quod eſt Vniuerſum, τὸ πᾶν, id nullo modo finitum eſt: nam ſi finitum ſit, tum non erit τὸ *Omne*, cum neceſſe ſit dari aliquid à quo finiatur.

Nulla regione viarum] Nullo limite. *regio via*, eſt recta via;

quod firmari potest sex septem exemplis apud Virgilium.

Debebat habere] Malim *debebit*.

Vt videatur, quo non longius, &c.] Locum hunc obscurum atque adeo corruptum esse Interpres existimat; additque Doctis quibusdam visum fuisse, legendum, *quoad non longius hoc sensûs natura sequatur*. Ego autem existimo hos duos versus, *Extremum porro*..... & *Esse nisi*, &c. spurios esse. Nam illud *posse videtur* in acroteleutio prioris, &, *vt videatur* in fine secundi, non placet, cum nulla ex similitudine figura existat. Si autem vterque versus deletus fuerit, tum vere absolutissimus sensus fuerit, & plane perspicuus, legendo & connectendo,

namque extremum debebit habere,
Quo non longius hæc sensus natura sequatur,

Id est, *debebit habere aliquod extremum, quo longius* (id est vltra quod) *hæc sensûs natura* (id est sensus videndi, vt exempla ante allata suaserunt) *non sequatur*, non peruadat. Si quis autem retineri illos velit, res iam facilis est ad explicandum.

Nunc] Autem vt alibi *iam* in eadem significatione.

Extra summam] Nam extra Totum quid sit?

Possidit] Possidet. omnia ferme verba secundæ & tertiæ olim communia erant. Ita Catull. Virg. alij, *obsidit* pro obsidet: *ferno* pro ferueo, *strido*, strideo: Sensus autem est: In quocumque loco Totius, seu summæ rerum consistat aliquis, tantumdem infinitum relinquet in omnes partes, quod vero de telo iacto sequitur, rem illustrabit.

Prohibeat] Trisyllabum; quod non magis mirabile haberi debeat, quam *præbet* à *præhibet*, quo sæpe vtitur Plautus.

Effugiumque] Immensitas spatij telo det perpetuum labendi tenorem.

Præterea] Noua ratio. bene autem argumentatur. Id enim si foret, omnia iam pridem ad imum deuenissent, propter motum ingenitum principiis; quæ cum corpora sint & quidem solidissima, iam ad imum defluxissent: neque quidquam gigni posset, ita omnia obstipata, πεπυκνωμένα forent.

✝ I. *Confluxet*] Vt *manse* pro mansisse, *inuasse* pro inuasisse, Lucil. *Cesse*, infra pro cessisse, *iusse* pro iussisse. *vixet*, &, vti necessario legendum est, apud Virgilium in V. *dejexet* pro dejecisset: locus est:

Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quamuis solus autem cœlo deiecit ab alto.

Ibi, inquam, legendum; *cœlo deiexet ab alto.*
Quod omnibus probatum iri confidimus, qui Latinitatis vim ſentiunt.

Sub cœli tegmine] Sub cœlo, ſub Luna.

Nec foret omnino cœlum] Id enim conſequens eſt.

Quippe vbi] Cum videlicet.

Corpora materiai] Primordia, atomi.

Poſtremo] Aliud argumentum à diſſimili.

Ante oculos] Quidquid videmus, finitum eſt, at τὸ πᾶν non ita.

Diſſepit] Ὁρίζει.

Natura loci] Locus ipſe.

Clara ſuo percurrere flumina curſu, perpetuo, poſſint, eui labentia VII.
tractu.] In quibuſdam legitur *fulmina*; quod tamen neutri interpreti placuit; an quia *labentia* lentius & remiſſius viſum eſt? at ita alibi locutus eſt Lucretius; dein & Virgilius accedit, vbi de aquila inſectante cycnos: *etheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto turbabat cœlo.* Atqui ſolemne celeritatis exemplum eſt fulmen, *& fulminis ocior alis.* Dein *clara* an bene cum natura fluminum congruet? Itaque legendum exiſtimo *fulmina*, non flumina.

Natura tenet] Simplex eſt pro compoſito, vt *tendit* pro contendit, *fert* pro offert, *&c.* Virgil. Ita *tenet* pro retinet, vetat, obſtat, impedit: Cicero ſæpius, Virgil. Plinius Secundus. ſed locos afferre piget.

Aut etiam alterutrum pateat tamen immoderatum] Sic Lambinus. *Si quis locus eſt in hoc libro difficilis, & obſcurus; hic eſt: neque fortaſſe mendo vacat. Ioannes Auratus, homo acerrimi iudicij, idemque amicus, & collega meus, putabat priorem quidem verſum ſic eſſe legendum, vt legitur in vulgatis:* Aut etiam alterutrum, niſi terminet alterum eorum: *poſteriorem ſic:* Simplice natura pateat totum immoderatum: (*nam in vulg. legitur*, tantum) *vt per*, totum, *intelligamus τὸ πᾶν, quod aliàs appellat*, omne: immoderatum autem ſimplice natura, *id eſt infinitum vna natura, videlicet Inani: Sed libri omnes manuſcripti habent*, pateat tamen: *neque habent copulationem*, &, *poſt vocem*, natura: *& ita vulgati Pariſ. Veneti, Vicetini, cuius ſcripturæ rationem explicare non poſſum, niſi quis dicat ita legendum in priore verſu*, Aut ſi, etiam alterutrum ſi terminet alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum: *hæc ſententia, Aut ſi, etiam ſi alterutrum terminet alterum eorum, pateat tamen immoderatum ſimplice natura,*

id eſt, Inane tamen ſit infinitum vnica natura, hoc eſt corpora prima non ſint infinita, ſed Inane duntaxat ſit infinitum, &c. Sed quomodo ſi alterutrum ab altero vſque ad infinitum terminatur, poteſt eſſe alterum duntaxat infinitum? Omnino locus eſt mihi quidem inexplicabilis, neque habeo, quod afferam, quicquam melius. ſcripturam igitur, qua reperitur in omnibus libris vulgatis, quod ad priorem verſum attinet, videamus, eámque ſic interpretemur: Aut etiam niſi alterutrum alterum eorum terminet, & ſi immoderatum ſimplice natura, id eſt ſpatium immenſum vnica natura tantummodo pateat, quod eſt dicere, ſi Inane duntaxat ſit infinitum, corpora autem prima ſint finita: nec mare, nec, &c. Atque hanc huius implicatiſſimi loci explicationem probabat Muretus. cui hac tertia editione aſſenſus ſum. Sed velim copulationem, &, poni in fine verſus prioris, hoc modo,

Aut etiam, alterutrum niſi terminet alterum eorum,
& Simplice natura pateat tantum immoderatum.

Praterea poſterior verſus videtur mihi ſic eſſe explicandus: Et immoderatum ſimplice natura tantum pateat: id eſt ſi vel infinitum Inane ſit tantum ſine corporibus infinitis: vel infinita corpora ſint tantum ſine Inani infinito: ſi hoc ita ſit: Nec mare, nec tellus, *&c. Hæc mihi nunc tandem huius obſcuriſſimi loci videtur eſſe ſententia.* Sic Giſanius: *Ita, vt vulgo legitur & v 4. comprobant, ſcripſi. Sententia eſt: corpus terminatur Inani, & Inane corpore; nam ſi hoc non fieret, & immoderatum ſeu Inane ſimplice natura & impermixta ſeu corpore mutuo terminata, tantummodo pateret; hinc efficeretur, quod nec mare, &c. qua de re infra latius* Hæc ille; ſed nihil dicit, quod non viderit Lambinus, & acutius multo & ſolertius. Sunt qui exiſtiment verſum illum, *Simplice natura*, &c prorſus eſſe delendum: ſic enim, vt aiunt, nihil in hac ratiocinatione difficultatis ſupereſſet: Quod mihi aliter longe videtur. Exiſtimo enim verſus aliquot hinc excidiſſe: ita vt cum de incommodis ab Inani immoderato, ſine admiſtione corporis infiniti, & alterius miſti proficiſcentibus dixerit, altera pars omiſſa ſit, aut non ſatis perſpicue à Lucretio explicata: eadem enim ἀπορία remaneat neceſſe eſt. Deinde duæ illæ voces *alterum* & *alterutrum*, ſatis id probant quod dico.

VIII. *Diuum corpora ſancta*] Deos ſanctos; Sic enim ex formula loqui ſolebant. Ouid. lib. III. Amor. eleg. VII.

A tenera quiſquam ſic ſurgit mane puella,
Protinus vt ſanctos poſſit adire Deos.

Quos ego verſus potius quam vllos alios protuli, quod eos à Nemine

nemine vsque adhuc emendatos viderim; Certe nuperrima editio hoc sphalmate, vt infinitis aliis, quæ ingenio, vt aperiantur, opus habent, inquinata est. Legendum:

A tenera quisquis *sic surgit mane puella,*
Protinus is *sanctos possit adire Deos.*

Notum enim est post rem Veneream ὅσιον fuisse, ne quis ad sacra accederet, nisi ante purgatus esset; *discedite ab aris*, inquit Amabilis scriptor (Tibullus est) *queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.* Iuuenalis in VI.

Ille petit veniam, quoties non abstinet vxor
Concubitu sacris obseruandisque diebus.

Quod & capitalius erat. Locum autem Ouidij, quia hilarior paulo est, & paraphrastikῶς explicari non eget, χαριέντων hominum iudicio relinquam.

Siue adeo potius] Imo, inquit, nil omnino genitum fuisset.

Cœtu] Al. *Coitu*, vt *proilium*, prœlium, *coilei*, cœli, *poina*, pœna.

Cogi] Concrescere, συναθροίζεσθαι.

Percita plagis] Intellige μηλοτυπίαν τῶν ἀτόμων ἐν τῷ ἀπείρῳ, de qua Docti in philosophia Democritea seu Epicurea, quæ pænissime eadem est.

Qualibus his rebus] Vide Emendationes.

Magnos annos] Fort. intelligit magnum illum annum Platonis, seu, melius, Chaldæorum. res notissima est.

Integrent mare] Exhaustum reficiant, renouent, *&c.* flumen autem, vt apud Virgil. passim, pro aqua, humore. Homo vero ridiculus existimauit τὸ *integrare* hoc loco significare, *integrum manere.* Huic mandes si quid recte curatum velis: Pareum dico, ne nescias.

Nec plagæ. &c. extrinsecus] Ita omnino legendum. imperite igitur Gifanius, qui in vtraque editione habet, *intrinsecus.*

Conciliata] Subaudi, & adde, *nisi materies suppetat, suppeditet, sufficiatur.* Id enim ratio postulat.

Queatur] Vt *poteratur*, *possetur*, *possitur*, *potestur*, *nequitur*, *quitum est*, &c. Ita loquuti sunt Ennius, Scipio, Plautus, Salustius, alij.

Partim] Iunge ἐκ σφαλλήλου cum τῷ *interdum* versu abhinc secundo.

Coguntur] Plagæ scilicet.

Et tamen] Nisi enim infinita sit materiæ copia, perpetuæ esse nequeant plagæ.

pour chaque façon.) c. 67. *factoribus det in singulos factus olei sextarios.* Ita *occasus* pro occasione. Enn. *occasu' innat res.* Ita *conciliatus* in hocce libro. Et sane multo melius quam posteriores Latini; aliud enim est *commutatus*, aliud *commutatio*: Illud passionem significare debet, hoc vero vel actionem, vel agendi modum.

Ex alijs ea, quæ, &c.] Id est, necessario tellus, aer, ignis, aqua, debent ex aliis quibusdam constare, quæ tandem conuerti nequeant.

Quin potius] Ἀλλὰ μᾶλλον, sed potius.

Sic alias alijs rebus] Vide Emendationes.

At manifesta, &c.] Obiectio est: Omnia è terra crescunt: quod nemo neget; Sed tamen nisi benignus aeris tepor, lux solis & opportuni imbres accedant, nihil quidquam terra ex se se progignet; ergo fatendum est, aquam, ignem, *&c.* esse principia. Ad eam obiectionem respondet, ea non magis esse principia quam vinum, triticum & alia, queis vitam sustentamus.

I. *Tabe nimborum*] Hic vero turpissime, si vnquam alias, se dedit Gifanius; quod à Lambino animaduersum non fuisse miror. *Tabes nimborum*, inquit in Indice, *id est nimbi noxij & pestiferi, elegante metaphora. Tabes veteribus nihil aliud quam pestis valet seu pernicies. Vide Festum*, inquit. Eum certe κατὰ κεφαλὴν elephanti corio circumtectum esse oporteat, qui talia scribat. Lucretius ex sensu illius qui contra ipsius principia aliquid obijciebat, dicit, ni tempestas fausto tempore & imbribus indulgeat, ni arbor quandoque vberrimis pluuiis ita recreata sit, vt folia grauentur, ni sol foueat, ni calorem tribuat, *&c.* fruges, arbusta, animantes crescere nequibunt. Ibi, vt vides, omnia fausta, commoda, opportuna adscribit Lucretius: ibi autem homo noster de pestilentibus & noxiis imbribus narratum aduenit. Deinde falsum illud est quod apud Festum legitur, Tabem nil aliud quam pestem apud veteres valere: sed ex pluribus significationibus cum vnam modo annotasset Festus, existimauit Gifanius nullam aliam præterea esse; cum tamen hic Lucretij locus (si vel tantillulum modo cum intellexisset,) satis ostendere poterit aliud omnino cogitandum fuisse. Tabes enim humorem, fluorem, seu liquefactionem significat; vnde in VI. *tabificis radijs sol omnia lustrans*; & *tabida nix* apud Liuium, quæ iam μαγείρευται, & πεπεῦχθαι apud Diodorum lib. I.

vbi de

vbi de Nili incremento agit, idem est, pag. 36. edit. Rodomannianæ. Τὸ δὲ πλῆθος τῆς σεσωρευμένης χρόνος ἐν τοῖς βορείοις μέρεσι περὶ μὲν τὰς τροπὰς μένειν πεπηγὸς, ἐν δὲ τῷ θέρει διαλυομένων ὑπὸ τῆς θερμασίας τῶν πάγων, πολλὴν τηκεδόνα γίνεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο, &c. Ibi πολλὴν τηκεδόνα χρόνος, significat, multam tabem niuis. Inde itaque factum vt *tabere* & *tabescere* pro diffluere, minui *&c.* vsurpent veteres. Vnde & μεταφορικῶς in Andromacha Ennij, *Quid fit? seditio tabetne, an numeros augificat suos?*

Scilicet] Respondet ad obiectionem. Vide Notam paulo superiorem.

Amisso corpore] Quemadmodum dicebant *facere corpus*, vti apud Phædrum optimum & purissimũ scriptorem, ita & illum corpus amittere dicebant, cui succus corporis defluit, φθίνεται, τήκεται. Contrariũ est σωματοποιεῖν. de quo aliquid olim dixi.

Elementa] Literas, characteres, quæ & Gr. στοιχεῖα.

Senitu sonanti] Ita *cauas cauernas* Virg. Ennius autem, *cupienter cupit*; & alia id genus.

Vnde] Ex quibus. Sensus est: Primordialia corpora debent suppeditare plura, ex quibus, *&c.*

Homoiomeriam] Quænam dicantur ὁμοιομερῆ mox explicabit; Ea autem sunt, quorum vel minimæ partes nomen totius sui habent, vt lapis, vt aurum, vt sanguis, *&c.* Latine *similaritatem* dicere possemus.

Viscus] Vir industrius, sed quem, propter ordinem florentissimum, non appellabo, in eo libro, quem homini Germano surripuerat, negat viscus vnquam pro omni carne sumi quæ sub cute sit: atque in eo ceteros imperitissimos esse & nugacissimos dicit; vellem probasset: Id certe, qui illi fauennt, si probare volent, Lucretium, Virgilium, Ouidium, atque adeo omnes bonos scriptores aduersatores, faxo, habebunt.

Sanguen] Ita omnino primi Latini loquebantur. Nam *sanguis* natu iunius est; itaque à sanguinis sanguen, vt à flumen fluminis, *&c.*

Auri micis] Granis, particulis, *&c.* vt mica thuris, χόνδρος. vt mica salis. auri micas Hispani *pipitas* vocant, id est grana, ψήγματα χρύσου, Lat. *ramenta auri*, quasi *rasimenta*.

Putatque] Hoc loco positũ pro λογίζεται, vnde *rationes putare*.

Imbecilla] Quæ tamen solida esse deberent.

Si] Correctio, ἐπανόρθωσις, Si tamen vocare principia debemus, *&c.*

Simili atque] Itaque esse principia non possunt. Alioqui principium crearet aliud principium, quod ridiculum.

Neque res vlla refrenat] Subaudi, Illa principia.

Lethi dentibus] Mors omnia absumit, πάντα, deuorat, Catull. inde & Caneros & fauces Orci legas; ita hic dentes lethi.

Ex oculis nostris perire.] φρῖδε οἴχεσθαι, ἀφανῆ γίνεσθαι.

Testor res] Ad fidem & probationem argumenti satis ea fuerint, quæ ante allata sunt.

Praterea] Venæ, sanguis & ossa variis cibis aluntur; at illi cibi eiusdem generis esse non possunt: Ergo neque sanguis, neque venæ, &c. similaria sunt. Itaque Anaxagoræ homoiomeria carere possumus.

Siue] Nota, vt apud Plautum & Terentium, pro, *Si autem*, vel, *Sique*: quod ob sententiam notandum fuit.

Si sunt in terris] Id est, Si in terra latebant priusquam crescerent, ergo terra ipsa ex alienigenis constabit, *quæ* (alienigena) *è terris exoriuntur.*

Necesse est] Ea enim omnia, si cum ligno comparentur, alienigena omnino sunt.

Fuga copia] Id quod sequitur, vt omnibus rebus res omnes immixtæ sint.

Sibi sumit] Supponit, nec satis probat.

Vnum] Series verborum, Cuius mixta sint plura, ἅπαντα χρήμαθ' ἑνὸς πλείω πυχάσαι, *vnum*, pro *vnicum*. Emenda locum Ouidij lib. 2. Tristium,

Cornit hac igitur Musis accepta sub vno;
Sed non exiguo, crimine lapsa domus.

Legendum est, *Si non exiguo*. Sensus enim hic esse debet: Si graue peccatum meum est, quo familia nostra Musis accepta corruit, illud saltem vnicum est; si quid grauiter deliqui, id semel feci, non pluries.

Atque aliûm] Ceterarum rerum quæ, &c. locum hunc optime restituit Lambinus.

Cum lapidi lapidem] Vide Emendationes.

Vbera lactis] Quis lac ipsum. Nam τὸ *vber* copiam significat, *diuitis vber agri*, &, *vbere gleba*. Virgil. Notum est, ἔδαφος πίων. Ita Ennius, *Dolcifera fici* lactantes *vbere toto*. vbi legendum est, *lactentes*. Varro etiam, vti apud Nonium legitur, dixit *mammam lactis*. *Ac mammam lactis fugentem pascere pupum*, vbi in quibusdam codicibus male legitur *surgentem*.

Minute] Repete ἀπὸ κοινῦ, *decebat*.

Cum prefracta ferent] Leuiter & in ſummo cortice fracta, ſtricta.

Minutos] Decebat ſcilicet, quod ſexto ſuperiori verſu occurrit.

Verum ſemina multimodis debent.] Duos hoſce verſus aliunde huc tranſlatos arbitror, (nam alibi plus ſemel leguntur) atque adeo tollendos. Alioqui dicendum fuerat non *debent*, ſed *debere*.

At ſæpe in magnis fit montibus] Obiectio eſt: At ſæpe fit vt ex crebro attritu cacumina arborum ſubito incendio conflagrent; ergo ignis in ligno eſt. Petitum ex Thucydide exemplum notiſſimum eſt, cui addam & illos verſus qui apud Ma- IV.
nilium leguntur, lib. I. quamquam ab opinione Epicuri diuerſus abit:

Sunt autem cunctis permixti partibus ignes,
Qui grauidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Ætnamque imitantur Olympo,
Et calidas reddunt ipſis in fontibus undas,
Ac ſilice in dura, viridique in cortice ſedem
Inueniunt, cum ſilua ſibi colliſa crematur.

Sed in tertio legi mallem, *Ætnaque imitantur Olympum*; quod ex Virgilio adumbratum ſcimus.

Flammai flore] Ἄνθος πυρὸς, vt aiunt, Homericum eſt, pro- V.
ferturque à multis hic verſus ex principe poeta:

Αὐτὰρ ἐπὶ πυρὸς ἄνθος ἀπέπταθ', παύσατο δὲ φλόξ,
Sed poſtquam ignis flos auolauit, ceſſauit autem flamma.

Verum id legere me apud Homerum haud ſane memini; quin & illam vocem, ἀπέπταθ', Homericam eſſe non puto. Acroteleutium autem illud, παύσατο δὲ φλὸξ occurrit Iliad. Φ. 225. Tamen huius metaphoræ ſemen eſt in alio Homeri loco, vt notare poteramus, ni occupaſſet Interpres; idque in voce ἐμαράνθη; qui locus legitur, non Il. T. vt aiunt, ſed Il. I. ν. 212.

Αὐτὰρ ἐπεὶ κῆρ πῦρ ἐμὸν, κὴ φλὸξ ἐμαράνθη.

Cui & locum alium addere poſſum, Iliad. Υ. ν. 228.

Τῦμος πυρκαϊὴ ἐμαράνατο, παύσατο δὲ φλόξ.

Itaque qui magis memorioſi erunt, verſum illum, vbi ἄνθος πυρὸς viſitur, quæritabunt; Aliorum enim ſcrinia compilare meum non eſt; hoc addam tantum, Scio ego illuſtrem eſſe & luculentam metaphoram, πυρὸς ἄνθος, *flammai flos*, & c. ra-

men meminiſſe non abs re fuerat in vulgatis codicibus legi,

Donec fulſerunt flamma fulgore coorta.

Addo amplius, αὖος quandoque nil eſſe aliud præter *colorem viridiuſculum*; Solon apud Diogenem Laertium, φασί δέ τινες ὅτι καμόντος ἑαυτὸν ὁ Κρῆτα παιδικοῦς, καὶ κλαίοντας εἰς ἕν δρόμον, ἤρετο αὐτὸν εἴ τι διάφορα χάλλιον πεδίοιτο. ὁ δὲ ἀγαπησάτας εἶπε, φασιανοὺς, καὶ παῶς· φυσικῷ γὰρ αὖῳ κεκόσμηνται, καὶ μυείᾳ χαλλίονι. *Aiunt quidam, Cræſum, quum ſe exquiſitiſſimo omnium ornamentorum genere compoſuiſſet, ſublimique in ſolio ſederet, interrogaſſe eum, an pulchrius unquam ſpectaculum vidiſſet: illumque dixiſſe, gallos gallinaceos, phaſianos atque pauones; Naturali enim eos nitore & incredibili ſpecioſitate veſtiri.* Tale aliquid apud Platonem & Plutarchum legiſſe videor.

Scilicet] Reſponſio eſt ad obiectionem.

Mutata] Non reſpicit ſubſtantiam ipſam, ſed ordinem, ſitum, *&c.*

Verba quoque ipſa] Argumentatur à pari. Mutatio aut diuerſa poſitio literarum res plane diuerſas efficiunt iiſdem literis manentibus, vt AMOR, MORA, ROMA. vel demptis aut additis, AXOS, dolor, AKOΣ, remedium, KOINOΣ, communis, KAINOΣ, nouus, KENOΣ, inanis, KEINOΣ, ille, ΧΗΝΟΣ anſeris, & alia ſexcenta.

Conſimili naturæ] Reſpicit Anaxagoræ homoiomeriam.

Fiet uti riſu] Reductio ad abſurdum. Nihil eſt in rebus creatis, ex Anaxagoræ effato, quod ex conſimili natura non ſit; itaque cum homines rideant, illud à principiis ridentibus habeant neceſſe eſt. Id autem ridiculum: Ergo.

Genaſque] Genæ oculi ſunt, aut ſaltem ea pars vultus quæ ſub oculis eſt. Ennius: *Pandite ſulti genas & corde relinquite ſomnum.* Ouid. lib. II. Artis amatoriæ: *Nec patrie lacrymæ continuere genæ.*

Thyrſo] Veluti furore quodam; notum quid thyrſus, θυρσοφόροι, θυρσοπλῆγες, queis omnia plena.

Solo] Planta pedis. Varr. de R. R. lib. I. c. 47. *Solum enim hominis exitium herba, & ſemita fundamentum*, id eſt veſtigium impreſſum.

Integros] Hinc Horatius ad Muſam. *ô quæ fontibus integris gaudes*, &c.

Inde] Iunge cum verſu ſequenti, *vnde prius*. Ex eo loco ſcilicet, vnde nemo poetarum flores decerpſerit.

Exſoluere pergo] In quibuſdam MSS. *porgo*; quo vſus eſt & Ennius, vt ex Seruij excerptis in I. Æneid. conſtat.

Non abs nulla ratione] Non temere.

Sed veluti pueris] Hos verſus ita conuertit admirabilis poeta Torquatus Tatius,

Così à l'egro fanciul porgiamo aſperſi
Di ſoaui liquor gli orli del vaſo;
Succhi amari, ingannato, intanto ci bene,
E da l'inganno ſuo vita riceue.

Medento] Ἀκεσόμενοι, medici.

Conantur] Cogitant, ſibi proponunt. Iam antea.

Contingunt] Varro R. R. *Leui tectorio contactus paries.* Non potuit melius.

Puerorum etas] Pro pueris ipſis. Ita, *ea ætas tua*, id eſt tibi. Plaut. Terent.

Decepta non capiatur] Ὀξύμωρον. Tale illud Terentij: *At enim cauere, priuſquam acceperis, amittas.* Ita ingenioſe ab Ennio de Pergamis Troiæ,

Quæ neque Dardanijs campis potuere perire,
Nec, cum capta, capi, nec, cum combuſta, cremari.

Quod in Æneidem ſuam tranſtulit, more ſuo, Virgilius.

Tali facto] Al. *tactu*, minus placeat.

Hæc ratio] Hæc philoſophia; Ita ſæpe Cicero & noſter alibi paſſim.

Dum perſpicis omnem naturam quâ figura ſit compta] Helleniſmus Plauto & Terentio, Lucilioque familiaris; *neſcio illum qui ſit*, pro neſcio quis ille ſit. Sed hoc exemplum in Pœnulo arbitror eſſe ſingulare; certe exuperat cetera: Act. V. Sc. II.

Patrem atque matrem viuerent vellem tibi.

pro, pater atque mater viuerent. *Compta* autem, prædita, ornata, culta, *&c.*

Nunc age] Quæſtionem ponit; an ſumma primordialium corporum infinita ſit an finita; Dein, vtrum Inane ſit immenſum & interminatum, an contra;

Repertum eſt] Antea probauimus.

Omne quod eſt igitur] Hæc eſt & ſeries & ſententia loci huius: Quod eſt omne, ſeu quod eſt Vniuerſum, τὸ πᾶν, id nullo modo finitum eſt: nam ſi finitum ſit, tum non erit τὸ *Omne*; cum neceſſe ſit dari aliquid à quo finiatur.

Nulla regione viarum] Nullo limite: *regio via*, eſt recta via;

quod firmari potest sex septem exemplis apud Virgilium.

Debebat habere] Malim *debebit*.

Vt videatur, quo non longius, &c.] Locum hunc obscurum atque adeo corruptum esse Interpres existimat; additque Doctis quibusdam visum fuisse, legendum, *quoad non longius hoc sensûs natura sequatur*. Ego autem existimo hos duos versus, *Extremum porro*..... & *Esse nisi*, &c. spurios esse. Nam illud *posse videtur* in acroteleutio prioris, &, *vt videatur* in fine secundi, non placet, cum nulla ex similitudine figura existat. Si autem vterque versus deletus fuerit, tum vere absolutissimus sensus fuerit, & plane perspicuus, legendo & connectendo,

namque extremum debebit habere,
Quo non longius hæc sensus natura sequatur,

Id est, *debebit habere aliquod extremum, quo longius* (id est vltra quod) *hæc sensûs natura* (id est sensus videndi, vt exempla ante allata suaserunt) *non sequatur*, non peruadat. Si quis autem retineri illos velit, res iam facilis est ad explicandum.

Nunc] Autem vt alibi *iam* in eadem significatione.

Extra summam] Nam extra Totum quid sit?

Possidit] Possidet. omnia ferme verba secundæ & tertiæ olim communia erant. Ita Catull. Virg. alij, *obsidit* pro obsidet: *ferno* pro ferueo, *strido*, strideo: Sensus autem est: In quocumque loco Totius, seu summæ rerum consistat aliquis, tantumdem infinitum relinquet in omnes partes. quod vero de telo iacto sequitur, rem illustrabit.

Prohibeat] Trisyllabum; quod non magis mirabile haberi debeat, quam *præbet* à *præhibet*, quo sæpe vtitur Plautus.

Effugiumque] Immensitas spatij telo det perpetuum labendi tenorem.

Præterea] Noua ratio. bene autem argumentatur. Id enim si foret, omnia iam pridem ad imum deuenissent, propter motum ingenitum principiis; quæ cum corpora sint & quidem solidissima, iam ad imum defluxissent: neque quidquam gigni posset, ita omnia obstipata, πεπυκνωμένα forent.

VI. *Confluxet*] Vt *manse* pro mansisse, *inuasse* pro inuasisse, Lucil. *Cesse*, infra pro cessisse, *iusse* pro iussisse. *vixet*, &, vti necessario legendum est, apud Virgilium in V. *dejexet* pro dejecisset: locus est:

Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quamuis solus autem cœlo deiecit ab alto.

Ibi, inquam, legendum; *cœlo deiexet ab alto.*
Quod omnibus probatum iri confidimus, qui Latinitatis vim sentiunt.

Sub cœli tegmine] Sub cœlo, ſub Lũna.
Nec foret omnino cœlum] Id enim conſequens eſt.
Quippe vbi] Cùm videlicet.
Corpora materiai] Primordia, atomi.
Poſtremo] Aliud argumentum à diſſimili.
Ante oculos] Quidquid videmus, finitum eſt, at τὸ πᾶν non ita.
Diſſepit] Ὁρίζει.
Natura loci] Locus ipſe.

Clara ſuo percurrere flumina curſu, perpetuo, poſſint, aui labentia tractu.] In quibuſdam legitur *fulmina*; quod tamen neutri interpreti placuit; an quia *labentia* lentius & remiſſius viſum eſt? at ita alibi locutus eſt Lucretius; dein & Virgilius accedit, vbi de aquila inſectante cycnos: *etheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto turbabat cœlo.* Atqui ſolemne celeritatis exemplum eſt fulmen. *& fulminis ocior alis:* Dein *clara* an bene cum natura fluminum congruet? Itaque legendum exiſtimo *fulmina*, non flumina. VII.

Natura tenet] Simplex eſt pro compoſito, vt *tendit* pro contendit, *fert* pro offert, *&c.* Virgil. Ita *tenet* pro retinet, vetat, obſtat, impedit: Cicero ſæpius, Virgil. Plinius Secundus. ſed locos afferre piget.

Aut etiam alterutrum pateat tamen immoderatum] Sic Lambinus. *Si quis locus eſt in hoc libro difficilis, & obſcurus, hic eſt: neque fortaſſe mendo vacat. Ioannes Auratus, homo acerrimi iudicij, idémque amicus, & collega meus, putabat priorem quidem verſum ſic eſſe legendum, vt legitur in vulgatis:* Aut etiam alterutrum, niſi terminet alterum eorum? *poſteriorem ſic:* Simplice natura pateat totum immoderatum: (*nam in vulg. legitur*, tantum) *vt per*, totum, *intelligamus* τὸ πᾶν, *quod aliàs appellat*, omne: immoderatum autem ſimplice natura, *id eſt infinitum vna natura, videlicet Inani: Sed libri omnes manuſcripti habent*, pateat tamen: *neque habent copulationem*, &, *poſt vocem*, natura: *& ita vulgati Pariſ. Veneti, Vicetini. cuius ſcripturæ rationem explicare non poſſum, niſi quis dicat ita legendum in priore verſu*, Aut ſi, etiam alterutrum ſi terminet alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum: *hæc ſententia, Aut ſi, etiam ſi alterutrum terminet alterum eorum; pateat tamen immoderatum ſimplice natura,*

nemine vsque adhuc emendatos viderim ; Certe nuperrima editio hoc sphalmate, vt infinitis aliis, quæ ingenio, vt aperiantur, opus habent, inquinata est. Legendum :

A tenera quisquis *sic surgit mane puella,*
Protinus is *sanctos possit adire Deos.*

Notum enim est post rem Veneream ὅσιον fuisse, ne quis ad sacra accederet, nisi ante purgatus esset ; *discedite ab aris*, inquit Amabilis scriptor (Tibullus est) *queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.* Iuuenalis in VI.

Ille petit veniam, quoties non abstinet vxor
Concubitu sacris obseruandisque diebus.

Quod & capitalius erat. Locum autem Ouidij, quia hilarior paulo est, & paraphrastikῶς explicari non eget, χαριέντων hominum iudicio relinquam.

Siue adeo potius] Imo, inquit, nil omnino genitum fuisset.

Cœtu] Al. *Coitu*, vt *proilium*, prœlium, *coilei*, cœli, *poina*, pœna.

Cogi] Concrescere, συναθροίζεσθαι.

Percita plagis] Intellige ἀληλοτυπίαν τῶν ἀτόμων ἐν τῷ ἀπείρῳ, de qua Docti in philosophia Democritea seu Epicurea, quæ pænissime eadem est.

Qualibus his rebus] Vide Emendationes.

Magnos annos] Fort. intelligit magnum illum annum Platonis, seu, melius, Chaldæorum. res notissima est.

Integrent mare] Exhaustum reficiant, renouent, *&c.* flumen autem, vt apud Virgil. passim, pro aqua, humore. Homo vero ridiculus existimauit τὸ *integrare* hoc loco significare, *integrum manere.* Huic mandes si quid recte curatum velis : Pareum dico, ne nescias.

Nec plagæ. &c. *extrinsecus*] Ita omnino legendum. imperite igitur Gifanius, qui in vtraque editione habet, *intrinsecus.*

Conciliata] Subaudi, & adde, *nisi materies suppetat, suppeditet, sufficiatur.* Id enim ratio postulat.

Queatur] Vt *poteratur*, *possetur*, *possitur*, *potestur*, *nequitur*, *quitum est*, &c. Ita loquuti sunt Ennius, Scipio, Plautus, Salustius, alij.

Partim] Iunge ἐκ παραλλήλου cum τῷ *interdum* versu abhinc secundo.

Coguntur] Plagæ scilicet.

Et tamen] Nisi enim infinita sit materiæ copia, perpetuæ esse nequeant plagæ.

Illud in his rebus] Quod extremum non habet, id habere medium non potest: at summa summarum extremum non habet; ergo nec medium. Ceterum in his versibus disponendis Lambinianam editionem sequor.

Atque ideo sine vllis] Quod tum esset, si vera dicerent

Sub terris] Apud antichthonas, seu antipodas.

Sursum] Respectu Scriptoris scilicet; antipodibus deorsum. Antipodas autem esse nec multi è veteribus crediderunt, neque sane è primis Christianis multi. Sed in eam rem plura à Doctis congesta, & res hodie notissima est.

Retro posta] Præpostero situ, *vt per aquas*, &c. quæ enim simulacra animantum in aquis videmus, eorum pedes versus cœlum nostrum tendunt.

Inferiora] Nobis scilicet, at antipodibus superiora.

Illi] Iam superius, pro *illic*, *olli*, &c.

Habent amplexi] Hellenismus notissimus, πράξας ἔχει, pro ἔπραξε, & alia id genus sæpe apud Atticos, Euripidem in primis.

Concedat oportet] Id est, æqualiter cedat ponderibus, quacumque motus feruntur. Quidam legunt, *aque ponderibus motis* At Gifan. in edit. II. legit, *mota quacumque feruntur*. Elegantiam hominis!

Illis subsistere] Eis ὑπόστασιν præbere, sustinere.

Ianua lethi] Interitûs causa, exitium; exprimit illas Homeri Ἅδου πύλας, quod in sacris quoque libris legitur, pro morte, fine, exitio; Euripides in Hecuba vocauit σκότου πύλας. tale etiam aliquid apud Callimachum in Epigrammatis, opinor.

Præterea quoque iam] Quin etiam, inquit Lucretius, sibi non constant; nam ignis, qui corpus est, secundum illos naturaliter fertur à medio, non in medium. Epicurus autem existimat ignem ferri in altum per vim, per expressionem, ἔκθλιψιν.

Contremere] Propter scintillantem, palpitantem, ac nictantem siderum micantium ignem.

Cœli cœrula] Ex Ennio. *Coilei coerola*.

Perfunctus opellâ] In libb. MS. *perductus*. male. Dionysius itaque optime, *perfunctus opella*, id est, labore. nam, ductus aut perductus sum labore, ὑπόδανον ἐστι, ne dubites.

Accendent] Male Gifan. in vtraque editione, *accendunt*: ad ea enim tendit quæ in libris sequentibus, præsertim autem secundo, scripturus est: ex quo vbi emerseris, tum omnia iam tibi prona & secunda erunt: postilla iam vt lubet ludas licet.

IN LIBRVM II.

CAPVT I.

I. *Curarum alas, vnde sumpserit Horatius.* II. *Locus quidam male acceptus à Gifanio.* III. *Alius contra Dionysij iudicium explicandus.* IV. *Ouidius emendatus.* V. Coniscare. VI. *Imperite existimauit Gifanius* atomos *à Lucretio vocari* figuras. VII. *Glomeramina male intelligi.* VIII. *Ennius emendatur.* IX. *Idæa Mater & Phrygia, vnde dicta videatur præter communem sententiam.*

M*Ari magno*] Tumido, agitato. Catull. & Virgil. *magnaque surgunt æquora.* & sæpe alibi.

Edita doctrina sapientum templa serena] Veluti arcem & speculam philosophiæ, vnde humana despicere liceat. Hunc locum ante oculos habebat Virgilius in Ciri. sed versus non transcribam.

Rerumque potiri] Reipublicæ summatem esse; quo nil infelicius homini Epicureo, & ei qui ex naturæ norma viuat. quorsum enim belluæ tumultuanti vaces? tibi viue, tibi vale; τὰ πολιτικὰ, οὐδὲν πρὸς τὸ εὖ. Si recte facies, male tibi à corpore erit: nam sexcenta negotia per caput inque latus salient: Si male, tum metues; vno verbo, vile mancipium fueris; si quid autem in vsus priuatos deriuabis, id omne forte cum fenore reddendum, & omnia vitæ præmia amittenda. Itaque *fuge magna*, ait ille: καὶ λάθε βιώσας.

Degitur hoc aeui quodcumque est] Respexisse videtur locum Euripidis, in quo dubitat poeta, ea ne vita sit an mors, quam vitam vocamus. Nonius legerat, *degimus*; arridet magis.

Nonne videre] Licet. Ita ἐν ἐρωτηματικοῖς solent.

Latrare] Clamare, βοᾶν. Aristoph.

Vt cum] Al. *vt cui.* quæ lectio si admittatur, tum in versu tertio *cura semotâ* .... sin secus, *semota*, leges, & ad vocem *natura* referetur, non autem ad τὸ *curâ*, vt vellet Gifanius. Dij boni πόθεν πνα ἐρινὺς μυσῶν! sed, inquit, *Antibacchius erit*; Euge, nunc omnes bene eritis res, quia Antibacchium nominauit.

Mente fruatur iucundo sensu] Vera & sincera voluptas, Epicureo homine digna; Corpus turbida res, fallax, ἀλλὰ πάθεσιν, ἀλλὰ ὕλαις. Sed dolor absit necesse est; absque ea re sit, cetera quantumuis magnifica, κόμπος ῥημάτων, σκιαὶ, θρασυτέρᾳ ἀσεβεστέρᾳ δοξοκοπίας.

Ergo] Notandum pro *Itaque adeo.* Sensus est; homini tum bene esse, cum dolore caret; nam voluptas quidem corporea, si paulo vehementior erit, sui sensum amitteret; dein animus hominis liber non est; vnde igitur τὸ εὖ εἶναι vnde illa ἀοχλησία boni Democriti?

Quemque dolorem] Magis multo placeret, *cumque.*

Delicias] Post τὸ *dolorem* minima distinctione seu ὑποστιγμῆ opus est, non πλείᾳ; quippe consecutio orationis hæc sit necesse est: Etiam si nullas voluptates congeras (ex iis intellige quas natura pranis corrupta opinionibus postulat) satis bene naturæ nostræ fuerit, si nullum dolorem sentiat. Sed in Latinitate notandum maxime, quod nos fortasse primi annotamus, *Interdum neque*, positum esse pro *nunquam* Alioqui nil fere certi diceret Lucretius, qui tamen certi aliquid afferre voluit. Deinde *multiplex* sententia foret. Sed satis est monuisse.

Si non aurea sunt] Vt in aulis Regum, Principum. Lychnuchos intelligit, hodie integra simulacra non sunt, sed brachia argentea, inaurata, *&c.* Virgilius meros Epicureus, nisi in Æneide, hos versus æquare conatus est; sed tanto conatu, tanto molimine, vt dum magistrum superare vult, cadat. versus in Georg & Culice cuilibet obuij sunt, neq; huc transferendi.

Argento] Lancibus, cantharis, poculis. *&c. Ingens argentum mensis.* Virgil. *Ridet argento domus* Horat.

Aurataque templa] Longe mihi, vt debet, potior est altera lectio, *auratæque tecta*, & ita legisse Macrobium constat; neque aliter legisse Virgilium deierare possum, vti ex Culice iudico. Quin ita etiam legerat Horatius, vti infra ad illud (*curaque sequaces*) videbimus.

Quin tamen] Istud *Quin* hic eandem vim habet ac cum di-

cimus, *Quin omitte me.* Terent. & ante illum Plautus.

Textilibus picturis] Bene intelligit *picturata tapetia*, atque adeo omnia peristromata, in quibus omnicolor lana omnia imitatur; nam μονόχρωμα viliora sunt.

Jactaris] Voluteris, decumbas. intelligit vestem stragulam.

Quod superest] Nil prosunt isthæc corpori; animo autem, quid? tantumdem, inquit, fortasse etiam minus: nam mollities quidem vestis & εὐχροΐα colorum fortasse iuuant corpus: animum autem sumptu & cura lacerant.

Si non] Negatiuè loquitur.

Effugiunt] Vide Emendationes. Ceterum ita existimo, tolli debere distinctionem, & hunc versum cum sequenti connectendum.

Tum rebus] Male Gifan. in edit. II. *cum.*

Tum vacuum pectus] Hæc lectio Lambini est, cum libri omnes constanter habeant *tempus*, quod Gifanius & Lambinus ipse pro capite, (nam tempus in singulari χρόνος significat, vti ex Virgilio, Catullo & aliis certum est) sumi existimant: mea sententia pessime. *Tempus* enim hoc loco *vita* est, quod facile animaduertere poterant. res enim plana est.

Curaque sequaces] Horatius hunc locum in animo habebat I.
cum scripsit, *Scandit æratas vitiosa nauis Cura, nec turmas equitum relinquit*, id est ἀπολείπουσα; ergo facile sequaces sunt curæ. vnde & alibi *alatas* facit: *Curas laqueata circum tecta volantes*; vides *laqueata tecta* Lucretij & *Curas* ipsas, quod ex hoc loco hauserat, vt supra innuimus. Sed *iδίαν τῶ volantes* ex Theognide, quod primi, vt videtur, monemus, sumpserat. Græci scriptoris versus sunt: Φεύγουσι δ' ἀφάμαυρα [illegible] πτερὰ ποσσὶν ἔχουσαι. Vides *Curas alatas*. sed hæc raptim; tamẽ, vt recta sint & proba.

Rerumque potentes] Qui potiuntur rerum, qui cum imperio sunt, &c

Fulgorem ab auro] Hellenismus, ab auro effluentem, prouenientem.

Hunc igitur terrorem] Iam superius lecti sunt hi versus.

Nunc age quo motu] Triplex secundum Epicurum motus est, Deorsum, per plagam, per declinationem, seu per clinamen.

Cogantur] Propter ingenitum motum: qui si aliter sit, alia quærenda principia sint, & ad Deos confugiendum.

Reddita] Tributa, ita vt naturaliter illam habeant.

Stipata] Id ni foret, res in statu manerent.

men meminisse non abs re fuerat in vulgatis codicibus legi,

Donec fulserunt flamma fulgore coorta.

Addo amplius, αἴθος quandoque nil esse aliud præter *colorem vinidiusculum*; Solon apud Diogenem Laertium, φασί δέ τινες ὑπ' ποιμένος ἑαυτὸν ὑ Κρῆτος παιδευθῆναι, καὶ παίδιον εἰς ἐ ὄρνεον, ὑφ' οὗ αὐτὸν εἰ τὴ διαμὴ χάλλιον πτέσθαι. ὁ δὲ ἀγανακτούντας εἶπε, φασιανοὺς, καὶ παῶ· φυσικῶ γὸ αἴθει κεκόσμηται, καὶ μυείῳ χαλλίονι. *Aiunt quidam, Crœsum, quum se exquisitissimo omnium ornamentorum genere composuisset, sublimique in solio sederet, interrogasse eum, an pulchrius unquam spectaculum vidisset: illumque dixisse, gallos gallinaceos, phasianos atque pauones; Naturali enim eos nitore & incredibili speciositate vestiri.* Tale aliquid apud Platonem & Plutarchum legisse videor.

Scilicet] Responsio est ad obiectionem.

Mutata] Non respicit substantiam ipsam, sed ordinem, situm, *&c.*

Verba quoque ipsa] Argumentatur à pari. Mutatio aut diuersa positio literarum res plane diuersas efficiunt iisdem literis manentibus, vt AMOR, MORA, ROMA. vel demptis aut additis, AXOS, dolor, AKOΣ, remedium, KOINOΣ, communis, KAINOΣ, nouus, KENOΣ, inanis, KEINOΣ, ille, ΧΗΝΟΣ anseris, & alia sexcenta.

Consimili natura] Respicit Anaxagoræ homoiomeriam.

Fiet vti risu] Reductio ad absurdum. Nihil est in rebus creatis, ex Anaxagoræ effato, quod ex consimili natura non sit; itaque cum homines rideant, illud à principiis ridentibus habeant necesse est. Id autem ridiculum: Ergo.

Genasque] Genæ oculi sunt, aut saltem ea pars vultus quæ sub oculis est. Ennius: *Pandite sulti genas & corde relinquite somnum.* Ouid. lib. II. Artis amatoriæ: *Nec patria lacrymas continuere genæ.*

Thyrso] Veluti furore quodam; notum quid thyrsus, θυρσοφόροι, θυρσολήπτοι, queis omnia plena.

Solo] Planta pedis. Varr. de R. R. lib. I. c. 47. *Solum enim hominis exitium herba, & semita fundamentum,* id est vestigium impressum.

Integros] Hinc Horatius ad Musam. *ô quæ fontibus integris gaudes*, &c.

Inde] Iunge cum versu sequenti, *vnde prius.* Ex eo loco scilicet, vnde nemo poetarum flores decerpserit.

Exſoluere pergo] In quibuſdam MSS. *pergo*; quo vſus eſt & Ennius, vt ex Seruij excerptis in I. Æneid. conſtat.

Non abs nulla ratione] Non temere.

Sed veluti pueris] Hos verſus ita conuertit admirabilis poeta Torquatus Tatius,

Così à l'egro fanciul porgiamo aſperſi
Di ſoaui liquor gli orli del vaſo;
Succhi amari, ingannato, intanto ci bene,
E da l'inganno ſuo vita riceue.

Medentes] Ἀκεσόμενοι, medici.

Conantur] Cogitant, ſibi proponunt. Iam antea.

Contingunt] Varro R. R. *Leui tectorio contactus paries.* Non potuit melius.

Puerorum etas] Pro pueris ipſis. Ita, *va ætati tuæ*, id eſt tibi. Plaut. Terent.

Decepta non capiatur] Ὀξύμωρον. Tale illud Terentij: *At enim cauere, priuſquam acceperis, amittas.* Ita ingenioſe ab Ennio de Pergamis Troiæ,

Quæ neque Dardanijs campis potuere perire,
Nec, cum capta, capi, nec, cum combuſta, cremari.

Quod in Æneidem ſuam tranſtulit, more ſuo, Virgilius.

Tali facto] Al. *tactu*. minus placeat.

Hæc ratio] Hæc philoſophia; Ita ſæpe Cicero & noſter alibi paſſim.

Dum perſpicis omnem naturam quâ figura ſit compta] Helleniſmus Plauto & Terentio, Lucilioque familiaris; *neſcio illum qui ſit*, pro neſcio quis ille ſit. Sed hoc exemplum in Pœnulo arbitror eſſe ſingulare; certe exuperat cetera: Act. V. Sc. II.

Patrem atque matrem viuerent vellem tibi.

pro, pater atque mater viuerent. *Compta* autem, prædita, ornata, culta, &c.

Nunc age] Quæſtionem ponit, an ſumma primordialium corporum infinita ſit an finita; Dein, vtrum Inane ſit immenſum & interminatum, an contra.

Repertum eſt] Antea probauimus.

Omne quod eſt igitur] Hæc eſt & ſeries & ſententia loci huius: Quod eſt omne, ſeu quod eſt Vniuerſum, τὸ πᾶν, id nullo modo finitum eſt: nam ſi finitum ſit, tum non erit τὸ *Omne*; cum neceſſe ſit dari aliquid à quo finiatur.

Nulla regione viarum] Nullo limite: *regio via*, eſt recta via;

quod firmari poteſt ſex ſeptem exemplis apud Virgilium.

Debebat habere] Malim *debebit*.

Vt videatur, quo non longius, &c.] Locum hunc obſcurum atque adeo corruptum eſſe Interpres exiſtimat; additque Doctis quibuſdam viſum fuiſſe, legendum, *quoad non longius hoc ſenſûs natura ſequatur*. Ego autem exiſtimo hos duos verſus, *Extremum porro*..... & *Eſſe niſi*, &c. ſpurios eſſe. Nam illud *poſſe videtur* in acroteleutio prioris, &, *vt videatur* in fine ſecundi, non placet, cum nulla ex ſimilitudine figura exiſtat. Si autem vterque verſus deletus fuerit, tum vere abſolutiſſimus ſenſus fuerit, & plane perſpicuus, legendo & connectendo,

namque extremum debebit habere,
Quo non longius hæc ſenſûs natura ſequatur,

Id eſt, *debebit habere aliquod extremum, quo longius* (id eſt vltra quod) *hæc ſenſûs natura* (id eſt ſenſus videndi, vt exempla ante allata ſuaſerunt) *non ſequatur*, non peruadat. Si quis autem retineri illos velit, res iam facilis eſt ad explicandum.

Nunc] Autem. vt alibi *iam* in eadem ſignificatione.

Extra ſummam] Nam extra Totum quid ſit?

Poſſidit] Poſſidet. omnia ferme verba ſecundæ & tertiæ olim communia erant. Ita Catull. Virg. alij, *obſidit* pro obſidet: *ferno* pro ferueo, *ſtrido*, ſtrideo: Senſus autem eſt: In quocumque loco Totius, ſeu ſummæ rerum conſiſtat aliquis, tantumdem infinitum relinquet in omnes partes. quod vero de telo iacto ſequitur, rem illuſtrabit.

Prohibeat] Triſyllabum; quod non magis mirabile haberi debeat, quam *prabet* à *prahibet*, quo ſæpe vtitur Plautus.

Effugiumque] Immenſitas ſpatij telo det perpetuum labendi tenorem.

Præterea] Noua ratio. bene autem argumentatur. Id enim ſi foret, omnia iam pridem ad imum deueniſſent, propter motum ingenitum principiis; quæ cum corpora ſint & quidem ſolidiſſima, iam ad imum defluxiſſent: neque quidquam gigni poſſet, ita omnia obſtipata, πανσπερμία forent.

I. *Conſiuxet*] Vt *manſe* pro manſiſſe, *inuaſſe* pro inuaſiſſe, Lucil. *Ceſſe*, infra pro ceſſiſſe, *iuſſe* pro iuſſiſſe. *vixet*, &, vti neceſſario legendum eſt, apud Virgilium in V. *dejexet* pro dejeciſſet: locus eſt:

Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori,
Quamuis ſolus autem cœlo deiecit ab alto.

Ibi, inquam, legendum; *cœlo deiexet ab alto.*
Quod omnibus probatum iri confidimus, qui Latinitatis vim ſentiunt.

Sub cœli tegmine] Sub cœlo, ſub Lũna.

Nec foret omnino cœlum] Id enim conſequens eſt.

Quippe vbi] Cum videlicet.

Corpora materiai] Primordia, atomi.

Poſtremo] Aliud argumentum à diſſimili.

Ante oculos] Quidquid videmus, finitum eſt, at τὸ πᾶν non ita.

Diſſepit] ὁρίζει.

Natura loci] Locus ipſe.

Clara ſuo percurrere flumina curſu, perpetuo, poſſint, aui labentia VII.
tractu.] In quibuſdam legitur *fulmina*; quod tamen neutri interpreti placuit; an quia *labentia* lentius & remiſſius viſum eſt? at ita alibi locutus eſt Lucretius; dein & Virgilius accedit, vbi de aquila inſectante cycnos: *etheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto turbabat cœlo.* Atqui ſolemne celeritatis exemplum eſt fulmen. *& fulminis ocior alis:* Dein *clara* an bene cum natura fluminum congruet? Itaque legendum exiſtimo *fulmina*, non flumina.

Natura tenet] Simplex eſt pro compoſito, vt *tendit* pro contendit, *fert* pro offert, *&c.* Virgil. Ita *tenet* pro retinet, vetat, obſtat, impedit: Cicero ſæpius, Virgil. Plinius Secundus. ſed locos afferre piget.

Aut etiam alterutrum pateat tamen immoderatum] Sic Lambinus. *Si quis locus eſt in hoc libro difficilis, & obſcurus; hic eſt: neque fortaſſe mendo vacat. Ioannes Auratus; homo acerrimi iudicij, idémque amicus, & collega meus, putabat priorem quidem verſum ſic eſſe legendum, vt legitur in vulgatis:* Aut etiam alterutrum, niſi terminet alterum eorum? *poſteriorem ſic:* Simplice natura pateat totum immoderatum. (*nam in vulg. legitur*, tantum) *vt per*, totum, *intelligamus* τὸ πᾶν, *quod aliàs appellat*, omne: immoderatum autem ſimplice natura, *id eſt infinitum vna natura, videlicet Inani: Sed libri omnes manuſcripti habent*, pateat tamen; *neque habent copulationem*, &, *poſt vocem*, natura: *& ita vulgati, Pariſ. Veneti, Vicetini. cuius ſcripturæ rationem explicare non poſſum, niſi quis dicat ita legendum in priore verſu*; Aut ſi, etiam alterutrum ſi terminet alterum eorum, Simplice natura pateat tamen immoderatum: *hæc ſententia, Aut ſi, etiam ſi alterutrum terminet alterum eorum; pateat tamen immoderatum ſimplice natura,*

neminē vſque adhuc emendatos viderim ; Certe nuperrima editio hoc ſphalmate, vt infinitis aliis, quæ ingenio, vt aperiantur, opus habent, inquinata eſt. Legendum :

A tenera quiſquis *ſic ſurgit mane puella,*
Protinus is *ſanctos poſſit adire Deos.*

Notum enim eſt poſt rem Veneream ἄωρον fuiſſe, ne quis ad ſacra accederet, niſi ante purgatus eſſet ; *diſcedite ab aris*, inquit Amabilis ſcriptor (Tibullus eſt) *queis tulit heſterna gaudia nocte Venus.* Iuuenalis in VI.

Ille petit veniam, quoties non abſtinet uxor
Concubitu ſacris obſervandiſque diebus.

Quod & capitalius erat. Locum autem Ouidij, quia hilarior paulo eſt, & paraphraſtikῶς explicari non eget, χρείττων hominum iudicio relinquam.

Siue adeo potius] Imo, inquit, nil omnino genitum fuiſſet.

Cœtu] Al. *Coitu*, vt *proelium*, prœlium, *coilet*, cœli, *poina*, pœna.

Cogi] Concreſcere, συναθροίζεσθαι.

Percita plagis] Intellige διηλοπιάν ἐφ' ἑτέρων ἐκ τῆς ἐπικούρου, de qua Docti in philoſophia Democritea ſeu Epicurea, quæ pæniſſime eadem eſt.

Qualibus his rebus] Vide Emendationes.

Magnos annos] Fort. intelligit magnum illum annum Platonis, ſeu, melius, Chaldæorum. res notiſſima eſt.

Integrent mare] Exhauſtum reficiant, renouent, *&c.* flumen autem, vt apud Virgil. paſſim, pro aqua, humore. Homo vero ridiculus exiſtimauit τὸ *integrare* hoc loco ſignificare, *integrum manere*. Huic mandes ſi quid recte curatum velis : Pareum dico, ne neſcias.

Nec plagæ . &c. extrinſecus] Ita omnino legendum. imperite igitur Gifanius, qui in vtraque editione habet, *intrinſecus*.

Conciliata] Subaudi, & adde, *niſi materies ſuppetat, ſuppediset, ſufficiatur*. Id enim ratio poſtulat.

Queatur] Vt *poteratur*, *poſſetur*, *poſſitur*, *poteſtur*, *nequitur*, *quitum eſt*, &c. Ita loquuti ſunt Ennius, Scipio, Plautus, Saluſtius, alij.

Partim] Iunge ἐκ διαλλήλων cum τῷ *interdum* verſu abhinc ſecundo.

Cogantur] Plagæ ſcilicet.

Et tamen] Niſi enim infinita ſit materiæ copia, perpetuæ eſſe nequeant plagæ.

Illud in his rebus] Quod extremum non habet, id habere medium non potest: at summa summarum extremum non habet; ergo nec medium. Ceterum in his versibus disponendis Lambinianam editionem sequor.

Atque ideo sine vllis] Quod tum esset, si vera dicerent

Sub terris] Apud antichthonas, seu antipodas.

Sursum] Respectu Scriptoris scilicet; antipodibus deorsum. Antipodas autem esse nec multi è veteribus crediderunt, neque sane è primis Christianis multi. Sed in eam rem plura à Doctis congesta; & res hodie notissima est.

Retro posita] Præpostero situ, *vt per aquas*, &c. quæ enim simulacra animantum in aquis videmus, eorum pedes versus cœlum nostrum tendunt.

Inferiora] Nobis scilicet, at antipodibus superiora.

Illi] Iam supernus, pro *illic*, *olli*, &c.

Habent amplexi] Hellenismus notissimus, ἀμφὶς ἔχει, pro ἐναγκαλίζεται, & alia id genus sæpe apud Atticos, Euripidem in primis.

Concedat oportet] Id est, æqualiter cedat ponderibus, quacumque motus feruntur. Quidam legunt, *æque ponderibus motis* At Gifan. in edit. II. legit, *mota quacumque ferantur*. Elegantiam hominis!

Illis subsistere] Eis στάσιμα præbere, sustinere.

Ianua lethi] Interitûs causa, exitium; exprimit illas Homeri Ἄιδος πύλας, quod in sacris quoque libris legitur, pro morte, fine, exitio; Euripides in Hecuba vocauit σκότου πύλας. tale etiam aliquid apud Callimachum in Epigrammatis, opinor.

Praterea quoque iam] Quin etiam, inquit Lucretius, sibi non constant; nam ignis, qui corpus est, secundum illos naturaliter fertur à medio, non in medium. Epicurus autem existimat ignem ferri in altum per vim, per expressionem, ἔκθλιψιν.

Contremere] Propter scintillantem, palpitantem, ac micantem siderum micantium ignem.

Cœli cærula] Ex Ennio, *Coilei coerula*.

Perfunctus opella] In libb. MS. *perductus*. male. Dionysius itaque optime, *perfunctus opella*, id est, labore. nam, ductus aut perductus sum labore, ὑπόπτερός εἰμι, ne dubites.

Accendent] Male Gifan. in vtraque editione, *accendunt*: ad ea enim tendit quæ in libris sequentibus, præsertim autem secundo, scripturus est: ex quo vbi emerseris, tum omnia iam tibi prona & secunda erunt: postilla iam vt lubet ludas licèt.

IN LIBRVM II.

CAPVT I.

I. *Curarum alas, vnde ſumpſerit Horatius.* II. *Locus quidam male acceptus à Giſanio.* III. *Alius contra Dionyſij iudicium explicandus.* IV. *Ouidius emendatus.* V. Coniſcare. VI. *Imperite exiſtimauit Giſanius* atomos *à Lucretio vocari* figuras. VII. *Glomeramina male intelligi.* VIII. *Ennius emendatur.* IX. *Idæa Mater & Phrygia, vnde dicta videatur præter communem ſententiam.*

MAri magno] Tumido, agitato. Catull. & Virgil. *magnæque ſurgunt æquora.* & ſæpe alibi.

Edita doctrina ſapientum templa ſerena] Veluti arcem & ſpeculam philoſophiæ, vnde humana deſpicere liceat. Hunc locum ante oculos habebat Virgilius in Ciri. ſed verſus non tranſcribam.

Rerumque potiri] Reipublicæ ſummatem eſſe; quo nil infelicius homini Epicureo, & ei qui ex naturæ norma viuat. quorſum enim belluæ tumultuanti vaces? tibi viue, tibi vale; τὰ πολλὰ, οὐδὲν πρὸς τὸ εὖ. Si recte facies, male tibi à corpore erit: nam ſexcenta negotia per caput inque latus ſalient: Si male, tum metues; vno verbo, vile mancipium fueris; ſi quid autem in vſus priuatos detiuabis, id omne forte cum fenore reddendum, & omnia vitæ præmia amittenda. Itaque *fuge magna*, ait ille: ἡ λάθε βιώσας.

Degitur hoc aui quodcunque eſt] Reſpexiſſe videtur locum Euripidis, in quo dubitat poeta, ea ne vitæ ſit an mors, quam vitam vocamus. Nonius legerat, *degimus*; arridet magis.

Nonne videre] Licet. Ita ἐφωτηματικῶς ſolent.

cimus, *Quin omitte me.* Terent. & ante illum Plautus.

Textilibus picturis] Bene intelligit *belluata tapetia*, atque adeo omnia peristromata, in quibus omnicolor lana omnia imitatur; nam μονόχρωτα viliora sunt.

Jactaris] Voluteris, decumbas. intelligit vestem stragulam.

Quod superest] Nil prosunt isthæc corpori; animo autem, quid? tantumdem, inquit, fortasse etiam minus: nam mollities quidem vestis & εὐχροία colorum fortasse iuuant corpus: animum autem sumptu & cura lacerant.

Sic pon] Εἰρωνικῶς loquitur.

Effugiunt] Vide Emendationes. Ceterum ita existimo, tolli debere distinctionem, & hunc versum cum sequenti connectendum.

Tum rebus] Male Gifan. in edit. II. *cum*.

Tum vacuum pectus] Hæc lectio Lambini est, cum libri omnes constanter habeant *tempus*, quod Gifanius & Lambinus ipse pro capite, (nam tempus in singulari χρονικῶς significat, vti ex Virgilio, Catullo & aliis certum est) sumi existimant: mea sententia pessime. *Tempus* enim hoc loco *vita* est, quod facile animaduertere poterant. res enim plana est.

Curaque sequaces] Horatius hunc locum in animo habebat I.
cum scripsit, *Scandit æratas vitiosa nauis Cura, nec turmas equitum relinquit*, id est ἀπολείπουσα; ergo facile sequaces sunt curæ. vnde & alibi *alatas* facit: *Curas laqueata circum tecta volantes*; vides *laqueata tecta* Lucretij & *Curas* ipsas, quod ex hoc loco hauserat, vt supra innuimus. Sed *ἰθὺν τὰ volantes* ex Theognide, quod primi, vt videtur, monemus, sumpserat. Græci scriptoris versus sunt: [illegible] Vides *Curas alatas*. sed hæc raptim; tamẽ, vt recta sint & proba.

Rerumque potentes] Qui potiuntur rerum, qui cum imperio sunt, &c

Fulgorem ab auro] Hellenismus, ab auro effluentem, prouenientem.

Hunc igitur terrorem] Iam superius lecti sunt hi versus.

Nunc age quo motu] Triplex secundum Epicurum motus est, Deorsum, per plagam, per declinationem, seu per clinamen.

Cogantur] Propter ingenitum motum: qui si aliter sit, alia quærenda principia sint, & ad Deos confugiendum.

Reddita] Tributa, ita vt naturaliter illam habeant.

Stipata] Id ni foret, res in statu manerent.

Videatur] Non ἀκῆ, ſed plane videamus.

Mutua] Mutuo. Helleniſmus: ſucceſſiue, ἀμοιβαῖς.

Et quaſi curſores] Vide Emendationes. de his ludis abunde multa Meurſius in lib de Græcia feriata: multa ex Ariſtoph. Philoſtrato, auctore ad Herennium, Varrone, congeri poſſent: ſed id alij præſtiterunt.

Si ceſſare putas] Subaudiendum, *enim*.

Grauitate ſua] Motus εἰς τὸ κάτω, deorſum.

Aut ictu] Motus εἰς τὸ ἄνω, ſurſum.

Duriſſima] Quæ principialis, vt ita dicam, proprietas atomi eſt, duricies, ſoliditas.

Neque quidquam] Nam Inane non remoratur.

Iactari] Agitari, volui, ferri.

Totius] Τῶ παντὸς, Summæ.

Offendi] Lib. I. ſub finem.

Magis] Imo, potius.

Conflicta] Ita Lambinus: Gifanius autem *conſulta*, quod ſe intelligere negat: MSS. *conſulta*, quod probo. notum eſt quid *conſulcio*, πυκνόω, πυκάζω, &c. ita pro certo legendum. Exempla affertem ex Plauto & aliis, ni operæ vrgerent, & ratio ſtudiorum.

Nexantur ab ictu] Connectuntur per plagam.

Perplexis] ἀπεπλεγμένοις κάμαι, &c.

Ipſa] Cum ipſa per ſe naturaliter talem κόσμον habeant.

Paucula] Nam multo pauciora numero ſunt ſolida quã rara.

Concilijs rerum quæ ſunt reiecta] Id eſt, quæ nondum inhæſum, ſeu adhæſum ſuum reperire potuerunt.

Contemplator enim] Vide, inquit, &c. Puluiſculum autem illum atomos vulgus vocat: imperite vt cetera: atomus enim videri nequit, non magis quam ventus, qui tamen craſſiſſimus eſt, ὡς πρὸς ἄτομον.

Inſertim fundunt] Hunc locum habebat in animo Virg. cum ſcribebat, *Clara per inſertas fundebat luna feneſtras*. de quo tot longæ ῥήσεις, & queis carere poteramus, in ſcholiis veterum.

Cum cumque] Notandum in primis, pro, quotiescumque. non temere alibi.

Quale ſit] Senſus, Vt facile intelligas quale illud ſit quod dico, ſcilicet, Prima corpora in magno Inani agitari.

Dumtaxat] Quære, licet, in toto Latio exemplum non reperies huius ſignificationis: Nam τὸ *dumtaxat* hoc loco non

ſignificat μόνον, aut μόν, vt vulgo, neque, vt Giſanius, *ſcilicet*: ſed, *vſque adeo*, Epiphonema eſt. Latini ſermonis amatores notabunt.

Exemplare] Exemplar. quæ nunc nomina in AR exeunt, omnino decurtata ſunt; nam olim in *are* exibant.

Turbare] Trepidare, motari.

Quod tales turba] Huiuſmodi agitatio tumultuaria nullam habere poteſt cauſam, niſi motum impreſſum à principiis: quid igitur de Principiis ipſis dixeris? Quæ ſequuntur, rem in aperto ſtatuent: ſunt enim clariſſimæ perſpicuitatis.

Quo parua ſunt corpora conciliatu] Vis ratiocinationis, Quanto minora corpora & ſimpliciora concreta ſunt, tanto &, ceteris paribus, agilior motus eſt, *&c.* atomus per ſe ipſa mouetur: & ab illius motu concreta minora, *&c.*

Et quaſi proxima ſunt] Quo enim propius ad ſimplicitatem principiorum accedunt concreta, tanto facilius mouentur.

A principiis aſcendit motus] Ergo motus impreſſus & naturalis atomo. ſed id iam ſuperius.

Nec quibus id faciant plagis apparet aperte] Adde, nam ratiocinationi aliquid deeſt, adde, inquam, *Niſi à motu principiorum.*

Nunc qua mobilitas] Nunc oſtendet quanta motus celeritas in principiis ſit. Sunt autem verſus plane admirabiles.

Primum aurora] Argumentatur à minori ad majus; ſi enim tanta mobilitas per plenum, certe par ſpatium minus liberum, vti aer eſt, *&c.* quanta igitur per Inane?

Aera tenerum] Vt ſupra, *teneras aeris auras*; *liquidum*, *cedentem*, μαλακὸν, *&c.*

Liquidis vocibus] Horatius hinc, *Cui liquidum pater vocem cum cithara dedit.*

Quo] Quamobrem.

Aerias quaſi cum diuerberet vndas] *Id eſt*, aerem liquidum, inquit Giſanius: peſſime: neque enim argumentationis vim animaduertit. Deinde deterrimam lectionem ſecutus eſt, hanc ſcilicet: *aerias quod ſol diuerberet vndas.* Sed hic morari nolim: illud *quaſi* plane neceſſarium eſt, debetque iungi cum *vndas*, hoc ſenſu, quem tibi, Lector, probatum iri confido: At calor ille ſolis, quantumuis celer ſit, tamen cogitur meare per aerem turbidum, & *quaſi vndoſum*, propter ventos, & acceſſum deceſſumque exhalationum, quæ perpetuo in illum recipiuntur: Præterea corpora primordialia ſingulatim, diuiſa alia ab aliis II.

iactantur; at corpora lucis & caloris ex globo ſolis manantia meant complexa, συμπλεκόμενα, inter ſe ſe, ac conglobata, inde itaque fit, vt tardius eant.

Retrahuntur] Legendum putat Lambinus *tardantur*, *vel libris omnibus*, inquit, *reclamantibus*; miror. neque enim vnquam melius Lucretius locutus eſt. Qui in anguſto aditu, cum magna hominum multitudo eſt, συνωθισμὸν, ij facile vident, nullum dubitandi locum fuiſſe.

Et extra] Dum enim effunduntur ex globo ſolis, vndiquaque ab ambiente aere officiuntur.

Officiuntur] Miror, inquit Interpres, ex verbo abſoluto, patiens fieri. Sed nonne dicebant, *Ille aut ille nocetur*? quod idem eſt.

Vlla foris atque] Vide Emendationes.

III. *Suis è partibus vnum, vnum in quem connixa locum*, &c.] Satis in Emendationibus, vbi de Palillogia, &c. oſtendimus, quâ ratione hic locus intelligendus eſſet: ſed quia deprehendi aliter ſentire Lambinum, eius verba proferam, *Id eſt, effecta vnum corpus, atque vnum totum è ſuis partibus. hoc dicit, non quod ſignificare velit, corpora prima partibus conſtare, ſed vt oſtendat eſſe infracta, ac ſolidiſſima.* fallitur. hoc tantum: ſatis enim eſſe debet, quod errorem indicaui: eſt quippe mera Pa-

IV. lillogia. Vide Emendationes. Eius figuræ occaſione fiet vt loci cuiuſdam apud Ouidium in Amor. lib. III. Eleg. XIV. emendationem proponam. Poematij argumentum eſt, vt ſi peccatura ſit puella, occulte peccet.

Mens abit & morior, quoties peccaſſe fateris,
Perque meos artus frigida gutta fluit.

Mox addit,

Tunc amo, tunc odi fruſtra quod amare neceſſe eſt,
Tunc ego, ſed tecum, mortuus eſſe volim.

In tertio verſu illud *amo*, locum habere, ſi quis iudicium conſulat, non putabit; id enim res ipſa indicat; legendum crediderim, *Tunc ah! tunc odi fruſtra quod amare neceſſe eſt,*

Multiplexque loci ſpatium] Arridet magis altera lectio, *multipliciſque loci ſpatium*, &c. ex MSS. Codd.

Perulgent] Plane vt *concelebrant* in I. replent, conueſtiunt, perfundunt, &c.

Fulgura] Lux, ſplendor, nitor, &c.

Nam neque conſilio] Neque enim dixerit quiſpiam, principia dum

dum inter ſe ſe deliberant quæ prima, quæ ſecunda ferantur, ceſſare, morari.

At quidam] Contra Stoicos, Academicos & aſſertores prouidentiæ. Materiæ naturam, id eſt, materiam ipſam.

Tantopere humanis] Tam compoſitis, quæque humanæ prudentiæ rationibus ſimiles ſint.

Quorum] Hominum. antea tamen, humanum genus dixerat; ſed numerum mutauit. iam ſupra.

Quamvis ignorem] Quaſi diceret, Si etiam principia rerum phyſicarum ignorarem, tamen ex conſideratione cœli ipſius, in quo iſti curioſos deos ſtatuunt quaſi in ſpecula; ex vniuerſa meteorologia, & infinitis aliis oſtendere poſſem, *&c.*

Reddere] Oſtendere, probare, docere. alibi.

Nunc id quod ſupereſt] Hunc verſum ὀβελίζει Dionyſ. recte, opinor.

Suâ vi] Naturaliter. Nam nec ignis quidem ſine vi, ſine expreſſione ſeu extruſione alta petit. nullum enim corpus ſurſum fertur naturaliter.

Ne tibi dent fraudem] Ne te in errorem inducant.

Surſum enim verſus] Eſt tacita ἀνθυποφορὰ, Surſum enim, inquies, fertur ignis; ad quam verſu ſequenti reſpondet, Sed fruges & arbores in altum feruntur, propter vim ſubigentem, quæ è terra prorumpens in altum creſcere cogit, cum tamen omnia pondera naturaliter (quantũ in ſe eſt) ferãtur deorſum.

Deguſtant] Hanc metaphoram ad telum tranſtulit Virgil. *& ſummum deguſtat vulnere corpus*. Alio autem loco *bibere* dixit, de ſagitta..... *virgineumque alte bibit acta cruorem.*

Quod genus] Veluti, quemadmodum.

Cruorem] Notandum, ſanguis mittit cruorem. aliud enim ſanguis, aliud cruor, aliud, inquam, non quod ad ſubſtantiam, ſed κατὰ διάνοιαν, & frigefactionem. Proprie enim, vbi ex venis effuſus eſt ſanguis, dici amplius ſanguis non debet, ſed cruor.

Plus parte] Dimidia parte amplius.

Succedere] Εἰς τὸ ἄνω φέρεσθαι, ſurſum ferri.

Quamquam] Quamuis pondera flammæ contendant naturaliter deducere flammam, deprimere, καταβιάζεσθαι, &c. ſed vis ambientis aeris illam exprimit, ἐμβιάζεται. itaque grauiori & denſiori elemento cedit, non autem ſponte ſua ſurſum fertur.

Nocturnas faces] Intellige διάπυρους ἀκτῖνας. *Trajectiones* Latine dicuntur.

Epicurus scilicet; non vides illa non declinare, ergo ita fit vt dico. Argumentatio fallax est, etsi alias vera esse possit.

Denique si semper] Si motus vnicus esset, neque vlla declinatio daretur, vnde libertas homini?

Tempore puncto] Horæ momento, puncto temporis, ἐν ἀκαρεῖ.

Nec simile est] Id est, longe aliter fit, cum inuiti trudimur; est enim aliquid in nobis quod repugnet.

Quiddam] Voluntatem scilicet, fati necessitate liberam & solutam.

Proiecta] Concussa, profusa, εἰς τὸ πρόσθεν ὠσθεῖσα.

Seminibus] Primis corporibus.

Præter plagas & pondera] Plagæ motum sursum efficiunt, pondus autem deorsum; tertium autem faciet ἔγκλισις.

Potestas] Facultas qua restamus & aduersamur motui coacto.

De nihilo] Nihil de nihilo fit; at voluntas libera ex primo aut secundo motu esse non potest; Ergo admittendus alius motus, per ἔγκλισιν scilicet.

Mens ipsa] Palmaria Lambini correctio. MSS. enim omnes habent *res*; quod hoc loco stare posset ἀναφορικῶς. sed nihil præcessit ad quod referri queat.

Pondus enim prohibet] Natura ponderis omnia corpora ex æquo deprimit; quare plagis fieri omnia nequeunt; sed ne mens nostra necessitatem agendi intestinam habeat, debet admitti motus per ἔγκλισιν.

Nec stipata, &c. *nec maioribus interuallis*] Id est, nec densior, nec rarior, ἀραιοτέρα. Quod verum; sed etsi verum id de summa summarum sit; de mundis variis aliter se res habere potest.

Illud in his rebus] Obiectio; Qui fieri potest, vt, cum principia perpetuo motu iactentur, summa tamē quiescere videatur? Fateor, inquit, videtur; sed non quiescit tamen; Cum enim prima corpora peruideri nequeant, qua tandem ratione illorum motus videas? Si pilam videre non potes, quo pacto de illius motu iudicabis?

Præterquam] Vt sunt aer, aqua, cœlum, astra, &c.

Omnis enim] Responsio est ad ἀνθυποφορὰν superiorem.

Infra iacet longe à sensibus] Id est, sensus nostri illa attingere nequeunt. Lambin. *ipsa* pro *infra*. non male frustra tamen de hac lectione dubitabat; nam lib. quoque tertio occurret.

Quapropter vbi illa, &c.] Quandoquidem ea videre non potes, quî tandem eorum motum cognoscas?

Surpere] Surripere, ſubducere, eripere, furari (Virgilius. *oculos furare labori.*)

Satiati agni] Venuſte à Varrone dictum eſt, *agni fatulli*.

V. *Blandeque comiſcant*] Nullibi hoc verbum occurrit, niſi apud Quintilianum ex Cicerone; ſignificatque, vt videtur, arietare. Sed pro *comiſcant* ſunt quibus legendum videatur, *comiſſant*, à κονίζειν, *pulverem iactare* (vt apud Virg. *pedibus qui ſpargat arenam*) quod probare non poſſum vel ob hanc vnam rationem, quod cum τὸ *blande* ea vox congruere non poteſt. Lambinus ſuſpicatur legendum *cornuſſant* à κερύσσειν *cornu petunt*; nam quandoque κερύσσειν, quod Vir Doctus negabat, idem eſt ac κερύπτω, vt ἔσσομαι pro ἔσομαι dicitur, & πίσσω pro πίττω; erat autem Idiotiſmus Æoleων, qui & pro ἱμπίττω dicebant ἱμπίσσω. Sed cum in MSS. Codd. legatur vel *eroniſcant*, vel *chroniſcant*, haud equidem ſcio an legi debeat *corniſcant*, donec innotuerit quid ſit *coniſcare*, de qua tamen voce infra aliquid ſcribetur. Quid autem, inquies, ſi legatur, *blandeque corniſcant*, nonne ſyllabæ modus facere debebit, quo minus verſus ſtet, cum prima ſyllaba producenda ſit, idque πίσῃ αὐάγκῃ? At ego aliter ſonge ſentio; qui ſciam propter *liqueſcentiam* τῆς R ſyllabam eſſe communem, quemadmodum τὰ στέρφε apud auctorem diligentiſſimum, (Callimachus eſt) hymno in Cererem vnice oſtendet;

Στέρφε βόες, στέρφε μᾶλα· σίρι τέχνᾳ, οἷσι Δημοῦν.

Vides in eodem verſu priorem in στέρφε modo produci, modo corripi. Cuius rei olim exempla aliquot ad Phædrum protuli. Ceterum, quod facturum me ſupra pollicitus ſum, illud *coniſcare*, ſi vera lectio eſt, ex *cormiſcare* oriri potuit per abiectionem τῆς R: quemadmodum ex κίονος fit cono, ex πέρδω pedo, & alia id genus.

Candor] Intellige veluti σφαῖρα, ſeu glomeramen album quod ſonge videtur.

In campis conſiſtere fulgor] Tunc enim omnia è loco edito videntur luce collecta ſeu repercuſſa conueſtiri, quaſi nimbo igneo. *Nimbus* autem ſæpe nubem radiis auratis fulgentem ſignificat. Virgil. atque ita intelligo.

Nunc age cunctarum, &c.] Semel meminiſſe neceſſe, tria tantum coniuncta in atomo agnoſcere Epicurum, magnitudinem ſcilicet, figuram & pondus; cetera hinc pendent.

Non quod multa parum ſimili ſint praedita forma] Intelligit multa eſſe ſimili figura, non autem infinita. Ceterum per for-

mam intellige figuram; vt dixi; neque enim, quod nonnullos in fraudem induxit, figura & forma diuersa sunt.

Esse pari filo similique affecta figura] Antea dixi in atomo considerari debere magnitudinem, figuram & pondus. Lucretio autem figura dicitur quoque forma, quod idem est. Sed quia Quintilianus alicubi (x. Instit. vt opinor) atomos vocauerat figuras, Gisanius in Indice, sed dissimulato monitoris sui nomine, hoc loco figuram pro atomo sumi persuadere cupit; cum tamen nullibi illustrius imperitiam suam circa has hypotheses ostenderit: Locum alium affert è V. VI.

Quippe etenim quorum partes & membra videmus
Corpore natiuo & mortalibus esse figuris.

Ibi quoque *figuras* pro *atomis* sumi dicit: Itaque rem nouam habemus, *atomos corruptibiles, principia quæ pereant.* sed hic non stabit Gisanius; affert enim & locum alium è IV.

Proinde & seminibus distant variantque figuris.

Item, *Namque figurarum vt ratio*

Item, *Proinde foraminibus debent variare figuræ,*

Quibus omnibus in locis se plane puerum prodidit; & tamen qui in hoc genere scriptorum subacti non sunt, hominis illius fidem, quæ nulla sit, maximam esse crederent; videlicet splendida & luculenta editio est; sed præter id quod furatrinæ debuit, οὐδὲν ὑγιές.

Latantia] Vide Emendationes.

Adsistens] Luctu & dolore orbitatis perfixa ibi stans, obstupefacta. ἐπιστήσασα ἑαυτήν.

Desiderio perfixa] Hinc Horat. *desideriis icta fidelibus*, &c.

Reuisit ad stabulum.] Plaut. Ter. melius quam *reuisit stabulum.*

Deriuare animum] Flectere, auertere, mutare.

Pauit] Ita ex MS. Lambinus, contra Nonium, recte. *Pauit* enim significat percutit, quatit, ferit; idem quod *plangit*, Virg. *Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.* in Georg.

Penetralior] Τομώτερος, penetrantior. vt *penetrabile frigus.* Virg.

Subtilem magis è paruis] In aliis, *& paruis*: quod malim.

Maioribus elementis] Atomis crassioribus.

Non tam deducta] Tenuia, subtilia, λεπτομερῆ, si ita de atomo loqui liceret; deductus, tenuatus, metaphora à lana, vt opinor; exempla passim. al. *diducta*, vt in Libb. MSS. legitur, quod esset *distracta, diuulsa, separata*, &c. sed pessime, vt opinor. Nam in concretis, atomi non mutant naturam. Ridicu-

le itaque Gifanius, qui ſcribit: *atomi hamatæ ſunt initio, neceſſatim omnes diductæ.* Plauſum clarum date.

Primordia ſingula quæque ſingula per quoiuſque foramina permanare] Exiſtimauit Interpres eſſe παλιλογίαν in *ſingula*. Mihi vero contra videtur: ſeries enim verborum hæc eſt: *Singula quæque primordia poſſent per ſingula cuiuſque foramina permanare.*

Abſinthi & Centauri natura] Centaurium ipſum, *&c* plantæ notiſſimæ.

Pertorquent ora] Faciunt vt qui in os admiſerint, os ſibi diſtorqueant propter eorum amaritiem. Terent. *Illud vide, vt ſibi os diſtorſit carnifex.*

Bona ſenſibus & mala tactu] Commoda ſenſibus aliis, ſed non tactui; quod genus infinita cibaria ſunt.

Muſæa mele] Cantica elaborata & ex arte compoſita. *mele, melage, cete*, à Græcis.

Organici] Qui organa ſeu inſtrumenta muſica tangunt.

Expergefacta figurant] Bene. nam in arte canendi ſunt σχήματα & χρώματα, vt in ſaltationibus ſeu ſtaticulis.

Croco Cilici] Croci enim, qui è Cilicia aduehebatur, floribus ſcena reſpergebatur. Martialis, alij. *Panchæi* autem Arabiæ pars thurifera.

Squalore] Squalor proprie aſperitas eſt; Itaque veſtis auro & ſignis aſpera (ſic enim vulgo loquuntur) ſqualens auro dicitur Virgil. alias aliud. Iſtud autem ſqualor fit à *ſqualus*, vnde *ſqualitas & ſqualet*. Sed his locus non eſt.

Angulatis] τετραγώνοις, paruis angulis.

Proſtantibus] Prominentibus, proiectis, extantibus.

Fecula] De fæcula & garo, legendi interpr. Horat. & Martialis. Græci etiam, ſed voce à Latinis ſumpta, φαίκλω vocarunt.

Inulaque] Herba notiſſima eſt, *aulnee* noſtris hominibus.

Diſſimili dentata modo] Sed, inquies, igni figura orbicularis conueniet magis; vnde igitur *dentata*? dein pruinæ plane aliam figuram deſiderant, quippe igni aduerſæ. Sed ignis mordet, pungit; ergo non ita perfecte orbicularis eſt glomeraminis, quin aliquid extet, quod pungat; nam de pruinis certa res eſt. Vir maximus in Phyſiologia *dentatum* hoc loco pro figurato accepit: illum adibis, ſi vacat, pag. cccxxv. edit. prioris.

Tactus vterque] Quidam legi vellent, *tactus vtrique*, (id eſt *vtriuſque*) pruinæ & ignis. Ille, ille, quem dicebam modo,

ſic ſcribit [Videtur *vterque* dici metonymicῶς pro *vtriuſque*] Ego libentius, vt iam alibi, tactum pro tactibilitate ſumerem.

Tactus enim] Ad tactum prouocat, ſenſuum omnium principem; nam ſenſus omnes ad tactum reuocantur. Itaque vno appellato omnes intelligere poteſt. Ex criteriis autem, quæ tria ſunt, Senſus, anticipationes & paſſiones, primæ partes dandæ ſunt ſenſibus.

Pro diuum numina ſancta] Poetice non philoſophice; certe non κατ' ἐπίνοιαν loquitur [proh dij immortales,] quos ſtruſtra inuoces, ſi illos ſecurum agere ævum crediderit.

Ex offenſu] Iam antea; cum corpora diuerſæ naturæ ſe ſe mutuo offendunt, & altera alteris intercurrunt.

Turbant] Neutrale eſt, ſeu abſolutum: quamquam & cum τῷ *ſenſum* poſſis iungere.

Quamuis iam partem] Quamlibet voles partem, vel, Ne longius abeam. id enim, vt ſupra oſtendi, ſignificat τὸ *iam*.

Quapropter longe formas diſtare, &c.] Recte argumentatur; varios edunt ſenſus: ergo varias figuras habent. Figurarum varietas id efficit; non magnitudo, non pŏdus, per ſe quidem.

Et quaſi ramoſis] Ergo implicatis, ſed extenſione inæquali, perplexabili, &c. veluti ſunt ramorum brachia.

Adamantina ſaxa] Nota de lapillo pretioſo & qui nunquam magnæ molis eſt, *ſaxum*: nam de magnete, quem ſaxum vocat alibi, longe aliud eſt.

Prima acie] Metaph. à copiis militaribus.

Ictus contemnere ſueta] Ita reſpuit ictus, vt ferrum vtrinque diſſultet. Ride. Tum de ſanguine hirci, ride id quoque. falſum eſt & nugatorium; nam vel vnico malleoli ictu in puluerem abibit; Hircinus autem cruor non magis nocebit quam ſeriſeum aut goſſypium.

Æraque qua clauſtris reſtantia vociferantur] De cardinis ſtridore intelligendum. Vir Doctiſſimus qui aliter ſentiebat, alibi erat, aut certe ibi indiligenter fuit. *reſtantia*, quaſi ſuſtinentia. VII.

Glomeramina] *Ita vocat atomos rotundas*, ait Giſanius. male; ſed ei ignoſcendum cenſeo: Poſt Lambinum errauit Núquam enim Lucretius atomos glomeramina vocauit, neque adeo potuit: ſed intelligit moleculas; quod explicaretur, ſi obſcurum foret. Ex multis atomis fit glomeramen; multa glomeramina corpus magnum conſtituunt.

Si minus omnibus ſunt] Optima hæc Mureti emendatio eſt.

Id est, si non omnia fumi, nebulæ, &c. sunt rotunda.

Nec tamen hærere inter se] Hos tres versus optime eiecit Lambinus; neque enim à Lucretio esse possunt. In secundo typographicus error est, *sensibus* pro *sentibus*. Quæ vox vnice probat non esse Lucretij; aliquo enim exemplo opus fuit eiusdem naturæ, cuius erant fumus, nebulæ, *&c.* Ibi autem sentes & dumos arripit. Lambini vero ratio nil probat: cum dicit debuisse dicere auctorem illorum versuum, *non acutis ex elementis*, sed, læuibus atque rotundis; non ita est. Id enim homo nugator, quisquis ille fuerit, de sentibus dictum volebat, non de corpore fluido.

Sed quod amara vides] Adi Emendationes.

Doloris corpora] Aspera, inæqualia: vnde dolor & insuauis motus.

Scilicet esse] Iam antea: Scias licet esse globosa; neque aliter veteres. Ceterum post *globosa* distinctiunculam ponito, vt legas coniunctim, *tamen cùm*, id est, *quamuis*.

Magis aspera] Caue istud *magis* cum *aspera* iungas: nam cum τῷ *putes* connecti debet: alioqui à sensu abieris.

Neptuni corpus] Aqua marina, quod exemplum post sudorem nunc sumit.

Seorsumque videndi] Seuidendi, vt secernendi, à verbis eiusdem significationis.

Percolatur] Quasi per colum purgatur, vnde *colatus* apud Tertull. lib. I. ad Nationes, *Serenitas colata*, pura scilicet, innubilus æther, Virg. *Virus* autem antea occurrit pro humore.

Quo magis] Quia sunt aspera scilicet.

Apta] Ἐξαρθεῖσα, ἐχομένη, annexa, connexa, pendens. *fidem* autem probationem: vt & Græce πίστις in eadem notione.

Primordia rerum] Hoc illud est quod probandum suscipit: Variant figuræ atomorum, & est illarum varia magnitudo, vt iam ostensum est: sed tamen illa varietas infinita non est, etsi indefinita, seu incomprehensibilis. Incommoda iam proferet. Cui addas hoc ad illustrationem, Atomorum non vnam esse magnitudinem; Sed magnitudinis varietas quanta quanta erit, non debet certe esse infinita: alioqui fieret vt vnica atomus Totum esset; at eo ducit te inuitum figurarum varietas: nam infinitæ figurarum varietates necessario infinitas magnitudines postulant. Quæ sequuntur, his ita expositis, plana sunt & perspicua.

Maximitate

Maximitate] Vox Lucretiana: quæ tamen faſtidioſulas aures non magis radere debet quam *proximitas* ſæpe apud Ouidium.

Iam tibi Barbaricæ veſtes] Hæc omnia à conſequenti dicuntur, & plane neceſſaria ſunt ex poſitis. Eo enim fieret, vt quæ hodie ſplendidiſſima, ſuauiſſima, *&c.* ſunt, ea ab aliis aliiſque tandem vincerentur: denique eadem incommoda, quæ modo de magnitudine dicebam, enaſci videres.

Barbaricæ veſtes] Phrygiæ, Perſicæ, Babylonicæ.

Melibœa] Meliboea Theſſaliæ oppidum infectura purpuræ nobile. nam quod excerpta Seruiana inſulam faciunt, nugæ.

Aurea pauonum ſæcla] Pulcra, *Venus aurea* (quamquam ex hiſtoria) *equi aurei* apud Pind. in I. Olymp. *aureus puer*. Apul. χρυσᾶς ἡνιόχους. Ariſtænet.

Dedala chordis] Quæ vario fidium ſono canuntur, *&c.*

Cedere item retro poſſent] Senſus eſt: Quod de præſtãtia cerrorum vnguentorum, purpuræ, canticorum, quæ quandoque oppreſſa ſilere modo dicebam, id contra de fœtore, ſono ingrato, turpitudine, *&c.* dicas licet. Nullus enim adeo tæter odor eſt, qui non infinitis partibus tætrior fieret.

Denique ab ignibus ad pruinas, &c.] Hunc locum de Zonis accipiendum non puto, ſed de vi intenſiſſima ignis, de frigore, de tepore, *&c.*

Retroque remenſum eſt.] A pruinis ad ignes, res plana. Nota tamen paſſiuæ ſignificationis *remenſus*, vt *adeptus*, *expertus* & alia id genus apud Saluſtium.

Mucrone] Terminum intellige, vltra quem nec frigus intenditur, nec calor.

Notantur] Metaphora à terminis depactis: alioqui locus vulgo non intelligitur.

Inſeſſa] Sic omnino legi debere credidi: etiamſi *infeſta* ferri queat, in notione paſſiua. *Infeſſa* autem, Turnebi, non placet. *Inſeſſa* vero, occupata, vt locus *inſeſſus* ab hoſte, &c.

Primordia rerum inter ſe ſimili, &c.] Probauit diſſimiles figuras eſſe finitas; ſi autem ſimiles itidem finitæ eſſent, ſumma finita foret: at finita eſſe ſumma non poteſt; ergo.

Nunc age oſtendam] Summam rerum ſtare, & contineri per continuatas ab æterno plagas.

Protelo] Plura hic poſſem, ſi luberet: ſed nolim onuſtum his notis Lucretium. *Protelum* proprie eſt *tenor ille ductæ aratri per ſulcos*. Itaque *protelum* erit continuata actio & ἀπαρέμφατος. Reli-

qua forte ad Terentium olim, ni me harum rerum tædeat.

Nam quod rara vides] Obijci poterat, ſpecies quaſdam animantum & aliorum concretorum rariores eſſe quam aliorum: Quid tum, inquit? ſi in hoc mundo ita ſe res habeat, in aliis, qui infiniti numero ſunt, aliter fit.

Numerumque repleri] Qui reſpondeat aliorum frequentiæ.

Anguimanos] Quorũ manus, ſeu proboſcis, eſt veluti anguis.

Vallo munitur eburno] Reſpicit tabulam aliquam in qua India vallo eburno cincta eſſet. Quæ dicuntur ab aliis, *&c.* nihil moror.

Sed tamen] Ingeniosior argumentario quam videatur.

Quod ſupereſt] Nota, ſed & alibi, poſitum *ἀντὶ* præterea.

Turba aliena] Intelligit atomos quæ ad conſtitutionem aliorum generum ſeu ſpecierum neceſſariæ ſunt.

Conciliandi] In notione paſſiua, Quam rationem haberent cur conciliarentur, & *οὐ χρῖμα* aliquod facerent? Ita iam supra, *neque enim conſilio ſe locarunt.*

Magnum] Tumidum, commotum, *&c.* ſupra.

Guberna] Egregia Lambini emendatio. id eſt gubernaculà.

VIII. *Tonſas*] Remos. Ennius apud Feſtum, *Poſte recumbite, veſtraque pectora tollite tonſis.* Lege, *pone recumbite*; exprimit geſtum remigum.

Aplustra] Ἄφλαστα ornamenta nauium erant, non in prora, vt plerique veterum ſcripſerunt, ſed in puppi. ornamenta enim quæ in prora erant, *acroſtolia* dicebantur. De his & aliis id genus olim multa obſeruaram: ſed illa omnia in lib. I. Schefferi Viri diligentiſſimi, quos ille de militia nauali veterum edidit, occupata video.

Ænum omne] Al. *auum omnem*: nam & *auus* dicebant, vt alia id genus fexcenta.

Salutem] Rerum ſcilicet.

Et ſuperantur item] Videri poſſit hic verſus ex Lucilio ſumptus, nam in veteri codice ex ſecundo Lucilij profertur:

Et ſuperant vrna, miſcetur funere vagor.

Sed locus bis corruptus eſt; Quanquam ſcio vrnam ad mortualia pertinere.

Obſignatum] Dicimus *reconde hoc imis ſenſibus.* Virg. *ſenſibus hæc imis, res eſt non parua, reconde.* Sed quæ talia ſunt vt condantur, fere plerumque obſignantur; iis *ἐπιβολὴ σημείου* apponitur, *&c.* itaque metaphoricῶς, Hæc in animo habe, ſerua.

Nil esse in promptu] Vno verbo id probat quod verissimum est, nil esse simplex in concretis : quomodo enim fieret, vt multæ eiusdem generis magnitudines, & eiusdem generis figuræ cohærerent sine vinculo ; itaque diuersum aliquid esse debet. Series verborum : *Nihil eorum omnium*, quorum natura nobis nota sit, tale esse, vt constet, *&c.*

Permisto semine] Quoad magnitudinem, figuram & pondus.

Multas vis] Facultates, *is*, virtutes. Ita in plurali vsurpatum à Sallustio est.

Principio] Primum, tellus primordia omne genus habet. humorem, ignem, herbarum, frugumque materiam.

Voluentes flumina fontes] Fontes voluentes *flumina*, id est, fluenta.

Fluidas] Quæ cibatui esse possunt, sin minus, in stramenti loco illa erunt.

Genetrix corporis vna] Post hunc versum longiuscula digressio est : quæ tibi transiliendæ erit, vt series ratiocinationis appareat, ad vsque versum XIX. Pag. LVIII. *Sepe itaque.* Ceterum in exponendis his versibus operam positam nolim : quam enim admirabiles, tam & faciles illi sunt : Materia autem notissima est ; id tantum agam quod agendum erit. Nam, quæ passim de Cybele legi, ea proferre consilium non est, neque esse debet, nunc quidem.

Magna deûm mater] Et absolute Μεγάλη, vnde μεγαλήσια.

Sublimem in curru] Sic optime Dionysius ; in alijs, *sedibus*; quam lectionem qui probant, ἀκρισίαν suam produnt.

Leones, &c. aeris in spatio] Leonis enim natura ardentissima est & rapida.

Eximiis] Al. *extremis*. nihil interest. alijs, *ex imis* ; quod nec magis necesse est.

Insigni] Nota, signo, &c. Coronam muralem intelligit, ob turres.

Horrifice] Non potest satis laudari istud *Horrifice*; quis enim, (de vulgo loquor,) non imis medullis cohorrescat, vbi pulsatis æramentis nugæ prodeunt hujusmodi ?

Ideam vocitant matrem] Veram Etymologiam esse arbitror (quod dico aliis indictum est) non quã Lucretius, & alij omnes attulere ; sed hanc ; ἴδη sunt montes & loca saltuosa, (Hesychius, Eustath. Herodotus in Melpomene sect. CCLIX. vbi male Interpres ; quod monuisse sat est.) vnde & ἴδη pro ligno seu IX.

materia tectonica apud eundem. At primi homines glande vescebantur,& in quercu penuariũ ijs erat. Hinc itaque Mater Deûm *Idæa*. Sed post inductum tritici vsum, φρυγία dicta fuit; nam triticum φρύγειν seu *torrere* solebant: quod hodieque fit circa farinam, vbi maior alendi pueri cura est. Notandum in primis quod ait Lucretius, eas appellationes ex antiquo ritu sacrorum profectas. Addo amplius ex Virgil. & aliis, ritum illum seu πλατάγιν ex Crete in oras Hellesponti deportatum: Sed Cretes id omne à Syris habebant. Verum abit hora. Pæne oblitus eram ἴδιον à schol. Theocr. pro herba fuimi, in Idyll. I. locum quæritabit qui otio abundabit.

Frugu] Παρὰ τὸ φρύγεσθαι. qui aliter sentiunt, μακρὰν χαίρειν ἐάσωμεν.

Gallos] Matris Deûm comites, agyrtas, *&c.* quorum Reuerendus, & Venerabilis antistes Archigallus à Tertulliano dicitur in Apologetico sect. xxv. id est *archicastratus*. Fanatica illa mendicabula à Gallo fluuio, *&c.* nolo ridere hodie, ringor enim. Itaque de D. Hieronymo nil dicam. Res certe quam mirificissima est, tam & profecto ridiculissima est: Scilicet in re noua, nouis verbis opus esse arbitror. Adi præter ceteros Herodianum.

Indignos .... qui progeniem edant] Nam Galli, si Dijs placet, ex eo genere erant, de quo illa Terentij ancillula alicubi dixit, *Sed nil potesse*.

Telaque præportant] Queis sibi lacertos quandoque conscribillabant. Vide Tertullian. vbi supra: sed quos non? si lubeat.

Phrygio numero] Harmonia Phrygia, quæ enthusiastica. de Lydia, Ionica, Dorica, Mixolydia, *&c.* passim. de quibus ex professo Glareanus & Zarlinus diligentissimus Musicorum.

Cana tibia] Non temere: paulo enim crassior & longior erat Phrygia tibia quam ceteræ.

Munificat tacita, &c.] Versus plane admirabilis, & tanto admirabilior, quod ab his nugis Lucretium philosophia vindicarat.

Stipe] Nam quisque χρημάτιον dabat Matri D. quis enim renuat? quis exigua stipe cœlum non mereat? sed qui sapiebant, stipi parcebant tamen. *Tacita salute*; bene tacita, *&c.* ex eo enim læti frugum prouentus erant scilicet, ab ope diuina, nullo boum, nullo hominum sudore. rem commodam!

Ninguntque] Νιφάδες ῥέουσι, (vtinam Latine dicere possem!)

Ita apud Pindarum Danae dicitur ad se se recipere Iouem *auro ningentem.*

Χρυσῷ μεσανύκτιον
Νίφουσα λάξαμίνα
Τὸν φέρτατον Διῶν.

Quidam Codd. habent, *pingentque.*

CAPVT II.

I. *Philoxeni glossæ supplentur.* II. *Ramulos, seu spinulas in corpore viuo hominis frutescere posse.* III. *Lucretiani loci emendatio tentata.* IV. *Falli Ciceronem, qui omnem qualitatem corporibus primis detrahi ab Epicureis dixerit.* V. Stinguitur color, *unde sumptum videatur.* VI. Inolens, inficiens, inquisitus, &c. *contra Gisan. &* Boxornium. VII. *Lucretij locus, vt & Euripidus, ex Epicharmo expressus.* VIII. *Virgilius emendatus in II.* Hinc mihi prima mali labes. *Iterum in VIII.* Hîc mihi magna domus celsis caput vrbibus exit.

Inter se forte catenas Indunt] Locum hunc sibi corruptum videri, ait Gisanius, in Indice; ego autem nil mutandum contendere possum, non propter locum illum notissimum ex Adelphis, *Tu inter eas restim ductans saltabis*; sed propter alium longe aptiorem ex XXVII. Liuij petitum, quem nemo, vt opinor, interpretum vidit. Is ita habet: *In foro pompa constitit, & per manus reste data, virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incesserunt.*

Sanguine lati] Magis multo placeat quod in al. *sanguine fleti*, aspersi sanguine, seu sanguineis guttis in modum lacrymarum.

Numine] Nutu, motu. Virg. Æneid.

Illum] Semper aliquid insigne notat *Ille*. Virg. passim. hoc loco significat *decantatum*, de quo poetæ tot nugas, *&c.*

Malis mandaret] Ταῖς γνάθοις ὑποβαλοῖ, intra maxillas conderet, *&c.*

Volnus] Dolorem,

Ferantur] Sint. quemadmodum *habetur* plus semel apud Salust. pro *est*. *Virtus clara æternaque habetur.*

Hic] Gall. dixeris, *& là dessus, si quelqu'vn*, &c. Ita exponendus ille Terent. locus, *Atque in eo disputant*, &c.

Dum re non sit tamen apse] Emendatio Lambini. *reapse*. Sed ὁ θαυμάσιος Gifanius suo iure illam sibi vindicauit.

Sæpe itaque] Nunc tandem ad institutum redit, Nihil ex vno aliquo primordiorum genere constare.

Duellica] Bellica. alia huius mutationis exempla in I.

I. *Buceriæ greges*] Græcè quidem βούκερας, & βουκέρας dicitur, βουκέριος haud scio an reperiri queat. Ceterum olim dicebant hæc *grex*, vt hæc lex, à *gregis* primo casu. In hac voce supplendæ sunt glossæ Philoxeni. *Bucerum*, γέννημα βοός. Recte vidit Vulcanius legendum esse βοὸς, sed locum mutilum esse, id vero est quod haud vidit: Legẽdum enim, *Bucerum* sæclum; itaque *sæclum* erit γέννημα, quod mihi ad I. lib. exciderat, properanti. Philoxenus respiciebat locum Lucretij, *bucera sæcla*, in quinto & sexto.

Iam vero] Neque illud in terra modo, in aquâ, *&c.* verum est; Sed in vno quouis concreto tanta varietas partium est, vt quod de illis grandioribus corporibus dictum fuit, minime mirabile habendum sit; cum in minimis reperiri queat.

Denique multa vides, &c.

Reddita sunt cum odore, &c.

Relligione animum turpi cum tangere parto.] Secundum versum eijciendum putat Lambinus, & merito: tertium autem nihilo magis stare debere existimo. Nam quæ Latinitas? [*tangeris animum relligione turpi parto.*] Dein cur hoc exemplum potius quam aliud quoduis? an quia necesse sit immolare capellam, ouem, *&c.* vt noscamus multa esse quibus & sapor & odor vnà sint?

Non quo multa parum] Debet ad id referri quod de similium figurarum infinitate dixerat, contra autem de numero finito dissimilium: Cui & aliquid germanum post paucos versus occurret.

Et altos interdum ramos egigni corpore viuo] Ramos è corpore viuo hominis egigni prorsus mirabile sit; sed nec fortasse mirabile non sit, quod de insitione arboris cum homine legitur in vita Peireskij, circa Pastorem quemdam Tarraconensem, qui cum forte in prunulum incidisset, ita illa radices egit in thorace medio, vt & flores & fructus tulerit. lib. v. II.

Sua] Conuenientia, specifica. exemp. gr. ex pane id educit homo per coctionem, quod speciei humanæ conuenit, canis contra, quod canino generi.

Multa cæcis corporibus fugiunt è corpore] Multa, quæ non videas, è cuiusque animantis corpore partim reijciuntur, partim sponte fugiunt, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συνῆφθαι τοῖς οὐχ ὁμοιογενέσι.

Atque animari] Hæc Lambini coniectura est, contra omnes libros, inquit: sed tale quid sensus postulat. MS certe codices habent *imitari*; quare quærendum esset aliquid quod ab illa scriptura propius abesset. Nullum autem video verbum quod sententiæ magis conueniat, & ad libros manu descriptos accedat magis, quam *adigitari*; si vero (quod infinita apud Lucretium exempla suadent) vocem illam diuiseris interserendo *que*, non male huic loco consultum fuerit. Lego igitur, *adque igitari*, id est, *& adigitari*, seu *adigi intra vitales motus*, &c. Nulla certe vox magis propria occurrere possit, & quam sententia pronius admittat. Sed cum istud *igitari* non intelligerent exscriptores, suum illud *imitari* procuderunt, quod & sensus respuit, & Latinitas probare non potest. III.

Cœlumque à terris omne retentant] Optime concludit; Semina quidem distant; sed nisi interualla, viæ, motus, *&c.* itidem differrent, omnia prorsus, cœlum, mare, sidera, *&c.* confunderentur.

Nunc age] Prima corpora calorem non habent, neque adeo vllas qualitates, præter, vt iam bis antea ostensum est, pondus, magnitudinem & figuram. Fallitur enim Cicero, qui dicat lib. II. de Natura Deorum, nullam omnino qualitatem corpusculis tribuere Epicureos. *Isti autem quemadmodum asseuerant ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam ποιότητα Græci vocant, non sensu præditis, sed concurrentibus temere atque casu mundum esse perfectum*, &c.? IV.

Induta colorem] Emendatio Lambini. in libb. *imbuta*, quod Latini sermonis ratio improbat. Deinde ex Epicuri sententia corpora non possunt dici imbuta colore.

Neque par rebus neque denique dispar] Id est, nullus omnino.

In quæ corpora &c.] *Animi iniectus* est comprehensio. Sensus itaque verborum hic erit : Si negas posse concipi eiusmodi corpora sine omni colore, falleris ; neque enim ad cognitionem corporis necessarius est color ; cum ij, qui cæci nati sunt, corpus cognoscant, per alias qualitates scilicet ; colorem, frigus, pondus, figuram, *&c.*

Nullo colore] Relatiue ad cæcigenos; neque enim vnquam corporis vllam cognitionem sibi peperere ope coloris.

Fuco] Color est, ἁπλῶς. Virg.

Vinco] Argumentis allatis ostendo id fieri; nunc id necessarium esse demonstrabo.

Omnis enim color omnino mutatur in omnes] Hæc ratio est: Si intrinsecus esset color principiis, mutabilia essent ; *&c.* Omnem autem colorem cum in omnes colores verti ait, debet id, opinor, de mediis intelligi.

Præterea si] Occurrit interrogationi ; Vnde igitur colores, ô Lucretj ? Nil facilius : Colores enascuntur & variantur ex mixtura atomorum.

Marmore] Corpus politum, marmor dicitur, etiamsi solidum non sit. Ita Græci, ita Latini, de mari, de papillis, *&c.*

Sin alio atque alio] Sententia horum versuum est : Dixerit fortasse quispiam, aquam maris ex variis & diuersicoloribus atomis concreuisse, vnde ille & ille color, modo cæruleus, modo albus enascatur, vti quadratum ex duobus aut quatuor triangulis inclusis componitur, quæ ipsa triangula alias intra se se figuras habeant ; sed non ita est, inquit ; nam in quadrato dissimiles formas cernere potes extra quas est quadratum, (id est quas in se se habet & continet quadratum) in aqua autem marina, nil tale videas; Atque adeo obiectio nulla est, qua quidam instarent, non alba ex albis, non nigra ex nigris, sed alba ex nigris & contra [*Tum porro quæ ducit & inlicit.....* vsque ad, *Sed variis de*] Videlicet ostendit vanam esse obiectionem, cum principia omnino mutari nequeant ; quod fieret tamen, si, quantum in se est, vel alba forent vel nigra.

Ex albis quoniam] Hæc ratio est, cui obuiam ire voluit.

Quippe etenim] Contra illam rationem, *ex albis quoniam*, &c.

Præterea] Syllogismus Epicurei commatis ; singulæ partes veræ sunt ; τὸ δὲ ὅλον ἀσυλλόγιστον.

Recta aut obliqua percussus luce] Nam ex variantia anguli recti

recti aut obliqui variatur color.

Quæ sita] Quæ circumposita, περικειμένη, coronat, cingit collum & ceruicem columbæ. Ceruix τὸ παχὸ & τὰ ἔπισθεν, collum τὸ πρόμηκες & τὰ ἔμπροσθεν significabit.

Rubro sit clara pyropo] A Lambino hæc lectio est. Vulg. *claro sit rubra pyropo.* Ex Ouid. in Metamorph. *Pyropus* autem, seu metallum quoddam, seu auri argentique κρᾶμα, siue carbunculum putes, haud magni interest.

Quodam sensu] Vt Gall. *en vn certain sens*, vbi de visione agitur, id est, vt mox loquetur, *quodam luminis ictu.*

Sine eo] Ictu scilicet.

Præterea quoniam non certis] Sed ponamus primordialia corpora colorata esse; an ideo dicent isti certas figuras talem & talem colorem habere? Certe fateantur necesse est in multis figuris multa esse corpora diuersorum colorum; inde quid fiet? vt certarum specierum (de cyenis, coruis & aliis id genus loquor) colores ita varientur, vt prorsus sibi non constent. Id non fit; ergo falsa suppositio.

Quin etiam] Quo quidque in minutiores partes discerpitur, tanto euanescit magis ex oculis color; quid igitur de incomprehensibili tenuitate primorum corporum dicas?

Stingui colorem] Exstingui. Ceterum imitationem Platonis esse arbitror, qui colorem flammam è corporibus manantem esse dicebat. Locus est in Timæo. p. DXLII edit Læmarianæ, & quidem adscribi dignus: Τέταρτον δὴ λοιπὸν ἔτι γένος ἡμῖν αἰσθητικὸν, ὃ διελεῖσθαι χρὴ συχνὰ ἐν ἑαυτῷ ποικίλματα κεκτημένον· ἃ ξύμπαντα μὲν χροὰς ἐκαλεσάμεθα, φλόγα τῶν σωμάτων ἑκάστων ἀπορρέουσαν, ὅσοι συμμετρα μόρια ἔχουσαν πρὸς αἴσθησιν. *Nunc quartum sentiendorum genus dicendum, quod diuidere oportet, multas enim varietates complectitur; quas omnes vocauimus colores, flammam* scilicet *ex singulis corporibus effluentem, quæ visui ad sentiendum partes conuenientes habeat.* Περὶ τῆς ἀπορροῆς ferme eadem in Menone dixerat, ex Pindaro & Gorgia; quæ cum Lucretianis alibi facere possint.

Purpura pœniceusque color] Purpura densior erat, puniceus color, lætior & dilutior. Eadem, puto, differentia, quæ inter *roseum* & *coccinum* apud Tertull. lib IV. aduersus Marcionem.

Postremo] Corpora sunt quæ certis quibusdam qualitatibus carent, cur non, (à simili,) & prima corpora careant colore, sensibilitate, frigore, siccitate, *&c?*

Sterila] Vt sublima, *&c.* item vt *deformus* apud Tertul. lib.

primo ad Nationes. *deforma simulacra.*

Feruntur] Sunt. Iam antea.

Amaracini] Eius σκευασίαν, seu compositionem diligenter persecutus est Dioscorid. lib. I. c. ξή.

Stacta] Στακτὴ δὲ καλεῖται τῆς σφοσφάτου σμύρνης τὸ λιπαρὸν, κεκομμένης μὲν ὕδατος ὀλίγου ἀποτεθλιμμένον τε δ' ὀργάνου. [Stacte vero vocatur pinguitudo recentis myrrhæ cum pauca aqua contusæ & organo expressæ.] Dioscorid. I. c. ογ'. ibi optime legit Saracenus ἀποτεθλιμμένον. Sed & illud τε tollendum arbitror. De Nardino vide caput οέ. scriptoris eiusdem.

VI. *Inolentis oliui*] Gifanius criticæ familiæ columen rem nouam in Indice te docebit, lector; *inolere*, non olere, *vt* impensus *apud Festum*, non pensus. Nisi legissem ipse, nunquam tale quid potuisse ab vllo homine scribi credidissem. Et tamen hæc ab eo sunt de cuius hodieque virtutibus multi tam libenter prædicant. Sed & ille & qui cum illo eadem sentiunt, pueriliter falluntur; quamuis enim *inolens* sumatur pro eo qui non olet, haud tamen continuo dicas *inolere* pro *non olere*. *Indoctus* dicitur, sed non *indoceo*, *Iniussus*, sed non *iniubeo*. *Insciens*, sed non *inscio*. *Me indicente hæc non fiunt*. Ter. id est, Ita factum iri dixeram; & tamen nusquam reperias, *indico* pro *non dico* Apud Varronem R. R. lib. 3. c. 6. de apibus, *Neque ipsa sunt* inficientes, *nec non oderunt inertes*. Vides ibi *inficientes* pro ignauis & inertibus sumi; neque tamen vllibi reperias *inficio* pro *nihil facio*. In Apologet. Tertulliani legere est, [*Totum enim hoc mundi corpus siue* innatum *& infectum secundum Pythagoram, siue natum & factum secundum Platonem*, &c.] vbi *innatus* pro *non natus* sumitur; neque tamen fando vnquam auditum est *innasci* pro *non nasci*, neque *intingo* pro *non tango*, quamuis *intactus* in ea notione sumatur. Apud Festum denique, nam illius exemplum quasi rarum citat Gifanius, cum tamen alibi infinita numero sint, *impensus* pro *non pensus*, sed non ideo tamen dicas *impendere* pro *non pendere*. Videlicet, eiusmodi formationes intra participia consistunt; doctus, indoctus, sciens, insciens, *&c.* Pudendus error. & viro indignus. Sed quando semel cœptum est, nauiter nugari oportet. Marcus Zuerius Boxornius qui nobis inquinatissimum Plautum nuper dedit, nihilo plus sapiebat quam Gifanius; cum enim legisset in Amphitruone Act. IV. Scen. I.

Nam me, quem illam quæstionem inquisitam *amittere,*

Mortuum ſatius eſt:
(quem locum vel pueri intelligant) quid ibi cymbaliſtes noſter: audi; facinus enim faciet dignum toga, dignum epomide & corynephoris. Inquirere, inquit, *non modo diligenter & anxie quærere, ſed etiam*, non quærere *ſignificat, ſicut hoc loco.* Vides Clariſſimum Doctorem ab eodem principio atque Gifanium erraſſe. Itaque vbinam cor, vbi cerebrum? ὁ πόρος.

Viro] Humore, iam antea ſæpius. Adde locum Tertulliani de Anima: *De limo caro in Adam quid aliud limus quam liquor opimus? inde erit genitale virus.* Et paulo ſuperius: *Denique, vt adhuc verecundia magis periclitet quam probatione, in illo ipſo vltimo voluptatis æſtu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de anima quoque ſentimus exire?* Obiter animaduertendum idem de anima ſentire cum Lucretio, quod ad τὸ *corporeitatem* pertinet; quod ei cum aliquot doctoribus commune eſt: ſed in ceteris ab illo diuerſus abibit.

Molli lenta, fragoſa putri, cana corpore raro] Optima hæc lectio à Lambino eſt: ceteræ peſſimæ ſunt. Senſus eſt: Vbi calor, tepor, frigus reperiuntur, neceſſe eſt corpora eſſe lenta, id eſt cedentia, flexibilia propter mollitiem, fragilia propter putredinem & coctionem, caua propter raritatem (ἀραιότητα) quæ in principiis ſi ſtatuas, tum omnia ruant neceſſe eſt.

Nunc ea] Fieri animalia ex principiis in enſilibus. Vera ratio eſt, etiam ſi plures afferet, Ad ſenſum multa requiri; At primordia ſunt ſimplicia, ergo.

Neque id manifeſta refutant] Solemnis Epicuri ratio, ἐ μάχεται τοῖς φαινομένοις. quæ eo validior videri debet, quod omnibus magis obuia eſt.

Explicat] Diſſoluit, reſoluit, ἀναλύει.

Quid id eſt animum quod percutit ipſum?] Terent. *percuſſit illico animum.* Quid te mouet, quâ cauſâ impulſus dubitas: nam *varios ſenſus exprimere*, dubitare eſt.

Illud in his igitur fœdus meminiſſe decebit] Magis probem quod in al. legitur, *Illud in his igitur rebus.*

Poſiturie denique quæ ſint] Neceſſario legendum *queis ſint*, vt alibi monitum.

Mollia tum faciunt] Male in vtraque editione Gifanij, *cum.* eſt enim contra ſententiam.

Animalibus vna eademque] Vna atque eadẽ cum animalibus: *Idem facit occidenti.* Horat. ad quem locum exempla congeſſe-

rant Interpretes. Græce nil frequentius. alibi quoque Lucret.

Quod tamen vt poſſint] Sed ponamus ſenſibilia eſſe principia neque tamen corruptibilia, quando ita vis; quid tandem ex illis fieri poterit? nil certe præter animalia; non arbos, non metallum, *&c.*

Quod fugimus ante] Negauimus. Vox eſt ex vſu forenſi, vti *defendere* pro affirmare, aſſerere: reſpicit autem locum illum, *Quarum nil rerum in lignis glebiſque videmus.*

Ex non ſenſibus] Ἐκ τοῦ vt alibi, id eſt ex inſenſili gigni ſenſile.

Quod ſi forte aliquis dicet, duntaxat oriri
Poſſe ex non ſenſu ſenſus, ſed mobilitate

Ante aliqua tanquam partum, quàm proditur extra] Hæc lectio Lambini eſt. In editione Gifaniana ſecundus & tertius verſus ita leguntur, *Poſſe ea non ſenſu, ſenſus mutabilitate, Aut aliquo tanquam partu, quod prôditur extra.* Eam lectionem non poſſum probare, ita obſcura, intricata & impedita eſt. Suam autem ita interpretatus eſt Lambinus, poſtquam locum hunc ſane quam difficilem & obſcurum ſibi videri profeſſus eſt: *Quod ſi forte aliquis dicet duntaxat oriri Poſſe ex non ſenſu ſenſum mutabilitate Ante aliqua, tanquam partum, quod proditur extra: vel tanquam partum, quem proditur extra, vel, quam proditur extra; vt ſit hic Lucretij ſenſus: Quod ſi forte aliquis dicet, duntaxat ſenſum ex eo, quod non eſt ſenſus, ſeu quod ſenſu caret, oriri poſſe, per mutabilitatem (principiorum) antegreſſam, quemadmodum partus per quandam mutabilitatem oritur ex inſenſili: huic reſpondeo, non fieri partum, niſi principiis ante conciliatis & coactis, nec quicquam commutari, niſi per congreſſionem primarum corporum: at ipſa prima corpora per ſe immutabilia.*

Sine conciliatu primorum] Malim quod in al. editionibus & lib. MS *Principiûm*: quanquam *prima* aliquot locis apud Lucretium pro principiis ſumuntur.

Aere, fluminibus, terris, flammaque creatis.] Ita in quibuſdam libris legitur, male, inquit Gifanius: Sed ipſe vbi animum occupatum habebat, cum in vtraque editione ſcribi voluit *terris terraque creata*? Nonne ſuccinere licebit, Peſſime?

Accenſi ſenſus] Excitati. Ita Cicero in 1. de Oratore, non longe à medio. Sed locus non ſuccurrit.

Omnituentes] Quippe animantia conſeruant. Tertullianus ex hoc loco dixit in lib. de Ieiuniis: *Salutem omnibus modis redaccenderet inedia.*

Caulas] Vox Lucretiana, poros & meatus corporis significans. *Cauela* seu *cauila*, *fugela*, *fuga*.

Nam quare] Quæ enim alia causa sit, nisi quam dico?

Lethi limine] Vt *porta lethi*. ᾅδου πύλας.

Abire] Prorsus perire, interire. vnde abire, decedere, οἴχεσθαι, mori.

Præterea quoniam] Ratio aliter proponi potest: Quidquid simplex est, id gaudij & doloris expers est: ergo & insensile erit, quod tale erit; sunt autem primordia vltimæ simplicitatis; ergo, &c.

Sollicitata] Concussa. *Trepidant* autem *mouentur*. Virgilius crebro, idque vbi nullus formidini locus est. Itaque sæpenumero & *festinare* significat.

De rerum mistura] De concretis, περὶ τῆς συγκρίσεως materiæ Physicæ.

Et sibi proporro] Facete: Ipsa scilicet primordia secum aliquando disputant, quænam sui primordia sint.

Debent] Ex positionibus aliorum Philosophorum, non autem ex Epicuri assertionibus.

Denique cœlesti sumus omnes semine oriundi, & VII.
Cedit item retro de terra quod fuit ante
In terras: & quod missum est ex ætheris oris
Id rursum cœli relatum templa receptant.] Hi versus ex Epicharmo expressi sunt. Ille de morte nescio cuius loquens sic scripsit: Συνεκρίθη καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν (lege ἀπῆνθεν, nam Dorico sermone vtebatur) ὅθεν ἦνθε, πάλιν· γᾶ μὲν ἐς γαῖ, πνεῦμα δ' ἄνω. τί τῶνδε χαλεπὸν; οὐδὲ ἕν. Id est, *Concreuerat & dissolutus est; eóque vnde prius venerat, remeauit; terra quidem in terram spiritus autem sursum, quid in ea re tantopere molestum est? Nihil.* Ex eodem fonte Euripides hauserat quæ lecturus es:

Ὅθεν δ' ἕκαστος ἐς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,
Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε· πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,
Τὸ σῶμα δ' ἐς γῆν.

Id est, *Vnde quisque in corpus venit,*
Eo etiam abit. animus quidem in templa cœli,
Corpus in terram cedit.

Versus Lucretianos Virgilius more suo, &c. Ceterum qui hunc locum contra positionem Lucretij de immortalitate animorum interpretantur, quam prudenter faciant, ipsi viderint. Sint enim animi nostri ex materia ætheris, sint ex igni; naturæ

certe corporeæ erunt ; vnde eadem cum Lucretio sentirent. Sed æther, sed cœli templa, splendida res scilicet ; idque illi generi satis.

Neue putes aeterna penes resídere potesse

Corpora prima, quod, &c.] Locus omnino difficilis. Turnebus *penes aeterna* sumit pro æternis textis, quod mihi nimis Stoicum, nimis μετέωρον & metaphysicum videtur, quam vt ita sentire Lucretium existimem. Lambinus olim existimauit pro *penes* legendum *minus*, quod mihi in mentem etiam venerat, priusquam ipsius commentarios legissem. (Ita certe ratio postulat,) sed quia durius culum ei videtur *corpora prima residunt aeterna*, ideo alio confugit, vt dicat hos tres versus, qui tamen mihi magnopere Lucretiani videntur, tolli posse; Vel ita explicandum τὸ *residere* vt priuationem ab omni motu significet ; & *penes aeterna*, positum fuerit pro *penes aeternitatem*. Sed eam quoque sententiam ipsemet Lambinus sibi non satis probari ibidem ostendit ; & merito quidem. Gifanius ita scribit: *Ita o. v.l. Marull.* patum, *& ita vulg ac Lamb. male. residere penes aeterna (quod profundum alibi vocat) &, in rerum adspectu ac facie exstare, opposuisse videtur poeta.* Ex quibus liquido cuiuis constare possit, vim sententiæ nulla omnino ratione assecutum eum esse. Sed vbi illud tandem apud Lucretium, vt *profundum* pro *aeternis* sumatur? quærat modo. Nam nos τὸ *profundum* in hoc ipso libro pro *infinito* sumi scimus. Dein, quis dubitet omnia corpora, non modo simplicia sed & concreta, esse in infinito? vbi enim esse queant, nisi in infinito haud sane video. De Latinitate nil dicam, quippe qui legi sciam apud Tertullianum *penes* pro *in*. *Infantes*, inquit, *penes Africam Saturno immolabantur palam vsque ad*, &c. In Apologetico. Sed missa hæc facio ; neque enim id agitur vtrum res sint *in profundo*, seu *penes aeterna*, quod nihil est; sed hoc Lucretius ait, corpora quæ in concretis perire videntur, non perire tamen, neque ideo *minus aeterna esse*. quod videre debuerat Gifanius. Itaque vt id ingenue dicam quod sentio, pro *penes* legendum necessario arbitror *minus* aut *parum*, vt in vulgatis. Denique etsi nullum exemplum proferri possit, in quo *residere* positum fuerit pro *esse*, non continuo sequitur errare illum qui ita existimet. Certe Lucretius *manere* plurimis locis vsurpauit pro *esse* simpliciter. At ni frequentia exemplorum probasset, ea de re dubitaremus. Sed vt res tota qua de agitur perspicue magis ap-

pateat, pancula quædam addi neceſſe eſt: Vult probare Lucretius mortem ipſam nil prorſum in corporibus primordialibus ad nihilum redigere, ſed ab ea ſitum modò, figuram & alia id genus mutari. *Nec ſic interimit mors res, vt materiai corpora conficiat*, inquit, id eſt, deſtruat, conſumat: *ſed* tantum *cœtum diſſipat: Inde* (id eſt, ex iis corporibus) *aliud alijs coniungit, & efficit, omnes res vt conuertant formas* ſuas, *& capiant ſenſus* (animentur) *& puncto tempore reddant* (id eſt moriantur, nam hæc ad animalia præſertim pertinent) *vt noſcas plurimi referre*, &c. *Et ne putes prima corpora ideo minus æterna eſſe, quod illa in concretis fluctuare videntur, modo naſci, modo interire*; qui enim naſci illa & interire putant, falluntur. Nam ex oculis noſtris ſubducuntur per interitum ὑστερημάτων, ſed non pereunt; quippe ad cetera primordia reducuntur, ſeu *ad ſua ſæcla*, vt inox loquitur, *recedunt*, donec motu ſibi ingenito in cœtus nouos redeant, *&c. Quod dixi autem de poſitura & collocatione, poteſt id, à ſimili, ex literarum elementis probari*, &c. An itaque nunc, Lector, tres illos verſus tollendos eſſe putabis?.

Diſcrepitant hæc] Literarum elementa. al. *res*. male. Hanc emendationem Lambini iudicio debemus.

Nunc animum nobis] Plures eſſe mundos, eoſque & naſci docet & interire.

Nulli, vt opinor, &c] Aliarum editionum lectionem ſequor, vt pote longe potiorem, *Nil, vt opinor*; *ita hæc ſpecies miranda fuiſſet*: De verſu autem ſequenti, *Quam tibi*, &c. Vide Emendationes.

Dede manus] Horat. *Tandem efficaci do manus ſcientiæ*.

Quæris enim rationem animus] Hunc verſum & duos deinceps ſequentes ineptiſſimos iudico; quod & Lambino viſum eſt; neque alij cuilibet, qui ſapiet modo, aliter viſum iri confido.

Profundi] Ita vocat Infinitum.

Æterno motu] Eſt enim ingenitus atomo motus.

Tandem coaluerint] Lambini coniectura perſpicue vera; in lib. *colarint, coierint*, &c. *coaluerint* autem, concreuerint.

Semper] Vide Emendationes.

Eſſe alios aliis terrarum in partibus] Series verborum: *Eſſe alios orbes terrarum in aliis partibus τῶ παντὸς* ſcilicet.

Quin eiuſque] Hic verſus cum ſequenti Lucretianus non eſt; quod & Interpres vidit.

Sic] id eſt, itidem infinitum.

Quandoquidem vitæ, &c.] Quoniam cœlum, sidera, *&c.* tam interitura sunt quam cetera concreta.

Quod his generatim rebus abundat] Crescit ex aere, aqua, calore solis, *&c.* secundum genera & species suas.

Quæ bene cognita si teneas: natura videtur Libera continuo dominis priuata superbis, &c.] Recte ex positis: Dij enim si ex iisdem principiis constent, quibus cetera, qua ratione immensum, seu τὸ πᾶν regere possint, ipsi finiti? Dein quo pacto omnia poterunt qui pars tantum totius sunt? Sed hæc deliramenta sunt, dices. fateor. at ponamus τὸ πᾶν esse finitum, & aliorum Philosophorum opiniones sequamur; non minus absurda de Deo enascentur. Verum aliud est de Diis, aliud de Deo agere. Tum extremæ dementiæ videri debet, hæc cognitionis nostræ modulo metiri velle, quæ quid sit infinitum nunquam plane comprehendet.

Priuata dominis superbis] Refer ad illud *priuata dolore*, in I. Ita vt *priuari* in bonam & sequiorem partem sumatur.

Expers Diis] Vsitatius est, *expers alicuius rei*, quam *re*; Sed tamen ita Salust. & Plautus sæpissime.

Moderanter] Διὰ κράτους, ita vt moderetur.

Cœlos] Non memini me legere apud quemquam veterem scriptorem, τὸ *cœlos*; ea enim vox *semper* ἐνικῶς *dicitur*, vt ait Cornelius Fronto apud Agellium lib. xix. Sed Epicureæ sectæ scriptores, qui infinitos mundos statuebant, necesse habuerunt dicere *cœlos*; idque ἀναλόγως, nam & *cœlus* & cœlum vetustiores Vrbis scriptores vsurpauere.

Suffire] Vaporare, calfacere.

Cœlique serena concutiat sonitu] Ex Terentio in Eunuch. *Qui templa cœli summa sonitu concutit*: Terentius autem ipse ex Ennio. Sed quomodo tandem sui oblitus est Lucretius, cum dicit, *serena cœli tonitru concuti*? negabit enim alibi & quidem accurate, fieri vnquam posse vt cœlo sereno tonet. Videlicet ex vulgi sententia, non sua, loquitur. quod manifestum est. quasi dicat, Quî tandem, vt isti palpones Deorum aiunt, fieri queat, vt Iupiter cœlos conuertat, sereno cœlo tonet, *&c.* Virgilius ipse haud aliter in Georg accipiendus: *Non aliàs cœlo cociderunt plura sereno Fulmina* ..... Nam Ille Alter non minus Epicureus quam Virgilius, aulæ imponere volebat cum caneret, *plerumque per purum tonantes Egit equos volucremque currum*, &c Quis autem satis ex dignitate rideat illud *plerumque*? Diceres certe

tertio

certio quoque die id fieri. Videlicet naso opus est, vt causas, rationesque & consilia scriptorum sagaciter odorati possis.

Multaque corpora sunt] Repetit propositum. *διὰ μίσου* autem legendi illi versus xv. ab illo, *Quæ bene cognita, &c.*

Adpáreret] Ita optime in II. editione emendauit Lambinus; *adpárere* autem ab *adpário*, proprie est quod Græce *κτᾶσθαι*, *acquirere* aliquid, *adiungere*.

Ad sua fœcla recedunt] Adiungunt se humida humidis, terrena terrenis, *&c.* notanda significatio.

Donicum] Ita sæpissime veteres, pro *donec*, exempla passim reperias, & sæpe vsus Lucretius.

Perficta] Effectrix, perfectrix. Versus, qui hunc sequuntur, perquam faciles sunt; Itaque illos transiliam.

Et plus dispendij] Vide Emendationes.

Multa fluere manus dandum est] Concedendum est, fatendum est, multa fluere, *&c.* Dandum est *mihi manus*; de quo dicendi genere in I. fusius.

Nec sitis est, qua per largos exæstuat æstus] In al. editt. *Nec satis est, pro quam largos exæstuat artus.* Sed vt operæ parcamus, tu legendi, ego scribendi, vide Emendationes.

Sic igitur magni quoque circùm mœnia mundi Expugnata dabunt labem] Quemadmodum minora *συγκρίματα* quotidie perire ante oculos videmus, ita & maiora, tellus, aer, cœlum, aliquando ex necessitate physica *dabunt labem*, dissoluentur, dilabentur. Sed antequam his notulis finem imponam, dabis ve- VIII.
niam, spero, si metas egrediar, & ab hoc Lucretij loco admonitus, quid sentiam de quodam Virgilij loco qui in ore est omnibus, aperuero. Is in II. Æneidos legitur.

Hinc mihi prima mali labes.

Nil facilius, inquies; Verum aliter multo iampridem sentio; neque me pudeat profiteri id ignorare me quod corruptum esse & à nemine vnquam intellectum fuisse arbitror. Certe licuit mihi dissimulare, & ignorantiam cauto silentio obtegere; sed aliter visum est. Dico igitur, & clare dico, locum hunc à nemine intelligi posse, nisi qui vltro & volens sibi imponat. Quid enim est *labes*? aliquando repentinam aliquam calamitatem significat vel ab aquis immodicis, vel à grandine, fulminibus, *&c.* vel à chasmate & hiatu terræ; id quod Docti annotarunt. Illud ipsum est, opinor, quod in libris Iurisconsultorum nostratium *vimere* dicitur, id est, *vis maior*; quæ cum

aduenit, *tunc damnum coloni non est.* Hæc autem significatio nullum hic locum habere potest; quid enim erit *calamitas mali* aut *labes mali*? vel, si metaphorice sumi dices, necessario expungenda erit illa vox *mali*; cum ea enim stare non poterit τὴ *labes*. Altera autem significatio huius vocis est, *macula*, & metaphorice *probrum*, *dedecus*, &c. quæ nihilo plus loci hic habebit quam illa altera. quid enim esset, *macula & probrum mali*? Vt voles, inquis; quidvis afferas licebit; constat certe ita scriptum à Virgilio versum illum fuisse; nam vnde illud Iustini in XVIII. nisi è Virgilio? [*Hinc illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinæ fuit.*] Bene sane, inquam; etiamnum puer imitationem illam Virgilianam apud Iustinum annotaueram. Sed si vera illa sunt quæ de significatione τῆ *labes* superius scripsi, in eodem luto hæsitamus; idque tantum probas quod minime probari necesse fuit, locum illum Virgilij scilicet à quibusdam veteribus ita lectum fuisse vt nunc legitur, id est, iampridem depravatos esse codices Virgilij; Sed non aliter scripsisse Virgilium, id vero est quod probari oportuit. At ego affirmare posse videor scriptum ab illo fuisse,

Hinc adscita mihi labes.....

Papæ! inquies,

Iam mihi vehementer noua res molitur ad aures,
Accidere, & noua se species ostendere rerum!

Ita est; sed & illud non minus verum erit,

nihil tam mirabile quidquam
Principio, quod non minuant mirarier omnes
Paulatim .....

Hæc enim lectio, quæ tam longe à vulgata abit, scin' quo fundamento nitatur? Excerptis Seruij, mi Lector, ex quibus liquido constat, non potuisse aliter legere Clarissimum illum Grammaticum; cum eius expositio receptæ lectioni non congruat, sed hanc, quæ à me proposita est, plane & necessario supponat: sic autem se habet Seruij explicatio: HINC *pro* hac causa, *vel* propter hoc, *& est aduerbium locale pro coniunctione causali: Quia secuta sunt postea oraculum, &* ADSCITA *Calchantis facto*; ADSCITA *sane dicitur* absumpta. (*legendum* adsumpta.) Labes *vero* ruinam *significat à lapsu.* Vides ita veram esse eam lectionem, quam ego ab obliuione reducem feci, vt illud *Adscita* non modo in explicatione Seruij reperiatur, sed, quod omnem dubitationem tollet, ab eo etiam exponatur per *ad-*

ſumpta. Præterea *labem* explicat per *ruinam*. Itaque illud *mali* ſtare non poteſt. Sed vnde illud *prima*. Ex gloſſemate grammaticorum, qui ad oram libri adſcripſerant, *prima labes* ad oraculum, *Secunda*. ad Calchantis cum Vlyſſe compoſitam fraudem, *Tertia*. Si quis hæc otioſe & æquo animo apud ſe reputabit, à me opinor non longiuſcule abibit. Nunc fortaſſe iam tempus ſit ad Lucretium regredi, ſed eſt & aliud in VIII. Æneidos quod me reuocat; idque tale eſſe exiſtimo, vt tecum communicatum oporteat; certe de illo tecum agere decreueram in N. ad I. Lucretij: Loquitur Tiberinus:

Ego ſum pleno quem flumine cernis:
Stringentem ripas & pingua culta ſecantem,
Cæruleus Tybris cælo gratiſſimus amnis.
Hæc mihi magna domus celſis caput vrbibus exit.

Multa vero ad hæc Interpretes, & eo quidem conatu, qui quam magnus & operoſus, tam & profecto irritus & ob rem nullam eſt: alij enim ad vocem *caput*, notauerunt, *de fonte fluuij in editiore Etruriæ parte exeunte intelligi debere*; *nam* capita *fontes amnium vocari ſolent*. Alij de exitu ſeu oſtiis fluminis id accipi debere arbitrantur; Alij denique de dignitate & præſtantia vrbis Romanæ multa hinc illinc corraſerunt; magnum ἀγώνισμα ſcilicet, & dignum illo genere hominum, qui otiarcinatas ſcholaſticis nugis editiones nobis obtrudunt. Sed nemo, quod ſciam, extitit, qui vel minima ſuſpicione verum terigerit. At ſi, quod vnum eſſe in interpretando, præque omnibus vnum ante oculos eſſe debet, ſi, inquam, ſermonis Latini genium conſuluiſſent, pauciora quidem multo, ſed & multo meliora ſcripſiſſent. Primum enim quid eſt, *Hîc mihi magna domus caput exit*? an quia latiſſimos fontes Tibris habet? eſto, quamquam, *&c.* Sed an è montibus Etruriæ repente circa ea loca fontes illi delati ſunt, in quibus poſtea condita Roma eſt? Deinſi *caput* fontem ſignificabit, quid erit quod cum *celſis vrbibus* iungi queat? Præterea quid iſthuc, *domus exit*? An id moris erat temporibus Heroicis, vt tecta horſum illorſum ſine machinis tranſmouerentur? (quanquam reperti ſunt quibus tale aliquid is Piceno circa ædiculam ſacrā magna hodieque celebritate inſignem multis poſtea ſæculis factum fuiſſe perſuadere libuerit.) Sed ſi mota Tybridis domus eſt, qua ratione intelligetur, *exit hîc*. Vno itaque verbo dicam, loqui Deum, & in eo verſu vaticinium eſſe; itaque ſi vocem aliquam αἰχαῖσμὸν

vsurpauerit Virgilius, id ex Decoro personæ fecerit, quemadmodum alibi sæpe; & quia, vti dixi, vaticinium hic versus complectitur (tunc enim & Roma & Romulus ἐν ἰδίαις Πλάτωνος iacebant,) verbum aliquod futuri temporis in eo fuerit necesse est: Quare nunquam dubitaui quin sit legendum,

Hic mihi magna domus celsis caput vrbibus escit,

seu *essit*, id est, *erit*; de quo ad I. Lucretij librum antea dictum. Hoc certe habet emendatio nostra, quod omnibus omnino difficultatibus obuiam eat; sensu tam perspicuo, vt nil supra. *Hic mihi magna domus*, aliquando *cunctarum vrbium caput erit*. Atque equidem haud scio an Te hæc legisse tædeat, me quidem scripsisse haud sane pœnitet. Sed tandem, tandem tempus est vt in viam redeamus.

Nec vena perpetiuntur] Recipiunt, habent. ita & Gr. πάσχουσι.

Iamque adeo] Vim probandi habet istud *adeo*, quasi diceret, Idque ita verum est, vt ante oculos omnia paulatim effœta fieri videamus.

Haud, vt opinor, enim, &c.] E terra, inquam, hæc omnia orta; neque enim vt isti prouidentiæ assertores aiunt, animantia è cœlo per Catenam illam, quam vnus hominum Homerus vidit, demissa sunt; neque porro à mari & fluctibus littora pulsantibus edita; sed quæ tellus hodie omnia genera alit, illa ipsa est quæ cuncta protulit.

Conterimusque boues, &c.

Conficimus ferrum, &c.] Hi duo versus vnde olim malum pedem tulere, eo & referre debent; neque enim Lucretij lucerna digni sunt.

Laudat fortunas sæpe parentis] Huic fere, quamquam alio fine, illud Flacci simile est, *laudator temporis acti se puero*.

Crepat] Iactat, dictitat. Horat.

Perfacile tolerarit ænum] Beati viuerent; sic enim hunc locum capio, vt illum Terent *Quam vos facile viuitis*. Inde apud Homer. dij ῥεῖα ζώοντες dicuntur. Per scopulum autem intelligit exitium, labem, ruinam.

TAN. FABRI IN LIB. III.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

HIC verò ille Lucretij liber est, qui præter ceteros, cum delectu & acri quodam iudicio legi debeat. Cum enim in eo corpoream esse animi nostri naturam demonstrare conetur Poeta, periculum fortasse fuerit, ne quidam nimium creduli, ad illius se se rationes adiungant; alij autem, dum eiusmodi doctrinam omnibus calculis damnandam existimabunt, vltro se tam præclari libri lectione priuatum eant. Id ne fiat, non abs re fuerit meminisse, multos è veteribus ita existimare, Dæmonas in rerum corporearum numero habendos. Ex iis fuerunt non Porphyrius modò, in admirabili illa πραγματεία περὶ ἀποχῆς, &c. sed & Plotinus & Iamblichus; vt è Nostris

quoque Tertullianus, Baſilius, Auguſtinus, vt ne recentiores appellemus. Hanc itaque de Angelis ſententiam ſi Veteres illi impune ſecuti ſunt, nihil, vt opinor, eſſe debet, quamobrem Lucretij opinione de animis corporeis tantopere offendamur; Cum huc vſque nihil ſit, quod audire ſine offenſione non poſſis. Sed vtinam ibi ſtetiſſet Lucretius: Nam alij quidem animorum noſtrorum, quos eiuſdem cum dæmonibus naturæ eſſe putauerunt, immortalitatem tutabantur; & ſuum illis aut ius, aut Dei beneficium, ſeruabant; At hic noſter, vbi, corporeæ naturæ animos hominum eſſe oſtenderit, ibi ſtrenue & incunctanter colliget, Fieri nulla ratione poſſe, vt ne illos interitus & diſſipatio conſequantur; Quin & turpiter errare vulgus hominum aſſeret, qui religionibus attoniti, fracti & abiecti,

Æternas nigra pœnas in morte timendum

exiſtimant. Saxa itaque & ſcopulos vides, Lector, à quibus longe longeque refugiſſe debes. Quamobrem diligenter faciendum erit, vt deſerta tantiſper Epicuri ſecta, ad rationem Platonicorum te conferas, qui animos noſtros in immortalitatem aſſeruerunt. Sed tutius multo, ſi, omiſſis fluctuantis Philoſophiæ concertationibus, ad Eum rectà tranſeas, qui rerum omnium Parentem, VIVENTIVM DEVM, NON

AVTEM MORTVORVM, ESSE demonſtrauit. Alterum vero, mi Lector, quod ego ante oculos perpetuo habendum arbitror, hoc erit: Animi noſtri vel ſpirituales habeantur, vel corporei, ſi voles: illis certe Lucretij argumentis haud ſane magnopere moueri debemus, cũ nobis, qui Chriſtiani ſumus, planiſſime & ἀμφιβόλως perſuaſum ſit, fore etiam aliquando, vt hæc bruta corporis moles, quam nunc animus noſter circumfert, vbi diuturno annorum curriculo compurruerit, dein ſparſa fuerit ac diſiecta, denuo tamen coaleſcat, & ex aquis, aëre, terris collecta & conquiſita, ad interminabilem ſæculorum ſeriem perſeueret. Probet igitur Lucretius quamlubebit, corpoream eſſe animorum naturam, atque adeo illos interitui obnoxios eſſe; nil ille profecto dixerit, quod hominem vere Chriſtianum poſſit percellere; cum corporis noſtri reſurrectionem & immortalitatem præter vniuerſas Phyſiologiæ vulgaris, ac Chymiæ ipſius rationes (nam admirabilis illa *Operatio*, de qua & Quercetanus & alij, nil ad reſurrectionem corporum facit) futuram credamus, quæ res, ſi non maiorem (quanquam maiorem) parem certe in ſe ſe difficultatem habet. Ceterum, cùm huius libri materia tot ac tantis diſputationibus, quarum, vt ſunt hominum comparata ingenia, finis eſſe

alius quam mundi ipſius non poteſt, verſata, tractata, atque agitata fuerit, eo fiet vt pauciores in eum breuioreſque notas ſcripturus videar: idque adeo magis, quod poetæ noſtri argumenta plana ſunt & perſpicua: ſæpiuſque iam ad illa reſponſum à Doctis fuerit. Hoc tantum addam, Tertulliani Tractatum, qui *De Anima* inſcribitur, in primis facere ad hunc librum intelligendum: Eum ſi leges, præſtantiſſimum Viri Magni opus legeris. Sed tamen eſt aliud etiam tantillulum, quod te volebam: Si quid à me ex mente Lucretij, vel in hocce libro dictum fuerit, vel in alijs, facito quæſo vt memineris, *Actorem* eſſe me, non *Poetam*. Quidquid certe tale properanti exciderit, id ego omne pro indicto haberi volo. Neque enim ea vitæ noſtræ ratio eſt, vt, quem exitum Natura brutis animantibus eſſe voluit, eum nos libenter, vbi ſeiunctus à corpore animus fuerit, expectemus. Vale.

IN LIB.

IN LIBRVM III.

I. *Locus illuſtris Manilij emendatus.* II. *Alius Ouidij in Epiſt. Phædræ.* III. *Item alius in eadem Epiſtola.* IV. *Ut & in Epiſt.* V. *Heroidum.* V. *Quæ iterum emendatur.* VI. *Locus in Epiſt. Hypſipyles ſanatus.* VII. *Ut & Manilius in I.*

Tam clarum extollere lumen] Id Græci dicunt αἴρειν πυρσόν; & cùm quid è ſpeculis ea ratione ſignificabant, id διὰ πυρσῶν, & παρὰ πυρσῶν nuntiari dicebatur: Herodotus in Polymnia, & initio Calliopes. Hinc ſumpta metaphora eſt, qua Lucretius vſus. Epicurum autem alloquitur.

Fixa] Quidam ἀρχαϊκῶς *ficta*, ſed quod eiuſdem ſignificationis ſit.

Artubus] Alij, *artibus*, quod olim vſurpare ſolebant; ſed ego *artubus* prætulerim; cum ſciam ab *artus* (πῆχυς) dici *artitos* (Horat. *& centum puer artium*) vt *Artilus* in Gloſſis Philoxeni vertitur πάνυ πῆχυς, δαίδαλος, ſic ab *artus artutos*, id eſt *robuſtos* vocabant. Sunt tamen quibus hæc minus certa videantur. ſed nil ad Lucretium.

Limant] Ita Lambin. malim tamen vbique *libant*, cum aliis editoribus.

Aurea dicta] Iam alibi de voce *aureus*: fortaſſe hoc loco reſpexerit ad χρυσᾶ ἔπη Pythagoræ.

Ratio] Philoſophia, ſecta tua.

Mœnia mundi diſcedunt] Longe latiora, ampliora, fiunt; animus fines nullos habet, quos intra coerceatur, vt antea.

Apparet diuum numen] Sed cur apparet diuum numen? Videlicet quæ ante Epicurum vulgus philoſophorum ſentiebat, ita ab eorum natura aliena erant, nihil vt de iis certi haberetur; at nunc apparent, *&c.* fortaſſe etiam non minus recte dixeris, Apparet numen deorum quietum (ſequitur enim, *ſedeſque quieta*) ita vt ab iis nil mali quidquam metuendum ſit; cum iam moleſta illa odioſaque prouidentia remota ſit. Ceterum IV. illi verſus, qui hunc ſequuntur, ex Homero adumbrati ſunt;

quod, si Turnebus non annotasset, alij annotare possent.

Omnia suppeditat] Subaudi, *Illis*, scilicet Diis. Illud autem *animi pacem* ad auertendam opinionem de Prouidentia.

Delibrat] Al. *delibat*, melius multo.

Nusquam apparent Acherusia templa] Nulla enim sunt, si mortales animi hominum habeantur; quod Lucretius asserebat.

Nec tellus obstat] Ratio enim obstantia omnia peruadit.

His tibi me rebus] Istud *Tibi*, vt σοὶ, σὶ, *me*, *te*, passim apud Græcos, passim apud Latinos, περίλογον est.

Percipit] Penetrat, subit, &c. Ita alibi noster, Plautus & Virgilius. Intimæ significationis vox est.

Patet] Quidam, *patet*, ad naturam conuersa oratione; male: nempe metuebant, ne ob syllabæ modulum rueret versus.

Docui] In I. & II.

Exordia] Atomi; quas tamen nunquam nominauit Lucret. Manilius autem *Individua* Principia vocauit, &c. lib. I.

Sine Individuis, in idem reditura, soluta
Principiis natura manet post sæcula mille,
Et pene ex nihilo sumptum est, nihilumque futurum,
Cæcaque materiæ cœlum perfecit & orbem:

Qualia] De magnitudine, soliditate, &c. iam supra.

Alterno motu] Notum quid sit; quidam tamen *æterno*; quod ob motum ingenitum atomo damnari non potest.

Secundum] Post, ἐπιμένως τάττει, ἐξῆς.

Animi atque animæ] Anima, animus & mens differunt, & sede & facultate, vti mox apparebit, & iam dictum.

Claranda] Vsus & Horatius, sed pro, illustrem efficere, claritudinem afferre.

Nam quod sæpe homines] Ad hunc locum faciunt versus Mæcenatis apud Senecam; *Debilem facito*, &c.

Et se scire animi naturam] Vide Emendationes.

Venti] Gloriolæ, fumi. Græci etiam in ea notione πνεύματα dicunt. Vide Peregrin Luciani.

Iactari] Dici. Virgil. *talia iactanti*. Salust. *Iacit*, id est dicit, in Iugurthino.

Extorres ydem] Quasi diceret, ventosam illam gloriolam frigida perfundens: si ex animo dicant infamiam magis metuendam quam mortem esse, quid igitur causæ est, cur exilio mutati, & probris fœdati, viuant tamen; moriantur, per me licet, iam tempus est: infamia enim & dedecore flagrant.

Parentant] Mortuis sacra faciunt, quo illos sibi propitios habeant. Vnde hoc? inquit. ex mortis formidine. Et tamen qui hæc faciunt, turpem famam aiebant multo minus formidari debere, quam vana illa mortis terriculamenta. Itaque nugæ, fumi, quidquid isti gloriosuli vulgo prædicant.

Acrius aduertunt] Quod neutiquam facerent, si mortem minime metuendam crederent.

Denique auaritiæ] Versus, qui mox legentur, ab homine rerũ Ethicarum perito non possunt satis legi, relegi, tanta in iis vis boni reperitur. Certum enim est mortis formidinem probri, dedecoris, perfidiæ, crudelitatis, inuidiæ, desperationis, *&c.* fontem esse.

Non minimam partem] Κατά.

Dum se reffugisse] Iam antea multis exemplis probatum est, veteres, *Me*, *Te* & *Se* in modo infinitiuo vsurpasse, παρελκόντως. *Omnis homines qui se se student præstare ceteris animantibus*. Sallust. Istud *Se* poterat abesse.

Recesse] Al. *remosse*. Gifan. autem *remasse*, id est *remeasse* fort. etiam non minus recte, *remanse*, ὑπολειφθῆναι.

Timentque] Metu veneni. Itaque omnem *cœnam dubiam* esse putant; sed alio sensu quam à Parasito Terentiano dictum est.

Esse hominis partem] Corpore atque animo constat homo: ergo duæ in homine partes. Et tamen vides quid hinc colligat Epicurus. Sed verus homo animus est.

Ægrit] Dicebant *agrit* & *agret*.

Corpore multo] Magna parte substantiæ corporeæ.

Non æquas partes] Animæ scil.

Neque ex æquo fulcire salutem] Vitam sustinere, retinere.

Venti calidique vaporis] Nota partes quæ animam constituunt, quibus & tertia qualitas accedet infra.

Redde harmoniai, &c.] Vide Emendationes.

Res nomine egebat] Miror, nam ante harmoniam vsitata nomina erant θυμὸς, ψυχὴ, νοῦς. Sed de θυμὸς propter πολυμασίαν est qui contradicere, quanquam frustra, possit; de νοῦς, dixerit aliquis esse actionem non facultatem. at de ψυχὴ non video quî contra stari possit; nam quod ψυχὴ aliquando pro sanguine positum legimus; (quippe locus est ad rem in Nebulis Comici,) vbi cimices, quos Corinthios vocat, τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσιν, Sed id ita intelligi debet vt orientales vulgo sentiebant, qui sedem animæ in sanguine ponebant.

Nobis moribundos] Vide Emendationes.

Quod nos animum mentemque vocamus] Egregie vero Tertullianus, qui *suggestum animæ* vocauit. Locus est pag. cccxiv. edit. postremæ: *Proinde & animum, siue mens est*, NOYC *apud Græcos, non aliud quid intelligimus, quam suggestum animæ, ingenitum & insitum, & natiuitùs proprium, quo agit, quo sapit*, &c.

Media regione pectoris] Ideo *pectus* pro animo, & φρένες, &c.

Lætitiæ] Nota, *Lætitias*. ita *paupertates* apud Varronem in fragm. *glorias* apud eundem & Tullium. *audacias* dixit Cato apud Festum. *Quietes* Salust. pro somno. vt & Cicer. de Offic. *Sapientias*. Item. in Tusc. *Paces* Varr. & Horat. Græci quoque nonnulla dabunt. Αληθείας Isocrat. ad Euagor. initio. πατρίδες, Diodor. pag. L. ταῖς ῥώμαις, ibid. θεολογίαις pag. ccxxxii. idem. οἶνοι. cccxx. τὰς πενίας, vt Varro *Paupertates*, Plato pag. ccLI. in Lachete.

Idque sibi solum, &c.] Hoc in animo habebat Tertull. supra.

Et quasi cum, &c.] Pergit porro, animam esse partem hominis, vt pedes, manus, *&c.*

Nouitate] Iucunda scilicet; itaque voluptatem intelligit. Quare voluptas & dolor, nouitatis nomine veniunt; causa aperta est. Ceterum quæ mox addit, commode per *spiritus* explicari possunt.

Fungi] Pati.

Attamen insequitur] Vide Emendationes.

Nil adeo fieri celeri ratione quam si mens] Vide apud Homer. in Odyss. de admirabili celeritate, *Ocius cogitatione.*

Flutat] Fluitat, fluit. Lucretio indignum, inquit Gifanius; vellem causam diceret.

Actus] Tenor. ductus.

Nenu] Non. Fit autem à μήνυ, hinc negatiua in sermone nostro. Ceterum in prorsa etiam oratione vsurpabatur Ciceronis tempestate; nam Varro in Epistola quadam dixerat, *si nenu venis.*

Limatum] Magis probem al. editiones, *libatum.*

Mors omnia præstat] Facit ne quid detrimenti in mole corporis appareat. Vadem se & prædem in omnia exhibet. Ita *præstare periculum, fidem publicam præstare.*

Triplex] Et calor, atque aër, & venti cæca potestas.

Nil horum quoniam] Vide Emendationes.

Didit] Διαδιδόναι, distribuere, *&c.* Virgil. diuidere, alibi

pag. LXXXIV. in eadem notione.

Quibuſque compta modis] Vide Emendationes.

Multa vis] Ai δυνάμεις. Saluſt.

Viſcere] Carne, corpore.

Venti poteſtas] Ventus ipſe. ita ſæpe Græci. ἡ Πειθώ, &c.

Latet ſubeſtque] Maxime intima eſt homini; vltra quam non datur pergere.

Anima eſt anima] Ita Philo in lib. de Opificio mundi, mentem eſſe quaſi animam animæ dixit.

Inter ſe commiſta] Hoc vnice probat, quod in Emendationibus ad vocem *cõpta* dictum fuit.

Subſit] Intimum ſit, *infra ſit.*

Eſt etiam calor] Vide Emendationes. Illud autem *acribus* pro *acrius*, quod tamen à Gifanio probatur, quanquam nihili eſt, Paſſeratio & Lambino acceptum referri debet.

Veſtigia prima] Tolle hanc diſtinctionem; Nam μετωπάτα virgula ſatis fuerit. Sensus eſt, Doctrinâ vitioſam naturam emendari aliquatenus, ſed ita vt veſtigia πρωτότυπα remaneant; id quod non impediet quo minus quis iucunde viuat.

Mores ſequaces] Horatius locum hunc imitatus eſt.

Doctis] À viris doctrina perpolitis Notum illud eſt, quod à Pindaro dictum de diſcrimine quod Naturam inter & educationem reperitur.

Haud facile] Ita alibi huiuſmodi μείωσιν vſurpauit. Nam *haud facile* ſignificat plane ἀδυνάτως.

Conſorti vitæ] Notandum, paſſiue ſumi. Non temere alibi. Tamen ita auctor Ceiridis, ſeu ille Virgilius eſt, ſeu quis alius.

Si me iam ſummâ Sapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ heredibus eſt data conſors.

Conflatur] Neſcio quâ negligentia factum ſit, vt in vtraque Gifanij editione ſcriptum fuerit, *conflictatur.*

Accenſus ſenſus] Iam antea dictum eſt, in II. opinor, quid ſit; ſed animaduerti Gifanium in Indice ſuo longe aliter ſenſiſſe. Exiſtimat enim *accendere* hoc loco idem ſignificare quod *complere.* Ita me amet Deus, vbi iſthæc lego, tum mihi *cerebrum implicíſcitur*, καὶ πλανᾶται. Huic homini credas ſcilicet, tum bene ſe tibi res habebunt. Vtinam modo per otium liceret cribro pollinario illud opuſculum ſuccutere; quantum ibi furfuris! quantum!

Quid ſit enim] Vide Emendationes.

Senſus enim trahit] Verſus expungendus.

Democriti] Vide Emendationes.

I. *Priua pedum veſtigia*] Singula. alias ſignificat quod cuiuſque eſt, priuatum. Emenda locum Manilij lib. II. pag xxxi. edit. Scaligerianæ; dignus eſt enim qui purius legatur. Ait ibi poeta, ſe Latinorum omnium primum rem aſtronomicam attingere. Verſus ſunt ingenioſi & grandes, & ſupra ſæculum Manilij:

Integra queramus rorantes prata per herbas,
Vndamque occultis meditantem murmur in antris;
Quam neque durato guſtarint ore volucres,
Ipſe nec æthereo Phœbus libauerit igni;
Noſtra loquar; nulli vatum debebimus orſa;
Nec furtum, ſed opus, veniet, ſoloque volamus
In cœlum curru; prima rate pellimus undas.

In pænultimo verſu legendum, *noſtroque* volamus, *&c.* Hæc emendatio poetici ingenij hominibus placebit, ſcio; neque adeo explicanda eſt; ab aliis enim laudabitur.

Et magis eſt animus vitai clauſtra coercens .... quam vis animai] Id Lambinus minus verum eſſe credebat; ſed Chanetus vir acutiſſimi iudicij & Vir Admirabilis P. Gaſſendus aliter ſenſerunt.

Succipit] Melius quam *ſuſcipit*. Excerpta Seruiana alicubi.

Tua vita] Te; neque aliter boni ſcriptores Latinitatis.

Quippe vbi] Quandoquidem. Eſt autem lepidum argumentum. Species ſola fumi, nebulæ, ſoni, *&c.* animum mouet, ergo debet eſſe leuiſſimus.

Venit] Tollenda eſt diſtinctio; minor enim eſſe debet.

Am] Dicebant *Im*, pro *eum*, *Am*, pro *eam*, &c.

Cen fumus] Vide Emendationes.

Fatiſcit] Legendum σφᾶς αὖθις, legendum, inquam, *fatiſci*. Geminat autem voces ſuas Lucretius

Corpore in ipſo] Tota argumenti vis in his duabus voculis ſita eſt; iis opponet τὸ *ano futuro*, & τὸ *aere aperto*.

Concidit, &c.] Haud ſcio an vllibi verſus πηχυπήχεις reperiatur.

Talipedans] Egregia Lambini emendatio. Antea legebatur *vacillans*, contra metri rationes. *Talipedare* autem, ex Feſti gloſſis, eſt vacillare pedibus præ laſſitudine.

Adoritur & inſit] Pæne eiuſdem ſignificationis vtrumque eſt.

Locus ille tamen] Pro *tandem*,

An contractis in ſe partibus obbruteſcat] Ita hunc locum profert Nonius. *Obbruteſcat* autem accipio pro, ſenſum amittat.

Sed tamen in paruo] Vide Emendationes.

Mouentur ſenſiferos motus] Vt ab Horatio, ſed ſine metaph. dictum eſt, *Motus moueri gaudet Ionicos matura virgo.*

Atque in eos poterit] Omnino legendum, vti quædam editiones habent, *atque in eo.* Vide Emendationes.

Et quaſi ſupremo] Hunc verſum ὀξυμώρως interpres.

Animo male factum cum perhibemus] Nam apud Plautum & Terentium, *animo male eſt*, ſignificat, animi deliquium patior. Λειποψυχῶ. in al. edit. legitur, *quod genus eſſe.* ſed τὸ *eſt* damnari non debet.

Atque ita multimodis] Hunc verſum cum ſequenti expungit Lambinus; recte.

Vagare] Pro vagari.

Nec ſenſus ipſi ſeorſum conſiſtere poſſunt
Naribus, atque manu, atque oculis, atque auribus, atque
Lingua: nec per ſe poſſunt ſentire, nec eſſe] Exiſtimauit Lambinus aliquid è textu Lucretiano excidiſſe, cum videret argumentum non plane explicatum fuiſſe, quod ſentire non potuit Gifanius: itaque in contraria abiit. Ad ſeriem ratiocinationis notandam tres illos verſus Lambini in textum recepi.

Falciferos currus] Quibus olim orientalium exercitus inſtructi erant. Sed cum plus terroris quam periculi facerent, omiſſi ſunt, & in deſuetudinem abiere.

Inpugna ſtudio dedita] Ita Catullus & Plautus.

Amciſa] *Am* olim ex ἀμφὶ pro *circum* dicebant. Exempla innumera in vocibus compoſitis.

Retinentia] Vox μνήμης, neque enim alibi quam apud Lucretium reperitur; ſignificat autem recordationem.

Et lapis oppreſſus] Vide Emendationes.

Tanto quaque] Vide Emendationes.

Sufficit] Subſtituit, ſubijcit, ſuppeditat.

Sin ita finceris ex membris] Vide Emendationes.

Ingenera ſcunt, inque genuntur.] Illud prius habet aliquid latius, & quod ad ſpeciem pertinet magis; at *ingenuntur*, ad ſingularia, ſeu indiuidua, vt vocant.

Teneraſcere mentem] Ita alibi, nouellas mentes, vt & Tertullianus. Horat. *Et tenere nimis mentes aſperioribus formande ſtudiis*, Melius multo, ſi pro *formande* ſcripſiſſet *durande.*

II. Ab eadem ratione *teneros annos* dicebant. Hic vero emendabis etiam Publij Ouidij locum quemdam in Epiſt. Phædræ ad Hyppolytum ℣. xxvi.

Ars ſit vbi à teneris crimen condiſcitur annis,
Quæ venit exacto tempore, peius amat.

Legendum eſt,

Cui venit exacto tempore, peius amat.

Antea dixerat,

Venit amor grauius, quo ſerius: vrimur intus,
Vrimur, & cæcum pectora vulnus habent.
Scilicet vt teneros laedunt iuga prima iuuencos,
Frenaque vix patitur de grege captus equus.
Sic male, vixque ſubit primos rude pectus amores.

Senſus eſt, Vbi amor à teneris annis addiſcitur, (nam *crimen* hoc loco, vt alibi, atrocis ſignificationis non eſt) facile in artem, ſeu habitum tranſit: at illa, ſeu ille, peius (id eſt grauius & miſetius) amat, cui ars venit (à quo ars addiſcitur) exacto tempore. Erit autem operæ pretium videre quantopere ſe illic torqueant Interpretes & à vero abeant. Sed quando ſemel
III. à via degreſſus ſum, alium locum in eadem Epiſtola oſtendam, qui & ipſe corruptus eſt: neque ab vllo editore animaduerſum vitium fuit: poſtremus certe, quem inſpexi, quamquam in eo mirifica quædam diligentia eſt, non vidit.

Tu modo duritiem ſiluis dépone iugoſis,
Non ſum materiâ digna perire tuâ.

Senſus eſſe alius non poteſt quam hic: *O formoſe, duritiem iſtam tuam depone, neque enim digna ſum quam materia tua tam miſere perdat.* Quid iſtuc, inquies, *materia tua me perdit*? Nihil, inquam, & tamen ita vſque adhuc lectum eſt: Sed, opinor, non ita in poſterum fiet. Certa enim emendatio, & ſole ipſo clarior eſt, quæ iam à nobis proponetur.

Tu modo duritiem ſiluis depone iugoſis;
Non ſum duritiâ *digna perire tuâ.*

IV. Verum porro pergamus. In Epiſtolâ V. quæ ab Oenone ad Paridem ſcripta eſt, legitur,

Dignaque ſum & cupio *fieri matrona potentis;*
Sunt mihi, quas poſſint ſceptra decere, manus.

Qui ſapient, mirabor, ſi priorem verſum probabunt: legendum arbitror,

Dignaque ſum fieri regis matrona potentis;

Quod

Quod ſcilicet verſu ſequẽti confirmat; namque *Sunt mihi quæ.*
Epiſtola autem VI. ✝. 11. VI.

Dos tibi Lemnos erit, terra ingenioſa colenti,
Me quoque iam tales inter habere potes.

Hoc à nemine intelligi ſcio, neque adeo poteſt. Lego, emendatione certiſſima, niſi bene fallor,

Me quoque iam matres *inter habere potes.*

Videlicet ex Iaſone geminam prolem ſuſceperat Hypſipyle; quod verſibus ſequentibus firmatur:

Nunc etiam peperi: gratare ambobus, Iaſon, &c.

Notus ille Terentij locus: *Natus puer eſt* ** *Dij vortant bene,* &c. Sed tandem tandem hæc miſſa faciamus.

Ab hac pagina error eſt in numeris; itaque vtendum erit Signaturis, nequid fruſtra quæratur.

Confugient] Malim, vt à Lambino emendatum eſt, *non fugient*. id eſt, *negare non poterunt*. alij conijciunt legendum, *confingent*.

Seneſtis] Seneƈtute confeƈtis. Seneƈtus, a, um; vt *ætas ſeneƈta*.

Tandem in eodem homine atque in eodem vaſe maneret] Vide Emendationes. Si tamen males hoc referri ad illud argumentum, quod pag. xc. legitur, vt & pag. xcr. idem cum multis ſeptuagies. Tu videris. ego abeo.

Haud igitur letbi præcluſa eſt ianua menti] Id iam ſæpius; anima perit ὁλοχερῶς.

Vtrorum] Pœnorum, vel Romanorum.

Etſi iam noſtro] Locus periculoſus; ſed quia facile intelligitur, interprete opus non habet.

Repetentia noſtra] Optima Lambini emendatio. Intelligit, contra quam alij interpretantur, abruptam eſſe συνέχειαν actionis; atque adeo nihil ad nos, *&c.* Id ipſum eſt quod mox dicit,

Inter enim iecta eſt vitæ pauſa, vagéque
Deerrarunt paſſim motus ab ſenſibus omnes.

Aliæ explicationes à ſcopo abeunt.

Im] *Eum*. quod & in neutro dicebant; vnde *interim*, id eſt, *inter id*, *inter ea*.

Nec miſerum fieri, &c.] Vt quis ſit miſer, neceſſe eſt vt primum ſit; dein erit miſer, &c.

Proinde vbi ſe videas] Hîc vulgus noſtrorum hominum eſt; qui cohorreſcunt, vbi fieri poſſe cogitant, vt ſua cadavera ani-

bus, canibus obiecta, &c. Inde tanta sepulcrorum cura, quæ nonnulli olim ridicule secum circumferri curauerint; neque Christianos homines in hoc genere ceteris fœmiores fuisse video; quanquam à panegyristis laudentur.

Sensuque suo contaminat adstans] Id est, dum credit se post mortem cadauer illud futurum, sensum suum in id quodammodo transfert, &c.

At iam] Sed, inquiunt fatui isti morientium aut mortuorum Lamentatores; multa tibi ademit mors, &c. Ita est, respondet Lucretius, sed ea non desiderant mortui; illa autem non habere quæ haud desideres, quid mali sit?

Dictisque sequantur] Illa dicta incipient ab eo versu: *Tu quidem vt es letho*, &c. vsque, *Illud ab hoc*... pag LXXXV.

Brevis hic est fructus] Vide Emendationes.

Attigit] Vt, *ne me attigas*, Ter. Plaut.

Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus] Terent. *Cui minus nihilo est.* id quod ab Æschylo esse scimus.

Sic increpet] Vsque ad versum pag. LXXXVI. *Quid respondeamus, nisi iustam*, &c.

Barathro] Qui barathro dignus es. Videndus Aristophanis Scholiastes duobus locis. In al. edit. legitur *barde*, id est *stulte*; *bardus*, βάρδος.

Queratur] Subaudi, Ei homini dicet natura, *Omnia perfunctus vitai*, &c.

Iure, vt opinor, agat, &c.] Intra parenthesin concludendus hic versus. *Incilare* autem significat reprehendo, arguo, increpo.

Mancipio, vsu] Lucil. apud Nonium,

Cetera contemnit, & in vsura omnia ponit
Non magnâ; proprium vero nil neminem habere.

Dominium & proprietas, mancupium est. Vide Sigonium & iuris interpretes.

Dispensis] Ita legas an *dispansis*, non magnopere certandum putem. Sed *disperſis*, quod alij prætulerunt, plane damnandum putem.

Imbibit] Sibi in animum induxit.

Puellas] Danaidas, cum dolio.

Sceleris luela carcer] A fugio & cauco, *fugela*, *cautela*, ita *luela* à *luo*. Ceterum de robore, saxo, numella (nam & hic quidam ita legunt pro *luela*.) pice, lamna, tædis, & aliis id genus,

adeundi Plauti, Iuuenalis & Tertulliani Interpretes. Saxum autem illud, Tarpeum est.

Lumina sis oculis etiam bonus Anchus reliquit,
Qui melior multis, quam tu, fuit, improbe, rebus.]

Sententia horum versuum ex Homero est:

Κάτθανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων.

Sit autem *ses, sat*, pro *suis, suos, suas*. Ita & *nis* dicebant pro *nobis*. Festus.

Viam qui quondam per mare strauit] De Xerxe loquitur. Ex VII. hoc loco emendandus Manilius lib. I. edit. Scal.

Perfidis & victor, stravit qui classibus aequor.

Legendum puto, *Perfidis & rector*; nam quod ibi Vir Illustris, id haud probat.

Famul] Pro famulus, ita apud Ennium, vt & *debil homo*. Ita ex *volupe, volup*, &c.

Admonuit memorem] Ita omnino legendum, non *memores*; quod optime vidit Lambinus.

Ebrius curis] Quem curæ penetrant, subeunt. Tale quid apud Plautum. Et hinc intelligi locus ille Terentij debet, *Temulenta es*. Tum illa, *Sic sint*, inquit, *qui mihi male volunt*. in Eunucho; ebria malis, ægritudine. Nam in eo argumento & τὸ *ebrius* vsurpabant.

Si possent homines, &c.] Hi xxiii. versus satis laudari non possunt. Si quid certe in homine Philosopho boni est, hinc peti debet.

Rebus relictis] Formula solemnis. Terent. Plaut.

Delibrare] Rectius, *delibare*.

IN LIBRVM IV.

CAPVT I.

I. *Εαίνειν εἰς πῦρ minus bene ab Eraſmo expoſitum.* II. Mutare *pro* tranſire *&* ingredi. III. Retrocita barbara *quid eſſe videatur.* IV. Differitas, *contra Giſanium.* V. *Quæ ratio fuiſſe videatur, cur Epicurus* oculos ad videndum natos eſſe *negauerit.* VI. *Emendatiuncula in Lucretio.*

Cvm corpore compta] Adi Emendationes. Cæterum cum videam volumen paulo amplius excreſcere quam ſperaram, decreui me aliquanto etiam, quam antea, breuiorẽ eſſe debere.

Vehementer attinet] Verum eſt; nihil enim excogitari potuit commodius ad explicandam Epicuri rationem.

Rerum ſimulacra, &c.] Dictum eſt ad I. *ſpectra* Latinis.

Membranæ, &c.] Inde *ὑμενοειδῆς* à Græcis ſcriptoribus dicuntur; vulgo *ſpecies intentionales*. De iis ita agit Lucretius, nihil vt Phyſico homini iucundius eſſe poſſit.

Ne forte animas] Huc tendit Lucretius; nam ex inſtituto Epicuri *τὰ φυσικὰ* perluſtranda exiſtimabat, ideo tantum, vt animi hominũ ſuperſtitionis vinculis expediri poſſent facilius.

De cortice] Vnde & *φλοιοειδῆς* vocatæ ſunt.

Pauca] Vide Emendationes.

Ferrugina] Vide Interp. Virgil. ad illud, *& ferrugine clarus Ibera.*

Deorum] Nam ibi deorum ſimulacra. quippe ludi id genus Religionis pars erant.

Iaculantur] Mittuntur. more veterum *iaculare*, vt alia pæne infinita.

Extrinſecus orta] Error à corrupto exemplari, quo vſus eſt Typograh. vel puer enim videat legendum *intrinſecus.*

In promptu. quoniam eſt in prima fronte locata] Rectius, qui ſic diſtinguit, *In promptu quoniam eſt, in prima*, &c.

Eſſe in imaginibus conſiſtere eorum] Τὸ *conſiſtere* eorum eſſe in imaginibus. Ἑλληνισμός.

Oſtendi eſt nulla poteſtas] Melius Lamb. *biſcendi eſt nulla poteſtas.*

Quam quæ primum oculi] Summum cacumen concretorum.

Panaces] Vulgo *panacea.*

Sponte ſua gignuntur] Ex mixtione & συγκρίσεως.

Mulcentes] Simeo Boſius Vir Clariſſimus, cui emendationem Epiſtolarum ad Atticum debemus, legi probabat *mulcentes*; optime, ſi quid ſapio.

Mundi] Cœli.

Nam ſæpe gigantum, &c *belluæ nimbos*] Hæc ex *Nubibus* Ariſtophanis adumbrata putem.

Cedant] Subaudiendum, *oſtendamus*, aut tale aliquid.

In primis] Vt ἤδη, αὐτίκα, *iam*, &c. Notandum; ſignificat enim *Exempli gratia*

Cœli cauernas] Alij locum Varronis protulerunt; ego item alium ex Manilio in I.

Eſt igitur tellus mediam ſortita cauernam
Aeris. Ex Lucretio.

Longo ſpatio breuis hora teratur] Momento temporis magnum ſpatium conficiatur.

Numine] Nutu, motu. Iam alibi, & apud Virgilium.

Immemorabile] Ἀνεκδιήγητον, inexplicabile, immenſum.

Protelo] Motu continuato.

Paruula cauſſa] Vide Emendationes.

Puncto diei] Per ἀκρατῆ. *Dies* tempus eſt:

Emiſſum] Emiſſionem, eiaculationem, ἀποῤῥοίαν.

Sub diuo ſplendor aquæ] Sed longe mirabilius quod inquietus ille aquæ motus per reflexionem in laquear tam varias ſui ſpecies eiaculatur. Virgilij verſus notiores ſunt, quam vt tranſcribi debeant: *Sicut aquæ tremulum labris*, &c.

Perpetuoque] Id eſt, *Quin etiam*, &c.

Nec varia ceſſant voces] Contra miracula vanæ illorum credulitatis, qui à ſe illud aut illud auditum dicerent, cum tamen nemo homo ibi adeſſet.

Acies perlabitur omnia] Legendum neceſſario *omnis*, non *omnes*; quod oſtendi facile erat, ni Gaſſendus ὁ πάνυ id iam tranſactum dediſſet pag. CCLXXXIV. Phyſiologiæ.

Vniuerſum] Pro, *vniuerſum*; neque id mirandum magis quam *dextrorſum*, *ſurſum*, &c. pro dextrouorſum, ſuprauorſum, &c.

Aliquæ res] Ex antiqua Latinitate pro *aliqua.*

Colorem] Intellige ſuperficiem; neque enim *colorem tactu*, &c.

Apertum] Liberum.

Hunc omnem] Faciet ad probationem illius quod pag. xcix. dictum eſt, ad ea, *Acies perlabitur omnes.*

Perſona] Quæ olim *è gypſo & luto fingulari* fiebat. Resè Comicis Græcis notiſſima.

Decet] *Efficit*, &, vt alibi loquitur, *curat.*

Compoſituræ] Συναρμογάς.

Inſinuando] Παθητικῶς, inſinuantur. iam alibi.

Arguati] Icterici.

I. *Quaſi in ignem lana trahatur*] Prouerbium Græcum, quo vſus Plato, ξαίνειν εἰς πῦρ, de re inutili, ἀνύτῳ, & quæ abſolui non poſſit. Quod autem exiſtimauit Eraſmus ξαίνειν εἰς πῦρ eſſe, *ignem diſſecare*, *ignem diuerberare*, alibi erat cum id ſcriberet.

Nec tamen hîc oculos] Senſus enim certos eſſe defendebat Epicurus; at ex opinatu animorum naſci falſa illorum iudicia. Senſus autem omnes ſunt ἄλογοι; quare non iudicant.

Extanteſque procul] Huc apprime facit, quod de freto Siculo ſcribit Iuſtinus.

Corpora mirando] Vide Emendationes.

Obeunt] Vltro citroque mouentur.

Ratione] Ἀλλῶς, ἔτυχε.

II. *Mutare*] Notandum ab Interpretibus fuerat: iſtud *mutare* imitatio Græci ſermonis eſt, γλῶ ἐμίβειν, item ἄλλω ἄλλοτε ἀμείβειν, &c. Plato, Plutarch. Lucianus. Ita apud Herodotum in Terpſichore τὰς ὁδοὺς ἀμείβειν, *ingredi.* quem locum Valla minus bene conuertit. Locus eſt pag. cccxiv. edit. Aubrianæ.

Seuera ſilentia noctis] Non erat cur locum hunc mutari vellet Lambinus: Nec enim eſt vt quidquam homini poetæ placeat magis quam Seuerum illud noctis ſilentium; *Morne ſilence de la nuict.*

Nam nihil egregius] Hi duo verſus ab imperita manu ſunt. itaque delendi.

Qui capite ipſo ſuo inſtituit veſtigia retro] Locus ſane luculentiſſimus: & quem Vir Doctus ſollicitare non debuerat. Qui manibus ingrediuntur, prono in terram capite, quod hiſtrionum pueri vulgo faciunt, nonniſi retro ineedere poſſunt. Quod facile ad explicandam Lucretij ſententiam tranſferre poſſis.

Hoc] Scilicet, τὸ μηδὲν εἶδέναι.

Seorſum] Vnicuique ſingillatim, ita vt hanc aut illam qualitatem ſenſus quidam noſcat, ille alter non poſſit.

Nec ipſi ſe ſe reprehendere poterunt] Sunt enim inter ſe *ἀνδιαιτῆς*, vti illos vocabat Epicurus.

Arteria] Τὰ, neque enim minus analogum eſt τὸ *ἀρτηρίων*, quam ὁ *ἀρτηρία*.

Ranca ſuis] Verſus *νόθος*.

Retrocita cornua] Al. *barbara*. Hunc verſum Lucretio abiudicat Lambinus; ſed Lucretius, opinor, ſi viueret, ad alios iudices prouocaret. Interpres ſcilicet non viderat, neque multi vident, quid tandem illud ſit, *retrocita barbara*, vel *retrocita cornua*. At ego videor firmare poſſe, intelligi illud inſtrumentum muſicum, Syriacæ, opinor, originis, quod *ſacbute*, vel *ſaque-boute*, vocamus à veteri voce Gallica *ſaquer* quod trahere eſt, & *bouter*, quod pulſare ſignificat. Qui inſtrumentum illud muſicum norunt, facile intelligent cur *retrocita* dicatur à Lucretio. Si qui meliora dabunt, paratus illis apud me plauſus eſt. III.

Vallibus, &c.] Vide Emendationes.

Percurrit] Quod neceſſe eſt, ſi fiſtula compoſita vtaris, qualis erat, *fiſtula comparibus ſeptem compacta cicutis*.

Auidum auricularum] Id eſt, Omnes homines portenta & miracula libenter narrant; eaque à multis auditi iucundiſſimum illis eſt.

Hæc queis ſentimus] Vide Emendationes.

Lingua ſudantia templa] Satis audax metaphora videri queat, templum linguæ pro palato; ſed omnis locus extenſus & patens in veteri Latio templum dicebatur. Deinde τὸ *ὑπερῷον* ſeu *ὑπερῴα*, qua voce Græci palatum ſignificant, vt & *ὑπερῶν*, non minoris audaciæ videri debent: quamquam non aliter pedeſtres ſcriptores loquebantur. Quid autem, Poetæ non liceat illuſtri aliqua ſimilitudine aut metaphora, *&c.* rem variare?

Differitas] Huius vocis exemplum nullibi niſi apud vnum Arnobium reperias; is enim Lucretium libenter imitabatur. *Ita autem formatur* Differitas, inquit Gifanius, *quemadmodum* à prodigus *fit* prodigitas *apud Lucilium*. Sed Fallitur. Nam τὸ *prodigitas* à *prodigus* non magis mirabile ſit, quam à *bonus bonitas*, à *cupidus cupiditas*. Itaque *ἄμφω δύπτερα*. Nam aut *differitas* naſci potuit ex *differo*, *differitum*, vt à *facio facilitas*, à *pudet*, *puditum puditas* apud Varronem, citante Nonio. Quippe olim à *fero* dicebant *feritum*, vnde *offerimentum*, quod Diis offereba- IV.

tur apud Festum, id est *offerimentum*, F pro I, vt *optumus*, *maxumus*, &c. Aut etiam à διάφορος manarit, vnde analogos διαφορώνης, ex quo *differitas*. Neque vero adeo mirum est τὸ *differ*, cum vsus hodieque retineat *herbifer*, *armifer*, *umbrifer*, *sacrifer*, &c. vt *scutiger* & *armiger*. Quare à *differ* erit *differitas*, vt à *tener* fit *teneritas*. quam vocem à Varrone vsurpatam scimus, vt à Tertulliano.

Serpens hominis contacta saliuis disperit] Id vulgo fertur, creditur que à multis, quamquam sæpe expertus nihil tale animaduerterim.

Agam primum] Operarum erratum est. scribe, *agam. Primum.*

Promissa canum vis] Id est *immissa*. Inde ἰμασσήτες pro venatoribus apud Callimachum, & ἰμάγειν apud Plutarch. in Apophthegm. pro *venatum ducere*, seu *promittere*.

Anser] Nota historia est, Capitolium ab anseribus seruatum Gallis adscendentibus.

Maioribus principiis voci] Id est, Maioribus principiis quam sunt vocis principia.

Refrigescit plaga] Ad hoc referri debet illud quod de loco quodam Xenophontis alibi notaui, vbi θερμὸν pessime ab Interpretibus acceptum est. Nam *vestigia ferarum*, seu odorem impressum à corpore quiescentis feræ significat; ceterum per *plagam calidam* intellige recentiorem, atque adeo actuosiorem seu efficacem magis. In eo autem Poetice loquitur. Constat intensissimum frigus obstare effusioni liberiori odorum.

Percipiunt] Penetrant, vt *ægritudo me percipit*. iam alibi.

Reddita vitai] Vide Emendationes.

Meminisse iacet] Τὸ meminisse, memoria.

Lethi potitum] Ita sæpe Plautus in Captiuis, *Potitus hostium* pro, in potestatem hostium redactus.

Tanta est] Infra, sed suo loco, legitur hic versus. At illi alij duo, *tantaque sensibili*, &, *copia*, &c. delendi.

Arte madent] Arte instructa sunt; metaphora à re infectoria (quamquam & cibi percocti *madere* dicantur Plauto & aliis) eadem ratione *Lana bibere succum* dicitur Horat. & Virgil. Ita & Tertullianus de fraternitate Christianorum *qui vnum* (id est eundem) *spiritum biberunt sanctitatis*, & in lib. de pudicitia, *Ebibere notitiam Apostoli*. Eadem metaphora à re infectoria Platoni placuit in politicis pag. LVII. edit. Læmarianæ. Sed vrgent Operæ, & indicasse satis est.

Cum

Cum ſentimus id] Verſus ſpurius, cuius ſententia ſtare non poteſt.

Iſtud in his rebus] Vide Emendationes. Ceterum, ſi quod in Phyſicis Epicuri maxime improbabile eſt, hoc ipſum, quod hic aſſerit Lucretius, tale eſt. Sed quamobrem ita iudicauit? Videlicet (hæc mea ſententia eſt, alij fortaſſe aliam afferent) ſi Stoicorum opinionem ſecutus fuiſſet, videbat ſibi neceſſario admittendam eſſe Prouidentiam; quæ ex conſideratione & vſu partium humani corporis eluceſcit maxime. Inde eſt quod dicere ſoleo, Galeni librum de *vſu partium* ad comparãdam Dei eiuſque prouidentiæ cognitionem longe plus prodeſſe, quam omnes omnino aliorum libros, qui ſuper iis rebus conſcripti à veteribus fuerint. V.

Vt facere poſſimus quæ foret vſus] Iſtud *foret* ſatis probare videtur, legendum, non *poſſimus*, ſed *poſſemus*; Neque vt aliter loquamur ratio ipſa ſinat. Quis enim eum ferat qui ſic ſcripſerit, *Membra ideo nobis data eſſe aiunt vt illis vtamur ſi opus eſſet*; dicendum enim fuit, *vt illis vteremur*. Scribe itaque *poſſemus*. VI.

CAPVT II.

I. *Vetus lectio neceſſario reuocanda.* II. *De verſibus illis Lucretij in Quarto, quibus nonnulli tantopere offenduntur.* III. *Locus Lucretij à Palmerio male intellectus.* IV. *Emendatio noua in Lucret. tentata.* V. *Ariſtophanes in Pluto emendatus & eius Scholiaſt. excuſſus.* VI. *Ouid. emendatur in I. Triſtium; ibique interpres reprehenditur.*

D*Aret obiectum parmai læua per artem*] Nihil fortaſſe eſt quamobrem hic aliud quam quod prima fronte apparet quæratur; ſed nec abs re tamen fuerit dicere, clypeatos olim, & præcipue peltaſtas, diſcurſare per hoſtilia caſtra ſolitos, eo tantum fine vt obuios protruderent, quo ceteræ copiæ diſturbatos iam & perculſos aggrederentur.

Vitaque] Ita hoc loco vſurpat *vitam* vt Græci τὸν βίον, non

ζωὴν, pro experientia ſcilicet & πεῖρα ἢ ἐν τῷ βίῳ.

Corporis ipſa natura] *Ipſa*, id eſt per ſe ſe, vltro, δι' ἑαυτῆς.

Sed plurima] Legendum omnino *pluria*, id eſt plura.

Proporro] Deinceps. ἑξῆς δέ.

Velis ventoque feratur] Vt hic verſus cum ſuperiori omnino conſonet, (*his rebus vtrinque duabus*) optime coniecit Vir Max. legendum, *remis veloque*. alioqui velis & vento vna eademque res ſignificaretur. Illum adibis in Phyſiologia pag. D. XXXVII.

Tympana] Machina notiſſima eſt ex Lexico Vitruuiano Bernardini Baldi Vrbinatis.

Ille ſomnus] Non temere ponitur *Ille*. ἐξοχὴν enim ſignificat vt alibi; à quo ſcilicet tot & tanta in humanum genus promanant bona.

Reconflari ſenſus] Hic locus id confirmabit quod antea contra Gifanij ſententiam dictum eſt de *accenſis ſenſibus*. Nam *reconflari* eadem metaphora eſt ac τὸ *accendi*.

Suffulciat artus] Horat. *Stomacho fultura ruenti*.

Sepe etiam] Expungendus eſt hic verſus.

Contuſa] Muret. *Concuſſa*.

In qua ratione] Meditatione, occupatione.

Cernere bellum] Certare, decernere, *&c.*

Agere hoc] De ratione Philoſophica ſcribere.

Et quicumque dies multos] In hanc rem lepidiſſima hiſtoria eſt apud Lucianum.

Tunc quaſi carceribus] Verſus ſpurius.

Venantum] Venatorum, vt *medentes* pro medicis.

Accipitres viſe] Dicebant enim *hæc accipitris*.

Obeunt] Obire videntur.

Puſi] Puri, puſi, pueri, legi poteſt; eadem enim omnium ſignificatio.

Dolia curta] In vrbe populoſiſſima, ſi qua vnquam fuit (Romam dico) dolia in angulis platearum erant, in quæ peregrini homines vel ciues, qui de faciendo domi lotio (ſic enim loqui ſolent Latini) antequam in publicum proditent, non cogitarant, veſicam exonerare ſoliti fuerunt. Vnice ad hunc Lucretij locum facit quod apud Macrobiũ legere eſt lib. III. c. XVII. *Curta* autem ſemifracta, *&c.* ſatis ad eos vſus apta. Ceterum illa dolia laterития erant, vel figlini operis, non lignea.

Humorem ſaccatum] Honeſte poſitum pro lotio. Notum quid ſit *ſaccus* & *ſaccare*, vbi de vino & laticibus percolandis

agitur. Gall. *vne chausse.*

Babylonica magnifico splendore] Babylonica tapetia magnifica & splendida, vt apud Virgil. *Equos splendore nivali*, in Æneid.

Ætatis freta] Ætatis æstus & feruor, Adolescentia scilicet.

Ipsa dies] Matura rebus Venereis ætas.

E corpore quoque] Corpus persona est, *Salvete optima corpora.* Ennius.

Loca turgida] Sæpius de muliere, quam de viro occurrit.

Transactis omnibus rebus] Quasi τῷ Ἀφροδίτῳ πλείστοις, vti optimum scriptorem, & harum rerum peritum loqui scimus.

Decedit corpore toto] *Toto*, inquit, quod non temere. Hinc itaque sæpissime fit, vt mutilati parte aliqua corporis mutilatos etiam gignant; quod certissimis exemplis probari posset; nisi id alij fecissent. Semen itaque ex omnibus membris; Neque aliter sensisse Tertullianum constat, vti ostendit locus quidam, qui à me superius allatus est, cum tamen alia res ageretur.

Incitat irritans] Delendus versus.

Namque] Hunc versum cum duobus sequentibus expunge.

Muliebribus] *Mollicellis, delicatis, quæ meram spirent Cyprin.*

Hæc Venus est nobis] Hæc cupido, Veneris nomine dicitur.

Illæ] Illius.

Frigida cura] Necessario reuocandam arbitror lectionem MS. *feruida*; eam certe quiliber probabit, qui vnquam ex animi sententia dixit, *Nunc scio quid sit amor*.... Cura illa, de amore dico, feruida est, *coquit, vrit ille nitor, μαλερὸν βέλος, πυρὶ πάντα βίβαται.* Post illam *dulcedinem* tum *anxifera cura* succedunt, vti Cicero vocauit. Locus Horatij, *Frigida cunarum fomẽta relinquere posses*, qui ab Interprete allatus est, hauddum etiam odorati potui quo pertineat; Nihil enim ad Lucretium, *&c.* I.

Sed fugitare decet] In toto Latio, quantum quantum est, nihil, vt opinor, quidquam legas, quod æque legi oporteat, atque eos versus qui hunc sequuntur. Sed tamen reperti olim fuere nõnulli, hodieque reperiuntur eius generis bene multi, qui illos ab oculis hominum, si fieri queat, remouendos esse contendant, quasi si insigni quadam turpitudine scateant. Miserum itaque poetam nostrum, cuius tam frugiferum, tamque salutare consilium, adeo improsperos euentus habeat. Quamuis enim totis exclamet faucibus, II.

Sirenas hilarem nauigantium pœnam,

Blandaſque mortes, gandiumque crudele,
Effugite, ô miſeri, tortumque ab littore funem
Rumpite;

Quamuis tot argumentis probarit, certiſſimam homini peſtem ab re Venerea eſſe, atque adeo cane peius & angue vitari oportere nugiuendulas iſtas mulierculas, quæ ſuos amatores offrenatos ductitant; Quamuis rem, famam, ſanam mentis corporiſque valetudinem, ea via defluere oſtenderit; Tamen id vbi præſtitit, ibi tum Viri boni, Heus, (inquiunt, & quam longe quidem) fuge turpia, obſcena dicta, *ſpurcidicos*, *immemorabiles verſus*, *amationes*, &c. Sed, ô boni, ſi boui eſtis, nihil hic ſpurcidicum, nihil immemorabile; Si quid tale videbitur, id vitio legentis, non poetæ adſcribendum erit. Hoc certe videor affirmare poſſe, Si, quæ à Lucretio hic ſcribuntur, ea pro fœdis & flagitioſis dictis habebuntur, longe illis turpiora, longeque fœdiora reperiri in eo libro poſſe, quem nemo ſine præſenti famæ periculo reprehendat. At enim, ſentio, Virum illum ſanctiſſimum, quem appellare, nunc quidem, haud ſane magnopere attinet, dicent ea gratia rem ipſam, quamuis turpiſſimam, tam aperte tamque perſpicue tractaſſe, vt ex tanta tamque flagitioſa deſcriptionis fœditate vitium illud magis auerſabile fieret. Fateor, neque vnquam aliter ſenſi: Sed Lucretius quo fine ſcripſerat? an vt lenonias operas præberet, & ex peſſimo omnium mercimonio rem faceret auctiorem? Hoc quidem multis temporibus alij poetæ fecere, quibus profuit, & nunc fortaſſe nonnullis prodeſt; Sed vitæ integritas, grauitasque morum, ac tot ſaluberrima præcepta hic illic per totum opus ſparſa, huiuſmodi ſuſpicionem longe à Lucretio amoliuntur. Paucis dicendum; vin' ſcire quod ipſi conſilium fuerit? En tibi:

Sed fugitare decet ſimulacra, & pabula amoris
Abſterrere ſibi, atque alio conuertere mentem;
Nam certa & pura eſt ſanis magis inde voluptas.
Quam miſeris: Etenim potiundi tempore in ipſo
Fluctuat ineertis erroribus ardor amantum;
Nec reperire malum id poſſunt quæ machina vincat.
Vſque adeo incerti tabeſcunt volnere caco.
Adde quod abſumunt vires, pereuntque labore,
Adde quod alterius ſub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, & vadimonia fiunt;

Languent officia, atque egrotat fama vacillans.
Si neſcis, etiam *medio de fonte leporum*
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat.
Aut quod conſcius ipſe animus ſe forte remordet,
Deſidioſe agere ætatem, luſtriſque perire;
Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit;
Quod cupide affixum cordi viueſcit vt ignis;
Vnde fit *vt melius* multo *vigilare ſit ante,*
Quâ docui ratione, cauereque ne inlaqueeris.

Ain' tu, Lector, qui ita loquantur, eos *hortatores ſcelerum* vocemus, an dehortatores ſimul facundiſſimos, ſimul acerrimos?

Conuerſum] Al. melius, *conceptum.*

Inueteraſcit] Ita Terent. *feci vt inueteraſcerent*, id eſt viuerent; diu deſiderarentur atque expeterentur. Ita etiam Tullius.

Miſeris] Amore perditis.

Rabies illa] Rabiei illius. Sic enim nomina quintæ olim inflectebantur. *Dius*, gen. *Dies*, vel *Die*, vel *Dij*; Veteres paſſim.

Pœnas frangit] Doloris, & morſiuncularum ſtimulos minuit.

Tennia quæ vento ſpes raptat ſæpe miſella] Vide Emendationes.

Denique conlatis membris tum flore fruuntur III.

Ætatis] Amicus quidam meus monuit, hunc locum ita à Palmerio legi:

Denique conlatis membris cum flore luuntur
Ætatis ..... *Luuntur* autem erit λύονται. *flos ætatis* ſignificabit τὸ γεγὼς, ſeu, vt lepide vocabat Lucilius, *Mutonis lacrymas*, Rem bellam ſcilicet, & ter bellam! Vides. præclara ingenia non amant quod in medio poſitum eſt; Quid enim facilius Latiniuſque, quam *frui ætatula, flore ætatis frui*? Quare Palmerio comes alius quærendus eſt; ſolus eo.

Machina] Græcum eſt; τὸ μηχανὴ, τὸ μῆχος; Res nota.

Ægrotat fama] Græcorum imitatio. Eurip. Med. νοσῶ τὰ φίλτατα. Ariſtoph. νοσῶ τὸ δίκαιον. Latini imitati ſunt; ſed loci ab aliis notati fuere.

Vnguenta] Vide Emendationes. Cum autem τὰ *unguenta* IV. locum hic habere nequeat, fortaſſe legi poſſit *Tyrrhena*. Noti ſunt Tyrrheni ſeu Tuſci calcei, vt & Sicyonij. Vtrique enim & ſplendidorum hominum erant & delicatiorum.

Thalaſſina] Cæruleï quidem coloris, ſed qui viridantis aliquid habeat.

Bene parta] Terent. *Bene parta mei patris.* Locum Plauti in

quo meretrices *fundis exornatæ incedunt*, protulit Interpres; ei hunc Ouidij addas licet, quo de puella conqueritur amator:

Illud & illud habet: nec eâ contenta rapinâ
Sub titulum noſtros miſit auara Lares.

Id eſt, ita effecit, vt ædes meæ proſcriptæ fuerint vænales.

Anademata] Redimicula, faſciolæ, catenulæ, *&c.*

Melitenſia, Ceaque] Veſtium genera, ab inſulis vnde aduehebantur. Diodor. alicubi. Locus Ciceronis notiſſimus, vt & ille alter Plinij. Ceterum hæc lectio à Turnebo conſtituta fuit.

Eximia veſte conuiuia] Conuiuia, quorum veſtes ſtragulæ, culcitræ, puluinaria, *&c.* exquiſiti operis ſunt.

In amore proprio] Amor proprius eſt, cum quis à mulierculâ ita amatur, vt omnes alios illa abs ſe ſegreget; Cui opponit Lucretius *amorem aduerſum & inopem.* id eſt, in quo multa tibi aduerſa ſint, quique *ἀμηχανίαν* afferat.

Prendere quæ poſſis] Hæc mala in amore felici ſunt; quid in aduerſo? tot tantæque ibi ſunt calamitates, vt nemo non illas facile peruideat.

Nam hoc faciunt homines] Hæc particula *Nam* refertur ad *τὸ, Niſi tute obuius obſtes*, &c. id eſt, niſi tute ipſe tibi fucum facias, & amiculæ ea tribuas animi corporiſque bona quæ non habeat, In eam rem locus inſignis eſt apud Platonem in V. Politicorum, vnde ea hauſta ſunt quæ à Plutarcho in lib. *περὶ τῆς ἀκούειν*, vt & in lib. de diſcrimine amici ab adulatore, & quæ ab Ariſtæneto in Epiſt. XVIII. ſcripta fuere; Sed quæ propter temporis anguſtias & morem meum nolim trāſcribere; vt nec Ouidiana ex II. Artis, ab illo verſu,

Parcite præcipue vitia exprobrare puellis, &c.

Atque alios alij irident, &c.] Hos tres verſus deleri velit Lambinus; at ego nolim; ſunt enim Lucretiani & optimi ſenſus. Amatores quidam ſuadent amico ſuo, qui deformem puellam amet, vt propitiam ſibi Venerem faciat, à qua huiuſmodi amor immiſſus ſit, cum interim ipſi minus amabilem, minus venuſtam, ament, *&c.*

Nigra μελίχρως eſt] Quæ plane nigra eſt eam *μελίχρων* vocant, id eſt colore mellis, ſeu fuſcam. Ouid. *fuſca vocetur*

Nigrior Illyrica cui pice ſanguis erit.

Immunda & fœtida, ἄκοσμος] Quæ prorſus immunda eſt, eius vitium nobis ipſis occultamus, nam *ἄκοσμον* vocare ſolemus, quæ cultum & nimiam ornamentorum curam reſpuat.

Cæsia Γλαυκὸν] Oculi cæsij, seu *noctuini* (locus Plauti notus est) non probabantur. Vt tale vitium leuarent, amicam suam *parunlam Pallada* vocabant. γλαυκῶπις Pallas Homero millies.

Δορκὰς] Capream vocabant, quæ neruosior esset & quodammodo lignea.

Paruola, pumilio, χαείτων ἴα] Quæ paruula & pumila sit, dicunt eam esse ἴαν χαείτων, totam ex sale, & facetiis & elegantia constare. Ceterum χαείτων μία, vel ἴα legas nil interest.

Magna, &c.] Quæ talis est, eam κατάπληξιν, quasi *terribilem*, &c. locus ex *Cantico Canticorum* hic proferri posset. *Plenam* autem *honoris* intelligo venerandam, vel quæ solo aspectu reuerentiam in animis virorum ingeneret.

Balba, loqui non quit, ψελλίζει] Si qua ita balba est vt vix loqui possit, dicunt eam ψελλίζειν. Est autem leuissimum oris vitium ψελλισμὸς, quale in Alcibiade fuisse docent Aristoph. & Plutarch. at ψελλισμὸς dicitur, cum præceps balbuties facta est. ψελλὸς circa literam R. labitur, vt ἀλᾶ: pro ἀρᾶ:, ψελλὸς autem totas aliquando syllabas obterit, & misere perdit.

Muta, pudens est] Si qua est pæne muta, pudentem esse dicimus. Præ pudore non libenter loquitur, aiunt.

At flagrans] Ardentior paulo, & nescio quomodo inquieta.

Odiosa] Importuna, &c. eam λαμπάδιον vocamus; quia faces è picea &c. crepitant: nam apud veteres fax è ligno fissili & *inspicato*, vt Virgilius vocat, fiebat, sine cera, resina &c.

Ἰσχὸν εφωμίνιον] Amasia Græce εφωμίνη dicitur, sed εφωμίνιον amasiola, seu amicula. ἰσχὸς vero inter macrum & habitiorem est; quod plerique non obseruant. Gracilem vocauit Ouidius. *Sit gracilis macie quæ male viua fuit est.* Locum autem Lucretij in oculis habebat Ouidius. Tale aliquid est in illo Lucilij *Vix viuo homini ac monogrammo.*

Pedirrò vero est, iam mortua tussi] Quia tussis, postquam in ἕξιν abiit, aut certe diuturnior est, corpora tenuat; ideo, vt hoc vitium verbis minuerent, puellas eiusmodi ῥαδιναὶ vocabant. Vnde à Theocrito Cyparissi ῥαδιναὶ dicuntur; vbi ἐπμήκεις καὶ λεπταὶ, ait significari Scholiastes.

At gemina & mammosa, Ceres est ipsa ab Iaccho] Hunc locum laudat Arnobius lib. III. Ceres autem mammosa pingebatur; vnde & illi solenne epithetum, πυρὸς, & causa in promptu est. Ceres ab Iaccho, id est Ceres ἡ τοῦ Ἰάκχου, quam scilicet Iacchus seu Bacchus amauit. *Ipsa* autem comparationem ἀκριβεστάτην

innuit, ita vt eiusmodi puellam dicas esse pæne *ipsammet* Cererem. Per geminam autem intellige corpulentiorem & pleniorem, vt *duplex ficus* Horat. & *duplex spina* Virgil. in Georg. de boni equi signis; quod ille à Varrone habuit lib. II. R. R. c. 7. quamquam hoc posterius aliter intelligi possit.

Simula σιλωὴ] Quia fere simi pingebantur Sileni, Bacchi comites, vt & Satyri. Sileni seniores & Satyrorum magistri. Vide Casaubonum in aureolo libello de Satyrica, *&c.*

Labiosa φίλημα] Inter blanditias erat, *meum osculum*, *meum suauium*, φίλημα, φιλημάτιον, & labiosæ habent quî osculentur.

V. *Cetera de genere hoc longum est si dicere coner*] Cetera de genere hoc *pane infinita sunt*, neque illa *attingere coner*; sed optimi scriptoris locum emendabo, qui hodie à nemine intelligitur. Apud Aristophanem in Pluto anus quædam est facetis sane & lepidis morata moribus. Ei olim adolescens quidam fuerat, formosus sane & strenuus, quique res ipsius ex sententia procurabat. Id quandiu factum est, tandiu nulla inter eos simultas, iurgium nullum, querela fuit nulla. Sed *mala ætas*, *mala merx*, inquit Comicus; neque libenter vetulam amet qui potiorem conditionem habeat. Itaque amasius ille bonæ mulierculæ vbi primum habere cœpit vnde res constabiliret suas & sibi meliuscule faceret, deserta misella animum suum alio contulit; quæ res aniculam ita perculit, vt eo dolore amens & plane perdita cœlo terræ que ærumnas narraret suas, vt in Medea Ennius & Eurip. dixerunt. Ibi autem cum chorum adiisset, inter ceteras verborum delicias, quibus ad se se vsum esse olim adolescentem commemorat, se ab illo vocari solitam esse ait *Nitarium* & *Batium*.

Καὶ νὴ Δί', εἰ λυπουμένην γ' αἴσθοιτό με,
Νιτάριον ἂν καὶ Βάτιον ὑπεκορίζετο.
Et per Iouem, sicubi me tristem cerneret,
Nitarion appellabat, aut Batium suum.

Quæritur itaque quid sit Nitarium, quid sit Batium. Alij alia fortasse conferent, nos ea, Lector, quæ iam iam leges. Scripsit olim Symmachus, Aristophanis Interpres, ideo *Nitarium* vocatam fuisse aniculam, quod Nitarus quidam ob mollitiem famosus fuerit. Sed contra iudicium faciat qui amiculæ blandiens, eam aut Bathylli nomine, aut Ganymedis, vocauerit; Quare ridicule Terentianus ille Thraso fecit, qui corã Thaide ausus sit dicere, *Ego illum Eunuchum, si sit opus, vel sobrius.* Alij autem

autem qui eam ſententiam Symmachi probare non poſſent, Nitarium plantæ genus eſſe dixerunt, vnde nullus eſſe ſenſus poſſit, niſi, [Me quaſi pro floribus habebat,] tem plane fatuam & imperito magiſtello dignam: Δῆλον τὸ αἰσῖν, ὅτι, ὡς αὖθις εἴρηται, inquit. Didymus autem ſcribit *Nitarium & Batium* eſſe blanda dicta, quibus mulierculas delinibant, NITAPION ΔΕ ΝΕΟΤΤΙΟΝ, *eiusmodi rogatum*. Alij vere σκωπτικῶς homines aiunt βατιὸν ſignificare ὄπισθεν, podicem ſcilicet, atque inde Βάτιον vocatam illam mulierem fuiſſe; quod ita ridiculum eſt & ineptum, nihil vt ineptius quidquam fingi queat, vt ne de turpiſſima imagine dicam. Quin & vocem illam ſignificare fatuum aiunt, vel mollem & delicatum, vti *batus piſciculus* eſt (quem tamen eundem eſſe arbitror, qui apud nos *Raya* dicitur, non inter piſciculos habenda.) Denique pumilas mulieres βατίλας dictas fuiſſe aiunt; quod tamen Græci ſermonis ratio non patitur, dicendum enim fuit βατύλας, forma diminutiua à βατὸς exiguus. Et hæc quidem ab illis ſcripta fuere; Videamus ecquid aliquanto meliora ſint, quæ mihi in mentem. Legendum puto, non Νιτάριον, quod nihili eſt, ſed Νηταίριον, id eſt *anaticulam*, à νῆσσα; vnde ex Dorico ἀνᾶσσα Latinum *anas* prodiit. Inter ceteras autem amatorculorum blanditias aues locum habebant; idque non apud Græcos & Italos tantum, ſed apud Hebræos ipſos, qui interdum belli homines erant, & columbulas & turtures in eam rem adhibebant. Sed de anaticula locus Plauti in Aſin. ſuffecerit:

Dic igitur me anaticulam, columbam & catellam,
Hirundinem, monedulam, paſſerculum.

Βάτος autem auicula etiam eſt, ea ipſa, opinor, quam *rubellinam* vocamus, aut alia quæuis ex earũ genere quæ βάτοις ſeu rubetis aut ſpinetis delectantur. Hoc itaque mihi debebit Ariſtophanes, quod, qui locus antea à nemine intelligebatur, nunc planus erit & perſpicuus. Ceterum æquitatis mex eſſe arbitror agnoſcere Didymum, doctiſſimum illum & laborioſiſſimum grammaticorum, non aliter olim ſenſiſſe, atquę nunc ſentio; ſed ab imperitis compilatoribus locus illius ita corruptus eſt, id vt hodie apparere nequeat. Nam in illis verbis νεόττιον οἱονεὶ κορώνιον, mendum eſt. Pro νεόττιον autem legendum νήττιον, quod idem eſt ac νηταίριον ſeu *anaticula*. Locus Scholiaſtæ καὶ βάτης ſic habet: Σύμμαχός φησι, Νίτταις πολὺς ἐπὶ μαλακίᾳ ἐνυβρίζόμενος ἐν τοῖς ἐξῆς δράμασι καὶ Βάτης. καὶ τὰς μικρὰς ἢ θηλείας, Βατίλους

ἴλεγεν. ἡ Θεοπόμπου δρᾶμά ἐστι Βατύλη. πῶς δὲ γύπαιον ἢ βάτον εἶδη φυσῶσι. δήλει δ' εἰπὼν ὡς αὐτὴ μὲ εἶχε Δίδυμος δέ φησιν ἀποκρίσματα σοφῶν γυναικῶν. γύπαιον δὲ, νεόττιον, οἱονεὶ κορέσιον. ἄλλως. φιλοφρονητικὴ ἡ προσφώνησις. βάταλον δὲ τὴν ὕδραν παρὰ τὸ βάπτον. τὸ δὲ σύγκαλυμμένως ἀναγινώσκειν, αἰδέσιον, ἢ δυνάται βάπτειν αὐτὴν ἡ τρυφερὸν ἢ μαλακὸν, διὸ ὁ βάτος τὸ ἰχθύδιον.

Quoi Veneris, &c.] Cuius membra Venerem ipsam & omnes eius suauitates adæquent.

Eadem turpi] Eadem ac turpis facit.

Quem si iam admissum] Vide Emendationes.

Veneres] Amiculas, &c.

Vita postscenia] Metaphora à theatro. De hac mulierculaum cautione vide Ouid. de Remed.

Et si bello, &c.] Horum versuum hæc sententia est: Quin etiam, nisi plane difficilis est & morosa, satis multa apud illam videbis, quæ efficient vt magno nisu opus non sit ad deprehendenda corporis vitia; sed ea sinet vt peruideas, sperans te non ita illis offensum iri, quippe quæ non vnius mulieris propria sint, sed communia omnium.

Et commiscendo] Scio locum hunc à quodam tentatum esse, sed nil necesse fuit.

Volta] Pro *voltus*. Sic veteres, & iam, ni fallor, alibi Lucretius vsurpauit.

Conflixit] Pro *commisit*, &c.

Origo] Sexus.

Nec diuina fatum] Contra illos qui sterilitatem mulieri aut viro à Diis immitti putabant.

Harmonia] Intellige temperamenti conuenientiam, συναρμογήν. Locus Epicratis in Antilaide apud Athenæum, quem citat Gifanius, ad hunc versum nihil quidquam facit. Cum enim de Laide iam vetula loquens Epicrates scribit, Ταῖς ἁρμονίαις τῆ διαχαλᾷ τῦ σώματος, ibi αἱ ἁρμονίαι nihil aliud sunt quam iunctura & articuli corporis. Itaque risum debet Thraso Lambinianus, quod ei toties euenit, quoties Græca, in quibus imperitissimus erat, voluit attingere; quod Index hominis facile ostendat.

Pondus] Veteri pondus, fœtus est.

Genitaliter apta] Ita vt aliquid gignatur.

Clunibus ipsa] Vide Emendationes. Locus Lucilij hic adscribi possit; sed apud Nonium legatur.

Coniugibus noſtris] Etiamſi vulgo ferant cælibem vixiſſe Lucretium. Sed figura notiſſima eſt.

Nec diminitus eſt interdum] Iſtud *eſt* ab obſcitantia typothetæ ortum fuit. itaque tollendum.

Facile] Libenter. Terent. Vt ego illi *facile innolem in capillum!*

Et hæc quidem de ampre Lucretius; in quibus explicandis ſi paulo breuior fui, prudens ſcienſque feci, qui viderem, ita comparatum eſſe totum illud negotium, vt ad illius intelligentiam nemo interprete opus habeat. Sed dum ſciens prudensque pleraque tranſilio, aliquid mihi inſcienti & imprudenti euenit, quod nollem factum, fieri infectum ſi poſſet; Emendationem ſcilicet cuiuſdam loci Ouidiani prætermiſi, qui & ingenij pleniſſimus eſt & elegantiorum hominum cura digniſſimus. Is in I. Triſtium legitur, Elegia I. ſub finem. In ea librum ſuum, quem in Vrbem mittebat, alloquitur, eique mandata his verbis dat: *Poſtquam in muſeium noſtrum perueneris, ibi fratres tuos aſpicies, parue liber; quos ego eodem ſtudio quondam produxi; Pleroſque omnes facile agnoueris, quippe qui titulas apertos oſtendant; ſed procul ab illis tres in intimo angulo latitantes videbis, qui, &c. eos oaue ſalutes; cum enim tot mihi calamitates attulerint, parenticidæ potius quam alio quouis nomine tibi vocandi erunt.* Sed poetam ipſum audire ſatius eſt: Sic igitu ſcribit: VI.

Cum tamen in noſtrum fueris penetrale receptus,
Contigeriſque tuam ſcrinia curua domum;
Adſpicies illic poſitos ex ordine fratres,
Quos ſtudium cunctos euigilauit idem.
Catera turba palam titulos oſtendit apertos,
Et ſua detectâ nomina fronte gerit.
Tres procul obſcura latitantes parte videbis,
Hi quoque, quod nemo neſcit, amare docent.

Otioſe, opinor, legiſti: Ecquid igitur ſentis vitium in poſtremo diſticho eſſe?

Hi quoque, quod nemo neſcit, amare docent.

Qua enim ratione HI QVOQVE amare docent, cum tres tantum *artis amatoriæ* libros ab Ouidio ſcriptos eſſe conſtet? Quamobrem cum τὸ QVOQVE locum ibi habere nequeat, legendum, manuſcriptis, quantum eſt, reclamantibus,

Tres procul obſcura latitantes parte videbis;

Quos tandem, Ouidi?

HOS QVI, quod nemo neſcit, amare docent.

nos scilicet qvi de arte amandi tractarunt. Sed tandem sit modus, & ad quintum Lucretij librum transeamus Ceterum an hæc emendatio cuiquam vsque adhuc in mentem venerit, nescio, nisi quod in editione M. DC. LXI. nil tale animaduerti; vt nec in omnium postrema, anni M. DC. LXII. Sed in hac tamen aliquid reperi circa loci huius explicationem, quod tale est, vt nil imperitius, nil homine mediocriter erudito indignius fingi possit. Si certe ad illud exéplum cetera in eo libro se habent, tanto omnium pessima editio est quanto omnium splendidissima. Hunc enim versum, *quod nemo nescit, amare docent*; sic ibi explicatum reperi, quasi dixerit poeta, *Hi docent amare, quod opus à me compositum esse nemo ignorat*. ridicule. Sententia enim Ouidij fuit, libros illos id docere quod cuncti sine omni magistrorum opera nouerunt; quid? amare scilicet. Neque enim præceptore opus est, id vt addiscas O acutum hominis iudicium, quisquis notam adeo bellam ex Merula suo excerptam ibi adscribendam curauit!

IN LIBRVM V.

I. *Circa locum Lucretij erraſſe Lactantium.* II. *Epicurus* σωκρατίζων. III. Οἱ ψυχῶντες τὸν κόσμον *apud Ariſtotelem, item* οἱ ῥέοντες *apud Platonem, qui?* IV. *Ouidij emendatio.* V. *Locus Lucretij male acceptus.* VI. Tardæ noctes *apud Virgil. ſunt noctes æſtiuæ. atque in eo interpretis Lucretiani error.* VII. *Gifanij & Lambini error.* VIII. Viuum ſepulcrum *apud Lucretium à Longino reprehenſum in Gorgia.* IX. *Coniectura in Lucretio.* X *Verſus ſpurius nunc primum notatus.* XI. *Vt & alius.* XII *Alia coniectura in Lucretio.* XIII. *Difficultas interpretis circa Lucretij locum ſublata.*

IN his duobus libris, qui ſuperſunt, Lector, eo breuior ero quam etiam in ſuperioribus fui, quod eorum materia nihil habeat difficultatis, aut omnia ad τὸ Epicuri ἀδιάφορον conuertantur. quod ſemel dictum eſto. Deinde cuilibet liberum eſt ea legere, quæ fuſe à Viro Maximo in libris de Phyſiologia ſcripta ſunt.

Fingere laudes] Vide Emendationes. Manil. I. *In cœlo vibrantia fulmina fingunt.*

Eius] Epicurum intelligit.

Deus ille fuit] Errat Lactantius, qui exiſtimauerit hæc de Epicuro ſcripta non fuiſſe, ſed de Pythagora, Thalete, aut &c. Id certe refellit verſus ille, *Cuius ego ingreſſus veſtigia*, qui mox occurret. Hunc autem locum prorſus reſpiciebat Cicero, cum I.

in I Tuſcul. ſcripſit: *Que quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari nonnullorum inſolentiam Philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiuſque* inuentori & principi *gratias exultantes agunt, eumque* VENERANTVR VT DEVM. *Liberatos enim ſe per eum dicunt* GRAVISSIMIS DOMINIS, *&c.* Hoc notaſſe profuerit.

In tam tranquillo, &c.] Tale aliquid apud Lucilium; ſed & apud Terentium idem legas.

Reperta] Εὑρήματα. Inſtituiſſe, inueniſſe.

Etiamnunc] Id hodieque verum eſt; nam vix ſexta orbis pars triticum nouit.

Viui] *Agitari vita* haud poterat.

Quid Nemeeus, &c.] De Herculis laboribus ageretur, niſi pueri iſthæc noſſent; & alio properandum.

Hiatus] Λίκνοι χάσμα ὀδόντων. Anacreon.

Diomedis] Thracem Diomedem intellige.

Pelageque ſeuera] Σπυγὸν πέλαγος. *amnemque ſeuerum*] Virgil. de Acheronte.

Quo neque noſter adit quiſquam] Cicero certe aſſerit ſua tempeſtate non latius nauigari ſolere quam ab oſtiis Ponti Euxini ad Columnas Herculis.

Que loca] Subaudi *tamen*. Quæ *tamen* loca.

Inſinuandum] Prœlia inſinuandũ, id eſt, ſubeunda ſunt prœlia.

Cuppedinis] Cupiditatis.

Perinde] Similiter. *Non armis*] Vt Herculis. *De diuis*] Librum Epicuri περὶ ὁσιότητος intelligit. *Sed ſimulacra*] Quæ *ſimulacra* vulgus pro animis à corpore ſeparatis accipit. Vide Gafarelli collectionem de *Taliſmanis*. *Huc*] Iunge cum τῷ *Vt*, verſu ſequenti. Itaque mundum eſſe *interibilem* (ſic loquitur Tertullianus,) nunc probabit.

Que nullo tempore] Intellige Chimæras, Centauros, Scyllas, Hermaphroditum, *&c.*

Veſci] Vti. Locus à Lambiuo reſtitutus.

II. *Que ſupra caput athereis*] Plane vt Socrates. Itaque quod vulgo Socrati ab aliis tributum eſt, id Epicuro tribuit Tertullianus lib. II. ad Nationes. *Sed Epicurus qui dixerat*, Quæ ſuper nos nihil ad nos, *cum & ipſe cœlum aſpicere deſiderat, ſolis orbem pedalem deprehendit*, &c.

Dominos acres] Deos. Vide ſupra locum Cicer. ex I. Tuſcul.

Vna dies dabit exitio] Ouid. ex hoc fonte hauſerat, *Exitio terras cum dabit vna dies.*

Exitium] Subaudi τὸ, nempe, *&c. Ante*] Iunge cum *insolitam. Visu*] Visui. *Nec iacere ende manus*] Iacere in manus, id est sensibus subijcere; probare testimonio sensuum, quæ *via proxima*, id est tuta & compendiosissima est ad veri cognitionem, *&c. Flectat*] Auertat à nobis.

Qui ratione sua disturbent mœnia mundi] Elegantissima figura, Ratione sua disturbant mœnia mundi, id est, probant mundum interiturum. Ita Virgilius, *ingentes erigit alnos*, id est, describit quo pacto ex Heliadibus alni surrexerint. Inde apud Aristotelem *οἱ γενῶντες τὸν κόσμον* (*generantes mundum*) id est, qui probant mundum genitum esse, mundum natiuum esse. Et illud Platonis notandum, qui *τὰς ῥέοντας* (*fluentes*) alicubi vocat eos ex Philosophis qui omnia in fluxu perpetuo esse dicerent. Eadem figura vsus est Manilius lib. I. cum de Philosophia loquens ait, III.

Eripuitque Ioui fulmen, viresque Tonantis, leg. *tonanti.*
Et sonitum ventis concessit, nubibus ignem.

Id est, probauit, illa omnia causis naturalibus niti, neque ea Deos curare. Locos hic plures ex libris sactis afferre possim; Adde locum alium Lucret. p. 153. *Nec fas esse deûm*, &c.

Immortalia mortali sermone notantes] Id est, ea mortalia appellantes, quæ immortalia sint.

Quidquid] Quidque, iam alibi.

Seorsum anima atque animus] Hæc in III.

Quare etiam sedes] Quæ tenuitatis differentia est nos inter & deos ipsos, eadem inter sedes deorum & nostras est. Itaque *tenues de corpore eorum* significabit, tenues esse quasi ex iisdem corpusculis constent, quibus & dij constant.

Tali] Tali ὄντι, seu Deo seu homini.

Nec fuit in numero] Rerum crearatum.

Specimen creandi] Sic al. sed Lamb. *creando*, melius.

Auidam partem] Magnam, multam. supra.

Feruidus ardor] Zona torrida. *Assiduusque*] Zonæ extimæ.

Vitali auxilio] Emẽdat Muret. *vitai auxilio. Ipsa*] Sua sponte.

Ferme] Μείωσις est; debuit enim plane & diserte concludere Sed ita alibi locutus est. Donatus, *ferme* pro *facile* in Andr.

Limatur] Melius *libatur.*

Magnus decursus] Subaudi, *Idenim* magnus decursus aquarum declarat, *&c.*

Retexens] Ἀναλύων, καταλύων. resoluens.

Aëris mare] Aëris capacitatem, *vim*. *Fluentis*] Suo fluxu.

Inrigat cœlum candore] Ita Manil. II. *irriget orbem omnia pervolitans.* Ita & Tertull. de Pompeiis, (vrbs eſt Italiæ) *Perfudit ignis Pompeios.*

Ardore miniſtro] Ardoris operâ; ita efficiente ardore.

Tremere] Notat tremulum aſtrorum lumen.

Celeri] Celeriter lumen ſuboritur, vnde, *&c.*

Denique non monumenta] Vide Emendationes, vt & circa verſus ſequentes.

Bellum Thebanum] Paulo antiquius clade Troiana; paulo, inquam, cum conſtet quoſdam duces bello Troiano interfuiſſe, quorum patres Thebas oppugnarint.

Natura hæc rerum] Notandum maximè; Intelligit enim Phyſicam. Plane eadem ratione Horatius, qui interdum audacior eſt, de Pythagora dixit, *naturæ non ſordidus auctor.* Ratio autem hoc loco Philoſophia eſt.

Poſſim vertere] Pro, *vertam.* Exempla alibi. niſi ita intelligas, ſuperbiuſculum fuerit; quamquam vera prædicat; quis enim ante Lucretium?

Darent late cladem] Pro *dediſſent.* Terent. in Adelph. *Nam ſi eſſet vnde id fieret, faceremus*, pro, *ſi fuiſſet*, & *feciſſemus*. Aliter locus ille intelligi non poteſt; Demea enim & Micio iam tum in re ampla erant.

IV. *Haud igitur lethi præcluſa eſt ianua cœlo*] Emenda obiter Ouidium; occaſione enim quamlibet leui vti volo. Locus eſt II. de Ponto Eleg. VII.

Sed quia res timida eſt omnis miſer, & quia longo
Tempore lætitiæ ianua clauſa meæ eſt.

Legendum, *ianua clauſa mea eſt.* Iamdiu eſt, inquit, cum ad me lætitia non reuiſit; ſcilicet illi *ianua mea* occluſa eſt.

Membra] Elementa, &c.

Ignis enim ſuperauit] Ex fabulis Poetarum hoc dicit, ὑπ' ἀφ' ἑαυτῆς. quod oſtendit ille verſus,

Scilicet vt veteres Graiûm cecinere poetæ.

Tandem vt conueniant] Vide Emendationes.

Inde-loci] *Locus* ſæpe pro tempore ponitur. Itaque inde-loci ſignificabit *poſtea*. Plaut. Ter. Lucil.

Diſcordia quorum] Iſtud *quorum* iungi debet, non cum *diſcordia*, ſed cum *interualla*, *vias*, &c.

Hoc eſt à terris] Explicatio illarum vocum, *dare motus conne-*
mentes,

nientes, id est, inquit, separare cœlum à terra, *&c.*

Secreto] Seiuncto, segregato.

Hunc exordia sunt solis] Vide Emendationes.

Expressus de corpore sudor] Ex sententia Empedoclis. Vide Emendationes ad lib. II.

Turbare] Παθητικῶς.

Significat Ponti mare] Perennem ætheris cursum probari ex motu perenni Ponti Euxini in Bosphorum Thracium, inde in Propontidem, Hellespontum, *&c.* sine refluxu; Sed vide tamen Gyllium. Poterunt & ea legi quæ olim ad primariæ nobilitatis Virum Philippum Iaucurtium Vilarnoliæum scripsi. Epistola edita est.

Immania templa] Male Gifan. *inania.*

Cibus] Astra enim vaporibus pasci putabant. Virg. & alij.

Vegeat] Agitet. actiuum est vt alibi, & apud Lucil.

Insita fidit] Optime Lamb. sed non ita Gifan. qui, *viuit.*

Quis potis est] Vide Emendationes

Filumque videri] Sic Lamb. è vestigiis MS. *filum.* optime. namque ita alibi Lucret. al. *sublime.*

Ex vno capite] Nam caput amnis Latini vocant.

Ægocerotis brumales flexus] Mox *metas* vocabit, eleganter. Manil lib. III. *nodos*, vt & lib. II. non minus eleganter. sed Lucretij imitatio est; infra enim, *anni nodus vmbras exæquat.* *Ægoceros* autem Capricornus.

Canceris] Ita olim dicebatur; nunc *cancri.*

Nonne vides] Quod multi quidem negant, etsi constet numquam fere tempestatem fulminantem fieri, quin hoc eueniat.

De longo cursu] Post. vide quæ ad I. *Extima* autem *cœli* vocat hoc loco partes occiduas ad Atlanticum.

Itere] Sic veteres pro *itinere.*

Auroram] Hoc loco *aurora* Dea, seu persona, non est, sed splendor. *Aura* enim vel apud Virg (*auri aura refulsit*) splendorem notat, ab αὖρος, quod in vetusta illa Græcia *aurum* significabat, vnde θήσαυρος. De Matuta autem seu Leucothea, vnde *matutinus*, &c. res nota est.

Quod genus Idæis] Diodori locus in eam rem illustris, lib. 17.

Veste] Lanugine. Grammatici passim & Virg. interpretes.

Non nimis incertis] V. Emendationes. *Vbi sic fuerunt*] Istud *sic* referri debet ad τὸ *atque* in versu sequenti, id est *itidem ac,*

Nodus] Æquinoctia intelligit.

Qui loca cœli] Aſtronomi.

V. *Heſitat*] Tardius ſe ſe expedit ; miror itaque dicere Gifanium, hæſitare ſumi pro *micare*, *mouitari*. Hæc tamen vulgo mirantur. Explicationem certe noſtram planiſſime veram eſſe oſtendit verſus qui hunc ſequitur,

Nec penetrare poteſt facile atque emergere ad ortus.

Itaque hæſitat, quia emergere non poteſt. at ridiculum ſit dicere, Micat quia emergere non poteſt. imo micat, quia emerſit.

VI. *Ceſſant*] Longiores ſunt. vt tardæ noctes apud Virgil. æſtiuæ ſunt ; quæ ideo *tardè* dicuntur, quod propter longitudinem dierum tardius aduentant. male itaque Interpres, qui locum hunc (*noctes ceſſant*) per locum illum Virgilij explicandum credidit ; quod ei cum multis, neque ſane indoctis, commune eſt:

Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Inſigne diei] Ita vocat orbem ſolis.

Per orbem] Iunge cum τῷ *ſignorum*. intelligit Zodiacum.

VII. *Vt Babylonica Chaldæam doctrina refutans*
Aſtrologorum artem contra conuincere tendit] Gifanius *Chaldæûm* ; idque ſibi rectius videri ait quam *Chaldæam*, vt in editione Lambini legitur. Sed, ſeu *Chaldæam doctrinam aſtrologorum*, dicas, ſeu *doctrinam aſtrologorum Chaldæorum*, idem plane erit. Itaque iure à Lambino in tertia Lucretij editione reprehenſus eſt Gifanius. Verum vterque errauit. Hoc enim loco Poeta noſter per *Babylonicam Chaldæorum artem* intelligit Chaldæos qui Beroſi hypotheſim ſequebantur contra *vulgarem aſtrologiam*. Quid ſit docet Plutarchus II. *de Placitis Philoſophorum*, Lunæ defectum fieri χ᾽ ὅτι ἡμῖν ὑπεξέλιπε τὸ ἀπηνεγκὸν μέρος, id eſt, *dum nobis obuertit eam ſui partem, quæ ignita non eſt*. Sed *Chaldæi* hoc loco ſectæ nomen eſt, non gentis. quod ex Herodoto probari poſſit. Hunc locum Lucretij non intellexit Caſaubonus. Vide Notas illius ad proœmium Diogenis.

Vterque] Et Chaldæi ſeu Babylonij, & Græci.

Difficile eſt ratione, &c.] Vide Emendationes.

Eteſia flabra Aquilonum] Et tamen oſtendere poſſim, ſi per otium liceat, Eteſias non ſemper eſſe Aquilones ; & ad eam rem Ariſtotel. ac Diodorum aduocarem. Sed nil ad Lucret.

Super] Ridicule facit qui in notis ſuis iſtud *ſuper* de Luna intelligit ; imo ad terram referri debet ; quod ratio & verſus ſequentes probant.

Coni] Vel terram κωνειδῆ facit; vel mucronem seu acumen vmbræ telluris significat. *Linquitur*] Superest igitur, vt, &c.

Veteri terræ radicibus apti] Σωμφυέντες. Vide omnino Diodorum lib. I. magnum enim operæ pretium fuerit. *Ibi*] Tum.

Impetus alimenti] Nil melius poterat; sentiri potest, non explicari. *Sed quia finem*] V. Eiwend. *Androgynum*] Delendus.

Virtus] Vis, robur, valentia, vt olim loquebantur.

Sed neque Centauri fuerunt] Contra Empedoclem maxime qui hoc asseruerat. *Hinc illinc*, &c] Vide Emendationes.

Scyllas] Duæ enim fuerunt, illa Nisi, hæc Glauci. sed & si vna fuisset, διὰ χιμαί& dicere posset Scyllas, vt Neroues, Marios, &c. cum Neronem & monstra illi similia, &c.

Signi] Signum ἴλεῳ χρὴ est, probatio, &c. *Prima leo*] Τὰ πρῶτα, id est κατ' ἀρχὰς. Versus notissimus, πρῶτα λέων, ὄπιθεν δ', &c.

Et genus] Descriptio plane admirabilis vsque ad p. CCLXVI. ℣. x. Qui *relationes* recentiorum scriptorum legerunt, hic Margaiates Brasilios, Canibalas, & plerosque Indiæ Occidentalis populos agnoscent.

Labi] Labe. *parte* pro parti, &c. passim.

Claricitat] Simeonis Bosij coniectura, plausu dignissima. Claricitare autem significat vocare, aduocare, inuitare, &c.

Sed taciti] Vide Emendationes.

Dulcia linquebant labentis lumina vitæ] Mureti emendatio, quam, solens suo more, arripuit. Gifan MS. *lamertis* male.

Viua busto] Videor legisse apud Dionysium Longinum, incomparabilem illum rhetorem, tale quid in scriptore Græco (Gorgia Leontino, vt puto) fuisse reprehensum, (γύπες ἔμψυχοι τάφοι) *vultures, viua* hominum *busta*. Sed Gorgias rhetor erat, artis & σωφίστης totus, homo νέμεσις δεινόπη&, & cui hæc non licebant; At Lucretius poeta est; & hæc descriptio multa ex *grandi genere* habet. Itaque nihil est quod Longini iudicium, quantumuis acre & exquisitum, reformidet. VIII.

Vermina] Vide Festum, qui hac voce dolores ex verminibus membra interius rodentibus natos significari ait. Forte & vermina vermes ipsos significabit.

Ledebant naues ad, &c.] Allidebant.

Balbe] Quippe qui nondum expedite loqui didicissent, sermone minime adhuc constituto. *Quam possit abuti*] Ita Plaut. & Ter. *abuti*, insumere est, &c. *Scymni*] Σκύμνοι pleruмque pro catulis leonum. alias generale nomen est.

Quid tantopere mirabile est] Si enim nomina ipsa per se se cognitionem aliquam τῶν φύσεων afferrent; atque ex sola pronuntiatione trium, quatuorve syllabarum singularis aliqua cognitio pararetur, sane mirandum foret; sed cum ab vsu, vsus autem à temeritate, fortuna, commoditate, interdum & à popelli imperitia, *&c.* pendeant, nil sane mirabile est, quod ait Lucretius. *Ricta*] Vt *volta* pro vultus.

Suspensis teneros imitantur dentibus haustus] V. Emendationes.

Nam facies multum] Vide Emendationes.

Nec magis id nunc est] Semper eadem fient, eadem facta sunt.

Insigne] Diadema, Corona, Sceptrum.

Procraxe] Vt *traxe* Virg. *pœnam traxe per omnem.* Est autem verbum originis Græcæ, à κραζω, ἔκραγον. vnde Poeta effinxit τὸ *procrago.* in al. lib. *protraxe*, non bene.

Quæ nunc per] Vide Emendationes.

Vocesque superbas] Tales enim videbantur ob corporum proceritatem, agilitatem, *&c.* *Et manet omnino*] Propter tenuitatem, & alias id genus qualitates. *Facere*] Supponere, credere.

Vertier ad lapidem] Fuse Interpp. Tertulliani & Minutij.

Nam cum suspicimus] Vide Emendationes.

Et tanti motus hunc possunt] Vide Emendationes.

Pacem] Solennis formula, *Pacem deûm*, &c.

Animasque secundas] Ventos.

Se contemnunt] Atque ideo omnia repẽte ad deos conferunt.

Penetrabat eos] Cogitabant, *&c.*

Victa potestas] Æris potestas, æs ipsum alibi *vis*, *virtus*, &c.

Æreque belli miscebant fluctus] Inde semper apud Homer. χαλχὸς, ἀς, pro armis & instrumentis ferreis. Vide Eustath.

Et bijugo] Vide Emendationes.

Boues Lucas] Vt *Campas* pro *Campanus* apud Plautum alicubi; ita *Lucas* pro *Lucanus*. Sic autem dicti sunt Elephantes, quod eos Romani primum apud Lucanos viderint in bello aduersus Pyrrhum. Ita *malabathrum* seu *malobathrum*, quod φύλλον Ἰνδικὸν est, ab Horatio Syrium vocatur, non quod in Syria nasceretur, (haud sane magis quam *amomum*, quod ab aliis quoque Syrium dicitur) sed quia aliunde adductum in Syria plurimum inueniretur, venderetur.

Anguimanos] Proboscis Elephanti manus dicitur; Sed illa manus instar serpentis, *&c.* vnde *anguimani.*

IX. *In mœnere belli*] Si quis dicat legendum esse in *mœnera belli* haud equidem repugnauero; imo lubens assentiar.

Deplexa] Soluta. à πλέκω. vnde *implico*, &c. qui *depexa* legunt & locum hunc Terentij adferunt, *adeo depexum dabo*, somnia somniant.

Terrificas capitum quatientes vndique cristas] Hunc versum ab- X.
esse hinc velim; neque enim facile crediderim cristas capitibus leonum annexas. alibi legitur, sed suo loco; & vna voce variat, quæ errorem nasutis hominibus ostendat;

Terrificas capitum quatientes nomine *cristas*.

In se fracta] Spurius est

Vt nunc sæpe boues Lucæ ferro male mactæ] Alij habent, *vt nunc sæpe bouis templis ferro male cæsa*. Notum illud Virg. *& incertam excussit cervice securim*, de tauro.

Dare quod gemerent] *Dare*, facere, aliquid noui struere, damnum, &c. Terent. Plaut & modo Lucretius, *fera facta dederunt, dabit pugnam, sic dabo*, &c.

Armisque vacabant] Inermes erant; *sic vitâ vacat*. Furius apud Donat. pro mortuus est.

Nexilis vestis] Intellige vestes è pellibus ferarum, quæ consutæ non essent, ἀραιόραπτα Græcis hominibus. Vide Timonem Luciani Iraque vtuntur in ea re verbo εἰράπτειν, vel εἰραρᾶδαι, ἀναρᾶδαι.

Tela parantur] Quædam editiones, *telæ parantur*, meo iudicio male; nam *tela* seu *arma*, sunt instrumenta. Versus autem sequens indicat quænam illa instrumenta sint, quæ absque ferro parari nequeant, insilia, fusi, radij, &c.

Insilia] Aliud *incilia*, aliud *insilia*. Illud prius quid sit docebit Festus. *Insilia* autem non facile fuerit explicare. Mitto quæ ab aliis dicta fuerunt, (quamquam nil fore asserunt; neque ego quidquam affirmauero;) hoc tantum dicam, *insilia* esse videri eam instrumenti textorij partem, quæ pulsu pedum quatitur, vt staminis pars modo deprimatur, modo attollatur, & fuso seu radio currenti libere trameare liceat; Idque ab insiliendo. vt à *cubo*, *cubile*, à *sedeo*, *sedile*.

Scapi] Viri docti existimant *ingum* significare, id est lignum, circa quod stamina obuoluuntur; ego *pectinem* Ouidij puto, propter illud *sonantes*. *Radius* autem instrumentum est quo trama staminis inducitur.

Atque opere in duro durarent] Ostendit versus superior; hunc XI.
spurium esse; quod primus, opinor, moneo.

Pullorum examina] *Pulli* in arbore quid sint, docebunt Var-

ro & Columella, & vtroque vetuſtior Cato ille Cenſorius.

Cicutas] Virg. quoque pro fiſtula, &c. ita calamos, auenã.

XII. *Nam ſunt tunc omnia cordi*] Ni mihi properandum ſit, videor probare poſſe legendum, *Nam tum ſunt otia cordi*, id & verſus ſuperiores oſtendunt; & quos jam leges, ei coniecturæ non aduerſantur. Vide tamen. *Tum* autem, id eſt cum homines *ſatulli* ſunt & ſe ſe epulis inuitarunt pluſculum.

XIII. *Aderant ſolatia ſomni*] Senſus manifeſtus eſt, eos ſcilicet qui dormire nequirent, ſe ſe tibiæ cantu oblectare ſolitos. Cur igitur, inquit Interpres, *ſolatia ſomni* dixit? debuit enim dicere *ſolatia inſomnia*. Et ita ſane videtur. Sed quod iam dicam, difficultatem illam, quæ non contemnenda eſt, tollet. *Solatium* ſcilicet pro eo ſumitur, quod rei alicuius amiſſæ loco datur, vnde damnum reſarciri queat. Inde adeo fit vt interdum apud Iurisconſultos *ſolatium* pro tenui aliqua mercedula ſeu pretio ſumatur; quod probari nihil neceſſe, adeo certa res eſt. Si quis autem (hoc erit exemplum) pateram auream, aut gemmam, aut aliquid aliud manu tenens, diceret, *Hoc pretium ſomni*; nemo, opinor, eſſet, qui dictum illud non facile intelligeret; ita enim gemma *ſomni pretium*, ſeu *ſolatium*, diceretur, vt *pretium adium*, vt *equi pretium*, id ſcilicet quod pro equo datum eſt. Obiecerit tamen quiſpiam, dici ſolere, & recte quidem, *Vigiliarum mearum pretium*, &c. fateor; ſed vbi ita loquimur, figura eſt, quaſi vigiliæ ſcilicet hoc nobis attulerint, quod ab aliis in nos collatum eſt propter induſtriam & laborem ſuſceptum.

Vigiles] Caſtrenſes intelligo.

Illa reperta] Ἐξεῦρε ἐφήματα. *perdit* autem, in contemptum vocat, facit vt in minori pretio ſint.

Quam reor innidia tali] Prima veſtis ita ceteris iis Terrigenis placuit, vt inuentori ſuo mortis cauſa fuerit.

Veſtis apta ſignis] Iam antea.

In altum] Metaph. à nauigantibus, periculum ſignificat. De verſu autem illo pag. CCLXXX. *namque alid ex alio*, &c. dictum eſt in Emendationibus.

IN LIBRVM VI.

CAPVT I.

I. *Coniectura in Lucretio.* II. *Locus Poetæ perperam ab Interprete intellectus.* III. *Vt & alius quidam apud Iustinum* IV. *Emendatio tentatæ.*

HIC liber, Lector, vti Lucretianorum omnium haud dubie pulcherrimus est, ornatissimus, accuratissimus, sic multo iucundissimus est & ad intelligendum facillimus. Quamobrem is à nobis leuiter tantum percurretur, qui frigidæ ac pæne puerilis ostentationis esse ducamus, ea huc congerere velle, quæ de illius argumento à summis omnium ætatum viris prodita sunt; ac præter ceteros ab illo, qui omnem istam doctrinam ita complexus est, vt qui post immortalia ipsius opera aliud quærat, is frustra conari videatur.

PRima] Athenæ tritici, olei, &c. inuentrices, nil tritum magis. *Præclaro nomine Athenæ*] μεγαλώνυμοι.

Et prima dederunt] Videtur legendum, *At prima dederunt*, I.
&c. Hoc sensu, Athenas quidem multa generi humano bona feciſſe inuentis frugibus, excultis artibus, humanitate, doctrina, legibus, atque aliis rebus pæne infinitis: *At* multo etiam melius de hominibus meritas esse, cum Epicurum protulerunt.

Veridico ex ore] Ita omnino de Epicuro suo sentiebant cultores *Horruli*. Ita mox, *veridicis dictis* pag. CCLXXXII.

Et per quæ vitam possent consistere tutam] Interpres hunc vers. delet. Exempla Gifanij ab hac significatione *vt consistere* prorsus aliena sunt. *Quæ conlata foris* & *Quod flueret*] V. Emend.

Quibus è portis] Metaphora à re militari.

Quandoquidem] Lambinus hos tres versus suppositos esse putauit. Illum vide; nam in MS. aliter leguntur; pro *vincondi*, ventorum. pro *cursu*, id est cursui, ibidem scribitur *rursum*.

Delibrata] Malim *delibata*, deminuta.

Et ratio cœli speciesque tenenda] Hanc lectionem probo, quamvis à Lambino reiecta fuerit. Ille enim quosdam codices secutus sic edidit, *& ratio superûm cœlique tenenda*. Quæ lectio si vera esset, Lambini tamen explicationem probare non possem, qui illam vocem *superûm* de diis accipiendam existimarit. Nam de diis eorumque natura non disputabit, nisi quatenus fulmen illis eripiet, quo non satis prudenter vti videantur. Quare τὸ *supera*, id est τὰ ὑπέρω intelligendum esse puto. *Species* autem θεωρία est seu contemplatio vt alibi, *Naturæ ratio speciesque*.

Fulmina clara] Hoc confirmabit quod alicubi in Emendat. dictum est, vbi quidam *flumina* legi voluit pro *fulmina*.

Cœli diuisis partibus] Vt Etrusci & Romani factitabant, qui in IV. aut XVI. partes, ad Orientem & Occidentem, cœlum diuisere.

De parte serena] Id enim ad declinandam miraculorum fidem negabant Epicuri.

Nam aut cadere] Vide Emendationes.

Inter malos iactata] Nam ob loci nimiam amplitudinem trajectis malis vela intendebantur.

Fragilia] Crepitantes. alibi *aridum sonum* dixit, quod & sermo Gallicus vsurpat, *vn son sec*.

Quia semper ad aures] Vera ratio est, quia rerum visibilium species semper præsentes sunt sensui; sed sonorum alia ratio est; qui scilicet, nisi collidantur, & tundantur corpora, non emittuntur.

Plumbea glans liquefcit] Longum esset, si poetarum & historicorum veterum testimoniis vti vellem vt id probarem. Sed inter fabulosa antiquitatis referendum id putem; neque magis verum esse, quam quod de sagitta Acestæ in V. scripsit Virgilius, quæ exarsit & in ventos abiit

Adlicit] Al. *attigit*. sed eadem significatio est.

Ne sibi sit fraudi] In errorem inducat.

Sepultis ventis] Vt alij, *sopitis*, ab eadem metaphora.

Lateramina vasis] Dolia enim lateritij operis erant.

Demoliri

Demoliri] Al. *Commoliri.*

Sic cadit & fertur tenebris] Vide Emendationes.

Inedificata] Mox, vt & antea, *extructis alte nubibus.*

Atque ita precipitans] Vide Emendationes.

Conamen sumit eundi] Metaph. ab iis, qui, collectis viribus & spiritu, se se ad cursuram parant.

Impetis] Dicebant enim *impetis* pro *impetus*; vnde frequens hodieque apud poetas recentiores *impete.*

E paruis corporibus vis facta est] Vis æris & auri, inquit Interpres; Sed fallitur; quod & ratio & versus sequentes probant; Vis enim illa fulminis est, non auri: II.

Quæ facile insinuantur, & insinuata repente
Dissoluunt nodos omnes, & vincla relaxant.

Sed res plana est, neque monuissem, ni adolescentibus ab auctoritate Docti hominis periculum esset.

Autumnoque magis.] Vide Emendationes.

Fretus anni] Ita vocat eas tempestates, quæ frigus & calorem interiacent; vt fretum diuidens duas continentes. Dicebant autem *fretus* & *fretum.* iam supra.

Prima caloris enim] Prima pars veris adulti, seu (liceat mihi ita loqui) veris caput, calor est; finis autem, seu illa pars qua cum hieme committitur, frigus.

Hoc est igniferi] Sacrificulorum, augurumque generi insultat. Istuc, inquit, est, scire quæ natura sit fulminis, *&c* quod nunquam in libris vestris deliramentorum plenis reperietis. *retro voluentem*, id est à capite ad calcem, à calce ad caput voluendo reuoluendo aniles istos libros, quos Tyrrheni, seu Tusci, condiderunt.

Alij] Nouem enim dij erant, quibus fulminis iaculandi ius à Ioue concessum erat.

Auersabile] Βδελυρὸν, φευκτὸν, tetrum, dirum.

An consuetudine faciunt] Tmesis Lucretio & veteribus poetis familiaris, pro *consuefaciunt.*

Neque parcit in hostes] Neque parcit telis, neque iis minus frequẽter vtitur, vt, vbi occasio fuerit, hostes suos male perdat.

Bene facta Deûm simulacra] Ad ridiculum istud *bene facta*; Quanti enim vænire poterant! Indignum vero, Deos tantum damni facere, tam elaborata simulacra ad Canonem Polycleteum exacta. ὦ πόποι, hoi, hei.

Tollendi sunt versus XI. XIII. & XIV. vt & XX. pag. CCXCV.

Sufficiunt] Suppeditant.

Retinere] Morari, domi homines retinere.

Arqui] Seu *arcus*, seu *arci*, seu *arqui* legatur, nil interest.

In primis terram fac vt esse rearis] Ex Anaxagoræ sententia; Vide Hieronym. Cardanum in libb. de varietate rerum; cui addas licet quod in fodinis auratiis apud Indos Occidentales obseruatum est.

Exstructa domorum] Vt, *miratur strata viarum*. Virgil. id est, *vias stratas*. ita *exstructa domorum*, exstructas domos significat.

Minent] Vnde natum *imminent*, *prominent*, &c. Lectio à Lambino constituta.

Perbilum] Paululum modo, fere nihil, imo nihil omnino; quanquam verum non est.

Speluncas inter magnas fremit ante tumultu] Arbitror monuisse me in Emendation. legendum esse, *magno fremit ante tumultu*.

In Tyria Sidone] Meminit Strabo ex Posidonio; quamquam alium quemdam terræ motum hic intelligi putem. Vulgo locus Iustini profertur ex lib. XVIII. III. *Tyriorum gens condita à Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati, relicto patriæ solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi vrbe, quam à piscium vbertate, Sidona appellauerunt. Nam piscem Phœnices Sidon vocant.* Sed is locus male accipitur. Nam ibi de motu terræ, quo prostrata Sidon fuerit, non agitur, sed de clade, quæ Phœnices vexarit, non ad oram in qua Sidon condita, sed in regione Idumæorum. Phœnices enim Iustini, Idumæi sunt, testantque Herodotus, Plinius & Dionysius Afer, eos ab origine prima Rubri maris accolas fuisse. Stagnum autem Assyrium, illud ipsum est quod mare seu lacus *Genneſaret* in libris sacris dicitur.

Ægis in Peloponneso] Intellige Ægas Achaicas, non longe à Bura & Helice, quæ & ipsæ motu terræ afflictæ fuerunt. De iis scriptor libelli de Mundo; nil de Ægis tamen.

Disturbat] Pro *disturbauit*. Vide quæ ad I. notata sunt.

Subdit at timoris stimulum aliqua de parte] Sic enim hæc verba collocanda; id est, quodammodo terret ne, &c.

Neque enim] Vide Emendationes.

Hisce tibi rebus] Al. melius, *in rebus*.

Sacer ignis] Πῦρ ἄγριον, vt & nos Galli voce eiusdem significationis notare solemus, eius species est, sed lenis: At qui exedens est, ἕρπης ἐσθιόμενος, ad ossa vsque peruadit; de quo

hic Lucretium loqui credibile eſt.

Maxima, &c. *ingentia*] Terentij Interpretes ex Ciceronе & aliis docebunt, quid inter *magnus* & *ingens* interſit. Non temere *ingentior* occurrat; conſtat tamen apud Virgilium legi.

Et penetrare mari penitus res cogit aperto] Al. *Et penetrare mare,* IV. *& penitus ſe cogier arcto.* Vtraque lectio Lambino diſplicet; neque id iniuria: ambæ enim corruptæ ſunt. legendum putarim,

Et penetrare animam *penitus res* cogere *aperto.*

Anima ventus eſt; ſæpe apud Lucretium; modo legebas, *Ne dubites, quin hæc animai turbida ſit vis*, id eſt, *vis venti.* Senſus itaque & ordo verborum ſic ſe ſe habebunt: *Fatendum eſt animam hæc ire & cogere res penetrare aperto*, id eſt per apertum, ſeu per illas fauces. Omnino enim agitur de vento, non de mari; itaque illa emendationis pars (*animam*) plane neceſſaria eſt; per *res* autem intelligo ignes, ſcintillam, cinerem, ſaxa, &c. de quibus antea.

Subiectare] In altum tollere. Not. ad I.

In ſummo] Lamb. legit, *in ſummâ*, id eſt *denique*, ἐπὶ τέλει, vt innuat plures eſſe rationes, qua de re in nota ſequenti.

Ventigeni Crateres] Crateres Ætnæ ita dicuntur quod per eos venti ex viſceribus montis fere ſemper prorumpant; qua de re nemo dubitabit, ſi qua Straboni fides. Is in lib. VI. ſic ſcribit: Οὔτε γὰρ θεωτὸν ἐν τὸν τόπον, οὐθ' ὁρατόν. Εἰκάζειν τε μηδὲ καταῤῥεφθῆναί τι διὰ τὰς ἀναπνοὰς ἐκεῖσε, ἀπὸ τῆς ἀναπνοῆς ὀξὺ ἐκ βάθους ἀνιέμεν, καὶ τῆς θερμότητος, ὡς θεαπολᾶν εὔλογον πόῤῥωθεν, πρὶν ἢ τῷ σωμάτῳ τῷ προσπίπτειν θερμαίνειν· εἰ δὲ καταῤῥιφθείη, φθάνοι ἂν διαφθαρὲν πρὶν ἀναῤῥιφθῆναι πάλιν, ἁπλοῦν παραληφθὲν πρότερον. τὸ μὲν οὖν ἐκλείπειν ποτὲ τὰ πνεύματα καὶ τὸ πῦρ, ἐκλιπόντος ποτὲ τῆς ὕλης, εἰκὸς εἶναι λέγειν· οὐ μὴν ἀπὸ τοσούτου γε, ὡς τ' αὐτὸ τῆς τοσούτης βίας, ἀφικτὸν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν πλησιασμόν. *Etenim locum illum neque aditi poſſe, neque conſpici. Et coniecturam ſe facere, ne iniici quidem poſſe eò quidquam, ob aduerſum ventorum ex profundo flatum & calorem; quem, conſentaneum ſit, procul occurrere, antequam ad os Crateris adpropinquetur. Quod ſi quid tamen omnino iniceretur, multo ante eius formam corruptum iri, qua erat iniectum, quam ipſum rurſus eiceretur. Cæterum non abſurdum eſſe, deficiente aliquando materia, ſpiritus-que & ignem aliquamdiu ceſſare. At eam intermiſſionem tantam non eſſe vti contra iſtam vim mortalium aliquis propius accedere queat.* Quare lectio vulgata, *In ſummo ſunt vertice item Crateres*, mihi non diſplicet, quod illud Lambinianum *in ſummâ* mihi hoc

loco haud probetur. Cumque opus aliquo verbo sit, quod indicet nouam rationem afferri posse, illud *item* admittatur necesse est.

Illius vna] Lethi scilicet.

Per medium calorem] Sub finem extremum Iunij mensis, ad vsque initium Septembris. Quod ideo notare visum est, vt intelligamus hodie aliter fieri, quam olim. Citius enim desinebat inundatio Nili. Eius rei testis oculatus est Lambertus Massilienſis, qui de peregrinatione Ægyptiaca, quam ipse anno M. DC. XXVI. suscepit, commentariolum reliquit Lutet. editum. In eam rem luculenta quæstio esse potest.

Inter nigra] Æthiopas; in montibus, qui Lunæ dicuntur, res hodie nota, veteribus non item.

Forsit] Id est, *fors sit*, fortasse.

De montibus Æthiopum] Vera ratio, quod tunc ibi hiems est; quæ in illis regionibus tota in pluuias perpetuas abit. Vide recentiorum *Relationes*.

Qualis apud Cumas] De his versibus satis in Emẽdationibus.

CAPVT II.

I. *Gifanius duobus locis lapsus.* II. *Alio etiam.* III. Spirat fons *apud Lucret. defenditur.* IV. *Lectio Gifan. à iudicio aliena.* V. *Vt & explicatio* Scaphij *apud eundem.* VI. *Manilius emendatur.* VII. *Vtrum* pestis *pro pestilentia Barbare dicatur, vt visum Gifanio est.* VIII. *Hesychius emendatur.*

NON, *cum fument*] Ita illum locum cornices auersantur, vt, etsi in eo sacra fiant, ne tum quidem aduolent, quantumvis carnium nidor illas inuitare ad se se videatur.

Peruigilij] Fabula Corones notissima est; sed non illud peruigilium; credibile itaque fit Lucretium alios secutum esse auctores, quam qui ad nos peruenere.

In Syria] Vide Emendationes.

Arbos in montibus Heliconis] Quænam illa ſit diuinabunt alij. Quidam exiſtimant eſſe taxum ; Sed cur nos ad Heliconem mitteret ? taxus enim frequens erat in Italia. Dein verum illud de taxo non eſt, *floris odore necare.*

Nocturnumque recens] Vide Emendationes.

Tum ſit odos vini plaga mactabilis inſtar] Ita omnino legen- I.
dum, neque ſatis mirari poſſum, in vtraque Gifanij editione ſcriptum fuiſſe, *plaga manabilis mora*, contra ſenſum, contra metrum, contra, *&c.* Sed in verſu XIII. longe aliud reperies: Ibi loquitur Poeta de metallariis hominibus, qui *Terrai penitus ſcrutantes abdita ferro*, plerumque odoris tetri appulſu necantur. Quid autem illo carmine facilius, *ſcrutantur abdita terrai ?* [ſcrutantur terræ partes à ſole remotas] tamen Gifanius (hominis iudicium!) ait *abdita auri* ſignificare *abditum aurum ;* ſed illud *terrai* cum quo iungetur ? neque enim poſthac ſtare poterit.

Scapteſula] Nomen generale eſt, materia foſſilis ſcilicet; vocamus, *terre de mine ;* neque hic de Thraciæ loco cogitandum, qui ſic proprie dicebatur; eſt enim, vt dixi, nomen generale ἐφ' ὑ μεταλλείων ſeu fodinarum metallariarum. σκάπτειν *fodere* eſt, ὕλη *materia.*

Vt cadat è regione loci] Vide Emendationes.

Nictari] Sic legerat Feſtus ; ſed haud dubie legendum *nixari*, vt alibi paſſim, quod & optime vidit Interpres.

Rara tenet circum hunc fontem] Aliquid in Indice monet Gi- II.
fanius quod prætermitti haud deceat ; *tenere*, inquit, *ſumitur pro* eſſe, habitare, incolere, *abſolute*. Papæ ! vnde iſthæc ? Quis vnquam in Latio ita locutus eſt ? nemo. Interim quid erat facilius quam locum hunc recte exponere, & ita recte vt nunquam eo confugiendum eſſet ? Ipſa enim verborum ſeries rem expeditam dabat, quæ ſic habet : *Nimirum quod terra magis rara tenet hunc fontem circùm*, ſeu, circum amplectitur. Vides, Lector, quo cum homine tibi res ſit. Ceterum huius loci emendati gloria Lambino debetur

Nodoſque relaxat] Gifan. in Ind. animum alibi habebat, cum hoc loco *neruos* legebat.

Frigidus eſt etiam fons] In Epiro. Plin. Vide omnino Phyſiologiam p. 1059. & quod alibi dixit Vir Maximus de fonte Gratianopolitano.

Spirat fons, dulcis aquai qui ſcatit] Sic enim diſtinguendum III.

omnino eſſe, alibi monui. Illud autem *ſpirat* de fonte audacius videri queat, & pæne dithyrambicum: Sed tamen dicimus, *viuas lucernas*, *aquam viuam*, *aqua currit*, *aquas ſalientes*, *mare mortuum*, *viuum fontem*, *viuum ſaxum*, ζάντες, &c. Cumque interdum *ſpirare* pro *viuere* ponatur, hinc factum vt Lucretius dixerit, *fons ſpirat*.

Semina habent ignis ſtupæ tenentes] Imitatio Græci ſermonis, vt antea notatum fuit, *habent tenentes*, pro tenent, vt ἴχω δράκας, id eſt ἔδρακον, λίξας ἴχω, pro ἔλιξα, ſæpe apud Tragicos & Ariſtophanem.

Noſcit] Sentit.

Primo carmine] Lib. I.

Vndique qua circum] De his verſibus dictum eſt in Emend.

Facit aret] Id eſt *arefacit*. exempla ad I. lib. congeſta ſunt.

IV. *Nam penetrare aliâ ſonitus aliáque ſaporem*] Sine omni iudicio Gifan. in vtraque editione ſcripſit *aliò*, *alióque*; cum agatur de meando, penetrando, ſubeundo; vnde mox legas, *per ſaxa*, *per ligna*, *per aurum*, & *meare vitro*, id eſt, per vitrum.

Principio fluere] Vide Phyſiologiam p. CCCLXVI. & CCCLXX. vnde aliquid à Lucretio in hac diſputatione omiſſum eſſe diſcas, aut ex illius carmine excidiſſe.

Samothracia] Aliquando τὰ *Samothracia* pro myſteriis deorum Samothracum, ſeu Cabirorum ſumuntur, vt apud Tertullianum c. VIII. Apol. ſed hoc loco annulos ferreos ἁλυσιτελεῖς, qui ex Samothracia afferebantur, ea vox ſignificat. Tales fuiſſe illos Eudami annulos arbitror, de quibus Comicorum Princeps in Pluto.

V. *Scaphiis*] Vaſis, à forma ſcaphæ; forte de ſcaphiis horologicis in quibus ſtyli ferrei extremitas horarum auctus notabat. De iis Martianus Capella. Cur autem hoc exemplo potius vti maluerit Lucretius quam alio, nil neceſſe habeo reſpondere, quia nec interrogare neceſſe fuit. Hoc enim factum eſt ἐκ τοῦ ἐπιλάθεσθαι, vt loquuntur magiſtri, id eſt, cum temere, & nullo delectu, quolibet exemplo vtimur. At Gifanius (naſum comprime, Lector, ἐ γὰρ λιβανωτὸν βλέπει) hunc locum de *ſella familiarica*, ſic enim vocat Varro, accipit. *Vas eſt*, inquit, *ex ære, ad retrimenta alui, muliebre fere, vt laſanum virile. Qui pro matula accipiunt, verbo abutuntur.* Fœtidam vero explicationem, Mephitim alteram! Hanc itaque à naſo moleſtiam amoliamur. Vide omnino ſuper ea re notas in Vitruvium.

Singlariter] Pro *singulariter*. Ita Lucilius dixit *monstrificable*, pro *monstrificabile*.

Nunc his nobilitas mirum est ac monstrificable.

Apud Nonium, & fortasse iam alibi notaueram.

Taurea vincla] Gluten taurinum.

Mare velit] Hoc loco mare προσωποποιεῖται.

Denique res] Vide Emendationes.

Coplata] Copulata, vt *gubernaclum*, &c.

Nam quid Britannum] Vide Emendationes.

Elephas] Vulgo *Elephantiasin* vocant. aliquando & *Elephantiam*; sed & nonnullis dictus est λεοντίασις; eo enim morbo vetuli leones, qui feras consequi haud possunt, fere plerumque tentantur, & inedia facit vt exarescant.

Atthide] In Attica.

Concinnat] Efficit.

Cruentum] Fœdum, tetrum, inquinatum. Est autem coniectura Turnebi, aut I. Aurati. In vulgatis editionibus legebatur *corruptum*, contra legem carminis.

Finibus Cecropijs] Hæc descriptio à Thucydide est; cui tamen nonnulla ex Hippocratis obseruationibus poeta admiscuit. sed hæc ab aliis examinata fuere, vt & imitationes Virgilianæ. Euenit autem hæc clades paulo post exortum bellum Peloponnesiacum.

Flagrabat stomacho flamma] Delendus.

Nil adeo posset] Emendat Lambinus,

Nil adeo vt posset quidquam leue, tenueque membris
Vertere in vtilitatem: ad ventum, &c.

Ita enim fiet vt hic versus cum ceteris cohæreat. Intellige autem ita æstuasse intima corporum, vt nullum iis vestimentum, quantumvis leue & tenue, vtile esse & commodum posset. Ita τὸ *vertere* absolutum erit, vt alias sæpe.

Insedabiliter] Vide Emendationes.

Æquabat multum paruis] Efficiebat vt quantumvis larga aquæ copia præ nimio ardore æstuantium corporum exigua videretur.

Quippe patentia] Huiuscemodi autem insomniam inter pessimi euentus prognostica referri constat.

Huc hominis totæ vires] In Emendationibus.

Iacerent corpora supra corporibus] Id est, *Superiacerent corpora*. Vide pag. 320. *Exanimis pueris super exanimata parentum*, &c.

Aeris auras voluere] Vno verbo, *vinere* est.

Morti damnatus vt esset] Vt si iam Orco addictus esset. Itaque *vt* pro *quasi*. non temere alibi.

Inque alijs alium] Vide Emendationes.

Nec minimum partim] Ita edit. Lamb. vt sit *minimum agroris*, minima pars morbi; sed Gifanius ex veter. lib.

Nec minimam partem ex agris agroris in vrbem
Confluxit.

Verum non animaduertit esse in oratione solœcismum σόλοικον; non quidem in [*minimam partem*] est enim elegantissime dictum, κτ, &c. sed quia, si legas *agroris*, τὸ *confluxit* casum suum non habebit. Itaque Simeonis Bosij V. Clariss. coniecturam vnice probo, qui legit, *egror is in vrbem confluxit*. is morbus, &c. Notum enim est τὸ R producere syllabam solere; cuius rei apud vtriusque linguæ scriptores exempla sunt.

Silanos] Tubos, aquarum canales, salientes. Qui linguas orientales callent, vocem esse mere Arabicam aiunt.

Super vna] Sola restans.

Hospitibus] Intellige rusticos qui in vrbem se se receperant. *edituentes* autem sunt *editui*, ναοφύλακες.

Nec iam religio diuûm, nec numina magni
Pendebantur: enim præsens dolor, &c.] Ita omnino distinguendum, vt in edit. Gifanij; sic quippe ratio incipiet ab *enim*; quod Plautus & Terentius fecerunt. Est autem hæc ratio, qua fiebat vt *numina magni non penderentur*; Nil mirum, inquit, *Enim dolor omnia exuperabat*. Exempla apud Comicos crebra sunt, vt dixi.

Quo prius hic populus] In al. *pius hic populus*. Fortasse melius. si enim de *pietate* in deos intelligendum, notum est quid in Act. Apost. & apud Xenoph. de Athenienſibus scriptum sit: si de cura sepulturæ (nam ea apud veteres pars pietatis erat) in eo populo ad superstitionem vsque insignis erat. Memineris modo quid Athenienſium Imperatoribus euenerit ob corpora eorum insepulta, qui ad Arginusas perierant; & his exemplis plenæ historiæ.

Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant.] Id est, cum familiaria sepulcra, seu busta, non habebant, corpora suorum imponebant alienis rogis. *Exstructa rogorum*, id est rogi, vt alibi; itaque *aliena exstructa rogorum*, erunt exstructiones rogo-

rum

rum alienorum. Sed τὸ *insuper* pro simplici *super*; quod aliis quoque præpositionibus cuenit.

Quam corpora desererentur] Quidam, *quam vt corpora desererentur.*

Ventum est supremæ præscripta ad candida calcis,

Mi Lector, & Notulas nostras absoluimus; quibus tamen pauxillulum quid addere etiam visum est, quod tibi non ingratum fore speramus. Emenda itaque Manilium in extremo I. VI. lib. vbi de hac clade loquitur.

Qualis Erechtheos pestis populata colonos
Extulit antiquas per funera pacis Athenas.

Cætera omitto quæ ex Lutretio adumbrata sunt, id quod studiosi facile aduertent; sed in secundo versu neminem vidi qui intelligeret illa *funera pacis*. Neque vero mirum. Sic itaque legendus vterque est:

Qualis Erechtheos olim *populata colonos*
Extulit antiquas per funera pestis *Athenas.*

Sed iuuat excurrere, neque hanc, vt spero, veniam denegabis. VII. Sic scribit Gifanius in PESTIS: *Qui hac voce pro morbo, quem veteres constanter* pestilentiam *vocant, vtuntur, barbarissant.* Editiones vero basilicas! Hem! barbarissant qui *pestem* pro *pestilentia* vsurpant. Bene sane; iam Manilium barbarismi manifestum habemus; sed fortasse sæculum Theodosianum à puritate Latini sermonis longius aberat, quam vt inde auctoritas peti debeat. Esto sane. At Iustinus tamen Manilio antiquior, in morte Agathoclis describenda (iube afferri librum) ita quoque locutus est. Verum alium auctorem magis idoneum postulent Gifaniani; Satis igitur erit Horatius? annuunt. Sic itaque ille:

Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem,
Pestemque à populo & principe Cæsare in
Persas atque Britannos
Vestra motus aget prece.

Hîc certe pestis tam pestilentia est, quam fames fames est, opinor, neque tamen barbarissat Horatius, si nobis ita sentire per Gifanium licebit. Et hæc quidem ad calamitatem illam, quam sibi describendam suscepit Lucretius pertinere vi- VIII. debuntur; sed, quæ iam dicam, ad *Cecropios* seu Atticos tantum.

Videlicet, ne emendatio pereat, adſcribam quod ego in Epiſtola quadam ad Guidonem Patinum Virum Clariſſimum, & Regium Medicinæ Profeſſorem nuper ſcripſi. Apud Heſychium hæc leguntur: ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ, Ἀθηναίους τοὺς ἀπόικους, *Cecropidas, Athenienſes apocidas*. Hem! Apocides iſti vnde terrarum adueĉti ſunt? Sed non eſt cur in ea re quærenda quidquam operæ ponatur; locus non corruptus modo eſt, ſed & mutilus. Lege & ſupple ΚΕΚΡΟΠΙΔΑΣ, Ἀθηναίους [ἀπὸ Κέκροπος] Ἢ ΑΠΑΤΕΩΝΑΣ. *Cecropidas* ſcilicet, ſignificare *Athenienſes*, *à Cecrope, vel etiam* ſignificare *fallaces*; alluſione facta ad *Cercopas* qui δόλιοι & πανοῦργοι, notiſſimo prouerbio, habebantur, Κερκώπων ἀγορά. Ac ne quis de emendatione dubitet, ipſemet Heſychius plane & diſerte alibi ſcripſit Κέκροψ, ἀπατεών, ἢ πίθηκος. Vbi, ex illa interpretatione [πίθηκος] luſum fuiſſe in ea voce per metathefin τῶ κ & ρ. cognoſcas, vt κερπεὺς pro κρατεὺς, κεφαλία pro κεφάλια. Itaque verbum erit comicum aut Sillographi alicuius.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google